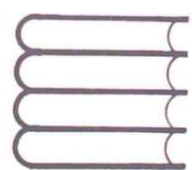
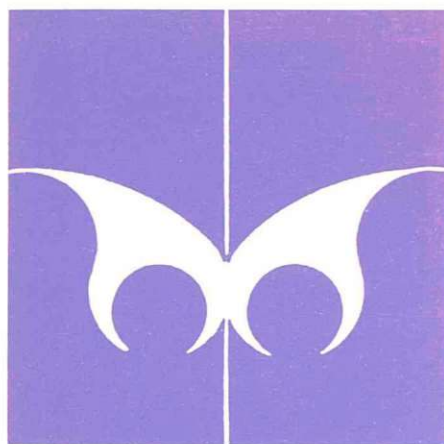

ISSN 0023-2424

KNJIŽNICA

42, 4 Ljubljana 1998

Izdajatelj (published by): Zveza bibliotekarskih društev Slovenije

Uredniški svet (editorial board): Tatjana Cmok, Majda
Kotnik-Verčko, Mirko Nidorfer, Andreja Pleničar,
Rajko Slokar (predsednik-chairman),

Glavna in odgovorna urednica (editor): Jelka Gazvoda

Uredniški odbor (assistant editors): Jelka Kastelic,
Silva Novljan, Nataša Petrov, Lidija Wagner

Naslov uredništva (address of administration): ZBDS, Narodna in
univerzitetna knjižnica, Turjaška 1, Ljubljana, Slovenija

Tisk (printed by): biro m, Ljubljana

Naklada 1400 izvodov (printed in 1400 copies)

Naročnina (subscription rates) 1500 SIT za člane ZBDS (for members
of SLA) in 4500 SIT oz. 30 USD za nečlane (for non-members)

Revijo subvencionirajo Ministrstvo za kulturo, Ministrstvo za znanost
in tehnologijo in Ministrstvo za šolstvo in šport

ISSN 0023-2424

Po mnenju Urada vlade za informiranje je KNJIŽNICA proizvod
informativnega značaja.

KNJIŽNICA

Glasilo Zveze bibliotekarskih
društev Slovenije

letnik **42**
številka **4**

Ljubljana, december 1998

UDK 01/02(497.12)(05)

KNJIŽNICA. Glasilo Zveze bibliotekarskih društev Slovenije 42(1998)4

LIBRARY. Journal of the Slovene Library Association 42(1998)4

KNJIŽNICA je začela izhajati leta 1957 kot glasilo Društva bibliotekarjev Slovenije. Po preimenovanju Društva v Zvezo bibliotekarskih društev Slovenije je leta 1984 postala glasilo Zveze bibliotekarskih društev Slovenije.

Uredniki KNJIŽNICE so bili doslej:

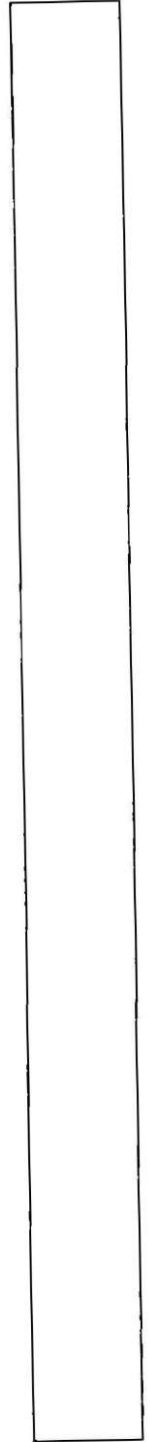
Maks Veselko	1957
dr. Branko Berčič	od 1958 do 1962
Maks Veselko	od 1963 do 1964
Jože Munda	od 1965 do 1969
Maks Veselko	od 1970 do 1971
Vlasta Pacheiner	od 1972 do 1973
dr. Bruno Hartman	od 1974 do 1979
Jože Šifrer	od 1980 do 1985

VSEBINA - CONTENTS

ČLANKI - ARTICLES

- MARINKO, Irena:** Primerjalna analiza študijskih programov
bibliotekarstva - Comparative analysis of study
programs in library and information science education 7
- MARINKO, Irena:** Izobraževanje bibliotekarjev v Sloveniji
- Library and information science education in Slovenia 43
- GAZVODA, Jelka:** Analiza izobraževanja in funkcionalnega
usposabljanja za delo v Slovenskem knjižničnem sistemu
- The analysis of education and functional professional
training in Slovenian librarianship 73
- ŽAUCER, Matjaž; Urška FABJAN:** Meritve uspešnosti knjižnic
in študij bibliotekarstva - Measurements of library
performance and study of librarianship 105
- PETEK, Marija:** Vrednotenje knjižničnih katalogov s
stališča uporabnikov - Evaluation of library catalogues
from the users' point of view 127
- KODRIČ-DAČIĆ, Eva:** Splošnoizobraževalne knjižnice,
javne knjižnice, splošne knjižnice in knjižnice na splošno
- General educational libraries, public libraries, general
libraries and libraries in general 149
- NOVLJAN, Silva:** Načrtovanje bibliobusa v
splošnoizobraževalnih knjižnicah - Planning mobile
library services in public libraries 165

ČLANKI

ARTICLES

PRIMERJALNA ANALIZA ŠTUDIJSKIH PROGRAMOV BIBLIOTEKARSTVA

Dr. Irena Marinko, Brezovica

UDK 378.602 : 371.214(100)

Povzetek

Članek analizira programe visokošolskega študija bibliotekarstva na 40 visokih šolah v 15 državah. Najprej opiše postopek analize, nato pa sledijo podatki o statusu, financiranju, letu ustanovitve, verificiranosti, študentih in učiteljih, tehnologiji, strokovni knjižnici, možnostih zaposlovanja, oblikah študija in trajanju izobraževanja. Dodani so opisi programov na terciarni in postterciarni stopnji, možne kombinacije bibliotekarskega in drugih vrst študija, najpogostejši predmeti in njihove vsebine.

UDC 378.602 : 371.214(100)

Summary

Fourty university programmes for library and information specialists in fifteen countries have been analyzed in the article. It first describes methodology and then quotes data on administrative structure, source of finance, year of foundation, professional status, students and teachers, technology, library, possibilities of employment, forms of education, duration, it gives details of programmes at post-graduate levels, combinations with other programmes, the most frequent course subjects and their contents.

1. Uvod

Primerjalna analiza visokošolskih programov bibliotekarstva predstavlja osrednji del širše raziskave, ki ocenjuje kakovost slovenskega visokošolskega bibliotekarskega študija glede na potrebe družbe v 21. stoletju in v primerjavi s tujimi programi ter predlaga smernice za višji nivo kvalitete slovenskega visokošolskega bibliotekarskega izobraževanja.

Prvi del raziskave (ki ga tu navajamo le s povzetkom) predstavi stališče, s katerega je obravnavana kakovost visokošolskih programov bibliotekarstva, prikaže teoretično analizo ključnih značilnosti informacijske družbe in izpeljavo metodologije za empirični del raziskave.

Kakovost visokošolskega študija je obravnavana s stališča akademskega osebja, po katerem je kakovostno tisto akademsko izobraževanje, ki temelji na zadovoljivem prenosu znanja, zadovoljivem študijskem okolju in ustrezni povezavi med raziskovanjem in poučevanjem (Kakovost visokega šolstva, 1994, str.11).

Teoretična analiza prikaže ključne značilnosti informacijske družbe in ugotavlja, da sodobni avtorji kakor Bopp, Wilson, Henri in Hay, Piciga, Ingwersen itd. poudarjajo zlasti pomen informacijske pismenosti.

Metodologija za empirični del raziskave je izpeljana iz primerjalnih študij s sistemskega, kurikularnega in visokošolskega stališča. Podrobneje so obdelane primerjalne študije visokošolskih programov bibliotekarstva. Med viri, pomembnimi za določitev elementov v primerjalni analizi bibliotekarskih visokošolskih programov, so zlasti *World Guide to Library Archive and Information Science Education* in bibliotekarski raziskovalci Margaret Stieg, John Dean, Peter New in drugi.

2. Vzorec

World Guide to Library Archive and Information Science Education, 1995 opisuje 443 bibliotekarskih institucij v 122 državah, za pričujočo raziskavo pa smo področje najprej zožili na 81 držav in 313 visokošolskih ustanov, ki organizirajo 204 programe na terciarni ter 328 programov na postterciarni stopnji bibliotekarskega študija. Izključili smo institucije, ki izvajajo izrazito informacijske, arhivske, paleografske ali založniške programe.

Približno polovico, torej okrog 150 ustanov visokošolskega bibliotekarskega izobraževanja smo zaprosili za podrobnejše podatke o bibliotekarskem študiju. Institucije, na katere smo pisali, so v glavnem v razvitih državah, ki

imajo večje število bibliotekarskih visokih šol. Največ dopisov s prošnjo za podrobnejši opis programov je bilo poslanih v evropske, ameriške, avstralske in kanadske šole. Manj dopisov s prošnjami za programe je bilo poslanih v bivšo Sovjetsko zvezo (le v večje šole), v Azijo, nič pa v Afriko.

Od 150 ustanov je odgovore poslalo 45 visokošolskih organizacij. V primerjalno študijo so bile vključene države: Anglija (vsi deli Velike Britanije), Avstralija, Danska, Irska, Islandija, Japonska, Kanada, Nemčija, Nizozemska, Norveška, Nova Zelandija, Španija, Švedska, Švica in ZDA. Iz teh držav je vsaj po ena visoka šola za bibliotekarstvo, ponekod pa tudi po deset poslalo podrobnejši opis študijskih programov. V končni vzorec so bile vključene naslednje ustanove (v oklepaju so skrajšana poimenovanja posameznih institucij, ki jih uporabljamo v nadaljevanju raziskave):

Anglija:

1. Faculty of Management, Aberdeen (Aberdeen)
2. Leeds Metropolitan University, Leeds (Leeds)
3. Loughborough University of Technology (Loughborough)
4. Manchester Metropolitan University (Manchester)
5. University College London (U.C.London)
6. University of Brighton (Brighton)
7. University of North London (U.N.London)
8. University of Sheffield (Sheffield)
9. University of Strathclyde, Scotland (Glasgow)

Avstralija:

10. Curtin University of Technology, Perth, (Perth)
11. Queensland University of Technology, Brisbane (Brisbane)
12. Royal Melbourne Institute of Technology, Melbourne (Melbourne)
13. University of South Australia, Magill (Adelaide)

Danska:

14. Danmarks Biblioteksskole, Kopenhagen, (Kopenhagen)

Irska:

15. University College Dublin, (Dublin)

Islandija:

16. Háskóli Íslands, Reykjavík, (Reykjavík)

Japonska:

17. Keio University, Tokyo, (Tokyo)

Kanada:

18. The University of Western Ontario, (Ontario)

19. University of Toronto, (Toronto)

Nemčija:

20. Bayerische Beamtenfachhochschule, München, (München)

21. Fachhochschule für das öffentliche Bibliothekswesen Bonn (Bonn)

22. Fachhochschule Hannover (Hannover)

23. Fachhochschule Köln, (Köln)

24. Fachhochschule Potsdam, (Potsdam)

25. Fachhochschule Stuttgart, (Stuttgart)

26. Hochschule für Technik, Wirtschaft und Kultur Leipzig (Leipzig)

27. Humboldt Universität zu Berlin (Berlin)

Nizozemska:

28. Universiteit van Amsterdam, (Amsterdam)

Norveška:

29. Hoegskolen i Oslo, Oslo)

Nova Zelandija:

30. Victoria University of Wellington, (Wellington)

Španija:

31. Escola Universitaria Jordi Rubio, Barcelona, (Barcelona)

32. Universidad Carlos III de Madrid (Madrid)

33. Universidad de Salamanca (Salamanca)

Švedska:

34. Hogskolan i Boras, (Boras)

Švica:

35. Institut d'Etudes Sociales, Genève, (Genève)

ZDA:

36. The Catholic University of America, Washington (Washington)

37. University of Washington, Seattle (Seattle)

38. University of Wisconsin - Madison (Madison)

39. University of Wisconsin - Milwaukee (Milwaukee)

Glede na razpoložljivo literaturo in veliko število bibliotekarskih visokih šol, ki so poslale opise študijskih programov, lahko rečemo, da je vzorec dovolj obsežen. Zelo zanimivi bi bili tudi poljski in nizozemski programi, vendar zaradi nepoznavanja teh jezikov niso vključeni.

3. Postopek analize programov

Po določitvi elementov za primerjavo smo izdelali model za zajem podatkov po posameznih državah in znotraj teh držav po bibliotekarskih visokih šolah.

V 15 državah smo opisali velikost v km² in številu prebivalstva, jezik in na kratko prikazali zgodovinske in ekonomsko socialne razloge za sedanje stanje izobraževalnih sistemov. Povzeli smo shematičen opis izobraževalnega sistema v državi, podoben tistemu, ki ga uporablja World Guide to Library Archive and Information Science Education, 1995 (nadalje WG).

Tudi pri posameznih visokih šolah je veliko podatkov povzetih iz temeljnega dela WG: naslov, status, viri financ, leto ustanovitve, število, kvalifikacije in dejavnosti zaposlenih, število študentov, tehnologija, lastna knjižnica, verificiranost, mednarodno sodelovanje, ime programa, stopnja, vpisni pogoji, trajanje (v letih in število ur), število študentov v programu (v določenem letu ali povprečje), obveznosti študentov za dokončanje izpitov oziroma celotnega študija in cilji programa.

Iz poslanega gradiva smo ob letnici ustanovitve dopisali pomembnejše dogodke o preteklosti (če so navedeni). Pri podatkih o zaposlenih smo natančno pregledali programé, če imajo opisane načrte razvoja kadrov oziroma načrtovanje kariere zaposlenih. Pri podatku o študijski literaturi smo samo označili, koliko naslovov monografskih ali periodičnih publikacij je navedenih v študijskem programu kot študijska literatura. Iz študijskih programov so na kratko povzete možnosti zaposlovanja, oblike študija, komentarji o evalvaciji in trendih. Ponekod so s pomočjo poslanega gradiva navedeni tudi ostali programi, ki jih šole izvajajo. Zelo redko so opisane možnosti kombiniranja z drugimi usmeritvami.

Predmetniki in vsebine predmetov so v celoti povzete iz poslanih študijskih programov.

Pri analizi nadgradnje in povezovanja predmetov smo delali po modelu, ki upošteva naslednje sklope predmetov bibliotekarstva (Sauppe, 1976, str.10-87):

- razvoj bibliotekarske stroke, dejavnosti,
- knjižnice in družba,
- knjižničarska javna dejavnost,
- organiziranost knjižnice,
- nosilci informacij,
- bibliotekarska informatika,
- osebe,
- delovna sredstva.

Na osnovi predstavljenih predmetnikov za posamezne stopnje je bilo možno ugotoviti predmete, ki se najpogosteje pojavljajo na posameznih stopnjah in letnikih.

Postopek analize vsebine je potekal tako, da smo na osnovi teoretičnega uvoda najprej opredelili teme oziroma vsebine pričakovanih potrebnih znanj v bibliotekarski stroki. Izdelali smo sistem znanj bibliotekarja danes in jutri, ki naj jih vključujejo študijski programi, nato pa analizirali posamezne programe in ugotavljali, v kolikšni meri ima vsak program vključene posamezne vsebine. V tej fazi je programe analiziral še en bibliotekarski strokovnjak, dr. Branko Berčič, da bi se izognili subjektivnosti. V nekaterih primerih ni bilo povsem jasno, kam bi uvrstili določeno temo, oziroma je bila uvrstitev dvomljiva. V takih situacijah smo se odločili za pravilnost stališča bibliotekarskega strokovnjaka dr. Berčiča, ki ima v slovenskem in mednarodnem bibliotekarstvu več kot 40 let izkušenj in je tuje programe že pregledoval pri oblikovanju slovenskega visokošolskega študija bibliotekarstva. Primerov nejasnosti je bilo zelo malo in so s statističnega vidika zanemarljivi.

4. Rezultati in interpretacija analize programov

4.1. Status, financiranje, leto ustanovitve, verificirani:ost

Pri podatkih o statusu so izobraževalne institucije na področju bibliotekarstva v glavnem navajale, da so združene z univerzo, da so del fakultete.

12

Za **samostojne** se štejejo naslednje visokošolske izobraževalne ustanove: Loughborough, U. C. London, Kopenhagen, Stuttgart (10%). Vendar je vpra-

šanje, koliko je na primer samostojna U. C. London, saj obenem navaja, da je združena z univerzo in da prejema finance od matične organizacije.

Viri financ so zelo različni:

- vlada,
- šolnine,
- matična organizacija,
- investirana sredstva,
- raziskovanje,
- konsultacije,
- donacije.

Tudi višina zneskov iz posamežnih virov zelo variira:

Tabela 1

VIR FINANC	USTANOVA
vlada+šolnine	Loughborough, Glasgow, Amsterdam, Barcelona (90% vlada+10% šolnine), Genève
matična organizacija	Leeds, Brisbane (100%), Reykjavik, Tokio, Wellington
vlada+šolnine+lokalna vlada	Manchester (83%+22%+5%)
matična organizacija + investicije	U.C.London (90%+10%)
šolnine	Salamanca
matična organizacija + raziskovanje	Brighton
matična organizacija + raziskave+poučevanje	Sheffield (60%matična+40% raziskave in poučevanje)
vlada	Perth (100%), Melbourne, Kopenhagen, München (100%), Potsdam, Stuttgart, Berlin (100%), Madrid, Boras, Seattle, Milwaukee
matična organizacija + konsultacije	Adelaide (99%+1%) Dublin (99%+1%)
matična organizacija + raziskave+donacije	Ontario (90% matična, 10% ostalo) Toronto (99% matična, 1% ostalo)
matična organizacija +šolnina	Bonn (90%+10%)
vlada+raziskovanje	Oslo (80%+20%)
šolnine+donacije	Washington (97%+3%)

Pridobivanje sredstev je torej naslednje:

- 33% bibliotekarskih šol dobiva sredstva od vlade,
- 15% šol prejema sredstva od vlade in iz šolnin,

- nadaljnjih 15% od matične organizacije,
- 6% od matične organizacije in od konsultacij,
- po 3% pa iz drugih, zgoraj podrobneje opisanih virov.

Med ustanovami v vzorcu je precej starejših šol z desetletno in stoletno zgodovino, najstarejše so:

(1887) Washington; (1906) Madison; (1911) Reykjavik, Seattle.

Bibliotekarske fakultete oziroma visoke šole so različno **verificirane**:

- v Angliji so programi priznani s strani Library Association in Institute of Information Science (IIS).
- University College London je verificiran tudi s strani arhivskih delavcev.
- V Avstraliji daje verifikacijo Australian Library and Information Association (ALIA).
- Na Danskem ni sistema akreditiranja (program potrdi vlada).
- Na Irskem je program potrjen s strani irske in angleške Library Association in tudi s strani angleškega Institute of Information Science.
- Ministrstvo za izobraževanje oziroma vlada verificira programe v Islandiji, Japonski, Nemčiji, Nizozemski, Norveški, Španiji in Švici.
- V Kanadi potrjuje programe American Library Association in prav tako v ZDA.
- V Novi Zelandiji izvaja verifikacijo angleška Library Association.

4.2. Število učiteljev in študentov

Tabela 2

INSTITUCIJA	ŠTEVILO ZAPOSLENIH				ŠTEVILO ŠTUDENTOV	
	redno	po-godbe	doktorji	režija	vpisani (leto)	diploma
Aberdeen	28	12	40	7	370 (95)	-
Leeds	14	-	3	-	252 (95)	80
Loughborough	19	-	9	1	300 (93)	150
Manchester	16	2	8	-	321 (93)	-
U.C.London	9	24	14	2	117 (93)	99%
Brighton	7	-	3	1	146 (92)	40
U.N.London	15	-	15	-	300 (92)	-
Sheffield	12	1	15	-	118 (92)	100%

INSTITUCIJA	ŠTEVILO ZAPOSLENIH				ŠTEVILO ŠTUDENTOV	
	redno	pogodbe	doktorji	režija	vpisani (leto)	diploma
Glasgow	9	-	-	3	180 (93)	90
Perth	9	6	1	1	234 (94)	50
Brisbane	6	-	2	-	-	-
Melbourne	10	6	1	2	-	-
Adelaide	52	4	14	3	148 (94)	45
Kopenhagen	52	-	10	15	807 (94)	165
Dublin	6	-	6	-	77 (92)	55
Reykjavik	3	8	1	-	25 - 40	15
Tokio	7	21	2	-	155 (94)	45
Ontario	18	6	17	1	207 (94)	70
Toronto	15	1	2	1	345 (93)	130
München	30	2	23	1	100	30
Bonn	1	2	-	1	32 (94)	15
Hannover	14	5	-	11	47 (94)	-
Köln	21	33	68%	1	550(95)	170
Potsdam	5	2	5	-	80 (94)	50
Stuttgart	21	23	-	1	-	-
Leipzig	15	6	9	10	-	-
Berlin	25	12	22	6	350(94)	60
Amsterdam	-	5	0,2%	0,5%	-	-
Oslo	14	-	-	-	460 (94)	105
Wellington	7	-	-	-	85 (94)	70
Barcelona	22	2	4	4	482 (93)	105
Madrid	21	13	21	2	474 (93)	-
Salamanca	7	2	8	-	765 (93)	-
Boras	21	-	-	19	650	-
Genève	4	2	3	-	75 (94)	25
Washington	-	25	-	2	370 (94)	100
Seattle	9	3	-	1	166 (93)	90
Madison	-	-	-	-	257 (94)	65
Milwaukee	9	20	-	-	286 (94)	115

Izraz "redno zaposleni" uporabljamo za angleški izraz full-time, kar pomeni zaposlitev za poln delovni čas, ki pri nas največkrat predstavlja zaposlitev za nedoločen čas. Izraz "pogodbe" uporabljamo za angleški "part-time", zaposlitev za nepoln delovni čas, kar je lahko pri nas zaposlitev za nedoločen čas, za določen čas ali po pogodbi.

V povprečju imajo navedene inštitucije:

- 15,92 redno zaposlenih profesorjev,
- 9,19 pogodbeno zaposlenih profesorjev;
- 9,92 doktorjev
- 4,17 delavcev v režiji.

Povprečno vpisanih je 274,59 študentov, letno pa diplomira povprečno 77,4 študentov.

Med največje po številu vpisanih študentov spadajo Kopenhagen, Köln, Salamanca in Boras, ki imajo okrog 700 vpisanih študentov. Tu je tudi največ redno zaposlenih učiteljev. Obstajajo fakultete z manjšim številom študentov in večjim številom redno zaposlenih in obratno. Velikokrat število pogodbeno zaposlenih presega število redno zaposlenih. Podatki o pogodbeno zaposlenih so ponekod navedeni, druge pa ne. Vse šole imajo zlasti med redno zaposlenimi nekaj doktorjev, a tudi precej magistrov in učiteljev z visokošolsko izobrazbo. Režijskih delavcev je zelo malo. Oddelki za bibliotekarstvo, ustanovljeni v zadnjem desetletju, niso nujno med najmanjšimi niti po številu študentov niti po številu učiteljev.

Iz podatkov je razvidno, da je povsod zelo v navadi, da profesorji poleg poučevanja tudi raziskujejo, objavljajo svoje raziskave in svetujejo:

- na 87% bibliotekarskih šol opravljajo profesorji tudi raziskave,
- na 77% šol objavljajo prispevke
- na 77% profesorji delajo tudi kot konsultanti,
- 31 % bibliotekarskih šol navaja med dejavnostmi tudi delo v komisijah,
- 13% pa kratke seminarje.

V Angliji je sicer navedena možnost, naj bi v prihodnje ločevali fakultete, ki se bodo ukvarjale ali z raziskovanjem ali s poučevanjem, vendar je vprašanje, če in kdaj se bo to razširilo tudi drugam.

4.3. Tehnologija in lastna knjižnica

Večina visokošolskih organizacij je opremljenih z računalniško tehnologijo. Pri tem navajajo:

- računalniške laboratorije,
- drugo multimedijsko opremo,
- CD-ROM,
- Internet,

- dostop v različne informacijske baze oziroma mreže,
- založniško opremo (Loughborough);
- skenerje,
- komunikacijske programe,
- online povezave,
- muzej knjižne zgodovine (Kopenhagen);
- reprografsko opremo (Tokio, Stuttgart, Boras, Washington);
- video sobo (Toronto, Genève);
- OPAC,
- dokumentacijski center (Hannover);
- knjigovoznice (Hannover);
- restavratorski center (Hannover, Barcelona);
- TV studio (Boras);
- fotografsko opremo (Boras).

Potsdam in Leipzig ne omenjata, da bi imela računalniško opremo.

V propagandnih publikacijah šole še bolj specificirajo svojo tehnološko opremljenost, včasih s podrobnim številom računalniških sob in računalnikov, naštevajo podatkovne baze, do katerih imajo dostop, vrste informacijskih mrež itd. Vendar je teh podatkov toliko in se glede na vedno močnejše računalnike tako hitro spreminjajo, da podrobnejša obdelava ni smiselna.

Veliko šol ima poleg dostopa do univerzitetne knjižnice še lastno strokovno knjižnico (53%):

Tabela 3

INSTITUCIJA	ŠTEVILO KNJIG	NASLOVI PERIODIKE	DRUGO
Manchester	5000	90	5000
U.C.London	2000000	-	-
Brighton	10000	300	1000
Perth	1000	20	-
Kopenhagen	127000	1600	6500
Tokio	18000	3150	-
Ontario	60000	550	-
Toronto	73000	1400	10000
München	5000	30	-
Bonn	60000	150	500
Köln	50000	400	20000

INSTITUCIJA	ŠTEVILO KNJIG	NASLOVI PERIODIKE	DRUGO
Hannover	27000	-	-
Stuttgart	24000	365	-
Oslo	38000	395	2000
Barcelona	17000	200	-
Madrid	1400	75	19
Boras	110000	250	600
Genève	4000	80	25
Washington	13000	272	-
Madison	67000	550	10000
Milwaukee	2500000	2500	-

V povprečju imajo bibliotekarske šole:

- 248114,29 kosov knjig,
- 651,42 naslovov periodike
- 5058,55 drugega gradiva.

Nekatere šole imajo na voljo le univerzitetne knjižnice: Aberdeen, Leeds, Loughborough, Sheffield, Brisbane, Melbourne, Adelaide, Dublin, Reykjavik, Wellington, Seattle. Teh je precej manj kot tistih z lastno knjižnico (28% šol torej nima lastne strokovne knjižnice).

4.4. Možnosti zaposlovanja

Možnosti zaposlovanja so zlasti realno opisane v angleških študijskih programih. Navajajo, da se diplomanti lahko zaposlijo v knjižnično-informacijskih službah v javnem in privatnem sektorju, v gospodarskih družbah in visokošolskih ustanovah (Aberdeen, Manchester). Leeds našteva delovna mesta, na katerih se zaposlijo diplomanti: knjižničar, informacijski analitik v poslovnih in industrijskih organizacijah, poslovnež, industrijski organizator ter informatik v upravi, zdravstvu, prostovoljnem delu, na RTV, v oglaševanju, publiciranju, računalniški družbi.

Loughborough ocenjuje kot odlične možnosti za zaposlitev diplomantov na terciarni stopnji v knjižnicah, informacijskih centrih, pri poučevanju in vodenju. Trg dela se povečuje tudi za magisterij, zlasti na vodstvenih delovnih mestih.

Po navedbah Sheffielda se diplomanti zaposlijo kot: vodja arhivov, tehnični knjižničar, pravni knjižničar, planer, informacijski znanstvenik, iskalec informacij online, specialist za poslovne informacije, vodja informacij, informacijski analitik, tržni raziskovalec. Veliko študentov se zaposli takoj po diplomi na vodstvenih, operativnih ali raziskovalnih delih v knjižnicah, informacijski industriji, komerciali, upravnih in dobrodelnih organizacijah, zdravstvu, medijih, financah, pravu, socialni.

Glasgow navaja kot mesta zaposlitve svetovalne službe, muzeje, umetnostne galerije, radio, upravo, visokošolske organizacije, banke, policijo, znanstveno delo.

Perth omenja kot možnost tudi konzultantsko delo; Melbourne poleg prej naštetih še zaposlitev kot arhivar, projektni vodja, oziroma inštitucije kot so šole, pravne firme, sindikati, mediji, strokovna in industrijska združenja.

Adelaide pravi, da se diplomanti zaposlijo tudi v politiki. Možnosti se še odpirajo, posebno v informatiki, komerciali in upravi.

Reykjavik ima odlične možnosti zaposlovanja, večini študentov je zagotovljena zaposlitev, še preden diplomirajo.

Toronto navaja tudi dela kot so indeksiranje in posredovanje informacij ter delo v socialnih službah in upravi.

Stuttgart govori o širokih področjih delovanja: knjižnice vseh vrst, arhivi, založništvo, informacijski centri, uprava, gospodarstvo, industrija.

Druge nemške šole bolj kot dejanske možnosti navajajo naloge bibliotekarjev na različnih področjih. V Hannovru menijo, da so možnosti zaposlovanja bibliotekarjev na splošno dobre.

Seattle kot možnosti delovanja navaja koordinatorja baz podatkov, vodjo korporativnih zapisov, bibliografa za humanistiko, katalogizatorja.

Madison med zaposlitvami navaja tudi dokumentalista in prodajalca knjižničarskih storitev.

Milwaukee sporoča, da diplomanti najdejo zaposlitev v 6 mesecih po diplomi.

Tabela 4

ZAPOSILITEV	BIBLIOTEKARSKA ŠOLA
knjižničar	Aberdeen, Leeds, Loughborough, Manchester, Sheffield, Toronto, Stuttgart, Seattle, Madison
informatijski analitik	Leeds, Loughborough, Sheffield, Stuttgart
poslovnež	Leeds
organizator	Leeds, Stuttgart
informatik v upravi	Leeds, Brighton, Sheffield, Glasgow, Adelaide, Toronto, Stuttgart
informatik v zdravstvu	Sheffield
informatik v socialni	Leeds, Brighton, Sheffield, Toronto
RTV	Leeds, Glasgow
oglaševanje	Leeds
publiciranje	Leeds, Stuttgart
računalništvo	Leeds
banka	Brighton, Glasgow
univerza	Glasgow
direktor, vodja	Loughborough, Sheffield
arhivar	Sheffield, Melbourne, Stuttgart, Seattle
planer	Sheffield
znanstvenik	Sheffield, Glasgow
online iskalec	Sheffield
koordinator baz	Seattle
specialist poslovnih informacij	Sheffield
tržni raziskovalec	Sheffield
komercialist	Brighton, Sheffield, Adelaide
prodajalec storitev	Madison
mediji	Sheffield, Perth
finance	Sheffield
pravo	Sheffield, Perth
svetovalec	Glasgow, Perth
delavec v muzeju	Glasgow
delavec v galeriji	Glasgow
projektni vodja	Melbourne
strokovna združenja	Perth
učitelj	Loughborough
politik	Perth, Adelaide

Naštete možnosti so v študijskih programih navedene kot primeri pogostega zaposlovanja in niso tako precizirane, da bi jih lahko razvrstili po klasifikaciji International Standard Classification of Occupations ISCO - 88.

Možnosti zaposlovanja so torej res velike, pa če gledamo skozi področja dela ali skozi posamezna delovna mesta. Ker se diplomanti lahko zaposlijo v industriji, komerciali, upravi, socialni, zdravstvu, šolstvu in raziskovanju, tako rekoč ni panoge, v kateri za knjižničarstvo ne bi bilo možnosti. Mnogo pa je tudi delovnih mest: od izrazito knjižničarskih do informacijskih in celo do kombinacij z drugo stroko.

4.5. Oblike študija

Redni študij omenja 49% izobraževalnih institucij: Aberdeen, Leeds, Loughborough, Manchester, U. C. London, Brighton, U. N. London, Sheffield, Glasgow, Perth, Brisbane, Melbourne, Kopenhagen, Dublin, Reykjavik, Toronto, Köln, Washington, Milwaukee.

Izredni študij navaja 49% bibliotekarskih šol: Aberdeen, Loughborough, Manchester, U. C. London, Brighton, Leeds, U. N. London, Sheffield, Glasgow, Perth, Brisbane, Melbourne, Kopenhagen, Dublin, Reykjavik, Toronto, Wellington, Washington, Milwaukee.

Na nekaterih fakultetah, npr. v Berlinu, je možno študirati bibliotekarstvo kot glavni in kot stranski predmet, vendar o kombinacijah programi na splošno ne govorijo posebno veliko.

Dežele, v katerih so velike geografske razdalje, imajo organizirane še posebne oblike študija. Adelaide organizira študij na daljavo, pri katerem obisk ni nujen, kontakti potekajo po pošti in telefonu, za izpite se najame osebo za kontrolo (supervisor). Možna je kombinacija študija na daljavo in na fakulteti (on campus).

Tokio organizira dopisni študij.

Ontario prireja študij v obliki večernih tečajev.

Toronto ima razvit t. i. študij izven fakultete (off-campus) in korespondenčni študij s pomočjo komunikacijske tehnologije. Izobraževanje na daljavo je dobro razvito.

Milwaukee prav tako omogoča večerni študij in študij med vikendi.

4.6. Trajanje izobraževanja

Pri pregledu knjižničnega izobraževanja je bil upoštevan celoten izobraževalni sistem, zato raziskava navaja pri vsaki državi, koliko let izobraževanja morajo študenti opraviti, da se lahko vpišejo na terciarni ali postterciarni nivo.

Za vpis na terciarni nivo (v angleškem sistemu je to tako imenovani bachelor's degree, v Nemčiji pa največkrat diploma) morajo imeti študenti 12 do 13 let predizobrazbe:

- trinajst let je potrebnih za vpis na terciarni študij v Angliji, Islandiji, Novi Zelandiji, Švici in ponekod v Nemčiji.
- dvanajst let predizobrazbe pa zahtevajo npr. v Avstraliji, Danski, Irski, Japonski, Kanadi, Nizozemski, Norveški, Španiji, Švedski in ZDA.

Za vpis na univerzo je na splošno potreben poseben zrelostni izpit.

Terciarni študij traja od 1 do 4 let, kar je odvisno zlasti od predhodnega študija. V glavnem traja terciarni študij 3 leta, tako imenovani "honours" terciarni študij pa traja 4 leta. Ponekod zahtevajo za vpis terciarni študij druge usmeritve, zato traja bibliotekarski terciarni študij samo eno leto.

Prva tako imenovana postterciarna stopnja (postgraduate diploma) lahko traja 1 leto po terciarnem študiju, na Švedskem in v Švici nekoliko dlje.

Naslednja stopnja je magisterij, MA ali MSc, ki v večini držav traja 1 - 2 leti. V glavnem med bibliotekarsko diplomu in magisterijem sploh ni velikih časovnih razlik - le nekaj mesecev.

Doktorat lahko traja različno dolgo, ponekod 3 leta, drugje 5 in celo več let.

V Angliji poteka bibliotekarsko izobraževanje po opravljenem trinajstletnem predizobraževanju (6 let na primarni, 7 let na sekundarni stopnji), sledi terciarni študij in diploma (2 - 4 leta), magisterij (1 - 3 leta) in doktorat. Temu podoben sistem imajo še Irska, Islandija, Nova Zelandija.

V Avstraliji imajo pred vpisom na terciarni študij 12 let predizobraževanja. Terciarni študij traja 3 - 4 leta, magisterij 1 - 2 leti. Podobno je na Japonskem, v Kanadi, Nizozemski, Norveški in ZDA.

Na Danskem imajo 12 - 14 let predizobraževanja, terciarni študij traja 3 - 5 let, magisterij 5 - 6 let, po njem pa je možen še licenciat 2 - 3 leta. Doktorat je možen le v znanosti, glasbi, literaturi.

V Nemčiji imajo 4 leta primarne šole, 9 let sekundarne, 3 - 4 leta visoke strokovne šole in 2 - 3 leta univerzitetnega študija, doktorat pa traja različno dolgo.

V Španiji traja primarna stopnja 6 let, sekundarna tudi 6 let, prva stopnja univerze 3 leta, tej stopnji sledi licenciatura 2 - 3 leta, doktorat pa traja različno dolgo.

Na Švedskem je 12 let predizobraževanja, prva stopnja visokošolskega študija traja 1 - 6 let.

V Švici imajo študenti 13 let predizobrazbe; študij za učitelja traja 2 - 4 leta, licenciat 3 - 7 let in državna diploma 4 - 7 let.

Posebno vprašanje, ki se včasih pojavi pri pregledu izobraževanja, je interdisciplinarni študij. Pogosto je možno, da v neki državi študent opravi dodiplomski študij na terciarni stopnji iz določene stroke, nato pa nadaljuje z magisterijem iz druge stroke, tudi bibliotekarstva. Tako lahko npr. opravi terciarni študij prava, zgodovine ali tujih jezikov, nato pa postane magister knjižničarstva in informatike.

Primerjave, ki sledijo, so narejene med kolikor mogoče enakimi programi: primerjamo terciarne, diplomske, magistrske in doktorske programe. Niso pa vključeni t. i. post-sekundarni programi, ki trajajo le 1 - 2 leti po srednji šoli.

4.7. Število študentov na posameznih stopnjah izobraževanja (letno)

Tabela 5

USTANOVA	terciarni š.	diploma	magisterij	doktorat
Aberdeen	35	25	5 - 10	--
Leeds	190	-	-	-
Loughborough	23	67	-	13
Manchester	180	30	14	-
U.C.London	58	-	6	-
Brighton	125	-	21	-
U.N.London	-	-	4	-
Sheffield	27	-	-	32
Melbourne	180	76	69	-
Adelaide	95	28	5	3

USTANOVA	terciarni š.	diploma	magisterij	doktorat
Kopenhagen	807	-	70	-
Dublin	28	36	9	-
Reykjavik	83	-	-	-
Tokio	155	7	-	-2
Ontario	-	193	-	14
Toronto	-	287	-	19
München	90	-	-	-
Bonn	32	-	-	-
Hannover	47	-	-	-
Oslo	210	-	-	-
Wellington	85	-	-	-
Barcelona	179	-	-	-
Madrid	474	-	-	-
Salamanca	680	-	-	-
Genève	75	-	-	-
Washington	-	370	-	-
Seattle	-	166	-	-
Madison	-	194	-	-
Milwaukee	-	286	-	-

V povprečju je:

- na terciarni stopnji 175,36 študentov,
- na postterciarni diplomski stopnji 135,77 študentov,
- na postterciarni magistrski stopnji 22,78 študentov,
- na doktorski pa 13,83 študentov.

4.8. Programi na terciarni stopnji

Vpisni pogoji za najnižjo terciarno stopnjo so poleg 12 do 13 letne predizobrazbe še matura in znanje angleščine. Melbourne, Adelaide, Kopenhagen zahtevajo tudi prakso. Dublin, Reykjavik, Tokio, Nemčija zahtevajo še znanje dveh tujih jezikov in poznavanje tipkanja. Na nekaterih šolah so za vpis na univerzo potrebni tudi testi, razgovori oziroma priporočila.

Za tujce navadno zahtevajo preizkus znanja iz angleščine.

Za zrele študente po 21. letu starosti veljajo drugačna pravila, vendar morajo na splošno s preizkusom dokazati, da so sposobni študirati na univerzitetnem nivoju.

Terciarni študij traja 3 - 4 leta. Število ur je različno, razlike se nanašajo tudi na razmerje med akademskim študijem in praktičnim delom. Ponekod navajajo samo ure, ki jih študenti opravijo z navzočnostjo na univerzi, druge pa tudi ure predpisanega samostojnega študija. V glavnem ure študija niso navedene, razen v programih naslednjih fakultet:

Adelaide	1530 ur akad. študija	7 tednov prakse (252 ur)
Kopenhagen	811	481 ur prakse
München	3200	1600
Bonn	780	130
Stuttgart	2194	640
Köln	1900	600
Oslo	735	

Obravnavane bibliotekarske šole, ki so navedle ure akademskega študija, imajo v povprečju 1592,86 ur tega študija. Povprečje pri urah prakse pa znaša 617,17 ur (tu so med posameznimi šolami velike razlike).

Nekoliko podatkov o številu ur najdemo tudi v World Guide:

Anglija	Aberdeen	1100
Danska	Kopenhagen	1292
Nemčija	München	4800
	Köln	2500
	Stuttgart	2834
Norveška	Oslo	735
Švica	Genève	1800

Po teh podatkih je povprečno število ur 2151,57.

Veliko izobraževalnih institucij ima organiziran tudi izredni študij, ki je nekoliko daljši kot redni, npr. Leeds 5 let, Melbourne 7 let, Reykjavik 4,5 let.

4.9. Diploma na postterciarni stopnji

Diplomo omenjajo tako programi Anglije, Irske, Avstralije in Nove Zelandije kot tudi Nemčija, vendar je treba biti pri uvrstitvi na terciarni ali postterciarni nivo pazljiv. Na angleško govorečem območju pomeni diploma postterciarni, okrog 9 do 12-mesečni študij po predhodnem 13-letnem preduniverzitetnem in 3 do 4-letnem univerzitetnem izobraževanju. V nemških deželah pa predstavlja diploma praviloma 3 - 4 letni študij (v katerem je visok odstotek delovne prakse) po 12 letih predhodnega izobraževanja, zato ga World Guide šteje med terciarne in ne med postterciarne programe.

Diplomski študij postterciarne stopnje organizirajo v okviru našega vzorca naslednje šole (33%): Aberdeen, Loughborough, Manchester, U. C. London, U. N. London, Glasgow, Perth, Brisbane, Melbourne, Adelaide, Dublin, Berlin, Wellington.

Za vpis na diplomski študij je potrebna univerzitetna izobrazba na nivoju terciarnega študija oziroma ekvivalentna izobrazba. Sicer pa imajo posamezne šole naslednje zahteve:

- Loughborough in U.N.London zahtevata dobro opravljeno štiriletno univerzitetno stopnjo (honours) v znanstveni disciplini in nekaj tednov delovnih izkušenj.
- V Manchestru je treba dokazati terciarni študij v kateremkoli predmetu, 6 mesecev delovnih izkušenj v knjižničarsko-informacijskem delu in poznavanje računalništva.
- U. C. London pogojuje vpis z dobro opravljenim štiriletnim terciarnim študijem (honours), z 2 tujima jezikoma (pasivno) in enim letom delovnih izkušenj.
- Glasgow zahteva diplomo katerekoli stroke ali dobro opravljen štiriletni terciarni študij, poznavanje komuniciranja in motiviranost za študij knjižničarstva.
- Dublin ima naslednje pogoje: 1.stopnja, 3 mesece prakse, pogovor.

Redni študij traja v Aberdeenu, U. C. London, Loughborough, U. N. London, Wellingtonu, Adelaide, Melbournu, Brisbane, Perthu in Glasgowu 9 mesecev oziroma 1 leto; v Berlinu pa 3 leta.

Izredni študij traja različno: v Aberdeenu 11 mesecev, Wellingtonu, U. N. London, U. C. London in Glasgowu 2 leti, v Brisbane 3 leta, v Adelaide 4 leta.

Število ur je navedeno pri redkih programih:

Adelaide	450 ur,
Dublin	80% akad.študij, 10% praksa
Wellington	450 ur.

Osnovne obveznosti študentov so povsod izpolnjevanje zahtev pri posameznih predmetih:

- Loughborough zahteva projektno poročilo,
- Manchester ocenjeno delo (40% uspeh) pri vsakem predmetu,
- U. C. London zahteva končni pisni izpit, prakso in disertacijo,
- U. N. London zahteva zaključitev 6 predmetov in disertacijo,
- Dublin zahteva končni pisni izpit in 40% uspeh pri testih.

4.10. Magistrski študij

Najpomembnejša kvalifikacija visokošolskega izobraževanja je magistrski študij.

Ta postterciarni študij je organiziran na naslednjih inštitucijah (69% vzorca): Aberdeen, Leeds, Loughborough, Manchester, U. C. London, Brighton, U. N. London, Sheffield, Glasgów, Perth, Adelaide, Kopenhagen, Dublin, Tokio, Ontario, Toronto, Köln, Berlin, Amsterdam, Oslo, Wellington, Madrid, Boras, Washington, Madison, Milwaukee, Seattle.

Vpisni pogoji so podobni kot za postterciarno diplomu: univerzitetna stopnja oziroma ekvivalentna izobrazba - 12 do 13 let preduniverzitetnega študija, nato 3 do 4 leta univerzitetnega študija na terciarni stopnji, skupaj torej 15 do 17 let. Zahteve posameznih visokih šol so naslednje:

- V Leedsu je vpisni pogoj pri knjižničarskih in informacijskih delavcih 5-letna praksa.
- Loughborough zahteva dobro opravljen štiriletni terciarni študij v znanstveni disciplini in 6 let delovnih izkušenj.
- V Manchestru je potreben terciarni študij v kateremkoli predmetu in 6 mesecev izkušenj v knjižnično-informacijskem delu.
- Brighton zahteva terciarni študij in znanje angleščine.
- U.N.London zahteva terciarni študij in izkušnje.
- V Sheffieldu je potreben terciarni študij, opravljen z dobro oceno, 1 leto izkušenj v knjižničarstvu in informatiki in zaželen je en tuj jezik.
- V Glasgowu je potrebna diploma določene stroke, motiviranost za delo, dobro opravljen štiriletni terciarni študij in sposobnost komuniciranja.
- V Perthu je potreben štiriletni terciarni študij na področju bibliotekarstva ali 1.stopnja in diploma v informacijskem študiju in 2 leti delovnih izkušenj.
- Adelaide zahteva dve leti prakse.
- Kopenhagen zahteva 4 letni program knjižničarstva/informatike ali terciarni študij ali magisterij iz druge stroke, 2 tuja jezika in nekaj prakse.
- Dublin zahteva 1. stopnjo in strokovno kvalifikacijo iz knjižničarstva/informatike ter razgovor.
- Na Japonskem je potreben terciarni študij in znanje dveh tujih jezikov.
- V Torontu zahtevajo terciarni študij in tečaj statistike.
- V Kölnu in Berlinu univerzitetno diplomu.
- V Wellingtonu prakso in razgovor.
- V Madridu diplomu iz katerekoli usmeritve.
- Genève zahteva 2-letni program in znanje angleščine.
- Seattle zahteva terciarni študij, 3 priporočila in izjavo o ciljih.

Magistrski študij traja nekoliko dlje kot postterciarna diploma, navadno 1 leto; v Adelaide, Kopenhagnu Tokiu, v Torontu, Kölnu, Madridu, in Madisonu traja 2 leti. V Dublinu traja samo 9 mesecev, v Washingtonu pa 1,5 leta. Najdaljši je študij v Borasu 4 leta in v Berlinu 5 let.

Izredni študij traja zelo različno: U. N. London, Glasgow 2 leti, Dublin 21 mesecev, Wellington 2-3 leta, Adelaide 4 leta, Brighton, Ontario, Washington 5 let, v Milwaukee do 7 let.

Obveznosti, ki naj bi jih študenti izpolnjevali na magistrski stopnji, so podobne kot za diplomu: izpolnjevanje obveznosti pri posameznih predmetih in disertacija.

- Manchester zahteva ocenjeno delo v zvezi s programom magistrskega izobraževanja in vsaj 50% uspeh.
- Brighton ima končni pisni izpit,
- U.N.London 6 predmetov in disertacijo,
- Sheffield samo disertacijo,
- v Adelaide je zahtevana samo raziskava,
- Dublin zahteva disertacijo in končni pisni izpit,
- Köln in Berlin predpisujeta končni pisni in ustni izpit,
- Madrid zahteva samostojno raziskavo in projekt,
- Boras samo raziskavo,
- Seattle končni pisni izpit in raziskavo,
- Madison tudi 40-urni praktikum.

4.11. Raziskovalni programi

Precej fakultet (31%) organizira t. i. raziskovalne programe na magistrskem in doktorskem nivoju. Magistrski program (Master of Philosophy) poteka na naslednjih fakultetah:

- Aberdeen, Leeds, Loughborough, U. C. London, U. N. London, Brighton, Sheffield, Glasgow, Dublin, Ontario, Toronto, Wellington.

Program doktor filozofije pa je organiziran v (41%) na naslednjih fakultetah:

- Aberdeen, Loughborough, Leeds, U.C.London, U.N.London, Brighton, Sheffield, Adelaide, Dublin, Tokio, Ontario, Toronto, Wellington, Boras, Madison, Milwaukee (multidisciplinarni).

redno 1 - 2 leti, izredno 2 - 5 let, doktorat filozofije pa redno 2 - 3 leta in izredno 3 - 8 let.

Pri teh oblikah študija predmetnika navadno ni, pač pa je treba narediti raziskovalni projekt (Loughborough), raziskovalno nalogo (U. C. London) ali nalogo in končni ustni izpit (Sheffield). Redki programi imajo predmetnik, npr. Toronto: Družbeno okolje in knjižnice, Informacijski viri in knjižne zbirke, Informacijska znanost, Upravljanje knjižnic. Ontario ima predmetnik tudi za doktorat: 8 predmetov z izpiti, teza in disertacija. Možna je specializacija na področju informacijskih sistemov, informacijskih potreb in uporabe in informacijske politike.

4.12. Najpogostejši predmeti na terciarni stopnji

V okviru terciarnega študija imajo bibliotekarske šole največkrat naslednje predmete:

I. letnik:

Informacijska tehnologija

Bibliografija

Informacijski viri

Informacijske organizacije / službe / storitve

Informacijska družba

Katalogizacija

Znanstvene metode / statistika

Zgodovina dokumentacijske produkcije

Vodenje

Založništvo

Tuji jezik

Mediji

Pridobivanje informacij

Uvod v informacijski študij

Bibliotekarska znanost

Uporabniki

Iskanje informacij

Uvod v računalništvo

Literatura

Pravo

II. letnik:

Katalogizacija
Informacijska tehnologija
Bibliografija
Informacijski viri
Pridobivanje informacij
Predmetna analiza
Vodenje
Marketing
Statistika
Informacijske ustanove
Praktikum
Uprava
Medijska industrija
Uporabniki
Arhivi
Tuji jezik
Poslovanje knjižnic
Finance
Podatkovne baze
Informatika
Vodenje informacij
Dopolnjevanje gradiva

III. letnik:

Računalništvo
Katalogizacija
Vodenje
Informacijska služba
Predmetna specifikacija
Projekt
Praktikum
Vodenje zbirk
Arhivi
Tuji jezik
Gradnja, oprema
Pridobivanje informacij

Literatura

Pravo

Uporabniki

Bibliografija

Uprava

Vrste knjižnic

Iz obdelanih primerov nadgradnje v predmetnikih je razvidno, kako se potek študija čedalje bolj specializira oziroma se nekateri predmeti nadaljujejo iz 1. do 3. letnika. Med takšne predmete spadajo zlasti informacijska tehnologija, bibliografija, informacijske službe, pridobivanje informacij, katalogizacija, predmetna analiza.

Nekateri predmeti so v večini programov locirani v določene letnike. Bibliografija, znanstvene metode, informacijski viri so na urnikih prvih in drugih letnikov. V 2. letniku so na urnikih finance, marketing, uprava. Predmeti kot vodenje, tuji jezik, uporabniki se pojavljajo od 1. do 3. letnika. Bolj pogosti v 3. letniku so predmeti arhivi, gradnja in oprema, zbirke. V zadnjih 2 letnikih je precej predmetne analize. Praktikum je v redkih primerih že v 1. letniku, zelo pogost pa je v 2. in 3. letniku.

V predmetnikih ima prevladujoče število ur tehnologija. Precej je tudi vodenja in dela z uporabniki. Manj pa so poudarjeni predmeti kot komuniciranje, kultura, duhovne vrednote.

Nekatere šole imajo tudi posebnosti v programih:

- Aberdeen t.i. osrednji študij, pri katerem lahko študenti naredijo najrazličnejše prispevke in tako razvijejo znanja na specifičnem interesnem področju,
- Brighton inovacijsko kulturo, pri kateri razvijajo okvire za razumevanje razmerij med tehnologijo, kulturo in družbo s poudarkom na informacijski in komunikacijski tehnologiji in raziskujejo proces tehnoloških inovacij in njihovega posredovanja;
- Manchester ima predmete razvoj študenta, večšine učenja. Pri tem študente naučijo pisati poročila in jim omogočijo, da se poglobijo v lasten razvoj pri študiju ter tako študenti kot profesorji dobijo vpogled v to, kako se študenti razvijajo v pogledu teorije in prakse.
- Adelaide, Köln in Hannover imajo med predmeti tudi komuniciranje, ki ni pogosto na predmetniku;
- nekateri nemški programi imajo več prakse kot drugi (okrog 25%);
- Oslo izstopa kot humanističen program, ker ima na predmetniku tudi duhovne znanosti, glasbeno knjižničarstvo, študij literature.

- španski programi imajo več zgodovine in arhivistike kot ostali (po pet do sedem predmetov).

4.13. Najpogostejši predmeti na postterciarni diplomski oziroma magistrski stopnji

Zaradi pogostega prekrivanja vsebin predmetov na stopnji diplome in magisterija, ki traja v glavnem le nekaj mesecev dlje, bomo podrobnejšo vsebino predmetov pogledali na magistrski stopnji.

Magistrski študij poteka v večini primerov le 2 - 3 semestre, pri čemer je zadnji semester največkrat namenjen izdelavi magistrske naloge. V tem času študenti obdelajo naslednje predmete:

Raziskovalne metode (Aberdeen, Manchester, U. C. London, U. N. London, Sheffield, Kopenhagen, Tokio, Ontario, Berlin, Wellington, Boras)

Informacijska tehnologija (Aberdeen, Leeds, Manchester, U.C. London, Sheffield, Kopenhagen, Tokio, Ontario, Berlin, Wellington)

Informacijska družba (Manchester, U.N. London, Sheffield, Wellington, Boras, Washington, Seattle)

Bibliografski in informacijski viri in službe (Aberdeen, Sheffield, Ontario, Berlin, Wellington, Washington, Seattle)

Vodenje (Aberdeen, Leeds, Manchester, Sheffield, Ontario, Wellington)

Pridobivanje informacij (U. N. London, Sheffield, Kopenhagen, Tokio, Wellington)

Informacijski sistemi in knjižnice (Leeds, Manchester, Tokio, Washington)

Uporabniki (Manchester, Kopenhagen, Berlin, Boras)

Indeksiranje (Aberdeen, Kopenhagen, Tokio, Berlin)

Informacijska znanost (Kopenhagen, Tokio, Seattle)

Vodenje informacij (U.N. London, Sheffield, Copenhagen)

Katalogizacija in klasifikacija (Ontario, Berlin)

Organizacija znanja (Boras, Washington)

Pristop do informacije (Manchester, Wellington)

Informacijski zahtevki (Aberdeen)

Osnutek raziskave (Aberdeen)

Praksa (Aberdeen)

Informacijska politika (U. N. London)

Praksa v računalništvu (Sheffield)

Ekonomika in marketing (Kopenhagen)

Oblikovanje informacij (Kopenhagen)
Struktura informacij (Tokio)
Informacijski mediji (Tokio)
Zbirke (Ontario)
Perspektive knjižnično-informacijske znanosti (Ontario)
Pravne norme (Berlin)
Zgodovina (Berlin)
Posredovanje informacij (Berlin)
Dopolnjevanje fondov (Berlin)
Poslovanje knjižnic (Berlin)
Organizacija knjižnic (Wellington)

Med predmete, ki jih v svoj magistrski program vključujejo šole najpogosteje, torej sodijo: raziskovalne metode, informacijska tehnologija, informacije in družba, bibliografski in informacijski viri in službe, indeksiranje, katalogizacija, klasifikacija, vodenje, pridobivanje informacij, uporabniki.

4.14. Vsebine predmetov

Sodobnost in perspektivnost programov je v veliki meri odvisna od vsebine predmetov.

Pri primerjavah vsebine študijskih programov se pojavljajo težave zaradi različne terminologije, zaradi različnih teoretičnih konceptov, iz katerih izhajajo posamezne šole in posamezni nosilci predmetov, ker imamo vključene različne vede in ker nosilci enakih ali podobnih predmetov izhajajo iz različnih ved, ker so programi oblikovani na podlagi različnih didaktičnih konceptov, ker izobražujejo različne uporabnike, za različna delovna mesta.

Tako se na primer bibliografija pojavlja pod naslovi Bibliografska kontrola, Bibliografski standardi, Informacijski viri, Organiziranje informacij, Bibliografija in informacije o literaturi, Splošna bibliografija, Dokumentacijsko iskanje. Znanstvene metode in statistiko najdemo pod naslovi Kvantitativne metode, Finance in statistične operacije, Statistika, Raziskovalne metode, Metodika umskega dela, Statistika in merjenje storitev. Naslovi predmetov v okviru vodenja so: Načela vodenja, Vodenje poslovanja, Vodenje delavcev, Vodenje sprememb, Poslovanje knjižnic, Poslovna organizacija in instrumenti vodenja, Delavci, Upravljanje.

Glede na opisano situacijo enota analize ne more biti predmet, pač pa tema oziroma vsebina, ki je vključena v program, ali pa operativni cilj - bolj konkretno opredeljeno znanje, ki naj ga študent pridobi. Več podatkov je na

razpolago v zvezi z vsebino kot z operativnimi cilji, zato je temeljna enota analize tema oziroma vsebina.

Pri opredelitvi vsebine oziroma znanj izhajamo iz sedanjih in pričakovanih potrebnih znanj v bibliotekarski stroki ter iz sedanjega stanja v bibliotekarski znanosti.

Sodobna informacijska literatura govori o naslednjem sistemu znanj (Reference and Information Services, 1995): Zgodovina in vrste informacijskih služb; informacijski intervju; bibliografska kontrola, organizacija informacij, načini iskanja; elektronske informacijske storitve; izobraževanje uporabnikov kot informacijska storitev; evalvacija informacijskih storitev; organizacija in vodenje informacijske službe; filozofija informacijskih storitev; informacijska služba za specifične populacije. Med trendi prihodnosti pa posebej poudarja izobraževanje uporabnikov, razvoj profesionalnega razmerja do uporabnikov ter razvoj elektronskih informacijskih storitev: Internet, mreže, standardi, standardizacija, ekspertni sistemi, hipertekst in hipermediji, elektronski viri za javnost, informacije po elektronski pošti, CD ROM, dostopnost informacij doma na PC in TV.

Na področju bibliotekarstva se informatološki predmeti zaradi nekoliko drugačne tradicije zdijo ponekod zelo razdrobljeni, specializirani, drugje pa so bolj povezani v združevalne sklope (npr. organizacija, obdelava, tehnologija, viri, komunikacije itd.).

Na osnovi priporočil IFLA se je v bibliotekarstvu uveljavila klasifikacija po Sauppeju (1976, str.10-87), ki smo jo za potrebe te raziskave nekoliko preuredili:

1. Razvoj bibliotekarske stroke, dejavnosti:

- Bibliotekarska (informatološka) znanost, vede, stroka (razvoj, sodobna problematika)
- Bibliotekarsko strokovno, znanstveno raziskovanje (uvod v znanstveno delo, bibliometrija, raziskovalne metode, interdisciplinarnost)
- Zgodovina knjižnic in knjižničarstva
- Primerjalno bibliotekarstvo (problemsko, medregionalno)

2. Knjižnice in družba (splošna bibliotekonomija):

- Družbeni položaj knjižnic
- Vloga knjižnic na posameznih področjih družbenega delovanja
- Odnos do masovnih informacijsko - dokumentacijskih in komunikacijskih sredstev
- Knjižnica in pravni predpisi

3. Knjižničarska javna dejavnost (splošna bibliotekonomija):

- Struktura knjižničarstva
- Vrste knjižnic
- Knjižnične mreže, sistemi
- Knjižnice v tujini

4. Organiziranost knjižnice (splošna bibliotekonomija):

- Organizacijska struktura
- Organizacija delovnega procesa, pretok gradiva, informacij
- Vodenje knjižnice (upravno, administrativno, strokovno, delovna telesa)
- Koordinacija, kooperacije med knjižnicami

5. Nosilci informacij (bibliologija):

- Zgodovina knjige (rokopisni kodeksi, tiskana knjiga)
- Vrste, funkcije nosilcev informacij
- Knjižna, informacijska produkcija
- Založništvo, knjigotrštvo
- Konserviranje in restavriranje gradiva (biblioterapija)

6. Bibliotekarska informatika

a)

- Dopolnjevanje fondov, nabavna politika, pridobivanje
- Funkcionalnost, ekonomičnost zadovoljevanja potreb
- Obdelava: katalogizacija, bibliografija

b)

- Dokumentacija, informatika
- Nudenje, uporaba gradiva in informacij
- Potrebe, pretok gradiva, informacij

c)

- Skupine uporabnikov
- Uporabniki, neuporabniki gradiva in informacij
- Usposabljanje za uporabo gradiva in informacij

7. Osebe (splošna bibliotekonomija)

- Poklicna strokovnost (redno, dopolnilno izobraževanje)
- Struktura, načrtovanje osebja (strokovno, drugo)

- Delovni načrti, rezultati, spodbude, odnos do uporabnikov
- Personalna politika, vodenje, sodelovanje, razmerja, odnosi med zaposlenimi

8. Delovna sredstva (splošna bibliotekonomija):

- Knjižnična zgradba (funkcionalnost, ekonomičnost)
- Tehnološka opremljenost
- Tehnične, vzdrževalne službe, sredstva

Tako sodobna informacijska znanost kakor bibliotekarstvo med perspektivnimi temami navajata razvoj informacijske oziroma knjižničarske dejavnosti, raziskovalne metode, seznanjata študente z okoljem - družbo, organizacijo in osebjem. Posebnost bibliotekarskega področja so znanja v zvezi z bibliologijo in znanja o knjižničnih zgradbah in opremi, ki izvirajo iz v preteklosti zelo pomembne kulturne funkcije knjižnice.

Informacijska znanost izredno poudarja sodobno tehnologijo, ki pa je prisotna tudi v bibliotekarskih predmetih, le da je navadno skrita pod drugimi naslovi. Informacijska znanost tudi zelo poudarja razvoj službe uporabnikom, ki je na področju bibliotekarstva že dolgo razvita.

4.15 Rezultati analize vsebin oziroma znanj v sodobnih predmetnikih

Analiza vsebin oziroma znanj v sodobnih predmetnikih je bila opravljena za naslednje šole oziroma stopnje:

- terciarni program: Aberdeen, Manchester, München, Bonn, Genève
- magisterij: Aberdeen, Loughborough, Manchester, Sheffield, Glasgow, Ontario

Največ vsebin in tem se nanaša na bibliotekarsko informatiko. Na terciarnem nivoju je posvečenih temu predmetu v povprečju 11,8 teme; na magistrski stopnji pa povprečno 4,83 teme.

Iz tega lahko zaključimo, da programi so v skladu s potrebami informacijske družbe 21. stoletja.

Če pa še posebej primerjamo in rangiramo število vsebin glede na skupini tem o uporabnikih in tehnologiji, dobimo sledeče rezultate:

Tabela 6

USTANOVA	terciarni program		magisterij	
	tehnologija	uporabniki	tehnologija	uporabniki
Aberdeen	8 tem	3 teme	4 teme	2 temi
Loughborough			4 teme	0
Manchester	8 tem	2 temi	3 teme	1 tema
Sheffield			3 teme	1 tema
Glasgow			2 temi	0
Ontario			3 teme	1 tema
München	2 temi	6 tem		
Bonn	4 teme	0		
Genève	3 teme	5 tem		

V zvezi z obravnavo uporabnikov so med najnaprednejšimi terciarnimi programi München, Genève in Aberdeen, glede na tehnologijo pa Aberdeen, Manchester, Bonn. Na magistrski stopnji imata največ vsebin iz tehnologije Aberdeen in Loughborough, iz dela z uporabniki pa je na prvem mestu prav tako Aberdeen.

Rangiranje preostalih tem:

Na terciarnem nivoju so preostale vsebine rangirane takole:

Tabela 7

VSEBINA	POVPREČNA VREDNOST
Organiziranost knjižnic	4,4 teme
Nosilci informacij	3,4 teme
Razvoj bibliotekarske stroke	3,2 teme
Knjižničarska javna dejavnost	3,2 teme
Osebj	2,6 teme
Knjižnice in družba	1,6 teme
Delovna sredstva	1,2 teme

Na magistrski stopnji pa so preostale vsebine rangirane takole:

Tabela 8

VSEBINA	POVPREČNA VREDNOST
Razvoj bibliotekarske stroke	1,5 teme
Organiziranost knjižnic	1,17 teme
Knjižnice in družba	0,67 teme
Knjižničarska javna dejavnost	0,5 teme
Osebj	0,5 teme
Nosilci informacij	0,17 teme
Delovna sredstva	0

Za posamezne v tem poglavju obravnavane bibliotekarske šole glede pokritosti vseh 8 tem oziroma pokritosti informatike ugotavljamo naslednje:

- Na terciarni stopnji Aberdeen vsebinsko ne seznanja bodočih bibliotekarjev s temami o knjižnici in družbi, o knjižničarski javni dejavnosti in ima manj vsebin tudi na temo razvoja bibliotekarske dejavnosti. Pač pa ima več predmetov od povprečja na področju bibliotekarske informatike in nosilcev informacij.
- Manchester ne daje znanj o nosilcih informacij in ima nekoliko manj znanj o knjižnici in družbi. Presega pa povprečje pri bibliotekarski informatiki in pri osebj.
- München ima pokrite vse teme in povsod presega povprečje, posebej visoko pa je to preseganje pri razvoju bibliotekarske dejavnosti, bibliotekarski informatiki in osebj.
- Bonn seznanja bibliotekarje z vsemi temami. Le malo nižji od povprečja je pri organiziranosti knjižnic, bibliotekarski informatiki in osebj, povprečje pa presega pri obravnavi knjižnic in družbe in nosilcev informacij.
- Genève ne seznanja z vsebinami o razvoju bibliotekarske dejavnosti in o delovnih sredstvih. Daje nekoliko manj znanj o nosilcih informacij in o osebj, vendar pa visoko presega povprečje na področju bibliotekarske informatike.

Med vsebinsko najboljše programe na terciarni stopnji lahko torej štejemo tiste na šolah v Münchnu in Bonnu.

Na magistrski stopnji:

- Aberdeen ne daje znanj na področjih knjižnice in družba, knjižničarska javna dejavnost, nosilci informacij in delovna sredstva. Zelo pa presega povprečje pri bibliotekarski informatiki.
- Loughborough nima tem s področij knjižničarske javne dejavnosti, nosilci informacij, delovna sredstva, na splošno pa dosega povprečje.

- Manchester ne daje znanj za nosilce informacij, osebje in delovna sredstva, sicer pa dosega povprečje.
- Sheffield ne obravnava organiziranosti knjižnic, nosilcev informacij in delovnih sredstev, druge pa dosega povprečje.
- Glasgow ne seznanja s temama osebje in delovna sredstva in je nekoliko pod povprečjem pri bibliotekarski informatiki.
- Ontario nima tem iz knjižnic in družbe, knjižničarske javne dejavnosti, nosilcev informacij, osebja in delovnih sredstev. Nekoliko pa presega povprečje pri bibliotekarski informatiki.

Na magistrskem nivoju so med posameznimi programi zelo majhne razlike.

4.16. Doktorski programi

Doktorski programi obstajajo v obliki nekaj daljšega raziskovalnega programa.

Organizirani so na šolah (41%): Aberdeen, Leeds, Loughborough, Brighton, U.C.London, U.N.London, Sheffield, Glasgow, Adelaide, Tokio, Ontario, Toronto, Wellington, Boras, Madison, Milwaukee.

Ti programi trajajo različno dolgo. Posebnih predmetnikov ni, pač pa se zahteva organizirano raziskovalno delo.

5. Liferatura

Ausbildungs- und Studiengänge im Bereich Bibliothek - Information und Dokumentation-Archiv. Köln: Fachhochschule, s.a., str. 299-312 (tipkopis).

Ausbildungsplan für die berufspraktischen Studienabschnitte der Anwärterinnen und Anwärter für den gehobenen Bibliotheksdienst bei den wissenschaftlichen Bibliotheken in Bayern. München: Generaldirektion der Bayerischen staatlichen Bibliotheken, 1993.

Ba (Hons) Information and Library Management. Manchester: The Manchester Metropolitan University, s.a.

Ba (Hons) Information and Library Studies. Leeds: Metropolitan University, s.a.

Bulletin, School of Library and Information Studies. Madison: University of Wisconsin Madison, 1993.

C.A.T.S. Unit Handbook 1995/96. Manchester: The Manchester Metropolitan University, 1995.

- Catalogue* 1995. Tokio: Keio University, School of Library and Information Science, 1995.
- Courses in Library and Information Science 1995/96*. Canberra: Australian Library and Information Association, s.a.
- Daten und Informationen für Studienbewerberinnen / Studienbewerber*. Köln: Fachhochschule, s.a..
- Diplomprüfungsordnung für den Studiengang Öffentliches Bibliothekswesen der Fachhochschule für das öffentliche Bibliothekswesen Bonn*. Bonn: Fachhochschule für das öffentliche Bibliothekswesen, 1996.
- Directives concernant l'organisation des stages*. Genève: Ecôle Supérieure d'Information Documentaire, 1995.
- Enmark R.** *Library Education in the Melting Pot*. Boras: Swedish School of Library and Information Science, 1993.
- Fuhr C.** *Schülen und Hochschulen in der Bundesrepublik Deutschland*. Bonn: Inter Nationes, 1988.
- General Information and Programme of Study*. Hannover: Fachhochschule, Department of Librarianship, Information and Documentation, 1993.
- The Graduate School of Library and Information Science*. Seattle: University of Washington, 1996.
- Graduate School of Library and Information Studies*. London, Canada: The University of Western Ontario, 1996.
- Graduate Studies in Library, Archive and Information Studies*. London: University College London, School of Library, Archive and Information Studies, 1995.
- Graduate Taught Programmes Students' Handbook 1995-1996*. Sheffield: The University of Sheffield, Department of Information Studies, s.a.
- Guia de los Estudios de Biblioteconomia y Documentacion en las Universidades Espanolas*. Madrid: Fesabid, 1994.
- Guide for new students* 1996. Department of Library and Information Studies. Dublin: University College, 1996.
- Hannesdottir S.K.** *Library Education in Iceland 1956 - 1996*. Reykjavik, s.a. (tipkopsis).
- Hogskolan i Boras*. Boras: Hogskolan, 1993.
- International Standard Classification of Occupations ISCO - 88*. Geneva: International Labour Office, 1990
- Kajberg L. and Niels O. P.** "The Royal School of Librarianship, Denmark: present educational programmes and envisaged curricula". *Librarian Career Development*, 3 (1995) 4 : 19-25.
- Kakovost visokega šolstva*. Ljubljana: Center za razvoj univerze, 1994.
- M.A.** *Information and Library Management*. Leeds: Leeds Metropolitan University, s.a.

- MSc/Postgraduate Diploma in Information and Library Studies*. Glasgow: University of Strathclyde, Department of Information Science, s.a.
- Personal- und Vorlesungsverzeichnis*. Leipzig: Hochschule für Technik, Wirtschaft und Kultur, 1995/96.
- Plan de Formation*. Genève: Ecôle Supérieure d'Information Documentaire, 1996.
- Postgraduate and Research Prospectus for entry 1996*. London: University of North London, 1996.
- Postgraduate Courses*. Brisbane: Queensland University of Technology, 1997.
- Postgraduate Diploma/Master of Arts in Information and Library Studies*. Manchester: The Manchester Metropolitan University, s.a.
- The Postgraduate Programme in Information Science and Data Processing for Qualified Librarians at the Norwegian School of Library and Information Science*. Oslo, 1992 (tipkopsis).
- Postgraduate Programmes and Research 1996/97*. Loughborough: University of Technology, 1995.
- Postgraduate Studies in Information Management*. Melbourne: Royal Melbourne Institute of Technology, 1996.
- Programme des Cours*. Bruxelles: Université libre, 1995 - 1996.
- Programme des Cours*. Genève: ESID, 1995.
- Prospectus 1997: Library & Information Studies*. Wellington: Victoria University of Wellington, s.a.
- Sauppe E.** "Bibliothekswissenschaft und Bibliotheksforschung". V: *Zur Theorie und Praxis des modernen Bibliothekswesens*. München: Verlag Dokumentation, 1976 : 10-87.
- School of Information and Media*. Aberdeen: The Robert Gordon University, 1995.
- School of Library and Information Science 1996 - 97*. Milwaukee: University of Wisconsin - Milwaukee, s.a.
- School of Library and Information Science 1996 - 97*. Washington: The Catholic University of America, s.a.
- Spangen I. C.** *The Education of Library and Information Professionals*. Oslo, 1996 (tipkopsis).
- Student Handbook 1995-96, vol. 2*. Brighton: University of Brighton, 1995.
- Students' Handbook 1995-1996*. London: University College London, 1995.
- Studiegids 1995*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam, Faculteit der Letteren, 1994.
- Studienordnung*. Leipzig: Hochschule für Technik, Wirtschaft und Kultur, 1995.
- "Studienordnung". *Amiliche Bekanntmachungen der Fachhochschule Potsdam*, 1996, 7 : 2-3.

- Studienordnung für den Studiengang Öffentliches Bibliothekswesen der Fachhochschule für das öffentliche Bibliothekswesen Bonn.* Bonn: Fachhochschule für das öffentliche Bibliothekswesen, 1996.
- Studienordnung für die Ausbildung des gehobenen Dienstes an wissenschaftlichen Bibliotheken und Dokumentationseinrichtungen des Landes Nordrhein-Westfalen.* Köln: Fachhochschule, s.a.
- Studienordnung und fachspezifische Prüfungsbestimmungen.* -
- Amtliches Mitteilungsblatt.* Berlin: Humboldt-Universität, 1994, 46 (tipkopolis).
- "Studienplan für die theoretische Ausbildungszeit im Vorbereitungsdienst der Laufbahn des höheren Bibliotheksdienstes der Fachhochschule Köln". *Amtliche Mitteilungen der FHBD.* 4. Jahrgang, Nr. 3. S.a., s.l. (tipkopolis).
- Das Studium an der Fachhochschule Stuttgart: Informationsbroschüre.* Stuttgart: Hochschule für Bibliotheks- und Informationswesen, 1996.
- Undergraduate Courses 1997.* Magill: University of South Australia, 1996.
- Undergraduate Programmes.* Loughborough: University of Technology, s.a.
- World Guide to Higher Education.* Epping, Essex: Bowker, 1976.
- World Guide to Library Archive and Information Science Education, 2nd ed.* München etc.: K.G.Saur, 1995.
- "Zulassungs-, Ausbildungs- und Prüfungsordnung für den gehobenen Bibliotheksdienst bei den wissenschaftlichen Bibliotheken". *Bayerisches Gesetz- und Verordnungsblatt*, 1992, 28 : 839-848.
- Zürcher Bibliothekarenkurse: Kurs für wissenschaftliche Bibliothekare 1995/96,* s.l., s.a.
- 95' Universitäten Hochschulen: Studium & Beruf.* Wien: Bundesministerium für Wissenschaft, Forschung und Kunst, 1995.
- 1995-96 Calendar.* Toronto: University of Toronto, Faculty of Information Studies, 1995.

IZOBRAŽEVANJE BIBLIOTEKARJEV V SLOVENIJI

Dr. Irena Marinko, Brezovica

UDK 378.602 : 371.214(497.4)

Povzetek

Članek opiše razvoj bibliotekarskega strokovnega izobraževanja ter sedanje stanje študija bibliotekarstva na terciarni in postterciarni stopnji. Predmetnik samostojnega študija bibliotekarstva je predstavljen skupaj z vsebinami posameznih predmetov. Članek se zaključuje z ugotovitvijo, da bi bilo v slovenskem visokošolskem izobraževanju bibliotekarjev potrebnih več redno zaposlenih učiteljev z ustrežno izobrazbo, potrebno bi bilo vlagati v njihovo izobraževanje, potrebni so večji prostori in boljša oprema, uvedli naj bi več izbirnih predmetov in razvili mednarodno sodelovanje. V celoti pogledano pa je slovensko izobraževanje bibliotekarjev z akademskega stališča enakovredno tujim programom.

UDC 378.602 : 371.214(497.4)

Summary

The article describes the development of library and information science education in Slovenia and the present state of post-graduate programmes. It contains a detailed analysis of course units and their contents. The author proves that Slovene university education of library and information science specialists needs more full-time teachers with appropriate education, it is necessary to invest in their further training, to enlarge premises and enhance equipment. The programme ought to have more electives and should develop international cooperation. As a whole, Slovene library science education is equivalent to the corresponding programmes abroad.

1. Razvoj bibliotekarskega strokovnega izobraževanja

Začetniki razvoja bibliotekarske stroke na Slovenskem so bili benediktinski samostani, ki so se jim v 12. in 13. stoletju pridružili še menihi cistercijanskega reda, kasneje pa tudi drugi samostani. Sredi 15. stoletja je obstajalo že okrog 50 samostanskih, cerkvenih in plemiških knjižnic. Razvoj tiskane knjige, reformacijsko versko in kulturno gibanje v 16. stoletju in rastoče število znanstvenih in leposlovnih del pa so povzročili ustanavljanje novih knjižnic, zlasti mestnih in univerznih, pa tudi družinskih plemiških, osebnih in društvenih znanstvenih knjižnic med izobraženci. Leta 1794 je nastala prva profesionalna licejska in javna študijska knjižnica na Slovenskem. V tem času pa je bilo že preko sto manjših samostanskih, cerkvenih, plemiških in drugih knjižnic.

Prvi strokovni predpis za slovensko knjižničarstvo je bila avstrijska državna bibliotečna instrukcija za univerzne in licejske knjižnice iz leta 1778.

Sledil je državni dekret o obveznem brezplačnem dostavljanju vseh tiskov z območja določene avstrijske upravne dežele njeni osrednji knjižnici (1807). Najpomembnejša za strokovni razvoj slovenskega knjižničarstva pa je bila dopolnjena avstrijska državna instrukcija za delovanje univerznih in licejskih knjižnic iz leta 1825. Njena osnovna določila so bila, v skladu s sočasnimi stališči utemeljiteljev bibliotekarske znanosti, usmerjena v pripravo knjižničnih fondov za uporabo, v postopke in ukrepe pri javni uporabi knjižničnega gradiva, v njegovo dopolnjevanje s sodobnimi deli in izločanje zastarelih, ter določala vrsto, položaj in zahtevana strokovna znanja za knjižničarske strokovne in druge delavce.

Bibliotekarsko stroko so v slovensko knjižničarstvo uvajali prevsem maloštevilni poklicni knjižničarski delavci, sprva srednješolski in visokošolski profesorji z znanjem tujih jezikov, ki so po letu 1874 morali imeti spričevalo šole za arhivarje, bibliotekarje in muzealce pri zgodovinskem inštitutu dunajske univerze.

Po prvi svetovni vojni so se razvile univerzne visokošolske in javne študijske knjižnice, ki so se organizacijsko prilagajale družbenim spremembam in se vsebinsko in strokovno razvijale v skladu s svojo namembnostjo. Leta 1919 je Joža Glonar uvedel v takratno Državno študijsko knjižnico abecedno katalogizacijo in vodenje abecednega kataloga s pomočjo prirejenih pruskih instrukcij. Za poklicno opravljanje bibliotekarskih strokovnih del je po letu 1918 bibliotekar v znanstveni knjižnici moral imeti doktorat znanosti oziroma fakultetno diplomu in podiplomski tečaj iz bibliotekarstva ali profesorški, pozneje bibliotekarski strokovni izpit. Za tehnično knjižničarsko delo je

bila dovolj srednja šola. Tudi v tem času pa so se maloštevilni knjižničarski delavci še oblikovali predvsem ob praktičnem delu v knjižnici.

Zlasti pomemben za nadaljnji razvoj je bil prvi slovenski bibliotekarski strokovni priročnik Avgusta Pirjevca, bibliotekarja v Univerzitetni biblioteki v Ljubljani, *Knjižnice in knjižničarsko delo* (Celje 1940). V njem celovito obravnava razvoj in sodobna spoznanja o knjižničarski organiziranosti in strokovnem delu: zgodovinski razvoj knjižnic, znanstveno razčlenjenost in socialno funkcijo modernih knjižnic, delo v znanstveni in v javni ljudski knjižnici, tipologijo bralcev, razvoj knjižnic na Slovenskem, navodila o strokovnem poslovanju knjižnice, knjižnične prostore, statistiko, posebne skupine knjižnic, knjižničarsko zakonodajo. (B. Berčič 1983, str.5-18, isti 1991, str.161, isti 1995, str.103-116)

Prva organizirana oblika strokovnega izobraževanja poklicnih knjižničarskih delavcev na Slovenskem sta bila petmesečna strokovna tečaja v letih 1947 in 1949 za srednješolce. Program je obsegal naslednje predmete: Knjižničarstvo in knjižnice, njihovo zgodovino, razvoj in naloge, Zgodovino slovanskih in slovenskih knjižnic, Paleografijo, Kataloge in katalogizacijo, Tiske narodnoosvobodilnega boja, Upravljanje knjižnic in zakonodajo o knjižnicah, Rokopise, Kartografsko zbirko, Grafično zbirko, Glasbeno zbirko, Založništvo, knjigotrštvo in knjigoveštvo (Rybar, 1976, str.35).

Leta 1951 so bili uvedeni knjižničarski strokovni izpiti za strokovne kvalifikacije knjižničarski manipulant, bibliotekar IV (gimnazijska izobrazba), bibliotekar III (višja šola), bibliotekar II (fakultetna diploma), bibliotekar I - višji bibliotekar (Rybar, 1976, str. 36-37).

V letu 1957/58 je bila organizirana občasna enoletna šola za knjižničarje in arhivske pomočnike (ponovljena še v letu 1963/64) in to predstavlja prvi poskus rednega bibliotekarskega strokovnega izobraževanja po zaključenem splošnem srednješolskem izobraževanju. Rybar navaja, da so poučevali predmete: Svetovna literatura, Historiografija, Zgodovina knjig in knjižnic, Zgodovina arhivov, Bibliografija, Ljudske knjižnice, Dejavnost znanstvenih in arhivskih knjižnic, Služba bralcem, Konzerviranje in restavriranje knjig in rokopisov, Osnove državne in družbene ureditve ter Nemški jezik (Rybar, 1976, str.39).

Leta 1963/64 so ponovili izobraževanje, vendar so zraven namesto arhivarjev povabili založnike. Program je obsegal predmete: Svetovna literatura, Sodobna jugoslovanska literatura, Zgodovina knjige in knjižnic, Bibliografija in bibliografski pripomočki, Organizacija in dejavnosti ljudskih knjižnic, knjigarn, znanstvenih in strokovnih knjižnic ter založb, Delo z bralcem in kupcem, Osnove dokumentacije, Bibliotekarska in založniška zakonodaja ter Angleški jezik (Rybar, 1976, str.40).

Leta 1961 je vodstvo te šole predlagalo Pedagoški akademiji v Ljubljani, da uvede dvoletni študij knjižničarstva. Najprej je bil izdelan program za eno-predmetno samostojno knjižničarsko študijsko skupino, pozneje pa je bil, na zahtevo po uskladitvi predloga z drugimi študijskimi programi, pripravljen program za dvopredmetno študijsko skupino, in sicer knjižničarstvo ob nemščini in angleščini. V predmetniku programov so bili splošni predmeti, kot so pedagogika, psihologija, družbene vede, predvojaška vzgoja, en tuji jezik, in naslednji strokovni knjižničarski predmeti: poslovanje ljudskih knjižnic s posebnim ozirom na pionirske in šolske knjižnice, poslovanje znanstvenih knjižnic s posebnim oziroma na učiteljske knjižnice, podagoški temelji dela z bralci, pregled svetovne znanosti in umetnosti, jugoslovanske književnosti s posebnim poudarkom na novejši dobi, zgodovina knjige in knjižnic, knjigoznanstvo, razvoj jugoslovanskega tiskarstva in založništva, bibliografija in biblioteka pomagala ter konserviranje in restavriranje knjižničnega gradiva. Vendar je leta 1961 vodstvo Višje pedagoške šole predlog dokončno zavrnilo (Berčič, 1961, str.158).

V istem letu je odbor Društva bibliotekarjev Slovenije začel pripravljati tudi akcijo za uvedbo bibliotekarskega študija na univerzi. Predvideni osnovni predmeti so bili: zgodovina knjige, knjižnic in knjižničarstva (razvoj pisave, zgodovina knjige do tiska, zgodovina knjižnic v kulturni zgodovini človeštva, zgodovina knjižnic pri nas, zgodovinski razvoj bibliotekarstva), bibliotekonomija (vrste knjižnic in njih naloge, organizacija knjižnic različnih vrst, knjigoznanstvo, obdelava knjižničnega gradiva in knjižnično poslovanje v raznih vrstah knjižnic - predavanja in vaje), bibliografija in dokumentacija (razvoj tiskarstva in založništva, razvoj znanstvenih disciplin, bibliografska teorija in delo ter njen razvoj, vrste bibliografij, teoretične osnove dokumentacije, dokumentacijsko delo in služba), biblioterapija (knjiga kot objekt, knjižnica kot hranilišče knjig, hranjenje, konserviranje in restavriranje knjižničnega gradiva), paleografija (osnova latinske in slovanske paleografije). Poleg teh predmetov naj bi bibliotekarji vpisovali še tuji jezik ter splošne predmete. Ta predlog ni bil sprejet. (Berčič, 1961, str.157-162).

Redno strokovno izobraževanje se je začelo v šolskem letu 1964/65 z višješolskim študijem knjižničarstva na Pedagoški akademiji v Ljubljani in ta višješolski študij knjižničarstva je potem vpisalo 22 študijskih generacij. Na predmetno skupino knjižničarstvo so se lahko vpisali kandidati, ki so uspešno končali štiriletno srednjo šolo. Na Pedagoški akademiji je bil možen dvopredmetni študij z naslednjimi povezavami (Šlajpah, 1964, str.99):

Knjižničarstvo + slovenski jezik in književnost
 srbski ali hrvatski jezik in književnost
 angleški jezik in književnost
 nemški jezik in književnost
 ruski jezik in književnost,

zgodovina
zemljepis

Na začetku je program obsegal bibliotekonomijo, katalogizacijo s klasifikacijo, bibliografijo, osnove dokumentacije, zgodovino knjige, knjižnic in knjigarstva, konzerviranje in restavriranje (Berčič, 1982, str.3).

Namen študija na Pedagoški akademiji je bil vzgoja knjižničarskih kadrov za splošnoizobraževalne in znanstvene knjižnice, ki naj seznanijo študente z osnovnimi knjižničarskimi operacijami in znanji, ki skrajšajo prilagajanje na delovni proces.

Predmetnik višješolskega študija knjižničarstva po zadnjem učnem načrtu pa je obsegal predmete (Berčič, 1981 in 1982):

- **Bibliotekarstvo:** Opredelitev bibliotekarske vede in stroke, knjižničarstvo kot sestavina družbe, razvoj knjige in knjižnic, razvoj tiskarstva.
- **Klasifikacija (indeksiranje):** Univerzalna decimalna klasifikacija, geslovnik, tezaver, indeksiranje za delo z računalnikom.
- **Bibliografija:** Bibliografska teorija, zunanja oblika bibliografije, bibliografija pri Slovencih, jugoslovanske bibliografije, bibliografije pri drugih narodih.
- **Bibliotekonomija:** Temeljna knjižna zaloga, triaža gradiva glede na zvrst, osnove bibliologije, obdelava gradiva, evidenca izposoje, katalogizacija, osnovna katalogizacijska načela.
- **Razvoj in sistematika znanosti:** Uvod, pregled posameznih strok po UDK.
- **Osnove informatike:** Definicije vede, razmejitev vsebinskega področja med sorodnimi vedami, organizacija dejavnosti doma in po svetu, viri informacij, tehnologija izdelave in obdelave dokumentov, teorija in tehnika shranjevanja primarnih, sekundarnih in terciarnih dokumentov, kategorije in profili uporabnikov, diseminacija informacij, teorija in tehnika iskanja sekundarnih informacij, reprografska tehnika.
- **Šolska knjižnica:** Šolski sistem in knjižnično-informacijski sistem, organizacija šolske knjižnice na osnovni šoli, vzgojnoizobraževalno delo v knjižnici.

Leta 1975 so bili uvedeni bibliotekarski specialistični in raziskovalni strokovni nazivi: bibliotekar specialist, višji bibliotekar specialist, bibliotekarski svetovalec. Bibliotekar specialist lahko pridobi ta naziv po petih letih od strokovnega izpita, in sicer se za pridobitev naziva zahteva pisni in ustni izpit. Če bibliotekar specialist po naslednjih petih letih dokumentira svoja teoretična strokovna znanja in dejavnosti (predavanja, ekspertize, objave itd.), lahko pridobi naziv višji bibliotekar specialist. Najvišja strokovna

stopnja je bibliotekarski svetovalec in se jo pridobi po petih letih teoretičnega dela (Rybar, 1976, str.38).

Po sprejetju zakona o usmerjenem izobraževanju leta 1980 je bilo sklenjeno, da se uvede srednješolski vzgojnoizobraževalni program za poklic knjižničar-knjigar in da se v visokošolsko usmerjeno izobraževanje vključi popolni visokošolski študij bibliotekarstva. Leta 1982 je bila opredeljena organiziranost bibliotekarskega izobraževanja v obliki programa za srednje izobraževanje, programov za pridobitev višje in visoke strokovne izobrazbe (interdisciplinarno in dvopredmetno v povezavi s študijskimi smermi na družboslovnem in jezikovnem področju) in magisterija ter programa za specialistično izpopolnjevanje. Leta 1983 je bilo sprejeto splošno načelo, da višješolski programi ne bodo obstajali, zato je katedra za knjižničarstvo na PA izdelala osnutek študijskega programa za štiriletni dodiplomski visokošolski študij knjižničarstva. V študijskem letu 1984/85 je FSPN poskusno razpisala program sociologije z izbirnimi predmeti s področja bibliotekarstva v obliki študija ob delu, a je bil po dveh letih prekinjen. Konec leta 1984 je posebna delovna skupina pripravila nov osnutek dvopredmetnega in interdisciplinarnega visokošolskega študija bibliotekarstva. Junija 1985 je skupščina Posebne izobraževalne skupnosti za kulturo potrdila in sprejela novi visokošolski vzgojnoizobraževalni program za bibliotekarstvo in določila, da se začne izvajati v šolskem letu 1987/88. Za izvajalca je bila leta 1986 izbrana Filozofska fakulteta v Ljubljani (Berčič, 1987, str.125-136).

2. Sedanje stanje študija bibliotekarstva

Od študijskega leta 1987/88 Filozofska fakulteta izvaja vpis studentov v novi visokošolski študij bibliotekarstva (Berčič, 1987, 1989, 1990).

Študijski program je bil oblikovan z upoštevanjem dotedanega programa na Pedagoški akademiji, vendar predelan v popoln visokošolski študij. Po vsebini je spadal v kulturno študijsko usmeritev, šlo pa je za visokošolski interdisciplinarni in dvopredmetni program. Študij bibliotekarstva se je izvajal v dvopredmetni povezavi s študijskimi programi družboslovne, jezikovne, kulturne in naravoslovne usmeritve, pri čemer sta bili obe predmetni skupini, ki ju študent vpisuje, enakopravni. Študij bibliotekarstva je bilo možno kot A ali B program kombinirati z vsemi možnostmi na Filozofski fakulteti: slovenski jezik in književnost, angleški, francoski, nemški, latinski, italijanski, ruski jezik in književnost, sociologija, zgodovina, umetnostna zgodovina, etnologija, primerjalna književnost, pedagogika, geografija, filozofija itd.

Pogoj za vključitev v študij bibliotekarstva je bila uspešno zaključena srednja šola, po potrebi z dodatnim preizkusom poznavanja knjižničarstva, informatike, dokumentalistike in slovenskega jezika.

Predmetnik visokošolskega študija bibliotekarstva so tvorile tri skupine predmetov: skupni predmeti, predmeti s področja bibliotekarstva in predmeti vzporedne študijske smeri. Bibliotekarstvo je obsegalo štiri širša predmetna področja s posameznimi strokovnimi predmeti, in sicer:

1)Razvoj in organiziranost bibliotekarske stroke: Osnove bibliotekarstva, Razvoj bibliotekarstva, Sodobna organiziranost bibliotekarstva, Bibliometrija, Primerjalno bibliotekarstvo,

2)Obdelava in uporabljanje knjižničnega gradiva: Bibliotekonomija, Bibliografija z bibliologijo, Klasifikacija, Dokumentalistika, Metodika bibliotekarskega komuniciranja, Informatika, Osnove računalništva,

3)Knjigarstvo kot samostojno predmetno področje,

4)Splošna znanja s predmeti: Sociologija kulture in znanosti, Metodologija znanstvenega raziskovanja, lektorata dveh tujih jezikov po izboru.

Vsebinsko razlikovanje študija bibliotekarstva na A oziroma B program je bilo uveljavljeno v 3. in 4. letniku, pri čemer je A program vseboval dodatna specialna knjižničarska tehnološka znanja in znanja za potrebe razvojnega, raziskovalnega in znanstvenega dela na področju bibliotekarskih, informatoloških in knjigarskih ved. Od izbirnih predmetov (splošnoizobraževalne knjižnice, šolske knjižnice, visokošolske in specialne knjižnice, računalništvo v knjižnicah) sta bila pri A programu obvezna dva, pri B pa samo eden. Med študijem je bila obvezna delovna praksa dvakrat po 80 ur. Študij po A programu je obsegal 1710 ur, po B programu pa 1350 ur. Študij po B programu je bil zaključen z opravljenimi vsemi izpiti, po A programu pa je bila poleg tega potrebna še izdelava in zagovor diplomskega dela. Po uspešnem zaključku študija si je kandidat pridobil strokovni naziv diplomirani bibliotekar.

Možen je bil tudi izredni študij ob delu, pri čemer je bila na začetku oblikovana tudi posebna zgoščena oblika predavanj za bivše diplomante Pedagoške akademije, ki so želeli diplomirati iz bibliotekarstva na visoki stopnji.

Od septembra 1987, ko je bil oddelek za bibliotekarstvo na Filozofski fakulteti ustanovljen, je bil prvi predstojnik in edini redni visokošolski učitelj izredni profesor bibliotekarstva dr. Branko Berčič, vsi drugi (okrog 16) pa so bili zunanji pogodbeni sodelavci z ustreznimi strokovnimi in raziskovalnimi habilitacijami. Nekatere dopolnilne nebibliotekarske predmete so študenti

poslušali na predavanjih drugih oddelkov Filozofske fakultete, npr. sociologijo in tuje jezike. Nekaj je bilo tudi predavanj gostujočih profesorjev.

Zanimanje za študij bibliotekarstva je bilo vseskozi nad pričakovani. Prvotno število vpisanih je bilo 55, nato pa se je število zelo hitro povečevalo. Leta 1990 sta že diplomirali prvi dve diplomirani bibliotekarki.

V času do sedaj so bile, zaradi razvoja bibliotekarske teorije in prakse po svetu in pri nas doma, že potrebne določene vsebinske uskladitve in prerazdelitve med posameznimi predmeti. Nekatero strokovno predmeto so predavatelji nadgradili, poglobili, razširili, druge pa šele na novo uvedli. Pri prvih spremembah je šlo predvsem za ustrenejšo razvrstitev nekaterih predmetov po letnikih, za uvrstitev dosedanjih izbirnih predmetov med obvezne in za poskus bibliotekarsko ustrenejše rešitve za vsebino predmeta o sociologiji oziroma razvoju znanosti. Že v letu 1990 so tudi začeli razmišljati o samostojnem, enopredmetnem programu bibliotekarskega visokošolskega študija ter o uvedbi podiplomskega študija bibliotekarstva.

Po poročilu o delu v študijskem letu 1995/96 je Oddelek za bibliotekarstvo, ki ima samostojen status kot drugi oddelki na Filozofski fakulteti, vpisal 255 študentov v vse štiri letnike študija. Po A programu je študiralo 154 (60,4%) študentov, po B programu pa 101 (39,6%). 240 študentov je bilo rednih, 15 ob delu. Tudi v tem letu je število študentov glede na prejšnja leta naraščalo. Letno diplomira okrog 15 do 20 študentov (Poročilo, 1995/96).

V študijskem letu 1996/97 je bil ukinjen dvopredmetni študij bibliotekarstva po B programu ter uveden samostojni študij bibliotekarstva. Nadaljuje pa se program dosedanjega A programa bibliotekarstva.

Študijski program so izvajali 4 redno zaposleni visokošolski učitelji z nazivom redni profesor oziroma docent in asistenti (2 z doktoratom, 1 z magisterijem) ter 14 pogodbeno zaposlenih predavateljev in 1 režijska delavka. Več predvidenih delavcev za redno zaposlitev zdaj pripravlja magisterije in doktorate. Učitelji se poleg poučevanja ukvarjajo tudi s konsultacijami, raziskovalno in publicistično dejavnostjo. Mednarodno sodelovanje je še skromno, omejeno na nekaj obiskov sorodnih institucij in strokovnih prireditev ter posvetovanj.

Oddelek je zadovoljivo opremljen z računalniki in grafoskopi. Na razpolago je računalniški laboratorij, dostop v informacijske mreže, Internet.

Razvite so povezave z delodajalci - knjižnicami, ki zaposlujejo študente. Študenti opravljajo pri njih obvezno delovno prakso, poleg tega pa delodajalci tudi osebno sporočajo predstojniku oddelka svoje želje in potrebe glede vsebin predmetov. Študenti, ki diplomirajo, takoj dobijo zaposlitev.

Prostorsko je Oddelek za bibliotekarstvo od vsega začetka v veliki stiski. Študijski program je sprva potekal na več lokacijah: v zgradbi Pedagoške akademije (Ljubljana-Bežigrad), v zgradbi Filozofske fakultete (Ljubljana-Center), v prostorih Fakultete za naravoslovje in tehnologijo (Ljubljana-Vič) in v prostorih Centralne ekonomske knjižnice na Ekonomski fakulteti (Ljubljana-Bežigrad). Tako stanje je oteževalo organizacijo urnika in študentom redno obiskovanje predavanj in vaj. V letu 1997 so se prostorske kapacitete zaradi adaptacije nekoliko povečale. V izgradnji je lastna knjižnica, ki že ima okrog 900 kosov gradiva. Sicer pa študenti uporabljajo INDOK center za bibliotekarstvo v Narodni in univerzitetni knjižnici, ki razpolaga s temeljno domačo in tujo bibliotekarsko strokovno literaturo.

Za študente, ki jih program zanima, je na razpolago tiskana informacija, ki vsebuje tudi obvezno in priporočeno literaturo za študij (Vsebine predmetov in literatura, 1996).

Oddelek je verificiran s strani Ministrstva za šolstvo in Ministrstva za znanost in tehnologijo.

3. Predmetnik samostojnega študija bibliotekarstva

Predmetnik samostojnega študija bibliotekarstva obsega 2830 ur, in sicer (Vsebine predmetov in literatura, 1996, str.2):

- **Osnove bibliotekarstva:** Bibliotekarstvo kot dejavnost in veda. Sistematika knjižnic. Organiziranost knjižničarstva. Organiziranje knjižnice. Knjižnični prostori in oprema. Knjižnično gradivo (60 ur).
Cilji: Osnovna spoznanja, poglobitev poznavanja organiziranosti, seznanitev s sodobnimi strokovnimi in organizacijskimi procesi, razvoj interesa za stroko.
- **Razvoj bibliotekarstva:** Splošni zgodovinski razvoj knjige in knjižničarstva: nastanek pisave, knjige, knjižnic. Stari vek, srednji vek, humanisti. Iznajdba tiska, reformacija, prve javne znanstvene knjižnice, pojav izposojevalnih in splošnih javnih knjižnic, francoska revolucija, razvoj nacionalnih knjižnic, sodobne razvojne usmeritve. Razvoj knjižničarstva na Slovenskem (60 ur).
Cilji: Posredovanje spoznanj o mestu in vlogi knjige in knjižnic v zgodovini, razvoj in vloga knjige in knjižnic v Sloveniji.
- **Razvoj tiskarstva in knjige:** Iznajdba tiskarstva. Prvi tiskar na Slovenskem, obnovitev tiskarstva, Valvasorjev grafični zavod, tiskarstvo v Ljubljani v 18. stol. Nekatere zvrsti tiskov, slovensko tiskarstvo v 19. stoletju posebne zbirke tiskanega in knjižnega gradiva, zemljevidi, faksimilirane izdaje, pomembni slovenski bibliotekarji, zgodovinopisje o knjižnicah (30 ur).

Cilji: Seznaniti študente z zgodovinskim razvojem tiskarske stroke, z zgodovino gradiva, ustanovami in osebnostmi, ki so ustvarile stroko v današnji obliki.

- **Rokopisno gradivo (Kodikologija):** Izhajanje iz strukture gradiva in seznanjanje s specifično terminologijo, vezano na časovne plasti in kulturna območja v Srednji in Zahodni Evropi. Razvoj pisnih spomenikov, vezanih na Slovenijo (60 ur).

Cilji: Seznaniti s temeljnimi značilnostmi v razvoju pisnih spomenikov, z njihovo tipično podobo, razširjenostjo in prisotnostjo od zgodnjega srednjega veka do leta 1900.

- **Zaščita in restavriranje knjižničnega gradiva:** Anatomija knjižničnega gradiva. Bolezni in poškodbe. Restavriranje in popraviljanje poškodovanega knjižnega gradiva. Spomeniško varstvo knjižnega gradiva (60 ur).
Cilji: Spoznavanje sestavnih delov knjige, pisne podlage, pisma, vezave, bolezni, poškodb, postopkov za zaščito in restavriranje.

- **Sodobna organiziranost bibliotekarstva:** Oblikovanje informacijskih sistemov in vključevanje v že obstoječe sisteme. Knjižničarstvo kot mednarodna dejavnost.

Knjižnični informacijski sistem v Sloveniji. Razvoj, horizontalno in vertikalno povezovanje knjižnic, mreže, piramidna zgradba, Zakon o knjižničarstvu kot osnova za strukturo in organizacijo. Odnos do sistema znanstvenega in tehničnega informiranja. UNISIST, NATIS, GIP, transformacija knjižnic v informacijsko komunikacijska središča. Osnovni kriteriji za povezovanje knjižnic, vzajemni katalog, povezave z mednarodnim knjižnično-informacijskim sistemom. Nacionalna knjižnica. Izobraževanje, spremljanje in razvoj kadrov v knjižničarstvu, status v družbi.

Smisel in načela bibliotekarstva. Etika v bibliotekarstvu. Družbene determinante in vloga bibliotekarstva v razvoju družbe. Dejanski in možni odgovori bibliotekarstva na probleme informacijske dobe (180 ur).

Cilji: Seznanjanje s sodobnimi oblikami organiziranja knjižničarstva na nacionalni in mednarodni ravni. Usposabljanje za obravnavanje in razreševanje teoretičnih in metodoloških vprašanj.

- **Splošnoizobraževalne knjižnice - seminar:** Vloga, pomen in mesto splošnoizobraževalne knjižnice, splošnoizobraževalna knjižnica v knjižnično informacijskem sistemu, notranja organizacija osrednje knjižnice, organizacija delovnega procesa v splošnoizobraževalni knjižnici, upravna organiziranost in financiranje, propagandno, kulturno in izobraževalno delo, naloge knjižnice kot središča za zadovoljevanje kulturnih, izobraževalnih, rekreativnih in informacijskih potreb občanov in komunikacijskega središča občine (30 ur).

Cilji: Strnitev osnovnih bibliotekarskih znanj za delo v splošni knjižnici.

- **Šolska knjižnica - seminar:** Vloga, pomen, mesto šolske knjižnice, šolska knjižnica v knjižnično informacijskem sistemu, organizacijski okvir

šolske knjižnice, strokovna opravila, uporabniki in njihove potrebe, delo z uporabniki, razvojno in raziskovalno delo, program dela (30 ur).

Cilji: Spoznavanje organizacije in metod pedagoškega dela knjižnic v osnovnih in srednjih šolah.

- **Visokošolske knjižnice - seminar:** Vloga, pomen in naloge visokošolskih knjižnic, mesto visokošolske knjižnice v knjižnično informacijskem sistemu, organizacijski okvir, strokovno knjižničarsko delo v visokošolski knjižnici, izobraževalno, raziskovalno in razvojno delo visokošolskih knjižnic, evalvacija dejavnosti v visokošolski knjižnici, analiza stanja (30 ur).

Cilji: Seznanitev z organizacijo in metodami dela visokošolskih knjižnic, poglobitev v organiziranost knjižnic in njihovih služb, temeljne značilnosti slovenskih in tujih visokošolskih knjižnic.

- **Specialne knjižnice - seminar:** Kaj je specialna knjižnica, posredovanje primarnih dokumentov, posredovanje informacij, izobraževanje in usposabljanje, razvoj in bodočnost specialnih knjižnic, spremembe, ki nastajajo pri primarnih dokumentih, oblikah posredovanja in zahtev ter potreb uporabnikov, virtualna knjižnica. Specialne knjižnice na Slovenskem, osrednje knjižnice, primerjava s svetom (30 ur).

Cilji: Seznanitev z organizacijo in metodami dela specialnih knjižnic, usposabljanje za moderno informacijsko družbo.

- **Študij uporabnikov:** Prilagajanje organizacije knjižnic potrebam in željam uporabnikov, izobraževanje uporabnikov. Različni modeli študija uporabnikov. Ugotovitve najpomembnejših študij uporabnikov v svetu in pri nas (60 ur).

Cilji: Seznanitev študentov s sodobnimi spoznanji širokega spektra odnosov knjižničar - uporabnik ter z rezultati slovenskih in tujih raziskav o tej problematiki.

- **Knjižnični marketing:** Položaj knjižnic, demografska predvidevanja, novi trendi v kulturi, vrednote, spremembe na informacijskem področju. Definicija, načela, vrste, tržna usmerjenost, stiki z javnostjo, knjižnični marketing, tržne raziskave, segmentacija, analiza lastnih moči in slabosti, kooperacija in konkurenca, marketinški cilji, instrumenti, kontrola uspešnosti, načini realizacije marketinškega koncepta v knjižnicah, problemi pri uvajanju marketinga v knjižnice (60 ur).

Cilji: Teoretična znanja za uvajanje marketinških metod in tehnik v poslovanje knjižnic ter vzpodbujanje za načrtno, racionalno in ustvarjalno delo v bodočem poklicu.

- **Knjižnični management:** Klasične in moderne teorije o organizaciji, cilji, vrednote, strategija organizacije, strateška analiza, dolgoročni cilji, organizacijska struktura, informacijsko - komunikacijski sistem v organizaciji (60 ur).

Vodenje, osnovni pojmi, stili vodenja, naloge, vodenje in uspešnost knjižnic, lastnosti in znanja za vodenje knjižnice.

Cilji: Seznanitev z načeli, metodami in taktikami sodobnega vodenja knjižnic kot neprofitnih organizacij.

- **Knjigarstvo:** Knjiga v mednarodnem okviru. Uvod: bibliologija, knjigarstvo, založništvo, knjigotrštvo. Knjiga v svetu, v razvitem svetu, v deželah v razvoju. UNESCO in knjiga, Mednarodna zveza založnikov, druge mednarodne založniške organizacije. Organizacija založništva na Slovenskem. Osnove avtorskega prava. Vpliv sodobnega razvoja tehnologije na založništvo.

Založništvo kot poslovni proces: marketing, knjižni trg, priprava na izdajo knjige v založbi, načrtovanje knjige, založba, oblikovanje knjige, tehnična izdelava knjige.

Založništvo kot poslovni proces: politika cen, promocija in stiki s trgom, ekonomska propaganda, knjižni sejmi, založniške strokovne revije, spodbujanje prodaje, stiki z javnostjo, osebna prodaja, politika prodaje in distribucija, marketing, založniški proces kot del sodobnega informacijskega sistema.

Posebna poglavja iz knjigarstva: knjigarna in njena vloga, antikvariat, faksimili in reprinti, miniaturna knjiga (240 ur).

Cilji: Poglobljena seznanitev s funkcijami, organizacijo, ekonomiko, načinom poslovanja in cilji sodobnega založništva in knjigotrštva v Sloveniji.

- **Bibliometrija:** Statistične metode v bibliotekarstvu: pojem verjetnosti, slučajne variabilnosti, distribucija, matematično pričakovanje, dvo-dimenzionalno slučajnostna variabla in koeficient korelacije, regresija, testiranje statističnih hipotez, pomote, testiranje distribucije in matematičnega pričakovanja, metode operativnega raziskovanja (60 ur).

Cilji: Razvijanje smisla za analizo in sintezo, kritičnost in kreativnost študentov glede na opravljanje nalog. Seznanitev z modeli in metodami s področja statistike in operativnega raziskovanja.

- **Primerjalno bibliotekarstvo:** Osnovni pojmi, razvoj primerjalnega bibliotekarstva v 19. in 20. stoletju, knjižničarstvo na posameznih območjih sveta, pomembnejši nacionalni programi za razvoj bibliotekarstva, bibliotekarstvo v ZDA, Angliji, Skandinavskih deželah, Franciji, Hrvaški, Madžarski, Avstriji, Italiji, koncept ruskega bibliotekarstva (60 ur).

Cilji: Poglobljanje in razširjanje pridobljenih temeljnih spoznanj o razvoju in organiziranosti knjižničarstva.

- **Bibliotekonomija:** Vrste knjižničnega gradiva, dopolnjevanje gradiva, inventarizacija, knjižnični katalogi, izposoja, abecedni imenski katalog, določanje avtorstva, enotna značnica, razvoj katalogizacijskih pravil v svetu in pri nas.

Bibliografski opis publikacij, značnica, COBISS, COMARC, UNIMARC. Pariška načela, mednarodni standardi za bibliografski opis posebnega gradiva, posebnosti pri značnicah.

Reševanje posameznih problemov katalogizacije (240 ur).

Cilji: Dopolnitev in poglobitev znanja o elementih sodobne publikacije, tehnike nabave gradiva, osvojitve inventarizacije s pomožnimi evidencami in postopki, osnovni načini hranjenja in signiranja gradiva, tehnika izposoje, seznanitev z načeli bibliografskega opisa, usposobitev za obdelavo gradiva v knjižnicah vseh vrst.

- **Bibliografija:** Definicija bibliografije, predmet, naloge bibliografije, zbiranje in izbiranje gradiva, opisovanje, citiranje, vsebinska analiza. Ureditve, oblike in vrste bibliografij. Splošna nacionalna bibliografija. Univerzalna bibliografska kontrola, nacionalna bibliografska kontrola. Bibliografska pomagala. Bibliografija in dokumentacija. Bibliografija pri Slovencih. Bibliografija pri drugih narodih. Vaje iz uporabe važnejših slovenskih bibliografij (60 ur).

Cilji: Seznanitev z bibliografsko teorijo in glavnimi mejniki zgodovine bibliografije. Pomen nacionalne bibliografske kontrole za USB. Bibliografijam sorodna dela, posredovanje preprostejših bibliografskih informacij.

- **Klasifikacija:** Klasifikacijski sistemi za urejanje gradiva glede na vsebino, predvsem UDK, oblikovanje gesel za abecedne stvarne kataloge, deskriptorski sistem za avtomatsko obdelavo literature, tezaver, postopki indeksiranja, metode oblikovanja vprašanj. (120 ur).

Cilji: Seznanitev s klasifikacijskimi sistemi za urejanje gradiva glede na vsebino, predvsem UDK, oblikovanje gesel za abecedne stvarne kataloge, deskriptorski sistem za avtomatsko obdelavo literature, tezaver, postopki indeksiranja, metoda oblikovanja vprašanj.

- **Dokumentalistika:** Definicija dokumentalistike, identifikacija merskih enot, teoretske osnove kondenzacije informacije, standardizirana pravila za izdelavo anotacij, izvlečkov itd., vrste in opis sekundarnih izvlečkov, vrste organizacij za izdelavo sekundarnih informacij, ukrepi za pospeševanje uporabe dokumentacijskih izdelkov (60 ur).

Cilji: Pridobitev pregleda nad viri dokumentalistike, sposobnost izdelave indikativnih in informativnih anotacij, izvlečkov itd. po slovenskih in mednarodnih standardih.

- **Metodika bibliotekarskega komuniciranja:** Komunikacijski proces, referenčna služba, proces in modeli iskanja informacij, referenčni pogovor, informacijska pismenost, retikularni informacijski proces (60 ur).

Cilji: Spoznavanje procesa pretoka in iskanja informacij, poglobitev v uporabnikove potrebe, seznanitev s komunikiranjem.

- **Kognitivna psihologija:** Opredelitev kognitivne psihologije, sposobnosti in procesi v posameznih fazah procesa obdelave informacij, učenje kot proces konstrukcije novega znanja na osnovi obstoječega znanja, računalnik kot metafora človeškega uma. Različne teorije organizacije in razvoja človeške kognicije (120 ur).

Cilji: Posredovanje teoretičnih osnov za razumevanje človeškega vedenja in procesa iskanja informacij z vidika kognitivne psihologije, prispevanje k zavestnemu obvladovanju verbalne in neverbalne komunikacije.

- **Razvojna psihologija:** Uvod. Razvoj posameznika (razvoj različnih področij in osebnosti kot celote). Razvoj kognitivnih procesov in sposobnosti. Branje z vidika razvojne psihologije. (60 ur).
Cilji: Seznanitev s temeljnimi zakonitostmi, dejavniki in teorijami človekovega razvoja ter razvojnimi značilnostmi v celotnem življenjskem obdobju.
- **Informacijska tehnologija:** Terminologija, razvoj, tipi računalnikov, strojna oprema, zgradba, tiskalniki, delovanje računalnika, dvojiški številski sistem, programska oprema, operacijski sistem, DOS, uporabniška programska oprema, podatkovne zbirke, urejevalnik besedil, vaje (90 ur).
Cilji: Seznanitev z osnovnimi pojmi s področja računalništva in uporabe računalnika, s praktičnim delom z osebnim računalnikom in osnovnimi urejevalniki besedil.
- **Avtomatizacija poslovanja knjižnic:** Računalnik v knjižnici, avtomatizacija posameznih funkcij, problemi avtomatizacije poslovanja knjižnic, podatkovne zbirke, računalniški katalogi, vzajemni katalog, OPAC, COBISS, računalniško komuniciranje, INTERNET, CD-ROM, komuniciranje človek stroj, poslovni informacijski sistem, pregled stanja v slovenskih knjižnicah, tuje podatkovne baze, vaje (90 ur).
Cilji: Seznanitev z avtomatizacijo posameznih postopkov v knjižnici ter uporabo računalniške tehnologije v delovanju knjižnice na vseh nivojih.
- **Uvod v informacijsko znanost:** Definicije in vloga informacijske znanosti v produkciji znanja, informacijska eksplozija, zakonitosti rasti količine informacij, zastarevanje informacij, Bradfordov zakon, osnove teorije informacij, pregled zgodovinskega razvoja informacijskih orodij, pregled tipov publikacij s poudarkom na stopnji analitične obdelave, citiranje, predstavitev vsebine dokumentov, indeksiranje, tezavri, informiranje različnih skupin uporabnikov, (60 ur).
Cilji: Uvajanje v problematiko zbiranja in urejanja strokovnih informacij s poudarkom na standardiziranih načinih opisovanja vsebine dokumentov.
- **Podatkovne zbirke 1, 2:**
 - (1) Osnovne teorije podatkovnih zbirk, bibliografske podatkovne zbirke, relacijske podatkovne zbirke, osnove Boolove algebre, avtor zbirke, gostitelj, informacijski posrednik, dostop do zbirke, retrospektivna poizvedba in SDI, nujne in pomožne funkcije programov za gradnjo in uporabo bibliografskih zbirk, osebne podatkovne zbirke kot člen v znanstvenem informiranju, relevantnost, odziv, natančnost, evalvacija..
 - (2) Prednosti in slabosti ročnega v primerjavi z avtomatskim indeksiranjem, avtomatsko zgoščevanje vsebine besedila in indeksiranje, ne-Boolovi modeli iskanja po tekstovnih zbirkah, formalizmi in jeziki za opisovanje

oblikovanih in vsebinskih značilnosti dokumentov, nebibliografski sistemi za iskanje informacij, načelo odprtega dokumenta in s tem povezani standardi, arhitektura zbirke popolnih dokumentov, primerjava funkcionalnih lastnosti posameznih arhitektur in posledice za gradnjo informacijskih orodij, umetna inteligenca, uporabniški modeli, računalniško razumevanje naravnega jezika, uporabniški vmesniki, sistemi podprti z znanjem v znanstvenem informiranju, centralizacija in decentralizacija informacijskih sistemov, distribuiranje podatkovne zbirke, model odjemalec-strežnik, standardi za iskanje informacij v distribuiranem okolju, povezovanje knjižničnih katalogov, vzajemni model (120 ur).

Cilji: (1) Seznanitev s klasičnimi in sodobnimi metodami urejanja različnih zvrsti podatkov v računalniških podatkovnih zbirkah, pretvorbe podatkov v informacije, iskanja in posredovanja informacij.

(2) Seznanitev z značilnostmi popolnih dokumentov, formalizacija in vključevanje znanja v informacijske sisteme, načrtovanje in delovanje knjižničnih informacijskih sistemov v distribuiranem okolju..

- **Računalniško komuniciranje:** Študij in uporaba osnovnih omrežnih storitev, sodobna orodja za odkrivanje informacijskih virov in iskanje dokumentov v globalnih omrežjih s poudarkom na trendih razvoja. Načelo virtualne knjižnice, vloga bibliotekarja v njej (60 ur).

Cilji: Seznanitev z načini povezovanja računalnikov in s prednostmi vključitve v mednarodna računalniška omrežja.

- **Uvod v znanstveno delo:** Znanost in znanstveno komuniciranje (pojem, značilnosti, razvoj, klasifikacija znanosti, znanost in družba, znanstvena politika, informacijska in bibliotekarska znanost, znanstvene publikacije, informacija kot komunikacija, neposredni dostop do virov informacij, formalni dostop do virov informacij). Metodologija (pojem metodologije, vrste metod, raziskovalne metode v bibliotekarstvu). Znanstveno raziskovanje (pojem, vrste raziskovalnega dela, faze raziskovalnega procesa). Pisanje znanstvenega dela (izbor teme, zbiranje in obdelava gradiva, načrt razporeditve snovi, elementi rokopisa, pisanje teksta, recenzija, korekture in objava).

Cilji: Seznanitev s postopki in metodami znanstvenega dela (120 ur).

- **Razvoj in sistematika znanosti:** Delitev znanosti na humanistične oz. družbene in naravoslovne vede. Nastanek znanosti. Filozofija, verstvo, družbene vede itd. (60 ur).

Cilji: Seznanitev z različnimi strokami in njihovo terminologijo.

- **Sociologija množičnih medijev:** Pojem komunikacijskega razmerja, historični pogoji za nastanek množičnih medijev, knjiga v razmerju do poprejšnjih form komunikacije, časopis in časnik, množični tisk, razvoj telegrafije in telefonije, imperializem in komunikacija, fotografija, gibljivost in konstitucija doma, mobilna privatizacija, prosti čas in množična konsumpcija, radio, TV, množični tisk, TV in konstitucija vsakdanjega življenja, logika žanrske razdelitve, naturalizacija ideologije,

tekst in recepcija, vprašanje ravni specifičnosti medija, javnost in porabniki, ekonomska propaganda in PR, domače rabe tehnologij, spolna in starostna porazdelitev v medijski porabi, ideologije pričakovanja in nove komunikacijske tehnologije.

Cilji: Seznanitev s sociološko obravnavo medijev v okviru raziskovalnih postopkov sociologije kulture (60 ur).

- **Angleščina:** 120 ur.
- **Tuji jezik II:** 60 ur.
- **Delovna praksa:** 160 ur.

Sedanji urnik vsebuje v primerjavi s tistim iz leta 1979 manj katalogizacije, bibliografije, manj sistematike in razvoja znanosti, manj zgodovine knjige in knjižnic, zaščite in konzerviranja. Še vedno je precej klasifikacije, bibliotekonomije, knjigarstva. Prvi letnik vsebuje nekaj uvodnih predmetov: uvod v bibliotekarstvo, uvod v informacijsko znanost in uvod v znanstveno delo. V 1. letniku se študenti seznanijo z informacijsko tehnologijo. Na tem področju je več novih predmetov, in sicer avtomatizacija poslovanja knjižnic, podatkovne zbirke, računalniško komuniciranje. Posamezne vrste knjižnic obširno predstavljajo samostojni predmeti. Veliko pa je tudi novih predmetov, ki obravnavajo človeka - uporabnika knjižnice in delavca v knjižnici kot npr. razvojna psihologija, kognitivna psihologija, metodika bibliotekarskega komuniciranja, sociologija množičnih medijev, knjižnični marketing, knjižnični management. Kognitivna psihologija prispeva tudi teoretske osnove za proces iskanja informacij v celoti, kar je nujno za uspešno delo informacijskega posrednika.

4. Podiplomski študij bibliotekarstva

Kandidati za podiplomski študij bibliotekarstva iz Slovenije so se nekaj časa vključevali v tovrstni študij v Zagrebu. Prvi osnutek za podiplomski študij bibliotekarstva je pripravil dr. Branko Berčič leta 1988/89, v februarju 1989 pa je bil predložen ustrezni komisiji dekanata Filozofske fakultete (B. Berčič, 1990, str.140-141).

Pri pripravi programa samostojnega študija so bile upoštevane tendence bibliotekarskih univerzitetnih šol v tujini in sicer v najrazvitejših državah (ZDA, Anglija, Nemčija) in v manjših državah (Danska), v bivših vzhodnih državah (Poljska, Bolgarija) in v Hrvaški, kjer se je doslej šolalo nekaj slovenskih bibliotekarjev.

Predlog programa je Oddelek sprejel leta 1996, organizacijo priprave pa je vodil dr. Martin Žnideršič (Program podiplomskega študija bibliotekarstva, 1996).

Na podiplomskem študiju bibliotekarstva so tri smeri:

- bibliotekarstvo,
- splošna informatika,
- knjigarstvo.

Temeljni cilji tega študija so poglobljanje teorije in metodologije bibliotekarstva in sorodnih ved, usposabljanje za najzahtevnejša strokovna, raziskovalna, znanstvena in razvojna dela na področju bibliotekarskih, informacijskih, dokumentacijskih in knjigarskih ved. Program usposablja vodilne delavce, raziskovalce in svetovalce. Študijski program je oblikovan izrazito interdisciplinarno.

Podiplomski študijski program se financira iz šolnin ter finančnih prispevkov Ministrstva za šolstvo in šport in Ministrstva za znanost in tehnologijo. Večina prvih interesentov je že zaposlenih in potrebuje poglobljeno izobrazbo za uspešno izvajanje vedno bolj zahtevnih nalog v knjižničnoinformacijski dejavnosti.

Za vpis na podiplomski študij morajo kandidati izpolnjevati naslednje pogoje:

- opravljen dodiplomski študij bibliotekarstva s povprečno oceno najmanj prav dobro,
- najmanj 2 leti delovne prakse,
- kandidati, ki niso diplomirali iz bibliotekarstva, a imajo najmanj dve leti delovne prakse iz bibliotekarstva, informatike ali knjigarstva, so opravili strokovni izpit z oceno 9 oziroma so si pridobili specialistično kvalifikacijo na svojem strokovnem področju,
- preverjeno znanje dveh tujih jezikov (eden angleščina).

Za pridobitev magisterija traja študij dve leti oziroma štiri semestre.

Program magistrskega študija je neposredna nadgradnja dodiplomskega študija bibliotekarstva, posredno pa lahko magistrski študij nadgrajuje tudi dodiplomski študij drugih disciplin. Povezuje se zlasti s sociologijo kulture, umetnostno zgodovino, sociologijo, informatiko ter z vsemi tistimi programi, kjer je možen dvopredmetni študij na dodiplomski stopnji.

Študenti izberejo štiri predmete izmed temeljnih predmetov po posameznih usmeritvah, dva predmeta pa mora študent izbrati izmed specialnih predmetov. Temeljni predmeti obsegajo po 80 ur, specialni pa po 60 ur predavanj in seminarjev. Učni načrt se prilagaja vsebini individualnega študijskega programa, tako da so v predmetniku izbrani ustrezni temeljni in specialni predmeti z določenega strokovnega področja. V posebnih primerih je možno predmetnik prilagoditi strokovnim usmeritvam posameznih kandidatov.

Predmetnik magisterija iz bibliotekarstva

Temeljni predmeti:

- Razvoj teoretičnih osnov bibliotekarske znanosti in stroke
- Raziskovalne metode v bibliotekarski znanosti
- Sodobne mednarodne tendence v razvoju knjižničarske stroke
- Sistematika in vrednotenje knjižničarske dejavnosti
- Strukturiranje in sistemi obdelave knjižničnega gradiva
- Teorija klasifikacije in katalogizacije knjižničnega gradiva
- Knjižnični informacijski sistemi.
- Študent izbere štiri predmete v skupnem seštevku 320 ur.
- Vsebine predmetov so naslednje:

Razvoj teoretičnih osnov bibliotekarske znanosti in stroke

Zgodovinski pregled razvoja bibliotekarske znanosti. Načela za oblikovanje teorije bibliotekarstva. Filozofski temelji bibliotekarstva. Cilji, smisel in osnovni fenomeni bibliotekarstva ter načini njihovega povezovanja. Predmet in metode bibliotekarske znanosti. Različni pristopi k obravnavanju bibliotekarnih pojavov. Družbene opredelitve. Individualizacija in globalizacija. Pomembnejši teoretiki bibliotekarske znanosti. Dejanski in možni odgovori bibliotekarske znanosti na probleme informacijske dobe.

Raziskovalne metode v bibliotekarski znanosti

Pomen raziskovanja v bibliotekarstvu. Interdisciplinarnost in specifičnosti raziskovanja ter raziskovalnih metod na področju bibliotekarstva. Sociološke metode. Komparativne metode. Statistika. Bibliometrija, inometrija in scientometrija. Kvantitativne in kvalitativne evalvacije knjižnih storitev in sistemov. Raziskave o uporabnikih.

Sodobne mednarodne tendence v razvoju knjižničarske stroke

Razvoj knjižničarske stroke v 20. stoletju. Sistematika bibliotekarske znanosti. Osnovne discipline in sorodne znanosti. Informacijska tehnologija. Virtualna knjižnica. Novi organizacijski pristopi. Usmerjenost k uporabnikom. Trženje. Management. Vpliv globalizacije in individualizacije na današnje stanje knjižničarstva. Oblikovanje knjižničnih sistemov na različnih ravneh. Pomen in organizacija mednarodnih knjižničarskih organizacij. Knjižničarstvo na posameznih območjih sveta z izvirnimi in sodobnimi rešitvami nekaterih bibliotekarskih problemov. Pomembnejši nacionalni programi za razvoj bibliotekarstva v 20. stoletju. Povezovalni procesi pri organiziranju knjižničarstva. Analiziranje in primerjanje stanja in dosežkov v posameznih deželah.

Sistematika in vrednotenje knjižničarske dejavnosti

Sistematika knjižničarske dejavnosti. Vrste in organizacija posameznih dejavnosti v knjižničarstvu. Evalvacija, ključni dejavniki, ki vplivajo na razvoj knjižnične dejavnosti. Osnovne funkcije uporabe metod evalvacije v knjižnicah, vrste, stopnje evalvacije, poslovanje knjižnic glede na opredeljene cilje.

Strukturiranje in sistemi obdelave knjižničnega gradiva

Zgradba podatkov v centralnem in vzajemnem katalogu. Abecedni imenski katalog. Zgodovinski pregled in razvoj katalogizacijskih pravil v svetu in pri nas. Mednarodni standardi za bibliografski opis ISBD. UNIMARC, CO-MARC. Znanstvene osnove, definicija in naloge bibliografije. Zgodovinski razvoj slovenske bibliografije. Univerzalna bibliografska kontrola. Teoretske osnove informacije. Standardi za izdelavo anotacij, izvlečkov in povzetkov. Teorija citiranja. Prilagajanje zgradbe podatkov za posamezne vrste knjižnic. Osnove teorije podatkovnih baz. Ovrednotenje informacijskih sistemov.

Teorija klasifikacije in katalogizacije knjižničnega gradiva

Teoretične osnove klasifikacije. Psihološke teorije kategorizacije pojmov in pojmovnih shem. Teorija sodobnih knjižničnih klasifikacijskih sistemov. Vrste klasifikacije. Teoretska primerjava prednosti in pomanjkljivosti. Osnove sestave sistemskega kataloga. Metodologija in teorija izdelave tezavra. Ugotavljanje primernosti posameznih klasifikacijskih sistemov za posamezne vrste knjižnic. Teorija klasifikacije v sodobnih računalniških podatkovnih bazah.

Knjižnični informacijski sistemi

Opredelitev informacijskega sistema. Definicije osnovnih pojmov in relacij. Prenos informacij kot element procesa komuniciranja v družbi. Evalvacija uspešnosti informacijskega sistema. Informacijska in komunikacijska tehnologija, kompatibilnost sistemov. Mednarodni sistemi. UNISIST, NATIS, GIP in slovenski knjižnični informacijski sistem. Transformacija knjižnic iz klasičnih izposojevališč v informacijska in komunikacijska središča. Kriteriji za povezovanje knjižnic. Vertikalno in horizontalno povezovanje knjižnic. Sistem COBISS v Sloveniji. Zakon o knjižničarstvu kot osnova za strukturo in organizacijo slovenskega knjižničnega informacijskega sistema.

Ob vseh predmetih je navedena obsežna strokovna literatura, ki je v pomoč študentom pri študiju.

V prvih dveh semestrih študenti opravijo po dva temeljna predmeta, v 3. in 4. semestru pa po en specialni predmet. V 3. semestru prijavijo temo magistrskega dela. Študij je dokočan z uspešnim javnim zagovorom magistrskega naloga oziroma doktorske disertacije.

Po uspešno opravljenem študiju si kandidat pridobi akademski naziv magister bibliotekarstva oziroma doktor bibliotekarstva.

Program doktorata je organiziran kot individualni študij, ki lahko traja do štirih let. Po potrditvi teme doktorske disertacije kandidat samostojno pripravi raziskovalno nalogo, pri čemer mu svetuje komisija, ki jo imenuje Filozofska fakulteta. Doktorat se zaključi z javnim zagovorom. Akademski naziv po končanem študiju je doktor bibliotekarstva ustrezne smeri. (Program podiplomskega študija bibliotekarstva, 1996).

5. Primerjava slovenskih in tujih visokošolskih bibliotekarskih programov

Slovenija spada med majhne, mlade države brez veliko naravnih virov, katere jezik ni podoben jezikom velikih držav, s katerimi primerjamo razvitanost univerzitetnega izobraževanja na področju bibliotekarstva. Na prvi pogled bi se zdelo najbolje primerjati slovensko visokošolsko bibliotekarsko izobraževanje zlasti s podobnimi državami, npr. Dansko, Irsko, Islandijo in Švico. Vendar so Dublin, Reykjavik in Genève po številu študentov precej manjši študijski centri, Kopenhagen pa veliko večji, čeprav gre za države približno enake velikosti kot je Slovenija. Oddelek za bibliotekarstvo na Filozofski fakulteti v Ljubljani po številu študentov sodi med srednje velike izobraževalne ustanove, kot npr. Leeds, Loughborough, U.N.London, Glasgow, Perth, Ontario, Madison, Milwaukee. Kot zgled je zanimivo zlasti angleško, avstralsko in ameriško bibliotekarsko izobraževanje, ki ima najdaljšo tradicijo, največ knjižničarskih šol, ki so si med seboj konkurenčne in tudi s tega vidika prisiljene skrbeti za kvaliteto in imajo največje število obveznih in izbirnih predmetov.

Kakor večina tujih bibliotekarskih visokih šol tudi Oddelek za bibliotekarstvo na Filozofski fakulteti v Ljubljani deluje v okviru Univerze in ima temu primerno samostojen status. Finance dobiva le od Ministrstva za šolstvo in od šolnin, ne pa od Ministrstva za raziskovanje, znanost in tehnologijo, kot npr. Sheffield. Slovenski Oddelek za bibliotekarstvo sodi med najmlajše bibliotekarske šole na svetu in je ustrezno verificiran.

Število redno zaposlenih profesorjev glede na število študentov je v primerjavi z drugimi podobnimi šolami zelo nizko. V Leedsu imajo npr. 14 redno zaposlenih učiteljev (3 doktorji - 21%) za 252 študentov - torej 1 redno zaposlenega učitelja za 18 študentov, v Loughboroughu imajo 19 redno zaposlenih učiteljev (9 doktorjev - 47%) za 300 študentov - 1 učitelj za 16 študentov, v University North London je 15 redno zaposlenih učiteljev za 300 študentov - en učitelj za 20 študentov (vseh 15 z doktoratom), v Glasgo-

wu je 9 redno zaposlenih učiteljev za 180 študentov (1 učitelj za 20 študentov), v Perthu je 9 redno zaposlenih za 234 študentov, torej 1 učitelj za 26 študentov, v Ontariu je 18 redno zaposlenih za 207 študentov (17 doktorjev - 94%), torej 1 redno zaposlen za 12 študentov, v Milwaukee pa je 9 redno zaposlenih za 286 študentov, torej 1 redno zaposlen za 32 študentov. V povprečju je doseženo razmerje 1 učitelj na 20 študentov. Pri nas je 1 učitelj zaposlen za 64 študentov; ker imata dva od 4 redno zaposlenih profesorjev doktorat, to pomeni 50% z doktoratom med redno zaposlenimi.

Tudi v Sloveniji se učitelji poleg poučevanja ukvarjajo z raziskovanjem, publiciranjem in nekoliko manj s konzultacijami.

Tudi slovenski bibliotekarski študenti imajo na razpolago opremljen računalniški laboratorij, Internet, dostop v različne informacijske baze oziroma mreže, online povezave in strokovno knjižnico. Manjka pa multimedijska oprema, založniška oprema, skenerji, video oprema.

Strokovna knjižnica je še zelo majhna, s komaj 1000 kosi knjig in nekaj naslovi periodike. Ne bo prav kmalu dosegla 248.114,29 kosov knjig oziroma 651,42 naslovov periodike, kolikor znaša povprečje v raziskavo zajetih tujih organizatorjev bibliotekarskega študija.

Vsebine predmetov in literatura za leto 1996 navajajo v povprečju 12,03 naslovov pri enem predmetu.

V slovenskem bibliotekarskem študiju še ni razvito mednarodno sodelovanje.

Da v Sloveniji ni brezposelnih bibliotekarjev, dokazujejo podatki Zavoda za zaposlovanje; profesorji na Oddelku pa tudi povedo, da se vsi študenti hitro zaposlijo. V katerih dejavnostih poleg knjižničarstva, v kakšnih ustanovah in na kakšnih delovnih mestih, pa ni znano.

Študij je organiziran redno in izredno, ni pa zaenkrat potrebno in razvito izobraževanje na daljavo ali dopisni študij.

Slovenski sistem izobraževanja je bolj podoben nemškemu kot angleškemu. Študenti imajo za sabo 12 let izobraževanja in ne 13 kot na primer v Angliji. Naša diploma je približno enakovredna angleškemu terciarnemu študiju. Vendar traja naš visokošolski študij 4 leta, torej eno leto več kot v Angliji. V primerjavi z nemškimi bibliotekarskimi izobraževalnimi programi je v slovenskem mnogo več akademskega študija in manj prakse.

Število ur zelo neustrezno prikazuje kvaliteto. Po eni strani namreč najbolj razvite bibliotekarske šole sploh ne navajajo števila ur; nekatere imajo mnogo

manj ur kot v Sloveniji; poleg tega pa je vprašljivo, ali ni v številu ur vključena tudi praksa in število ur individualnega študija. Vendar število 2830 ur, kolikor jih ima predmetnik samostojnega študija bibliotekarstva, seveda daleč presega ugotovljeno povprečje 1592 - 2151 ur.

Izobraževanje na stopnji slovenskega magisterija in doktorata traja podobno kot drugje, magisterij 2 leti, doktorat do 4 leta.

Tudi v Sloveniji je možen interdisciplinarni študij, ko lahko nekdo z diplomskim študijem iz druge usmeritve nadaljuje z magisterijem iz knjižničarstva.

Vpisni pogoji za študij na oddelku za bibliotekarstvo v Ljubljani so podobni kot v tujini, razen da ne izbirajo kandidatov z intervijem.

Tabela 1: Nadgradnja predmetov diplomskega študija

1. letnik	2. letnik	3. letnik	4. letnik
Razvoj bibliotekarstva		Bibliometrija	Primerjalno bibliotekarstvo
Uvod v znanstveno delo	Uvod v znanstveno delo		
Uvod v informacijsko znanost			
Osnove bibliotekarstva	Splošnoizobraževalne knjižnice	Visokošolske knjižnice	
	Šolske knjižnice	Specialne knjižnice	
	Sodobna organizacija	Sodobna organizacija	Sodobna organizacija
			Management
			Marketing
Knjigarstvo I	Knjigarstvo II	Knjigarstvo III	Knjigarstvo IV
		Rokopisno gradivo	Razvoj tiskarstva/knjige
		Sociologija množičnih medijev	Zaščita in restavracija gradiva
Bibliografija			
Bibliotekonomija	Bibliotekonomija	Bibliotekonomija	Bibliotekonomija
Sistematika znanosti	Klasifikacija	Klasifikacija	Klasifikacija
	Podatkovne zbirke	Podatkovne zbirke	Dokumentalistika

1. letnik	2. letnik	3. letnik	4. letnik
Informacijska tehnologija	Avtomatizacija poslovanja	Metodika bibl. komuniciranja	Računalniško komuniciranje
		Kognitivna psihologija	Kognitivna psihologija
	Razvojna psihologija	Razvojna psihologija	Študij uporabnikov
Angleščina	Angleščina	Tuji jezik	
	Delovna praksa	Delovna praksa	

Kot lahko vidimo s slovenskega modela, je pri nas dobro izpeljana nadgradnja posameznih predmetov in tudi število predmetov je dovolj veliko, saj poteka izobraževanje 4 leta in tudi v 4. letniku je dovolj predmetov, ne samo diplomsko delo.

Podrobnejši pregled vsebin predmetov, ki sledi, je prav tako kot pri tujih vsebinah narejen po Sauppeju.

Tabela 2: Vsebine predmetov

SEZNAM VSEBIN / ZNANJ	PROGRAM	
	TERCIARNI	MAGISTRSKI
1. Razvoj bibliotekarske stroke	1Razvoj bibliotekarstva	Razvoj teoretičnih osnov
Bibliotekarska znanost, vede, stroka	1Uvod v znanstveno delo	Raziskovalne metode
Bibliotekarsko raziskovanje	1Uvod v informacij.znanost 1 Osnove bibliotekarstva	
Zgodovina knjižnic in knjižničarstva	3 Bibliometrija	
Primerjalno bibliotekarstvo	4Primerjalno bibliotekarstvo	
2. Knjižnice in družba	2-4 Sodobna organiziranost	
Družbeni položaj knjižnic	2 SIK, 2 Šolske knjižnice, 3 Visokošolske knjižnice	
Vloga knjižnic na posameznih področjih	3 Specialne knjižnice	
Odnos do masovnih sredstev	3 Sociologija medijev	
Knjižnica in pravni predpisi		
3. Knjižničarska javna dejavnost	1Osnove bibliotekarstva	

Cilji: Posredovanje teoretičnih osnov za razumevanje človeškega vedenja in procesa iskanja informacij z vidika kognitivne psihologije, prispevanje k zavestnemu obvladovanju verbalne in neverbalne komunikacije.

- **Razvojna psihologija:** Uvod. Razvoj posameznika (razvoj različnih področij in osebnosti kot celote). Razvoj kognitivnih procesov in sposobnosti. Branje z vidika razvojne psihologije. (60 ur).

Cilji: Seznanitev s temeljnimi zakonitostmi, dejavniki in teorijami človekovega razvoja ter razvojnimi značilnostmi v celotnem življenjskem obdobju.

- **Informacijska tehnologija:** Terminologija, razvoj, tipi računalnikov, strojna oprema, zgradba, tiskalniki, delovanje računalnika, dvojiški številski sistem, programska oprema, operacijski sistem, DOS, uporabniška programska oprema, podatkovne zbirke, urejevalnik besedil, vaje (90 ur).

Cilji: Seznanitev z osnovnimi pojmi s področja računalništva in uporabe računalnika, s praktičnim delom z osebnim računalnikom in osnovnimi urejevalniki besedil.

- **Avtomatizacija poslovanja knjižnic:** Računalnik v knjižnici, avtomatizacija posameznih funkcij, problemi avtomatizacije poslovanja knjižnic, podatkovne zbirke, računalniški katalogi, vzajemni katalog, OPAC, COBISS, računalniško komuniciranje, INTERNET, CD-ROM, komuniciranje človek stroj, poslovni informacijski sistem, pregled stanja v slovenskih knjižnicah, tuje podatkovne baze, vaje (90 ur).

Cilji: Seznanitev z avtomatizacijo posameznih postopkov v knjižnici ter uporabo računalniške tehnologije v delovanju knjižnice na vseh nivojih.

- **Uvod v informacijsko znanost:** Definicije in vloga informacijske znanosti v produkciji znanja, informacijska eksplozija, zakonitosti rasti količine informacij, zastarevanje informacij, Bradfordov zakon, osnove teorije informacij, pregled zgodovinskega razvoja informacijskih orodij, pregled tipov publikacij s poudarkom na stopnji analitične obdelave, citiranje, predstavitev vsebine dokumentov, indeksiranje, tezavri, informiranje različnih skupin uporabnikov, (60 ur).

Cilji: Uvajanje v problematiko zbiranja in urejanja strokovnih informacij s poudarkom na standardiziranih načinih opisovanja vsebine dokumentov.

- **Podatkovne zbirke 1, 2:**

(1) Osnovne teorije podatkovnih zbirk, bibliografske podatkovne zbirke, relacijske podatkovne zbirke, osnove Boolove algebre, avtor zbirke, gostitelj, informacijski posrednik, dostop do zbirke, retrospektivna poizvedba in SDI, nujne in pomožne funkcije programov za gradnjo in uporabo bibliografskih zbirk, osebne podatkovne zbirke kot člen v znanstvenem informiranju, relevantnost, odziv, natančnost, evalvacija.

(2) Prednosti in slabosti ročnega v primerjavi z avtomatskim indeksiranjem, avtomatsko zgoščevanje vsebine besedila in indeksiranje, ne-Boolovi modeli iskanja po tekstovnih zbirkah, formalizmi in jeziki za opisovanje

oblikovanih in vsebinskih značilnosti dokumentov, nebibliografski sistemi za iskanje informacij, načelo odprtega dokumenta in s tem povezani standardi, arhitektura zbirke popolnih dokumentov, primerjava funkcionalnih lastnosti posameznih arhitektur in posledice za gradnjo informacijskih orodij, umetna inteligenca, uporabniški modeli, računalniško razumevanje naravnega jezika, uporabniški vmesniki, sistemi podprti z znanjem v znanstvenem informiranju, centralizacija in decentralizacija informacijskih sistemov, distribuiranje podatkovne zbirke, model odjemalec-strežnik, standardi za iskanje informacij v distribuiranem okolju, povezovanje knjižničnih katalogov, vzajemni model (120 ur).

Cilji: (1) Seznanitev s klasičnimi in sodobnimi metodami urejanja različnih zvrsti podatkov v računalniških podatkovnih zbirkah, pretvorbe podatkov v informacije, iskanja in posredovanja informacij.

(2) Seznanitev z značilnostmi popolnih dokumentov, formalizacija in vključevanje znanja v informacijske sisteme, načrtovanje in delovanje knjižničnih informacijskih sistemov v distribuiranem okolju..

- **Računalniško komuniciranje:** Študij in uporaba osnovnih omrežnih storitev, sodobna orodja za odkrivanje informacijskih virov in iskanje dokumentov v globalnih omrežjih s poudarkom na trendih razvoja. Načelo virtualne knjižnice, vloga bibliotekarja v njej (60 ur).

Cilji: Seznanitev z načini povezovanja računalnikov in s prednostmi vključitve v mednarodna računalniška omrežja.

- **Uvod v znanstveno delo:** Znanost in znanstveno komuniciranje (pojem, značilnosti, razvoj, klasifikacija znanosti, znanost in družba, znanstvena politika, informacijska in bibliotekarska znanost, znanstvene publikacije, informacija kot komunikacija, neposredni dostop do virov informacij, formalni dostop do virov informacij). Metodologija (pojem metodologije, vrste metod, raziskovalne metode v bibliotekarstvu). Znanstveno raziskovanje (pojem, vrste raziskovalnega dela, faze raziskovalnega procesa). Pisanje znanstvenega dela (izbor teme, zbiranje in obdelava gradiva, načrt razporeditve snovi, elementi rokopisa, pisanje teksta, recenzija, korekture in objava).

Cilji: Seznanitev s postopki in metodami znanstvenega dela (120 ur).

- **Razvoj in sistematika znanosti:** Delitev znanosti na humanistične oz. družbene in naravoslovne vede. Nastanek znanosti. Filozofija, verstvo, družbene vede itd. (60 ur).

Cilji: Seznanitev z različnimi strokami in njihovo terminologijo.

- **Sociologija množičnih medijev:** Pojem komunikacijskega razmerja, historični pogoji za nastanek množičnih medijev, knjiga v razmerju do poprejšnjih form komunikacije, časopis in časnik, množični tisk, razvoj telegrafije in telefonije, imperializem in komunikacija, fotografija, gibljivost in konstitucija doma, mobilna privatizacija, prosti čas in množična konsumpcija, radio, TV, množični tisk, TV in konstitucija vsakdanjega življenja, logika žanrske razdelitve, naturalizacija ideologije,

tekst in recepcija, vprašanje ravni specifičnosti medija, javnost in porabniki, ekonomska propaganda in PR, domače rabe tehnologij, spolna in starostna porazdelitev v medijski porabi, ideologije pričakovanja in nove komunikacijske tehnologije.

Cilji: Seznanitev s sociološko obravnavo medijev v okviru raziskovalnih postopkov sociologije kulture (60 ur).

- **Angleščina:** 120 ur.
- **Tuji jezik II:** 60 ur.
- **Delovna praksa:** 160 ur.

Sedanji urnik vsebuje v primerjavi s tistim iz leta 1979 manj katalogizacije, bibliografije, manj sistematike in razvoja znanosti, manj zgodovine knjige in knjižnic, zaščite in konzerviranja. Še vedno je precej klasifikacije, bibliotekonomske, knjigarstva. Prvi letnik vsebuje nekaj uvodnih predmetov: uvod v bibliotekarstvo, uvod v informacijsko znanost in uvod v znanstveno delo. V 1. letniku se študenti seznanijo z informacijsko tehnologijo. Na tem področju je več novih predmetov, in sicer avtomatizacija poslovanja knjižnic, podatkovne zbirke, računalniško komuniciranje. Posamezne vrste knjižnic obširno predstavljajo samostojni predmeti. Veliko pa je tudi novih predmetov, ki obravnavajo človeka - uporabnika knjižnice in delavca v knjižnici kot npr. razvojna psihologija, kognitivna psihologija, metodika bibliotekarskega komuniciranja, sociologija množičnih medijev, knjižnični marketing, knjižnični management. Kognitivna psihologija prispeva tudi teoretske osnove za proces iskanja informacij v celoti, kar je nujno za uspešno delo informacijskega posrednika.

4. Podiplomski študij bibliotekarstva

Kandidati za podiplomski študij bibliotekarstva iz Slovenije so se nekaj časa vključevali v tovrstni študij v Zagrebu. Prvi osnutek za podiplomski študij bibliotekarstva je pripravil dr. Branko Berčič leta 1988/89, v februarju 1989 pa je bil predložen ustrezni komisiji dekanata Filozofske fakultete (B. Berčič, 1990, str. 140-141).

Pri pripravi programa samostojnega študija so bile upoštevane tendence bibliotekarskih univerzitetnih šol v tujini in sicer v najrazvitejših državah (ZDA, Anglija, Nemčija) in v manjših državah (Danska), v bivših vzhodnih državah (Poljska, Bolgarija) in v Hrvaški, kjer se je doslej šolalo nekaj slovenskih bibliotekarjev.

Predlog programa je Oddelek sprejel leta 1996, organizacijo priprave pa je vodil dr. Martin Žnideršič (Program podiplomskega študija bibliotekarstva, 1996).

Na podiplomskem študiju bibliotekarstva so tri smeri:

- bibliotekarstvo,
- splošna informatika,
- knjigarstvo.

Temeljni cilji tega študija so poglobljanje teorije in metodologije bibliotekarstva in sorodnih ved, usposabljanje za najzahtevnejša strokovna, raziskovalna, znanstvena in razvojna dela na področju bibliotekarskih, informacijskih, dokumentacijskih in knjigarskih ved. Program usposablja vodilne delavce, raziskovalce in svetovalce. Študijski program je oblikovan izrazito interdisciplinarno.

Podiplomski študijski program se financira iz šolnin ter finančnih prispevkov Ministrstva za šolstvo in šport in Ministrstva za znanost in tehnologijo. Večina prvih interesentov je že zaposlenih in potrebuje poglobljeno izobrazbo za uspešno izvajanje vedno bolj zahtevnih nalog v knjižničnoinformacijski dejavnosti.

Za vpis na podiplomski študij morajo kandidati izpolnjevati naslednje pogoje:

- opravljen dodiplomski študij bibliotekarstva s povprečno oceno najmanj prav dobro,
- najmanj 2 leti delovne prakse,
- kandidati, ki niso diplomirali iz bibliotekarstva, a imajo najmanj dve leti delovne prakse iz bibliotekarstva, informatike ali knjigarstva, so opravili strokovni izpit z oceno 9 oziroma so si pridobili specialistično kvalifikacijo na svojem strokovnem področju,
- preverjeno znanje dveh tujih jezikov (eden angleščina).

Za pridobitev magisterija traja študij dve leti oziroma štiri semestre.

Program magistrskega študija je neposredna nadgradnja dodiplomskega študija bibliotekarstva, posredno pa lahko magistrski študij nadgrajuje tudi dodiplomski študij drugih disciplin. Povezuje se zlasti s sociologijo kulture, umetnostno zgodovino, sociologijo, informatiko ter z vsemi tistimi programi, kjer je možen dvopredmetni študij na dodiplomski stopnji.

Študenti izberejo štiri predmete izmed temeljnih predmetov po posameznih usmeritvah, dva predmeta pa mora študent izbrati izmed specialnih predmetov. Temeljni predmeti obsegajo po 80 ur, specialni pa po 60 ur predavanj in seminarjev. Učni načrt se prilagaja vsebini individualnega študijskega programa, tako da so v predmetniku izbrani ustrezni temeljni in specialni predmeti z določenega strokovnega področja. V posebnih primerih je možno predmetnik prilagoditi strokovnim usmeritvam posameznih kandidatov.

Predmetnik magisterija iz bibliotekarstva

Temeljni predmeti:

- Razvoj teoretičnih osnov bibliotekarske znanosti in stroke
- Raziskovalne metode v bibliotekarski znanosti
- Sodobne mednarodne tendence v razvoju knjižničarske stroke
- Sistematika in vrednotenje knjižničarske dejavnosti
- Strukturiranje in sistemi obdelave knjižničnega gradiva
- Teorija klasifikacije in katalogizacije knjižničnega gradiva
- Knjižnični informacijski sistemi.
- Študent izbere štiri predmete v skupnem seštevku 320 ur.
- Vsebine predmetov so naslednje:

Razvoj teoretičnih osnov bibliotekarske znanosti in stroke

Zgodovinski pregled razvoja bibliotekarske znanosti. Načela za oblikovanje teorije bibliotekarstva. Filozofski temelji bibliotekarstva. Cilji, smisel in osnovni fenomeni bibliotekarstva ter načini njihovega povezovanja. Predmet in metode bibliotekarske znanosti. Različni pristopi k obravnavanju bibliotečnih pojavov. Družbene opredelitve. Individualizacija in globalizacija. Pomembnejši teoretiki bibliotekarske znanosti. Dejanski in možni odgovori bibliotekarske znanosti na probleme informacijske dobe.

Raziskovalne metode v bibliotekarski znanosti

Pomen raziskovanja v bibliotekarstvu. Interdisciplinarnost in specifičnosti raziskovanja ter raziskovalnih metod na področju bibliotekarstva. Sociološke metode. Komparativne metode. Statistika. Bibliometrija, infortetrija in scientometrija. Kvantitativne in kvalitativne evalvacije knjižnih storitev in sistemov. Raziskave o uporabnikih.

Sodobne mednarodne tendence v razvoju knjižničarske stroke

Razvoj knjižničarske stroke v 20. stoletju. Sistematika bibliotekarske znanosti. Osnovne discipline in sorodne znanosti. Informacijska tehnologija. Virtualna knjižnica. Novi organizacijski pristopi. Usmerjenost k uporabnikom. Trženje. Management. Vpliv globalizacije in individualizacije na današnje stanje knjižničarstva. Oblikovanje knjižničnih sistemov na različnih ravneh. Pomen in organizacija mednarodnih knjižničarskih organizacij. Knjižničarstvo na posameznih območjih sveta z izvirnimi in sodobnimi rešitvami nekaterih bibliotekarskih problemov. Pomembnejši nacionalni programi za razvoj bibliotekarstva v 20. stoletju. Povezovalni procesi pri organiziranju knjižničarstva. Analiziranje in primerjanje stanja in dosežkov v posameznih deželah.

Sistematika in vrednotenje knjižničarske dejavnosti

Sistematika knjižničarske dejavnosti. Vrste in organizacija posameznih dejavnosti v knjižničarstvu. Evalvacija, ključni dejavniki, ki vplivajo na razvoj knjižnične dejavnosti. Osnovne funkcije uporabe metod evalvacije v knjižnicah, vrste, stopnje evalvacije, poslovanje knjižnic glede na opredeljene cilje.

Strukturiranje in sistemi obdelave knjižničnega gradiva

Zgradba podatkov v centralnem in vzajemnem katalogu. Abecedni imenski katalog. Zgodovinski pregled in razvoj katalogizacijskih pravil v svetu in pri nas. Mednarodni standardi za bibliografski opis ISBD. UNIMARC, COMARC. Znanstvene osnove, definicija in naloge bibliografije. Zgodovinski razvoj slovenske bibliografije. Univerzalna bibliografska kontrola. Teoretske osnove informacije. Standardi za izdelavo anotacij, izvlečkov in povzetkov. Teorija citiranja. Prilagajanje zgradbe podatkov za posamezne vrste knjižnic. Osnove teorije podatkovnih baz. Ovrednotenje informacijskih sistemov.

Teorija klasifikacije in katalogizacije knjižničnega gradiva

Teoretične osnove klasifikacije. Psihološke teorije kategorizacije pojmov in pojmovnih shem. Teorija sodobnih knjižničnih klasifikacijskih sistemov. Vrste klasifikacije. Teoretska primerjava prednosti in pomanjkljivosti. Osnove sestave systemskega kataloga. Metodologija in teorija izdelave tezavra. Ugotavljanje primernosti posameznih klasifikacijskih sistemov za posamezne vrste knjižnic. Teorija klasifikacije v sodobnih računalniških podatkovnih bazah.

Knjižnični informacijski sistemi

Oprelitev informacijskega sistema. Definicije osnovnih pojmov in relacij. Prenos informacij kot element procesa komuniciranja v družbi. Evalvacija uspešnosti informacijskega sistema. Informacijska in komunikacijska tehnologija, kompatibilnost sistemov. Mednarodni sistemi. UNISIST, NATIS, GIP in slovenski knjižnični informacijski sistem. Transformacija knjižnic iz klasičnih izposojevališč v informacijska in komunikacijska središča. Kriteriji za povezovanje knjižnic. Vertikalno in horizontalno povezovanje knjižnic. Sistem COBISS v Sloveniji. Zakon o knjižničarstvu kot osnova za strukturo in organizacijo slovenskega knjižničnega informacijskega sistema.

Ob vseh predmetih je navedena obsežna strokovna literatura, ki je v pomoč študentom pri študiju.

V prvih dveh semestrih študenti opravijo po dva temeljna predmeta, v 3. in 4. semestru pa po en specialni predmet. V 3. semestru prijavijo temo magistrskega dela. Študij je dokočan z uspešnim javnim zagovorom magistrskega naloge oziroma doktorske disertacije.

Po uspešno opravljenem študiju si kandidat pridobi akademski naziv magister bibliotekarstva oziroma doktor bibliotekarstva.

Program doktorata je organiziran kot individualni študij, ki lahko traja do štirih let. Po potrditvi teme doktorske disertacije kandidat samostojno pripravi raziskovalno nalogo, pri čemer mu svetuje komisija, ki jo imenuje Filozofska fakulteta. Doktorat se zaključi z javnim zagovorom. Akademski naziv po končanem študiju je doktor bibliotekarstva ustrezne smeri. (Program podiplomskega študija bibliotekarstva, 1996).

5. Primerjava slovenskih in tujih visokošolskih bibliotekarskih programov

Slovenija spada med majhne, mlade države brez veliko naravnih virov, katere jezik ni podoben jezikom velikih držav, s katerimi primerjamo razvitanost univerzitetnega izobraževanja na področju bibliotekarstva. Na prvi pogled bi se zdelo najbolje primerjati slovensko visokošolsko bibliotekarsko izobraževanje zlasti s podobnimi državami, npr. Dansko, Irsko, Islandijo in Švico. Vendar so Dublin, Reykjavik in Genève po številu študentov precej manjši študijski centri, Kopenhagen pa veliko večji, čeprav gre za države približno enake velikosti kot je Slovenija. Oddelek za bibliotekarstvo na Filozofski fakulteti v Ljubljani po številu študentov sodi med srednje velike izobraževalne ustanove, kot npr. Leeds, Loughborough, U.N.London, Glasgow, Perth, Ontario, Madison, Milwaukee. Kot zgled je zanimivo zlasti angleško, avstralsko in ameriško bibliotekarsko izobraževanje, ki ima najdaljšo tradicijo, največ knjižničarskih šol, ki so si med seboj konkurenčne in tudi s tega vidika prisiljene skrbeti za kvaliteto in imajo največje število obveznih in izbirnih predmetov.

Kakor večina tujih bibliotekarskih visokih šol tudi Oddelek za bibliotekarstvo na Filozofski fakulteti v Ljubljani deluje v okviru Univerze in ima temu primerno samostojen status. Finance dobiva le od Ministrstva za šolstvo in od šolnin, ne pa od Ministrstva za raziskovanje, znanost in tehnologijo, kot npr. Sheffield. Slovenski Oddelek za bibliotekarstvo sodi med najmlajše bibliotekarske šole na svetu in je ustrezno verificiran.

Število redno zaposlenih profesorjev glede na število študentov je v primerjavi z drugimi podobnimi šolami zelo nizko. V Leedsu imajo npr. 14 redno zaposlenih učiteljev (3 doktorji - 21%) za 252 študentov - torej 1 redno zaposlenega učitelja za 18 študentov, v Loughboroughu imajo 19 redno zaposlenih učiteljev (9 doktorjev - 47%) za 300 študentov - 1 učitelj za 16 študentov, v University North London je 15 redno zaposlenih učiteljev za 300 študentov - en učitelj za 20 študentov (vseh 15 z doktoratom), v Glasgo-

wu je 9 redno zaposlenih učiteljev za 180 študentov (1 učitelj za 20 študentov), v Perthu je 9 redno zaposlenih za 234 študentov, torej 1 učitelj za 26 študentov, v Ontariu je 18 redno zaposlenih za 207 študentov (17 doktorjev - 94%), torej 1 redno zaposlen za 12 študentov, v Milwaukee pa je 9 redno zaposlenih za 286 študentov, torej 1 redno zaposlen za 32 študentov. V povprečju je doseženo razmerje 1 učitelj na 20 študentov. Pri nas je 1 učitelj zaposlen za 64 študentov; ker imata dva od 4 redno zaposlenih profesorjev doktorat, to pomeni 50% z doktoratom med redno zaposlenimi.

Tudi v Sloveniji se učitelji poleg poučevanja ukvarjajo z raziskovanjem, publiciranjem in nekoliko manj s konzultacijami.

Tudi slovenski bibliotekarski študenti imajo na razpolago opremljen računalniški laboratorij, Internet, dostop v različne informacijske baze oziroma mreže, online povezave in strokovno knjižnico. Manjka pa multimedijska oprema, založniška oprema, skenerji, video oprema.

Strokovna knjižnica je še zelo majhna, s komaj 1000 kosi knjig in nekaj naslovi periodike. Ne bo prav kmalu dosegla 248.114,29 kosov knjig oziroma 651,42 naslovov periodike, kolikor znaša povprečje v raziskavo zajetih tujih organizatorjev bibliotekarskega študija.

Vsebine predmetov in literatura za leto 1996 navajajo v povprečju 12,03 naslovov pri enem predmetu.

V slovenskem bibliotekarskem študiju še ni razvito mednarodno sodelovanje.

Da v Sloveniji ni brezposelnih bibliotekarjev, dokazujejo podatki Zavoda za zaposlovanje; profesorji na Oddelku pa tudi povedo, da se vsi študenti hitro zaposlijo. V katerih dejavnostih poleg knjižničarstva, v kakšnih ustanovah in na kakšnih delovnih mestih, pa ni znano.

Študij je organiziran redno in izredno, ni pa zaenkrat potrebno in razvito izobraževanje na daljavo ali dopisni študij.

Slovenski sistem izobraževanja je bolj podoben nemškemu kot angleškemu. Študenti imajo za sabo 12 let izobraževanja in ne 13 kot na primer v Angliji. Naša diploma je približno enakovredna angleškemu terciarnemu študiju. Vendar traja naš visokošolski študij 4 leta, torej eno leto več kot v Angliji. V primerjavi z nemškimi bibliotekarskimi izobraževalnimi programi je v slovenskem mnogo več akademskega študija in manj prakse.

Število ur zelo neustrezno prikazuje kvaliteto. Po eni strani namreč najbolj razvite bibliotekarske šole sploh ne navajajo števila ur; nekatere imajo mnogo

manj ur kot v Sloveniji; poleg tega pa je vprašljivo, ali ni v številu ur vključena tudi praksa in število ur individualnega študija. Vendar število 2830 ur, kolikor jih ima predmetnik samostojnega študija bibliotekarstva, seveda daleč presega ugotovljeno povprečje 1592 - 2151 ur.

Izobraževanje na stopnji slovenskega magisterija in doktorata traja podobno kot drugje, magisterij 2 leti, doktorat do 4 leta.

Tudi v Sloveniji je možen interdisciplinarni študij, ko lahko nekdo z diplomskim študijem iz druge usmeritve nadaljuje z magisterijem iz knjižničarstva.

Vpisni pogoji za študij na oddelku za bibliotekarstvo v Ljubljani so podobni kot v tujini, razen da ne izbirajo kandidatov z intervijem.

Tabela 1: Nadgradnja predmetov diplomskega študija

1. letnik	2. letnik	3. letnik	4. letnik
Razvoj bibliotekarstva		Bibliometrija	Primerjalno bibliotekarstvo
Uvod v znanstveno delo	Uvod v znanstveno delo		
Uvod v informacijsko znanost			
Osnove bibliotekarstva	Splošnoizobraževalne knjižnice	Visokošolske knjižnice	
	Šolske knjižnice	Specialne knjižnice	
	Sodobna organizacija	Sodobna organizacija	Sodobna organizacija
			Management
			Marketing
Knjigarstvo I	Knjigarstvo II	Knjigarstvo III	Knjigarstvo IV
		Rokopisno gradivo	Razvoj tiskarstva/knjige
		Sociologija množičnih medijev	Zaščita in restavracija gradiva
Bibliografija			
Bibliotekonomija	Bibliotekonomija	Bibliotekonomija	Bibliotekonomija
Sistematika znanosti	Klasifikacija	Klasifikacija	Klasifikacija
	Podatkovne zbirke	Podatkovne zbirke	Dokumentalistika

1. letnik	2. letnik	3. letnik	4. letnik
Informacijska tehnologija	Avtomatizacija poslovanja	Metodika bibl. komuniciranja	Računalniško komuniciranje
		Kognitivna psihologija	Kognitivna psihologija
	Razvojna psihologija	Razvojna psihologija	Študij uporabnikov
Angleščina	Angleščina	Tuji jezik	
	Delovna praksa	Delovna praksa	

Kot lahko vidimo s slovenskega modela, je pri nas dobro izpeljana nadgradnja posameznih predmetov in tudi število predmetov je dovolj veliko, saj poteka izobraževanje 4 leta in tudi v 4. letniku je dovolj predmetov, ne samo diplomsko delo.

Podrobnejši pregled vsebin predmetov, ki sledi, je prav tako kot pri tujih vsebinah narejen po Sauppeju.

Tabela 2: Vsebine predmetov

SEZNAM VSEBIN / ZNANJ	PROGRAM	
	TERCIARNI	MAGISTRSKI
1. Razvoj bibliotekarske stroke	1Razvoj bibliotekarstva	Razvoj teoretičnih osnov
Bibliotekarska znanost, vede, stroka	1Uvod v znanstveno delo	Raziskovalne metode
Bibliotekarsko raziskovanje	1Uvod v informacij.znanost 1 Osnove bibliotekarstva	
Zgodovina knjižnic in knjižničarstva	3 Bibliometrija	
Primerjalno bibliotekarstvo	4Primerjalno bibliotekarstvo	
2. Knjižnice in družba	2-4 Sodobna organiziranost	
Družbeni položaj knjižnic	2 SIK, 2 Šolske knjižnice, 3 Visokošolske knjižnice	
Vloga knjižnic na posameznih področjih	3 Specialne knjižnice	
Odnos do masovnih sredstev	3 Sociologija medijev	
Knjižnica in pravni predpisi		
3. Knjižničarska javna dejavnost	1Osnove bibliotekarstva	

SEZNAM VSEBIN / ZNANJ	PROGRAM	
	TERCIARNI	MAGISTRSKI
Struktura knjižničarstva	2 SIK	
Vrste knjižnic	2Šolske knjižnice	
Knjižnične mreže, sistemi	3Visokošolske knjižnice	
Knjižnice v tujini	3Specialne knjižnice	
4. Organiziranost knjižnice	2Sodobna organiziranost	Sodobne mednarodne tendence
Organizacijska struktura	3Sodobna organiziranost	Sistematika in vrednotenje knjižničarskih dejavnosti
Organizacija delovnega procesa	4Sodobna organiziranost	
Vodenje knjižnice	4Management	
Koordinacija	kooperacija	4Marketing
5. Nosilci informacij (bibliologija)	1-4Knjigarstvo	
Zgodovina knjige	3Rokopisi	
Vrste nosilcev informacij	3Sociologija množičnih medijev	
Knjižna, informacijska produkcija	4Razvoj tiskarstva	
Založništvo, knjigotrštvo	4Zaščita in restavriranje	
Konserviranje in restavriranje gradiva		
6. Bibliotekarska informatika	1Bibliografija	Sistematika
Dopolnjevanje fondov	1-4 Bibliotekonomija	Klasifikacija, katalogizacija
Funkcionalnost zadovoljevanja potreb	1Sistem znanosti 1Uvod v informacijsko znanost	Sodobne mednarodne tendence
Obdelava: katalogizacija, bibliografija	1Informacijska tehnologija	Knjižnični informacijski sistemi
Dokumentacija, informatika	2,3Klasifikacija (UDK)	Strukturiranje in sistemi obdelave gradiva
Nudenje, uporaba gradiva in informacij	4Dokumentalistika	
Potrebe, pretok gradiva, informacij	2,3Podatkovne zbirke	
Skupine uporabnikov	3,4Informatika	

SEZNAM VSEBIN / ZNANJ	PROGRAM	
	TERCIARNI	MAGISTRSKI
Uporabniki	neuporabniki	2Avtomatizacija poslovanja
Usposabljanje za uporabo gradiva	2,3Računalništvo 4Računalniško komuniciranje 4Študij uporabnikov 2-3Razvojna psihologija 3,4,Kognitivna psihologija 3Metodika bibliotekarskega komuniciranja	
7. Osebj	1 Osnove bibliotekarstva	
Poklicna strokovnost	2-4 Sodobna organiziranost	
Struktura, načrtovanje osebja	4 Management	
Delovni načrti, odnos do uporabnikov		
Personalna politika		
8. Delovna sredstva	1Osnove bibliotekarstva	
Knjižnična zgradba		
Tehnološka opremljenost		
Tehnične službe, sredstva.		

Na terciarni stopnji slovenskega predmetnika število posameznih tem visoko presega povprečje zlasti pri bibliotekarski informatiki, razvoju bibliotekarske dejavnosti, knjižnicah in družbi, knjižničarski javni dejavnosti, nosilcih informacij in osebju. Na magistrski stopnji pa ne obravnava vsebin kot knjižnice in družba, knjižničarska javna dejavnost, nosilci informacij, osebje, delovna sredstva. Slovenski predmetnik je glede na povedano primerljiv z najboljšima Münchnom in Bonnom.

Razlike med slovenskimi in tujimi programi nastopajo pri sodobni organizaciji bibliotekarstva s podrobno predstavitvijo posameznih vrst knjižnic, česar v tujini ni toliko. Drugje tudi ni primerjalnega bibliotekarstva.

Predlogi za aplikacijo tujih vzorcev v Sloveniji

V slovenskem bibliotekarskem izobraževanju je najbolj potrebno rešiti vprašanje redno zaposlenih visokošolskih profesorjev. En učitelj na 64 študentov je daleč pod povprečjem oziroma pod standardi drugih visokošolskih bibliotekarskih ustanov. Izobrazba že zaposlenih profesorjev dosega dobro povprečje - kar 50% doktorjev - vendar bi bilo treba takšno ali še boljše povprečje dosegati tudi v prihodnje. Treba je torej razmišljati zlasti o rednem zaposlovanju doktorjev znanosti z nazivi docent, izredni oziroma redni profesor.

Ko bo več zaposlenih, bo tudi lažje voditi nekatere projekte o razvoju kadrov in razvijati dobro organizacijsko klimo. Med obdelanimi bibliotekarskimi šolami smo razvoj kadrov zasledili samo v posameznih primerih (npr. Aberdeen), vendar so kolektivi na fakultetah kot nalašč poklicani, da tudi pri tem dajo zgled drugim delovnim organizacijam. Pomembno bi bilo vložiti čim več v izobraževanje visokošolskih kadrov, tako da visokošolski učitelji ne bi le dosegali doktoratov, ampak bi se permanentno izobraževali tudi v različnih drugih disciplinah, npr. vodenju, komuniciranju, osredotočanju na študente itd.

Ob več zaposlenih bi bilo mogoče načrtovati določen prihodek tudi s pomočjo izvajanja temeljnih in aplikativnih raziskav, krajših seminarjev za delodajalce - knjižničarje in konzultacij.

Drugi človeški dejavnik, ki sodeluje v pedagoškem procesu, pa so študenti. Tudi pri njih nekatere fakultete poudarjajo kvaliteto. Zato imajo ponekod precej visoke kriterije za vpis, študenti morajo doseči določeno povprečno oceno, delati sprejemni izpit, v intervjuju pokazati motiviranost in znati tuje jezike. Tudi pri nas obstaja nekaj takšnih pogojev. Vendar bi se le težko pridružili mnenju, da bi te pogoje še zaostrovali, ker število mladih na splošno upada, ker smo majhen narod, ker je pomemben vsak visoko izobražen delavec - ker gre za ljudi, ki so vsi pomembni.

Boljša zamisel za razvijanje kvalitete študentov se zdijo tako imenovani na študente osredotočeni programi (student-centered), ki jih tudi tuje fakultete šele začenjajo uvajati. Pri tem skušajo metodiko pouka prilagoditi študentom tako, da čimbolj upoštevajo njihove interese. Pouk poteka s pomočjo projektov, delavnic, študija primerov, ekskurzij, vabljenih predavanj, skratka v oblikah, ki ne zahtevajo zgolj memoriranja podatkov, ampak zlasti aktivnost in osebno zainteresiranost, katere posledica je tudi boljše razumevanje in pomnjenje.

Čeprav je Oddelek za bibliotekarstvo v letu 1997 dobil dodatne prostore, tr še vedno ni dovolj. Manjka zlasti prostor za nove redne sodelavce, multi-dijsko opremo, založniško dejavnost, skenerji, video oprema. Dopolnje strokovne knjižnice je v teku, vendar je gradiva še zelo malo.

Tuje bibliotekarske šole vključujejo med izbirne predmete predvsem takšne, ki obravnavajo sodobne gospodarske trende in tako po vsej verjetnosti preizkušajo njihovo ustreznost. Tudi pri nas bi bilo dobro uvesti več izbirnih predmetov, ki bi knjižničarje seznanjali s posebnimi skupinami uporabnikov, kot so osnovnošolci, dijaki, visokošolci, komercialisti, finančniki, pravniki, vladni uslužbenci, turistični delavci, zdravstveni delavci itd. Izbirni predmeti bi bili tudi lahke za slepe in slabovidne, mentalno prizadete, manjšine, ostarele, invalide, zapornike ipd.

Študente bi bilo dobro tudi uvajati v študij kariere in delovnih mest, na katerih lahko iščejo zaposlitev po končani fakulteti. Študenti tega ne poznajo, ne poznajo niti načina, kako zaposlitev iskati, niti kje vse bi jo bilo možno najti.

Treba bi bilo razvijati mednarodno sodelovanje pri izvajanju študija, saj bi to povečalo kvaliteto in zanimivost pouka.

V primeru, da bi bilo število interesentov za podiplomski študij še večje, bi lahko uvedli tudi bolj v gospodarstvo usmerjen magisterij (v smislu angleškega M.A.).

Ob ponovni izdaji informatorja za študente bi veljalo razmisliti o nekoliko bolj vabljivi obliki. V takšni knjižici, ki bi bila lahko namenjena tudi najširši slovenski sferi, bi lahko delodajalce seznanili, kako bodoči bibliotekarji znajo iskati strokovne informacije, komunicirati, oblikovati sporočila za javnost in kako poznajo računalništvo, programiranje, tuje jezike. S tem bi delodajalce tudi v gospodarstvu obvestili, da lahko bibliotekarski študenti opravljajo prakso povsod in jim pokazali nov vir visoko izobražene delovne sile.

Vprašanje je, ali bi bilo potrebno v Slovenijo uvesti večerni študij, kot ga imajo nekatere tuje fakultete. Prav gotovo je nekaj izrednih študentov, ki se ne morejo udeleževati predavanj, pa jim je treba pomagati. Vendar bi bila morda boljša rešitev izvajanje posebnih projektov za izredne študente, zelo primerna rešitev pa so tudi tečajji ob koncu tedna.

Podrobnejšega razmisleka je vredna zamisel Fakultete v Leedsu, da oblikuje študij za izredne študente po konzultaciji z vodstvi knjižnic in da študenti obravnavajo dejanske probleme in delajo v obliki projektov.

Zaključki

Glede na to, da smo izobraževanje slovenskih bibliotekarjev primerjali z 39 tujimi bibliotekarskimi šolami, lahko rečemo, da dajejo zbrani podatki o posameznih elementih visokošolskega izobraževanja dobro podlago za ob-

jektivno oceno kvalitete izobraževanja v Sloveniji v primerjavi z visokošolskimi bibliotekarskimi programi po svetu.

Na splošno lahko rečemo, da je bibliotekarsko visokošolsko izobraževanje pri nas celovito - da torej tako kot v tujini tudi pri nas izobražujemo do doktorata. Naš diplomski študij je enakovreden, v marsikaterem pogledu pa celo boljši kot terciarni študij na tujih fakultetah, medtem ko sta magisterij in doktorat raziskovalna in ne običajna strokovna programa.

Predmet Kognitivna psihologija prispeva teoretske osnove za proces iskanja informacij v celoti, ki so nujne za uspešno delo informacijskega posrednika in izobražujejo bodoče bibliotekarje za učinkovitejšo interakcijo z informacijskim sistemom. Tudi preostali predmeti, ki obravnavajo človeške dejavnike (Študij uporabnikov, Knjižnični management, Metodika bibliotekarskega komuniciranja, Razvojna psihologija) prispevajo k uspešnejšemu procesu iskanja informacij in dajejo osnovo za prihodnost, v kateri naj bi bolj upoštevali človeka.

Slovenski visokošolski bibliotekarski program pa vsebuje tudi številne predmete iz informacijske tehnologije in se s tem postavlja ob stran drugim razvitim državam.

Raziskava je potrdila hipotezo, da se Slovenija v pogledu visokošolskega bibliotekarskega izobraževanja lahko postavlja ob stran razvitim sorodnim institucijam po svetu. Slabosti slovenskega programa so predvsem premalo redno zaposlenih profesorjev, neustrezni prostori, pomanjkanje izbirnih predmetov, premalo gradiva v knjižnici.

Če bi analizirali potrebe delodajalcev v celoti in ne le knjižničarstva, bi lahko kot izbirne predmete vpeljali še nekatere, ki bi bibliotekarske študente usposabljali za delovna mesta široko razgledanih, informacijsko - raziskovalnih, komunikativnih sodelavcev za delo v upravi, zdravstvu in posameznih drugih strokah. Na ta način bi prešli na izobraževanje družbi in gospodarstvu izrazito potrebnih knjižničarsko-informacijskih kadrov, ki bi še hitreje našli zaposlitev v najrazličnejših panogah. Seveda pa je pri tem treba upoštevati tudi potrebe področja knjižničarstva, torej zaposlovanje zlasti večjega števila javnih, šolskih, visokošolskih, strokovnih in raziskovalnih knjižničarjev.

Ob raziskavi se je izkazalo, da obstajajo še nekateri raziskovalni problemi, ki bi jih bilo treba preučiti. V zvezi z učitelji, ki so tako pomemben element, bi bilo treba podrobneje raziskati razvoj, načine vodenja, metode dela pri poučevanju.

Pomembna je študijska literatura, ki je na posameznih visokošolskih ustanovah na razpolago študentom bibliotekarstva in bi jo bilo treba primerjati in analizirati.

Odperta ostajajo raziskovalna vprašanja kot npr. analiza sedanjega dela v poklicu, uspešnosti diplomantov, analiza potreb po diplomantih.

Zanimivo je tudi vprašanje, koliko ur obsega študij bibliotekarstva na posameznih visokošolskih organizacijah, koliko od tega je namenjeno akademskemu študiju, strokovni praksi, samostojnemu delu doma itd.

Literatura

- Berčič B. "Prizadevanja za uvedbo rednega bibliotekarskega študija". *Knjižnica* 5 (1961) 1/4 : 157-162.
- Berčič b. "Uveljavljanje bibliotekarske stroke na Slovenskem". *Knjižnica* 27 (1983) 1/4 : 5-18.
- Berčič B. *Začetek visokošolskega študija bibliotekarstva v Sloveniji*. Bled: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije, 1987 : 123-137.
- Berčič B. "Oddelek za bibliotekarstvo". *Zbornik Filozofske fakultete v Ljubljani 1929 - 1989*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 1989 : 249-254.
- Berčič B. "Visokošolski študij bibliotekarstva v Sloveniji: stanje in razvojne smernice". *Knjižnica*, 34 (1990) 3 : 139-157.
- Berčič B. "Knjižničarstvo. 1.Knjižničarska dejavnost, 2.Bibliotekarstvo". *Enciklopedija Slovenije* 5. Ljubljana, 1991 : 159-162.
- Berčič B. "Bibliotekarska stroka in ustanove ter njihov razvoj na Slovenskem". *Informativni kulturološki zbornik*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 1995 : 99-117.
- International Encyclopedia of National Systems of Education*, 2nd ed./ed. T.N. Postlethwaite. Oxford: Pergamon Press, 1994.
- Poročilo Oddelka za bibliotekarstvo na Filozofski fakulteti v Ljubljani o delu v študijskem letu 1995/96*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 1996.
- Program podiplomskega študija bibliotekarstva*. Ljubljana: Oddelek za bibliotekarstvo Filozofske fakultete, 1996.
- Rybar M. "Fachliche Ausbildung der Bibliothekare in Slowenien". *Biblos* (Wien) 24(1975) : 201-210, obj. tudi v: *Das slowenische Bibliothekswesen*, Wien 1976 : 35-44.
- Šlajpah M. "Študij bibliotekarstva v Sloveniji". *Knjižnica* 7 (1964) 3/4 : 95-102.
- Vsebine predmetov in literatura*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za bibliotekarstvo, 1996.

ANALIZA IZOBRAŽEVANJA IN FUNKCIONALNEGA USPOSABLJANJA ZA DELO V SLOVENSKEM KNJIŽNIČNEM SISTEMU

Mag. Jelka Gazvoda, Narodna in univerzitetna
knjižnica, Ljubljana

UDK 378.602 : 371.214(497.4)
UDK 023 : 374.7(497.4)

Povzetek

Prispevek prinaša kritično analizo izobraževalnih možnosti, ki jih ponujajo na eni strani formalni študij bibliotekarstva na Filozofski fakulteti v Ljubljani, na drugi pa neformalno funkcionalno usposabljanje v okviru NUK in IZUM. Avtorica se je analize izobraževalnih programov lotila predvsem z vidika sodobnih trendov pri razvoju poklicev v knjižničarstvu ter možnosti za razvoj človeških virov. Rezultati analize so pokazali, da vsebuje program dodiplomskega študija na Oddelku za bibliotekarstvo nekatera zelo uporabna nova znanja, vendar izobražuje zlasti za začetek dela v knjižnici, prav tako pa za začetek dela v knjižnici ali njenem avtomatiziranem sistemu izobražujejo programi funkcionalnega usposabljanja v NUK in IZUM.

Opazno je veliko pomanjkanje usposabljanja za delo z uporabniki, za menedžment in za uporabo osebnih računalnikov, tako da je razvoj človeških virov oz. različnih karierskih poti zaposlenih na teh področjih zavrt. Da bi dosegli zadovoljivo raven funkcionalnega usposabljanja v vseh obdobjih zaposlitve, je potrebno najprej in največ vlagati v razvoj kadrov, ki bodo sposobni izobraževati za omenjena področja.

UDK 378.602 : 371.214(497.4)
UDC 023 : 374.7(497.4)

Summary

The article brings a critical analysis of educational possibilities, offered on one side by the graduate study of librarianship at the Faculty of Arts and Humanities in Ljubljana, and on the other by non-formal functional professional training carried out by NUK and IZUM. Educational programmes are analysed from the point of modern trends in developing library professions and possibilities for the development of human resources. The results of the analysis have revealed that the programme of graduate study at the Department of Librarianship, inspite of the

GAZVODA, Jelka. The analysis of education and functional professional training in Slovenian librarianship. Knjižnica, Ljubljana, 42(1998)4, 73 - 103

fact that it contains some new and very useful knowledge, prepares the students only for the beginning of the work in a library, much in the same way as the programmes of functional professional training in NUK and IZUM prepare participants for the beginning of the work in a library and its automated system.

Obviously there is considerable lack of training in user-oriented services, management skills and use of personal computers, which hinder human resources and career development. To achieve an acceptable level of continuing education programmes at various career stages it is necessary to increase investments in human resources thus enabling them to undertake training in the previously mentioned areas.

1. Razvoj kadrov za izboljšanje delovanja knjižnic

Različne oblike usposabljanja na delovnem mestu so tudi v naših knjižnicah dolgoletna praksa, za katero pa je značilno, da je dolgo zajemala predvsem novoprihajajoče kadre, ni pa vključevala usposabljanja za nove delovne zahteve, ki so nastajale v času delovne kariere posameznika. Tudi bibliotekarski študij na Filozofski fakulteti izobražuje predvsem za začetno stopnjo, ki je potrebna za vstop na določeno delovno mesto (magistrski in doktorski študij sta možni, a slabo izkoriščeni varianti) in šele v zadnjem času se je deloma podal tudi na področje permanentnega izobraževanja. V tujini precejšen del permanentnega izobraževanja poteka tudi pod okriljem bibliotekarskih združenj, pri nas pa Zveza bibliotekarskih združenj Slovenije (ZBDS) ni tako organizirana, da bi omogočala formalno izobraževanje, ampak podpira predvsem individualno izobraževanje z izdajanjem strokovne revije in organizacijo strokovnih posvetovanj, predavanj, tematskih pogovorov ipd.

Zlasti v velikih knjižnicah se v zadnjem času kaže močnejši interes po usposabljanju na delovnem mestu in ob delu, predvsem kot posledica t.i. tehnološkega imperativa. Razvoj tehnologije je hiter in dramatičen in povzroča pri zaposlenih precejšnjo stopnjo negotovosti, zato je permanentno usposabljanje edini način za obvladovanje posamičnih segmentov tehnoloških novosti. Vendar se v samih rezultatih usposabljanja za določene funkcije v poslovanju kaže tudi to, da ni nujno, da le-to prinaša tudi individualno profesionalno rast posameznika (Shaughnessy, 1992, str. 284). Tečaji, seminarji, obiski drugih knjižnic, posvetovanj in konferenc razmeroma redko pomenijo direkten prenos tam pridobljenega znanja v prakso, verjeti pa je, da vse te oblike skupaj dolgoročno pomenijo napredek posameznika ne le v posamezni spretnosti, ampak tudi povečujejo njegovo profesionalno naravnost in vrednote, razumevanje vloge knjižnice v njenem okolju, naravnost k uporabniku in razumevanje narave in vloge informacij. Po Shaughnessyjevem mnenju je temu vzrok dejstvo, da so programi večinoma premalo fokusirani. Tako npr. obiski konferenc niso namenjeni proučevanju določenih problemov v globino, ampak bolj vključevanju posameznika v

določeno interesno skupino. Zato je tudi znanje, pridobljeno na taki konferenci le redko prenešeno v resnični svet delovanja knjižnice, kjer bi prispevalo k zaželenim organizacijskim spremembam.

2. Razvoj kariere in profesionalna pot

Med usposabljanjem in profesionalno rastjo, ki omogoča razvoj kariere oz. napredovanje, obstaja bistvena razlika. Ker je za informacijske poklice v naših knjižnicah značilno, da jih opravljajo ljudje z zelo različnimi strokovnimi izobrazbami (Oddelek za bibliotekarstvo na FF deluje šele deset let in je dal doslej šele okrog 100 diplomantov), jim je potrebno takoj na začetku zagotoviti izobraževanje za opravljanje konkretnega dela in privzgojiti temeljne profesionalne vrednote, o katerih je bil govor že prej. Tako uvodno izobraževanje, povezano s praktičnim usposabljanjem, rezultira v strokovnem izpitu, ki naj omogoči samostojen začetek dela v knjižnici. Ni dvoma, da tudi prvo delovno mesto, ki ga človek v knjižnici zasede, nudi številne priložnosti za razširjanje znanj in spretnosti za funkcioniranje na ozkem strokovnem področju. Usposabljanje za bolj učinkovito opravljanje konkretnega dela samo po sebi še ne pomeni možnosti za korak naprej v karieri posameznika. Za tako napredovanje je potrebna tudi profesionalna rast, ki izhaja iz samega bistva stroke, katere temeljno in specialno znanje se vsak dan širi. Tako posameznik kot organizacija morata iskati poti, da to znanje osvojita in uporabita. Zato je pojem "profesionalni razvoj kadrov" tesno povezan v organizacijski kontekst knjižnice, v katerem naj bi svoje mesto našel tudi posameznik na različnih stopnjah svoje kariere. Značilnosti zaposlovanja v knjižnicah, kjer gre v veliki meri za stalno (celo vseživljenjsko) zaposlitev, z zelo močno organizacijsko kulturo in je fluktuacija majhna, preprečujejo stalen priliv kadrov s svežimi in drugačnimi znanji. Pojavlja se t.i. staranje kadra, ki se le malokrat v zaposlitveni generaciji "pomladi" in pripelje do večjega števila novih zaposlitev. Prav zato je poleg usposabljanja za konkretno delovno mesto še toliko pomembnejše, da knjižnica načrtuje tak razvoj kadrov, ki bo v skladu z njenimi dolgoročnimi interesi.

Identifikacija potrebnih znanj, ki jih bodo morali knjižnični informacijski delavci pridobiti v razmerah tranzicije med tradicionalno in postindustrijsko organizacijo knjižnice (ko elektronska knjižnica najavlja svoj prehod v knjižnico brez zidov ali virtualno knjižnico), je zelo težavna. Zato se zdi, da je smiselno profesionalno rast zaposlenih graditi na dveh predpostavkah:

- načrtovanih organizacijskih spremembah
- razvoju karier posameznikov oz. profesionalizaciji.

Organizacijske spremembe v knjižnici zahtevajo poglobljanje znanja predvsem na področju seznanjanja z novimi tehnologijami in menedžmenta. Zlasti

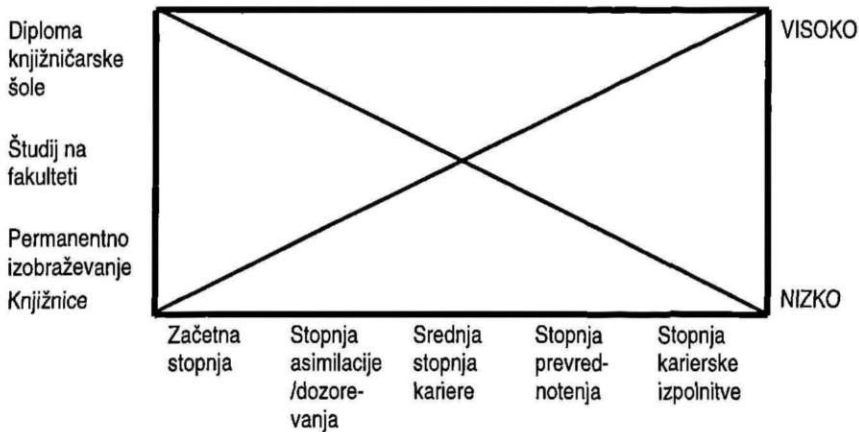
slednje pomeni odmik od t.i. tipičnih profesionalnih znanj na povsem nov kompleks, ki je bil doslej v knjižnicah slabo prisoten zaradi njihove tradicionalne podstrukturiranosti.

Kariero posameznika lahko razdelimo na pet temeljnih kamnov (Shaughnessy, *ibid.*, str. 287), in sicer:

- začetna stopnja
- stopnja asimilacije / dozorevanja
- srednja stopnja
- stopnja prevrednotenja
- stopnja karierske izpolnitve.

V posameznih fazah je stopnja odgovornosti sodelujočih v izpopolnjevanju in profesionalizaciji različna, različne pa so tudi vrste in oblike izobraževanja.

Slika 1: Kontinuum profesionalnega razvoja

Vir: Shaughnessy, str. 288; *Library trends* 41(1992) 2/3

Slika 1 kaže, da je ob vstopu v knjižnico bistvena formalna izobrazba, ki si jo posameznik pridobi na fakulteti. S prehodom na višje karierske nivoje se večja pomen drugih oblik izobraževanja. Zanimiv je položaj zlasti na sredini posameznikove kariere, kjer se nekako izenačita pomen formalne (morebitni magisterij ipd.) in neformalne izobrazbe (tečajji, delavnice, posvetovanja ipd.). Na tej stopnji je torej posameznikova pot navzgor po karierski lestvici odvisna tako od praktičnih izkušenj kot od profesionalne rasti oz. teoretičnega znanja.

Različne oblike usposabljanja in izobraževanja imajo tudi različen vpliv na vrste znanja (slika 2). Tako na profesionalno znanje najbolj vpliva formalizirano izobraževanje, na spretnosti in menedžerske sposobnosti pa predvsem druge oblike, medtem ko na odnos do stroke in razumevanje njenega poslanstva formalna izobrazba nima izključnega vpliva.

Slika 2: Vpliv izobraževalnih oblik na profesionalno znanje in spretnosti

	Formalno izobražev.	Strokovne konference	Delavnice / kratki tečajji	Knjižnični seminarji	Mentorski programi	Rotacija na delovnem mestu	Raziskovalni projekti	Preoblikovanje delovnih mest
BAZA ZNANJA								
Znanst.discipl.	+				+		+	
Bibliogr. kontr.	+		+					
Razisk-metode	+						+	
Informac. polit.	+	+						
Informac. viri	+		+					
Ekonom. inform	+							
Organiz.psihol.	+							
Znanstveni komunik. sistemi	+	+						
SPRETNOSTI								
Rešev. probl.			+		+	+	+	+
Voditeljstvo			+		+			+
Motivacija			+		+	+		+
Planiranje		+				+		+
Sintetiziranje			+				+	+
Informac. pism.	+		+	+				
Zaščita gradiv	+	+						+
Pogajanja			+		+			+
Upravlj.podat. zbirk	+	+						
Poučevanje				+	+			+
Nadzor			+	+	+			+
Tuji jeziki	+		+	+	+			+
ODNOS								
Usmerjenost k storitvam			+	+	+	+		+
Predanost kvaliteti			+	+	+			+
Podjetništvo			+		+			
Spos. timskega dela			+	+	+	+		+
Pozitivna stališča			+		+			+

Slika 2 celo sugerira, da formalno bibliotekarsko izobraževanje nima nikakršnega vpliva na odnos do stroke, s čimer pa se ne bi mogla strinjati. Mislim, da vsakršno izobraževanje na dodiplomski stopnji da (ali bi moralo dati) študentu temeljna izhodišča za razumevanje in odnos do stroke, ki jo študira. To je po mojem razumevanju celo eden od glavnih smotrov vsakega študija.

3. Izobraževanje za knjižnične informacijske poklice v sloveniji

3.1. Politika izobraževanja odraslih v Sloveniji glede na potrebe knjižnične in informacijske dejavnosti

V strokovnih podlagah za izobraževanje odraslih v Sloveniji za 21. stoletje (Drofenik et al., str. 7) najdemo tri kritične razloge za permanentno usposabljanje zaposlenih, ki smo jih v predhodnih navedbah že prepoznali kot bistvene tudi na področju knjižničarstva:

- zaostajanje strokovne izobrazbe zaposlenih za izobrazbenimi potrebami delovnih mest
- pomanjkanje znanja za tehnološki razvoj in prehod v višjo tehnološko stopnjo
- pomanjkanje znanja za vodenje poslovnih procesov in upravljanje.

Funkcije (cilje) permanentnega izobraževanja v informacijskih poklicih bi prav tako lahko primerjali z navedbami v strokovnih podlagah (ibid., str. 10):

SPLOŠNO ZA VSE POKLICE (Strokovne podlage)	KNJIŽN. INFORMAC. POKLICI
posodabljanje znanja	izobraževanje za uporabo inf. tehnologije in novih medijev
povezovanje novega znanja s prakso	t.i. "hands on" izobraževanje v praksi
razvoj vrhunskega znanja	izobraževanje za znanstveno raziskovanje, informacijski menedžment
prestrukturiranje znanja	od klasične obdelave k avtomatizirani, od lokalnih inf. virov h globalnim
odpravljanje problemov na trgu delovne sile	zaposljivost inf. specialistov tudi izven knjižničarstva
strokovni in poklicni razvoj ljudi	profesionalizacija, razvoj karier, upravljanje človeških virov

SPLOŠNO ZA VSE POKLICE (Strokovne podlage)	KNJIŽN. INFORMAC. POKLICI
razvoj horizontalne mobilnosti	"job sharing", timsko delo, projektna organiziranost
usposabljanje za določena dela	računalniško opismenjevanje vseh zaposlenih, usposabljanje za vodenje

Smeli bi torej predvidevati, da se glede na opredelitve strokovnih podlag, ki predstavljajo izhodišča za nacionalni program izobraževanja odraslih, temu ustrezno izvaja tudi permanentno izobraževanje za knjižnične informacijske poklice, še zlasti če poskušamo identificirati izvajalce programov izobraževanja, ki to področje lahko pokrivajo. Glede na strokovne podlage (ibid., str. 12-13) bi to lahko bili:

IZVAJALCI	PROGRAMI
Izobraževalni centri (splošni)	informatika, računalniško opismenjevanje, menedžment, tehnike komuniciranja
izobraževalni centri (specializirani) npr. izobraževalni center za bibliotekarstvo	knjižnična in informacijska znanja (klasična in sodobna)
univerze in visoke šole (izredni študij), npr. FF, Oddelek za bibliotekarstvo in druge fakultete	knjižnična in informacijska znanja (klasična in sodobna), magistrski in doktorski študij
kulturne in informacijske ustanove, npr. NUK in IZUM	usposabljanje za začetek dela (strokovni izpiti), praktično usposabljanje za Cobiss, tečaji, predavanja, delovna praksa, mentorstvo, svetovanje, delavnice, mednarodno sodelovanje
strokovna društva in združenja, npr. ZBDS	strokovno publiciranje, posvetovanja, konference, problemski razgovori, obiski tujih knjižnic, mednarodno sodelovanje

Glede na to, da ima Slovenija skoraj tisoč knjižnic z blizu 3.000 zaposlenimi, je potrebno formalno in neformalno usposabljanje razširiti na čim večje število izvajalcev in zagotoviti finančna sredstva za njuno izvajanje. Le tako bodo lahko pokrita različna znanja, ki jih zahteva sodobna knjižnična in informacijska dejavnost. Ob tem naj poudarim, da je knjižničarstvo v tem trenutku dejavnost v tranziciji, ki jo pogojuje na eni strani intenzivni razvoj tehnologije in telekomunikacij, na drugi pa neverjetna rast globalne informacijske baze in količine javno dostopnega znanja. Tudi kot znanstvena disciplina je v razvoju zlasti pri nas, saj se še vedno ustvarja temeljni obseg domačega teoretičnega znanja. To dvoje potrjuje misel, ki jo je že leta 1981 zapisal Svetlik, da je (permanentno) izobraževanje potrebno razumeti kot

družbeno vrednoto, ki dviga splošni in specifični izobrazbeni nivo določene populacije in hkrati kot sredstvo za delo, ki omogoča rast in razvoj dejavnosti: "Izobraževanje se bo na eni strani še nadalje potrjevalo kot družbena vrednota, na drugi strani pa bo izpostavljena njegova vloga sredstva za delo - torej bo predvsem družbeni cilj" (Svetlik, 1981, str. 10).

3.2. Izobraževanje za knjižnične informacijske poklice z vidika človeških virov

Sedanje sociološke teorije na permanentno izobraževanje ne gledajo le z vidika družbene koristnosti same po sebi, ampak predvsem z vidika upravljanja človeških virov. Le-to namreč zagotavlja osebno rast posameznika, ki v nadaljevanju zopet prispeva k večji učinkovitosti in razvoju organizacij in družbe v celoti. Upravljanje človeških virov ima torej socialno in ekonomsko funkcijo. Slednja je pomembna tudi za knjižnice, ki si morajo zagotoviti primerne kadre za svoj bodoči razvoj, če ne želijo biti izrinjene iz informacijske "tekme". Ekonomska funkcija upravljanja človeških virov namreč pomeni, da so ljudje v organizaciji obravnavani kot kapital in ne kot strošek, ta kapital pa je mogoče povečevati (Svetlik, 1995, str. 61, cf. Pieper, 1990) z izobraževanjem, usposabljanjem in primernim kadrovanjem.

Koliko je upravljanje človeških virov prisotno v izobraževanju za knjižnične informacijske poklice bodisi kot dejansko sprejeta in uporabljena praksa bodisi zgolj kot ideja, bomo lahko videli v nadaljevanju ob pregledu oblik in vsebin usposabljanja v slovenskih knjižnicah.

Ključna naloga upravljalске ravni je (tudi) na področju informacijske tehnologije pravilno in uspešno usmerjanje posameznika k izkoriščanju njegovih znanj, veščin in ustvarjalnih potencialov, in sicer ne le v prid njemu osebno, temveč tudi v dobro neposrednega delovnega in širšega okolja (Miličič, 1995, str. 483).

Prav usposabljanje za uporabo in razvoj informacijske tehnologije je (poleg usposabljanja za menedžment) najpomembnejše področje permanentnega izobraževanja za informacijske poklice v knjižnicah. Potrebno se ga je lotiti kompleksno in upoštevati poleg neposrednega, strokovnega, tudi vse druge oblike in načine delovanja človeka kot posameznika. Človeškim potencialom so v tem okviru pripisane vloge predvsem glede na tri vidike znanja (prirejeno po Miličič, 1995, str. 480):

- uporabniško znanje, ki omogoča ne glede na njegovo strokovno znanje učinkovito uporabo informacijsko-tehnološke podpore
- komunikacijsko znanje, ki zagotavlja uspešno interpersonalno komunikacijo med različnimi strokovnimi profili in upravljalškimi ravnmi

- specializirano znanje, ki ga tu razumemo predvsem kot poznavanje delovanja in uporabnosti informacijske tehnologije s ciljem razvoja informacijskih sistemov in procesov.

Miličičeva opozarja, da "nobeno od specifičnih strokovnih znanj ni zadostni pogoj za doseganje neposrednega in uspešnega učinka na kateremkoli področju informacijske tehnologije" (ibid., str. 480). S tem se je mogoče strinjati in hkrati dodati, da so informacijski poklici kljub vsemu strukturirani glede na zahtevnost in da je za nižje izvajalske nivoje dovolj obvladovanje enega ali kombinacije dveh vidikov poznavanja informacijske tehnologije, da pa sistemski ali informacijski menedžment v resnici zahtevata obvladovanje vseh treh, skupaj s temeljnim strokovnim znanjem (v našem primeru bibliotekarskim) posameznika.

Zato bomo v naslednji točki pregledali vrste in oblike izobraževanja za knjižnične informacijske poklice glede na izvajalce izobraževalnih programov in glede na razmerja med strokovnim bibliotekarskim, računalniško-informacijskim in menedžerskim znanjem, ki jih le-te nudijo. Hkrati bomo ugotovili, ali obstoječi programi usposablajo za začetek dela ali predstavljajo oblike permanentnega izobraževanja, in tudi, ali so slušatelji napoteni na tako izobraževanje z ozirom na neposredne delovne naloge ali s ciljem razvoja kariere oz. upravljanja človeških virov.

3.3 Vrste in oblike izobraževanja in usposabljanja za knjižnične informacijske poklice v Sloveniji

Med organizacijami, ki v Sloveniji danes sistematično izobražujejo za knjižnične informacijske poklice, so pomembne predvsem tri: Filozofska fakulteta s svojim oddelkom za bibliotekarstvo, NUK in IZUM. Pogojno bi jim lahko dodali tudi ZBDS, ki izdaja strokovno revijo Knjižnica in organizira vsakoletno strokovno posvetovanje z različnimi aktualnimi temami. Splošni in specializirani izobraževalni centri se knjižnic doslej še niso "lotili", čeprav se morda knjižničarji individualno izobražujejo tudi tam, zlasti kar zadeva učenje jezikov in računalniško usposabljanje za uporabo osebnih računalnikov. V posamičnih primerih se zaposleni v knjižnicah izobražujejo tudi na drugih fakultetah obeh univerz in v tujini, zlasti za pridobitev podiplomskih nazivov.

3.3.1. Oddelek za bibliotekarstvo Filozofske fakultete

Udeleženci študija

Ambrožičeva za šolsko leto 1993/94 ugotavlja, da interes za študij bibliotekarstva po A programu narašča in da večina študentov kot vzporedni študij

izbere enega od programov FF (od 218 študentov - 20% slovenski jezik, 17% sociologija kulture, 13% zgodovina, 11% sociologija itd.). Edina opažena povezava izven FF je bila z novinarstvom in teologijo. Tako "željena interdisciplinarnost oz. povezovanje bibliotekarstva s humanistično-družboslovnimi in naravoslovnimi študiji torej ni dosežena" (Ambrožič, 1994, str. 62).

V šolskem letu 1996/97 je študiralo bibliotekarstvo kot dvopredmetni študij 192 rednih in 8 izrednih študentov, od tega 130 (54,2%) rednih in 6 izrednih po A programu. Informacij o povezavah z drugimi predmeti na oddelku ne vodijo več. Kot samostojni študij pa je izbralo bibliotekarstvo 48 rednih in 87 izrednih študentov. Tu so posebej zanimivi študentje ob delu. Teh je 58 in so vsi vpisani v tretji letnik, saj so to ljudje, ki so že dolga leta zaposleni v knjižnicah in imajo končano 1. stropanjo bibliotekarstva na bivši Pedagoški akademiji, ki ne obstaja več. Ti doslej niso imeli možnosti nadaljevati študija, če niso želeli nadaljevati tudi študija vzporednega predmeta, ki so ga absolvirali na PA.

S samostojnim izrednim študijem se je torej Oddelek za bibliotekarstvo v letu 1996 prvič vključil v permanentno izobraževanje zaposlenih v knjižnicah. Študirajoči bodo po končanem študiju prejeli naziv diplomirani bibliotekar, ne bodo pa si pridobili specializiranega informacijskega poklica, ker je študij splošen in za vse enak oz. ni specializiran za različne poklice v knjižničarstvu, ne glede na morebitne strokovne afinitete posameznika. Podatki o delovnih mestih, ki jih zasedajo študenti ob delu, kažejo, da jih od 37, za katere podatki obstajajo, 15 opravlja delo vodje knjižnice ali oddelka v knjižnici. Ti potrebujejo visokošolsko izobrazbo za uspešno opravljanje dela na aktualnem delovnem mestu, ostali pa bodo po končanem študiju po vsej verjetnosti napredovali na zahtevnejša in bolj specializirana delovna mesta. Pričakovati smemo torej, da bodo njihove potrebe po permanentnem usposabljanju obstajale tudi še vnaprej, in sicer bodisi v smeri ožje specializacije ali menedžmenta.

Vsebina izobraževanja

Program Bibliotekarstvo se poučuje bodisi kot dvopredmetni (A ali B) program, ki se lahko povezuje s katerokoli študijsko skupino družboslovne, jezikoslovne, kulturne ali naravoslovne usmeritve, bodisi kot samostojni program (od štud. leta 1996/97). Po zaključku študija dobi študirajoči naziv Diplomirani bibliotekar. Študij na visoki stopnji naj bi diplomiranemu bibliotekarju nudil naslednja znanja (Ambrožič, 1994, str.59-60):

- poznavanje teoretičnih osnov in razvoja bibliotekarske vede in njenih strokovnih področij ter knjižnične dejavnosti
- opravljanje strokovnih del in vodenje strokovnih postopkov pri pridobivanju, obdelavi, uporabi in hranjenju knjižničnega gradiva, organiziranje in opravljanje informacijske in komunikacijske dejavnosti

- organiziranje knjižnične matične dejavnosti
- vodenje knjižnic oz. oddelkov večjih knjižnic
- načrtovanje in organizacija dejavnosti knjižnic, knjižničnih mrež in sistema
- strokovno usposabljanje in izpopolnjevanje knjižničnih delavcev
- bibliopedagoško delo in pouk bibliotekarstva
- raziskovalno delo na področju bibliotekarstva
- dela v programski, organizacijski, prodajni in propagandni dejavnosti založništva.

Obseg znanj in sposobnosti, ki naj bi jih imeli diplomirani bibliotekarji ob izstopu iz študija, je izredno širok in tudi Ambrožičeva dvomi, da "diplomanti bibliotekarstva res pridejo v prakso "oboroženi" s tako obsežnim znanjem" (ibid., str. 60). Ob izkušnjah, ki jih imam sama s sodelovanjem s študenti ali mladimi diplomanti, lahko trdim, da je njihov obseg znanja precej pod deklariranim. Res pa je, da jim njihovo temeljno bibliotekarsko znanje omogoča, da bistveno hitreje obvladajo zahteve delovnega mesta kot diplomanti začetniki z drugih fakultet. Poleg tega mislim, da jim bibliotekarski študij privzgoji zelo pozitiven odnos do profesije in tudi do dejavnosti in pomena knjižnic. V kratkem bi lahko rekla, da obvladajo le znanja, navedena v prvih dveh zgornjih alinejah, za ostala pa, ki zahtevajo nekaj izkušenj v menedžmentu, analitičnem in raziskovalnem delu, andragogiki in pedagogiki, bodo potrebovali kontinuirano usposabljanje skozi različna obdobja svoje kariere. Seveda se strinjam z Ambrožičevo, ki pravi, "da bo potrebno izdelati evalvacijo kvalitete študija, a šele potem, ko se bo število diplomantov povečalo", in dodajam, ko bo možno slediti njihovim karierskim potem.

Seveda se program študija nenehno dograjuje, saj je oddelek star šele deset let in ga pesti kronično pomanjkanje dovolj usposobljenih predavateljev. Tako se je ob prehodu v samostojni študij kurikulum precej moderniziral. Primerjali bomo učna programa dvopredmetnega (A) študija iz leta 1993/94 in samostojnega študija iz leta 1996/97¹.

Predmetnika bomo razdelili glede na temeljna področja znanja, ki naj bi jih z ozirom na teoretična spoznanja v nalogi obvladali bibliotekarji: temeljno bibliotekarsko znanje, informacijsko oz "računalniško" znanje, menedžersko in komunikacijsko znanje.

¹ Univerza v Ljubljani. Filozofska fakulteta, Oddelek za bibliotekarstvo. Vsebine predmetov in literatura. Šolsko leto 1996/97. Ljubljana, 1996

Vrsta znanja	1993/1994	1996/1997
BIBLIOTEKARSKO ZNANJE	osnove bibliotekarstva	osnove bibliotekarstva
	razvoj bibliotekarstva	razvoj bibliotekarstva
	bibliografija	bibliografija
	sistematika znanosti	razvoj in sistematika znanosti
	bibliotekonomija	bibliotekonomija
	klasifikacija	klasifikacija
	splošnoizobraževalne knjižnice	splošnoizobraževalne knjižnice
	šolske knjižnice	šolske knjižnice
	visokošolske knjižnice	visokošolske knjižnice
	specialne knjižnice	specialne knjižnice
	metodika bibliotekarskega komuniciranja	metodika bibliotekarskega komuniciranja
	dokumentalistika	dokumentalistika
	razvoj tiskarstva in knjige	razvoj tiskarstva in knjige
	knjigarstvo	knjigarstvo
		rokopisno grad. - kodikologija
	študij uporabnikov	
	zaščita in restavriranje knjižničnega gradiva	
	uvod v informacijsko znanost	

Vrsta znanja	1993/1994	1996/1997
INFORMACIJSKO ZNANJE	računalništvo	informacijska tehnologija
	informatika	avtomatizacija poslovanja knjižnic
		podatkovne zbirke
		računalniško komuniciranje

Vrsta znanja	1993/1994	1996/1997
MENEDŽMENT	sodobna organiziranost bibliotekarstva	sodobna organiziranost bibliotekarstva
		bibliometrija
		primerjalno bibliotekarstvo
		knjižnični marketing
	knjižnični menedžment	

Vrsta znanja	1993/1994	1996/1997
KOMUNI- KACIJSKO ZNANJE	tuji jezik I	angleščina
	tuji jezik II	tuji jezik II
		razvojna psihologija
		kognitivna psihologija
		sociologija množičnih medijev
		uvod v znanstveno delo

Skupno število ur se je s 1.660 povzpelo na 2.830, kar je seveda posledica prehoda na samostojni študij, pri čemer je potrebno omeniti, da je dvopredmetni študij še vedno mogoč. Uvedenih je bilo 16 novih predmetov, v glavnem s področja informacijskih ved, menedžmenta in komuniciranja.

V okviru temeljnega znanja so bili uvedeni štirje novi predmeti. Med njimi zelo uporabno znanje gotovo nudi Študij uporabnikov, ki "seznanja študente s sodobnimi spoznanji širokega spektra odnosov knjižničar - uporabnik". Študenti se seznanijo s prilagajanjem organizacije knjižnic potrebam uporabnikov in izobraževanjem uporabnikov, na drugi strani pa s pomenom študija uporabnikov, uporabe gradiv, tokov informacij ipd. Spoznajo nekatere modele uporabniških študij, v katerih je uporabnik proučevan bodisi v odnosu do njegovega okolja ali pa v odnosu do informacij ali informacijskih sistemov, ki jih uporablja ali katerih član je. Prav tako pomemben je predmet Uvod v informacijsko znanost, kjer študenti spoznajo problematiko zbiranja in urejanja informacij ter standardizirane načine opisovanja vsebine dokumentov (npr. indeksiranje, ključne besede, klasifikacijske sisteme, tezavre, poslovne, patentne informacije ipd.). Druga dva novouvedena predmeta sta zelo specializirane narave in prispevata predvsem k vzgoji odnosa do stroke in knjižničnih gradiv nasploh, saj se bo v praksi z rokopisnim gradivom ali restavratorstvom kot povsem samostojno disciplino srečal le zelo majhen odstotek študentov.

Informacijska znanja so se s splošnih dveh predmetov Računalništvo in Informatika razširila na štiri povsem nove, v katere so se po vsej verjetnosti razporedile teme prvotnih dveh, dodane pa so bile tudi nove. Predmet Informacijska tehnologija usposablja študente za osnovno računalniško pismenost, t.j. uporabo osebnega računalnika in urejanje besedil. Pri predmetu Avtomatizacija poslovanja knjižnic spoznajo delovanje avtomatizirane knjižnice na vseh nivojih, medije za prenos in hranjenje podatkov, podatkovne zbirke in principe računalniškega povezovanja knjižnic. V praksi se seznanijo s slovenskim online vzajemnim katalogom Cobib in njegovo uporabniško verzijo OPAC, pa tudi z uporabo CD-ROMov in Interneta. Predmet Računalniško komuniciranje spet nudi temeljno znanje, in sicer o vključevanju v mednarodna računalniška omrežja, študenti spoznavajo npr.

orodja za odkrivanje informacijskih virov (npr. Gopher), HTML, WWW, iskanje dokumentov v globalnih omrežjih, delovanje elektronske pošte in konferenc, virtualno knjižnico ipd. Bolj teoretično je zasnovan predmet Podatkovne zbirke, ki se predava na dveh stopnjah. Gre za metode urejanja podatkov v računalniških podatkovnih zbirkah, za načine iskanja in posredovanja informacij (Boolova algebra, SDI), vrste podatkovnih zbirk in njihovo evalvacijo, na drugi stopnji pa spoznajo podatkovne zbirke popolnih dokumentov (full-text), formalizacijo in vključevanje znanja v informacijske sisteme (npr. MARC), nebibliografske sisteme, sisteme umetne inteligence in standardizacijo na tem področju (npr. Z 39.50).

Vidik knjižničnega menedžmenta je obogaten s štirimi novimi predmeti. Poleg sodobne organiziranosti domačih in tujih knjižničnih sistemov bodoči bibliotekarji spoznajo zakonitosti bibliometrije kot predmeta, ki jih seznanja s kvalitativnimi in statističnimi metodami operativnega raziskovanja ter razvija njihov smisel za analizo in sintezo, kritičnost in kreativnost. Primerjalno bibliotekarstvo pa pogloblja znanje predvsem z vidika družbenih osnov in modelov delovanja knjižničarstva v različnih državah. Zanimiva novost sta predmeta Knjižnični marketing in Knjižnični menedžment. Prvi daje študentom temeljno teoretično znanje za uvajanje marketinških metod in tehnik v poslovanje knjižnic, seznanja jih s tržnimi raziskavami, stiki z javnostjo, marketinškimi instrumenti, načini uporabe marketinških konceptov v knjižnicah. Drugi pa izobražuje za sodobne metode vodenja neprofitnih organizacij oz. knjižnic ali njihovih oddelkov. Študenti se učijo načinov določanja ciljev, strateškega in operativnega načrtovanja, vodenja in motiviranja, pridobivanja in upravljanja finančnih sredstev, oblikovanja sistemov, reševanja problemov in odločanja, spoznavajo pa tudi osebne lastnosti potrebne za vodenje ter stile vodenja in tipe organizacijskih struktur.

Med komunikacijska znanja bi v starejši verziji študijskega programa lahko šteli le obvezno učenje dveh tujih jezikov, novi program pa za prvi tuji jezik obvezno določa angleščino, prinaša pa še tri nove predmete (in enega, ki ga lahko sem štejemo pogojno). Dva od njih posegata na področje psihologije (Razvojna in Kognitivna psihologija), eden pa sociologije (Množični mediji). To je zanimiva novost, saj so komunikacijska znanja in sposobnosti za interpersonalno komuniciranje v zadnjem času v bibliotekarski teoriji pridobile velik pomen. Poglavlja iz razvojne psihologije seznanjajo študente z razvojem komunikacije in branja ter znanstvenega mišljenja in ustvarjalnosti, spoznajo razvojno-psihološke osnove učenja in dobijo vpogled v informacijske potrebe posameznika na določenih stopnjah razvoja. Predavanja iz kognitivne psihologije pa posredujejo teoretične osnove za razumevanje človekovega vedenja z informacijsko procesnega vidika. Poznavanje temeljnih konceptov kognitivne psihologije (percepcije, pozornosti, spomina, jezika, reševanja problemov, rezoniranja in interakcije inteligentnih entitet z

okoljem) usposablja bibliotekarja za razumevanje informacijskih potreb uporabnikov in za zavestno uporabo verbalne in neverbalne komunikacije. Sociologija množičnih medijev prispeva splošno kulturno in sociološko znanje, ki ga bibliotekar potrebuje v odnosu do gradiv in medijev, ki so predmet njegovega dela. Seznan se predvsem s sociološko obravnavo medijev v okviru raziskovalnih postopkov sociologije kulture. Predmet Uvod v znanstveno delo ima seveda za cilj naučiti študente identificirati določen strokovni problem, ga raziskovalno obdelati in posredovati v obliki formaliziranega znanstvenega besedila. Namenjen je tistim, ki bodo svojo kariero morda začeli na fakulteti ali v razvojnem oddelku katere od knjižnic. Komunikacijsko funkcijo imajo predvsem tista poglavja, ki bibliotekarja raziskovalca vodijo k iskanju znanstvenih publikacij in informacijskih virov ter ga učijo spoznavati formalne in neformalne oblike dostopa do njih.

Vzporedno in nekako "potihoma" se študenti bibliotekarstva usposabljujejo še za poklica knjigarja in založnika. Vsa štiri leta namreč poslušajo tudi predmet Knjigarstvo, v okvir katerega so vključena tudi poglavja iz založništva kot gospodarske dejavnosti s svojo ekonomsko logiko. Študij "poglobljeno seznanja s funkcijami, organizacijo, ekonomiko, načinom poslovanja in cilji sodobnega založništva in knjigotrštva" ... in ..." omogoči študentom zaposlovanje v teh dveh dejavnostih". Podrobnejši pogled v program kaže zanimive vsebine, npr. vpogled v mednarodne založniške organizacije, avtorsko pravo in mednarodno varovanje avtorskih pravic, elektronsko založništvo, marketing v založništvu, organizacijo založb, tiskarn in knjigarn, poslovni proces v založništvu, določanje cen in spodbujanje prodaje in založniški proces kot del sodobnega informacijskega sistema.

3.3.2. Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana (NUK)

Vrste izobraževanja, ki potekajo v NUK ali pod njenim okriljem, bi lahko razdelili na formalne in neformalne. Prve namreč zagotavljajo pridobitev pravno veljavnega dokumenta, ki potrjuje formalno usposobljenost za delo v knjižnici. Formalno izobraževanje obsega predvsem izobraževanje za opravljanje strokovnega izpita (za tri stopnje - knjižničar, višji knjižničar, bibliotekar), ne pa tudi za pridobitev strokovnega naziva (prav tako za tri stopnje - bibliotekar specialist, višji bibliotekar specialist in bibliotekarski svetovalec). Medtem ko je strokovni izpit obvezen za vse novozaposlene v knjižničarstvu, je pridobivanje strokovnih nazivov prepuščeno posamezniku ali politiki knjižnice. Ambrožičeva piše, da se pričakovanja o večjem številu prijavljenih za pridobitev strokovnega naziva niso uresničila (ibid., str. 68) in da bo z novim pravilnikom o permanentnem izobraževanju naziv bibliotekar specialist sploh odpravljen, ker naj bi le-tega pridobivali samo tisti kandidati, ki bodo končali visokošolski študij iz bibliotekarstva. Ta del izobraževanja, ki se edini v tem okviru zaključuje z ubranitvijo specialistične

naloge, bo torej prenešen na FF, v NUK (oz. ustrezni komisiji) pa bo ostalo le "podeljevanje" nazivov, ki slonijo na drugih pogojih.

Za potrebe tega prispevka nas ne zanima toliko, ali je določena oblika izobraževanja formalna ali ne, ampak bolj, kakšne so njihove vsebine glede na predvidene smeri razvoja v knjižničnih informacijskih poklicih ter kdo so njihovi udeleženci. Zato bomo izobraževalne programe NUK pregledali glede na tipe in znotraj tega, ali izobražujejo za temeljno ali specializirano bibliotekarsko znanje, za uporabo računalnika v sistemu Cobiss in računalniško pismenost ali za knjižnični menedžment.

Udeleženci izobraževanja v NUK

Za Slovenijo je značilno, da ima malo velikih knjižnic (po vsej verjetnost le 4-5 z več kot 50 zaposlenimi) in zato je v manjših knjižnicah delo mnogo manj specializirano. Tako pogosto isti ljudje gradivo izbirajo in naročajo ter formalno in vsebinsko obdelujejo, drugi pa hkrati skrbijo za uporabnike, posredovanje informacij ter izposojo. Še slabše je v majhnih knjižnicah, kjer mora en sam zaposleni voditi knjižnico in tudi opravljati vsa dela.

Ker je študij bibliotekarstva doslej dal le malo diplomantov, imajo zaposleni v knjižnicah večinoma diplome drugih fakultet ali so višji knjižničarji z dokončano PA. Oboji se v NUK udeležijo vsaj enega od dveh temeljnih tečajev za strokovno izpopolnjevanje, čemur sledi opravljanje strokovnega izpita in pridobitev strokovnega naziva. S tem naj bi bil zaposleni usposobljen za začetek dela v knjižnici. Da je to problem, kajti v principu so taki "priučeni" bibliotekarji takoj (in ne šele po določeni praksi) izenačeni z diplomanti bibliotekarstva, kar je seveda posledica neobstoja ustreznega izobraževanja v preteklosti, ugotavlja tudi Dimčeva, ki pravi: "Vsakdo, ki opravi strokovni izpit in dobi ustrezen naziv, naj bi bil torej po največ enomesečnem izobraževanju usposobljen za samostojno knjižničarsko delo in izenačen z nekom, ki je absolviral dvo- ali štiriletni program knjižničarstva. Ne samo izenačen, ampak celo nekoliko večvreden, saj naj bi bila knjižničarska izobrazba nadgradnja nekemu "konkretnemu" znanju, knjižničarskemu delu se pač lahko vsak priuči" (Dimec, 1994, str. 86).

Če sta oba temeljna tečaja, in sicer Začetni knjižničarski tečaj in Tečaj za pripravo na strokovne izpite takorekoč obvezna za vsakogar, ki se zaposli v knjižnici, pa je pri drugih tečajih nekoliko drugače. Nekateri knjižničarji in drugi zaposleni v knjižnicah (npr. računalniški strokovnjaki) se jih le redko ali nikoli ne udeležujejo. Udeležba je pravzaprav nujna le za tiste, ki delajo v sistemu Cobiss, da sploh lahko funkcionirajo pri obdelavi gradiv ali posredovanju informacij, izposoji ipd. Dimčeva navaja štiri tipe zaposlenih, ki naj bi se npr. udeleževali tečajev za obdelavo gradiv (Ibid., str. 87; cf. Saye, 1987):

- specialisti za obdelavo, ki se bodo ukvarjali predvsem s katalogizacijo in/ali klasifikacijo, in ki se vpisujejo tudi v nadaljevalne tečaje s tega področja
- knjižničarji v majhnih knjižnicah, ki bodo morali obvladati vso paleto strokovnega dela. Izobraževanje jim mora dati osnovno znanje, ki je potrebno za obdelavo in dober pregled nad pripomočki za delo
- specialisti za druge segmente knjižničarskega dela, npr. za nabavo gradiv, informatorji itd. Ti potrebujejo osnovno znanje o konceptu in strukturi katalogov, da jih bodo pri svojem delu sposobni uporabljati
- drugi specialisti, ki morajo poznati principe obdelave, ker se ukvarjajo z organizacijo informacijskih sistemov. Gre za informatike in računalniške strokovnjake, ki morajo skrbeti za čimboljši izkoristek vnešenih informacij.

V teh navedbah se potrjuje, da so vsa dela v knjižnici tesno povezana in da npr. specializirano poznavanje principov obdelave ne more biti uspešno brez poznavanja uporabe ustvarjenih informacijskih virov, zato morajo obdelovalci poznati tudi principe informacijskega obnašanja uporabnikov in iskalne možnosti, ki jih nudi sistem. Na drugi strani pa morajo informacijski specialisti poznati načine obdelave, da lahko uspešno posredujejo informacije. Računalniški strokovnjaki (sistemski knjižničarji in informacijski menedžerji) pa bi morali poznati oboje, poleg obvladovanja informacijske tehnologije in njenih zmožnosti. Iz tega sledi, da naj bi se vsi zaposleni udeleževali čimveč različnih vsebinskih sklopov izobraževanja, nekaterih bolj poglobljeno, drugih bolj informativno.

Tipi in vsebina izobraževanja v NUK²

TIP I: Strokovno knjižnično usposabljanje in izobraževanje za strokovne izpite

Omenili smo že, da je ta tip izobraževanja namenjen začetnikom v knjižnicah, predvsem tistim, ki nimajo formalne bibliotekarske izobrazbe, temveč kako drugo, čeprav je res, da morajo strokovni izpit opravljati v celoti tudi diplomirani bibliotekarji (pripravlja se sprememba tega pravila). Zato oba tečaja pokrivata temeljne vsebine bibliotekarstva, res da v zelo omejenem obsegu, ki ga še dovoljuje dvotedensko trajanje izobraževanja. Začetni tečaj obsega 21 vsebinskih sklopov, od katerih jih je 6 namenjenih obdelavi gradiv, 2(!) delu z uporabniki in posredovanju informacij, 2 predstavitvi Cobiss in javno dostopnih informacijskih virov, npr. Interneta, 9 "menedžerskim" temam in spet 2 ostalim splošnim temam. Glede na število ur, ki so namenjene posamezni temi, je razmerje med vsebinskimi sklopi naslednje: obdelavi gradiv

2 Program izobraževanja (1997). Ljubljana: NUK, Enota za razvoj knjižničarstva, 1996

gre 47 ur, delu z uporabniki 9 ur, predstavitvi Cobiss/OPAC in javno dostopnih informacijskih virov 4 ure, menedžerskim in splošnim temam pa 19 ur.³ Tečaj za pripravo na strokovne izpite obsega 11 vsebinskih sklopov. Od tega sodijo 4 v okvir obdelave gradiv, prav tako 4 pa v okvir dela z uporabniki. Menedžment ima 2 vsebinska sklopa, prav tako splošne teme. Po številu ur predavanj spet prednjači obdelava s 47 urami, sledi delo z uporabniki z 12, splošne teme s 13 in menedžment z 9 urami⁴.

Glede na to, da so udeleženci v obeh tečajih začetniki, je logično, da je največ ur namenjenih delu z gradivom kot glavni "materiji", s katero posluje knjižnica. Teme začetnega tečaja obsegajo spoznavanje tipologije gradiv ter postopke nabave, inventarizacije ter katalogizacije in klasifikacije, pa tudi nekaj specifičnih tem, kot so bibliografija, rokopisno gradivo in zaščita gradiv. Tečaj za strokovni izpit vse, kar je povezano z nabavo in obdelavo, združi v en sklop, imenovan Notranja organizacija in delo knjižnic (s tremi temami), od specializiranih tem pa ohranja samo bibliografijo. Delu z uporabniki sta v začetnem tečaju dodeljeni dve temi, Informacije in informacijski viri ter splošna, Delo z uporabniki. V tečaju za strokovni izpit je zastopana samo prva, ki pa je bolj teoretično zasnovana in zajema uporabo gradiv, uporabo informacijskih virov ter osnove informacijsko-dokumentacijske dejavnosti (zadnje bi lahko šteli tudi v sklop obdelave, prav tako pa bi bibliografijo lahko šteli k informacijskim temam). Glede na to, da je usposabljanje za delo v Cobissu tempirano na čas, ko bibliotekar-začetnik že opravi začetno izobraževanje in strokovni izpit, je na tej stopnji Cobiss (in tudi Internet) le prezentiran v obliki kratkih popoldanskih delavnic. Informacije o delovanju in organizaciji knjižnic posredujejo udeležencem teme, ki smo jih uvrstili med menedžerske, toda le tri med njimi (v začetnem tečaju) bi lahko imeli za usposabljanje za vodenje - Zakonodaja in poslovanje knjižnic, Profesionalizacija stroke in Knjižnični menedžment. Druge ostajajo na nivoju informiranja o značilnostih različnih vrst knjižnic. Tečaj za strokovni izpit vse te teme združuje v dva sklopa - Zakonodajo in Splošno organiziranost knjižnic in knjižničarstva. Pri splošnih temah se oba tečaja razlikujeta, saj prvi vsebuje le informiranje udeležencev o izobraževanju ter pridobivanju nazivov v stroki (kar je za začetnike gotovo zanimivo), drugi pa dodaja dve specialni temi, in sicer Zgodovino knjižnic ter zaščito gradiv (prezervacijo in restavracijo), s čimer razširja splošno kulturno razgledanost slušateljev ter vzpodbuja njihov občutek pripadnosti stroki in odgovornost do dela z gradivom.

TIP II: Izobraževanje za delo v sistemu Cobiss

Ta tip izobraževanja udeležencem omogoča začetek dela v avtomatiziranem sistemu ali pogloblja njihovo znanje na tem področju. V okvir usposabljanja

3 NUK. Začetni knjižničarski tečaj. Predmetnik (1997)

4 NUK. Tečaj za pripravo na strokovne izpite. Predmetnik (1997)

za Cobiss sodi 12 različnih tečajev, od katerih se jih 10 ukvarja s formalno in vsebinsko obdelavo (katalogizacijo in klasifikacijo) različnih vrst gradiv. Ob tem se pogloblja na eni strani poznavanje standardizacije obdelave (razmerja med standardi ISBD za klasični obdelavo in standardom Unimarc oz. formatom Comarc), na drugi pa se temu dodaja praktično delo (t.i. hands on trening) na terminalnih sistema Cobiss. Gre za kombinacijo teorije in prakse, kar naj bi slušatelje usposobilo za kreiranje zapisov v podatkovni bazi ter za njihovo iskanje in kopiranje v lokalne baze (download). Vsebina tečajev zajema le dva vidika knjižničnih opravil, in sicer delo z gradivom oz. produkcijo informacijskih virov ter ob tem uporabo računalnika oz. programskih rešitev enega programskega segmenta sistema Cobiss (t.j. vnos bibliografskega zapisa in podatkov o fondih knjižnic v bazo Cobib). Samo eden od tečajev, in sicer Pridobivanje knjižničnega gradiva (uveden 1997) se poleg strokovnih vidikov nabave gradiv in uporabe Cobissa za potrebe nabave ukvarja tudi z nekaterimi menedžerskimi temami, ki niso vezane na Cobiss - osnovami nabavne politike, vrednotenjem dobaviteljev in izdelavo finančnega plana nabave gradiv, vse v pogojih avtomatiziranega knjižničnega informacijskega sistema. Lahko bi rekli, da gre za poskus usposabljanja za menedžment knjižničnih zbirk (collection management). En tečaj (enkrat mesečno) usposablja končne uporabnike (predvsem uporabnike NUK) za iskanje v sistemu Cobiss, to je iskanje v elektronskih katalogih NUK in drugih knjižnic ter v nekaterih drugih bazah, dostopnih v okviru sistema (predvsem Swetscan in OCLC).

Opazno je, da medtem ko so tečaji za obdelavo gradiv v Cobissu zelo številni in specializirani, ni prav nobenega, ki bi bil namenjen informacijskim specialistom oz. informatorjem, torej tistim, ki delajo z uporabniki. Prav tako ni nobenega izobraževanja za sistemski ali informacijski menedžment, ki bi nadgrajeval osnovno uporabo baze Cobib, seznanjal slušatelje z organizacijskimi spremembami ali informacijskimi produkti, ki jih omogoča avtomatizirani sistem, ali z oblikovanjem smotrov in ciljev avtomatizirane knjižnice itd.

TIP III: Tečaji obdelave knjižničnega gradiva (po dogovoru)

Ta oblika izobraževanja je nestalne narave in se izvaja občasno bodisi v posameznih knjižnicah ali v okviru področnih društev ZBDS. Vsebinsko so ti tečaji namenjeni obnavljanju temeljnega znanja iz obdelave gradiv na klasičen način, torej brez uporabe računalnika, zajemajo pa najpogostejše zvrsti gradiv v knjižnicah. Gre za prikaz in interpretacijo standardov ISBD in njihovo uporabo v praksi, kar je lahko dobra podlaga pred vključitvijo udeležencev v katerega od tečajev za sodelovanje v avtomatiziranem sistemu. Tudi med temi tečaji ne najdemo nobenega, ki bi poglobljajal znanja s področja posredovanja informacij ali knjižničnega menedžmenta.

Zaskrbljujoče je, da tako pomemben segment kot je delo z uporabniki, ni zastopan v nobenem tipu izobraževanja ali pa je neustrezno zastopan. Poskušala sem poiskati razloge za tako stanje in mislim, da bi jih lahko iskali v več smereh, zlasti pa v:

- premajhni specializiranosti informatorjev glede na značaj NUK kot splošne znanstvene knjižnice (čeprav ima zelo specializirane informatorje v posebnih zbirkah)
- nerazvitosti domače strokovne teorije v zvezi s tem področjem dela knjižnic
- neobstoječi ali slabo razviti standardizaciji principov za iskanje in posredovanje informacij
- premajhnem številu informacijskih specialistov in informatorjev zaposlenih v NUK (zaposleni v NUK sicer predstavljajo večino predavateljev tako v okviru študija na FF in na tečajih, ki jih organizira NUK sama)
- njihovi preobremenjenosti z vsakdanjim delom
- njihovi vključenosti v druge procese v NUK
- njihovi neusposobljenosti za tovrstno izobraževanje
- njihovem preslabem zavedanju pomena permanentnega izobraževanja tudi kar zadeva izobraževanje informacijskih specialistov oz. samoizobraževanje.

Zgornji razlogi so verjetno vzrok tudi za relativno slabo razvito izobraževanje uporabnikov, saj je mesečni enodnevni tečaj namenjen temu absolutno premalo. Ta bi se moral izvajati vsakodnevno, za majhno število udeležencev in tudi v več stopnjah zahtevnosti ter ne le za uporabo Cobiss, ampak tudi za uporabo podatkovnih zbirk na CD-ROMih (NUK jih ima več kot 60, od katerih jih je večina dostopnih v mreži). Razlog za premalo intenzivno informacijsko usposabljanje uporabnikov je tudi donedavna tehnološka neopremljenost NUK (ni bilo PC učilnice).

Po drugi strani pa morda zakonodaja premalo zavezuje NUK za usposabljanje informacijskih specialistov v sistemu. Medtem ko se mednarodna načela o univerzalni dostopnosti publikacij ter o univerzalni bibliografski kontroli odražajo tudi v zakonu o knjižničarstvu ter v povečanem vplivu nacionalne knjižnice na popolnejše zajemanje gradiv in njihovo standardizirano obdelavo v celotnem sistemu, je iskanje in posredovanje informacij mnogo bolj decentralizirano in prepuščeno sposobnostim posameznih knjižnic. Znanost o iskanju in odkrivanju informacij (information retrieval) je sicer v obdobju hitrega razvoja (npr. iskanje z naravnim jezikom, hypertext, full-text, ekspertni sistemi itd), vendar načini iskanja informacij nimajo značaja standarda oz. univerzalnih načel, za katerih uporabo bi bila zadolžena nacionalna knjižnica. Kljub temu menim, da bi NUK morala zagotoviti kvalitetno usposabljanje tudi za informatorje.

Problem izobraževanja za knjižnični menedžment pa se kaže v drugačni luči. Čeprav je v prvem tipu izobraževanja celo 33% "menedžerskih" tem, nam podroben pregled vsebine pokaže, da gre bolj za seznanjanje udeležencev izobraževanja s splošno situacijo v knjižničarstvu (npr. zakonodaja, informiranje, vloga in načini poslovanja ter druge značilnosti različnih vrst knjižnic), ki je resda osnovni pogoj za vsakršno vodenje, vendar hkrati tudi za začetek dela, saj naj bi vsak zaposleni vedel, v kako organiziranem okolju deluje. Ker sta oba tečaja prvega tipa namenjena začetnikom, lahko le pogojno govorimo o menedžerskem izobraževanju, saj praviloma začetniki niso kadrirani na vodilna delovna mesta. Zato lahko trdim, da pravega menedžerskega izobraževanja pod okriljem NUK (še) ni, čeprav je res, da je bilo organiziranih nekaj posebnih tečajev tudi za direktorje knjižnic, a v glavnem splošnoizobraževalnih. Izobraževanje za menedžment ostaja prejkoslej ena bistvenih izobraževalnih nalog NUK, tudi če ga ne bo mogla izvajati sama - lahko pa ga organizira v dogovoru z za to usposobljenimi institucijami.

3.3.3. Inštitut informacijskih znanosti, Maribor (IZUM)

IZUM se je s svojo dejavnostjo informacijskega inženiringa vključil v slovenski knjižnični informacijski sistem pred nekaj več kot desetimi leti. Njegova naloga je bila omogočiti avtomatizacijo poslovanja knjižnic tako glede računalniške strojne opreme kot tudi programskih rešitev, temelječih na strokovnih podlagah in standardizaciji v bibliotekarstvu. Hkrati na svojem centralnem računalniku gosti tudi vzajemni online centralni katalog, v katerega sodelujoče knjižnice prispevajo vsaka svoje podatke ali pa jih iz njega črpajo za potrebe svojih lokalnih podatkovnih baz oz. katalogov. Na podlagi teh izhodišč je nastal sistem Cobiss (Kooperativni bibliografski sistem in servisi), ki ima več programskih sklopov za potrebe delovanja knjižnic.

Avtomatizirani knjižnični sistem s povečevanjem informacijskih možnosti spodbuja vedno nove zahteve, zato se servisi Cobiss, ki omogočajo diferencirano in večnamensko uporabo osnovne baze Cobib, še vedno razvijajo. Tako je trenutno v razvoju kar nekaj dodatnih "modulov" oz. programskih sklopov, ki jih zahtevajo knjižnice, npr. za medknjižnično izposajo, nabavo gradiv, razne bibliografije (npr. bibliografija univerzitetnih učiteljev) ipd.

Vsi ti različni računalniški programi omogočajo skladno delovanje knjižnic v sistemu in tudi vsake knjižnice posebej, zato jih morajo zaposleni obvladati in znati ravnati z njimi še pred uvedbo avtomatiziranega poslovanja oz. pred vstopom v že avtomatizirani sistem. Medtem ko NUK v svojih izobraževalnih programih posreduje udeležencem predvsem bibliotekarsko znanje, jih IZUM izobražuje za samo uporabo programov, t.j. v grobem za poznavanje sistema, ukazov za vnos, ukazov za iskanje ter ukazov za izpisovanje in statistične preglede.

Kar zadeva formalnost in neformalnost IZUMovih izobraževalnih oblik, bi lahko vse opredelili kot neformalne oz. funkcionalne, saj ne prinašajo sprememb v nazivih udeležencev. Kljub temu so nekatere vrste izobraževanja za delo v sistemu Cobiss obvezne, saj prinašajo udeležencu licenco (dovoljenje) za delo v aktivnem online okolju. Taka sta dva tečaja, ki ju izvaja NUK (Tečaj za strokovno obdelavo knjižničnega gradiva in Tečaj za bodoče aktivne udeležence Cobiss), pa tudi en tečaj IZUM (Uporaba programske opreme Cobiss/Katalogizacija - začetni tečaj). Poleg tega je za uspešno delo v sistemu obvezno tudi določeno splošno znanje oz. osnovna računalniška pismenost, npr. poznavanje urejevalnika besedil in delovanje elektronske pošte⁵

V zvezi s temo prispevka bomo izobraževalne programe IZUM pregledali glede na udeležence in tipe, znotraj tega pa predvsem, ali izobražujejo za uporabo programov Cobiss za obdelavo gradiv in delo z uporabniki, za splošno informacijsko pismenost ali za menedžment.

Udeleženci izobraževanja v IZUM

Za udeležence tečajev, ki jih izvaja IZUM, je značilno, da večinoma niso popolni začetniki pri delu v knjižnici, ampak že imajo temeljno bibliotekarsko znanje s strokovnim izpitom vred in pa vsaj nekaj delovne prakse. Ločili bi jih lahko v dve skupini glede na to, iz kakšne knjižnice prihajajo. Če je to knjižnica, ki se šele pripravlja na vstop v Cobiss (takih je danes že zelo malo, v glavnem so to majhne šolske ali specialne knjižnice z enim ali le nekaj zaposlenimi), se izobraževanja najprej udeležijo vodilni delavci, ki morajo spoznati koncept delovanja sistema in se tudi naučiti praktičnega dela v večini modulov. Ti kasneje bodisi vodijo projekt avtomatizacije v svoji knjižnici in nadzorujejo delo bodisi sami aktivno vnašajo podatke za svojo knjižnico in nudijo servis uporabnikom.

Zaposlene v velikih in srednjih knjižnicah, ki so že avtomatizirane, pa glede na udeležbo (ali neudeležbo) pri izobraževanju za Cobiss lahko razdelimo v tri skupine:

a) Začetniki pri delu v avtomatiziranem sistemu

Problem novozaposlenih delavcev v knjižnicah je dolgotrajno začetno usposabljanje, zlasti na najvišjem, bibliotekarskem nivoju in zlasti za tiste, ki nimajo visokošolske bibliotekarske izobrazbe. Ti morajo najprej obvladati strokovne temelje, torej opraviti strokovni izpit, s tem pa še niso usposobljeni za aktivno sodelovanje v poslovanju avtomatizirane knjižnice, ampak morajo nadaljevati še izobraževanje za delo v Cobissu. Usposabljanje do stopnje, ko lahko zaposleni povsem samostojno dela v sistemu, lahko tako traja tudi

do dve leti. Seveda si nobena knjižnica ne more privoščiti, da bi novozaposlene toliko časa samo usposabljala, zato se v praksi poslužujejo mentorstva, ki novozaposlenega ob neposrednem individualnem poučevanju in stalnem nadzoru v čimkrajšem času usposobi za opravljanje ožje definiranih del. Medtem ga pošiljajo na ustrezno izobraževanje, tako da ob svojem konkretnem delu spoznava tudi sistem kot celoto in postopoma širi svoje znanje.

b) Zaposleni, ki že aktivno delajo v sistemu

Pri teh gre v glavnem za dopolnilno izobraževanje, ki je potrebno za osvežitev in poglobitev znanja, ki ga potrebujejo na obstoječem delovnem mestu, ali za dodatno izobraževanje, ki je potrebno ob njihovem morebitnem prehodu na drugo delovno mesto, ali za pridobivanje novih znanj, ki so potrebna za obvladovanje novo razvitih procedur ali modulov, ki se uvajajo v sistem. Pri teh obstaja nevarnost, da bi vodstva knjižnic spregledala potrebo po njihovem stalnem izpopolnjevanju (čeprav je res, da se v mnogočem lahko izpopolnjujejo tudi sami s pomočjo priročnikov za delo v sistemu ali z medsebojnim poučevanjem) in jih ne bi spodbujala ali bi jim onemogočala udeležbo v nadaljevalnih oblikah izobraževanja. Obstaja tudi še druga nevarnost, katere posledica je marsikje že očitna, namreč da zaposleni obvladajo le tiste module Cobissa, ki jih neposredno potrebujejo pri delu, drugih pa ne. Kakor smo zapisali že pri izobraževanju, ki ga izvaja NUK, da bi se morali vsi zaposleni udeležiti čimveč oblik strokovnega izobraževanja, lahko trdimo tudi pri izobraževanju za uporabo avtomatiziranega sistema, da mora večina zaposlenih za učinkovito delo globinsko obvladati večino programskih sklopov sistema.

c) Zaposleni, ki se ne udeležujejo izobraževanja za Cobiss. Ti so dveh vrst:

c1) eksperti za posamezna področja dela v knjižnicah. Ti aktivno sodelujejo pri razvoju in nastanku programskih modulov. Določajo in tudi spoznajo značilnosti in uporabo programov že ob njihovem iniciranju in jih tudi testirajo pred uvedbo v aktivno okolje ter so seveda sposobni sami izobraževati za njihovo uporabo.

c2) zaposleni, ki niso neposredno vključeni v Cobiss okolje knjižnice. Vse knjižnice namreč niso v celoti vključene v Cobiss in imajo oddelke, ki še vedno poslujejo klasično ali pa z drugimi programskimi rešitvami (npr. šolske knjižnice, otroški oddelki v splošnih knjižnicah, domoznanski oddelki, nekatere specialne zbirke, restavratorske delavnice ipd.). Zaposleni v njih se bodo vključili v izobraževanje ob prehodu oddelka v Cobiss. Druga skupina so vodilni in svetovalni delavci in, zanimivo, računalniški strokovnjaki. Ker smo v poglavju o menedžmentu ugotovili, da morajo vodilni delavci poznati tako stroko kot principe avtomatiziranih sistemov, je to zaskrbljivo. Zdi se sicer, da imajo tisti vodstveni in svetovalni delavci, ki

so na sedanja delovna mesta napredovali z mest informacijskih specialistov, vendarle nekaj že prej pridobljenih znanj na tem področju, tisti, ki so prišli od drugod, pa jih nimajo. Enako velja za računalniške strokovnjake - Cobiss dobro poznajo le tisti, ki so se za računalništvo usposobili ob prvotni bibliotekarski izobrazbi. Vzrok takemu stanju je po vsej verjetnosti pomanjkljivo izobraževanje za ta tip zaposlenih, ki potrebujejo drugačna znanja o Cobissu kot tisti, ki z njim neposredno delajo. Vzrok za neudeležbo računalniških strokovnjakov je poleg tega gotovo tudi v dejstvu, da je s programskega vidika (pa tudi z upravljalškega, kar je že druga zgodba), Cobiss razmeroma centraliziran in zaprt sistem, ki tem ljudem ne dopušča veliko ustvarjalne svobode.

Tipi in vsebina izobraževanja v IZUM

TIP I: Izobraževanje za delo v sistemu Cobiss

Ta tip je tako kot pri tečajih NUK namenjen usposabljanju za neposredno delo. Obsega 16 različnih tečajev, na katerih se udeleženci seznanjajo z uporabo programske opreme Cobiss. Za potrebe obdelave gradiv se izvaja 6 tečajev na začetni in nadaljevalni stopnji, ki omogočajo obvladovanje programov za formalno obdelavo vseh vrst knjižičnih gradiv in beleženje lokacijskih podatkov. Za iskanje po bazah podatkov v sistemu Cobiss usposablja 4 tečaji, dva za iskanje v online vzajemnem katalogu Cobib, dva pa za druge baze v sistemu. Ti štirje tečaji so namenjeni na eni strani obdelovalcem gradiv, ki morajo poznati iskanje po bazi, da se lahko izogonej kreiranju duplikatnih zapisov, na drugi pa predvsem informacijskim specialistom, ki delajo z uporabniki. Delu z uporabniki in evidenci izposojenega gradiva sta namenjena dva tečaja za modul izposoje, knjižični statistiki pa tudi dva, eden za statistike obdelanih gradiv in drugi za statistiko izposoje. Z vidika menedžmenta sta pomembna dva uvodna tečaja, in sicer Cobiss - koncepcija, organizacija in pogoji sodelovanja, ki slušateljem predstavi računalniško in komunikacijsko infrastrukturo ter programsko opremo sistema in jih seznanji s konceptom Cobiss, ter začetni tečaj Uporaba programske opreme Cobiss/Katalogizacija, ki poleg osnovnih ukazov za delo posreduje tudi temeljno vedenje o osnovah sistema in servisov Cobiss ter vzajemne katalogizacije. Drugi je namenjen začetnikom v sistemu, medtem ko bi za prvega pogojno lahko rekli, da je namenjen vodstvenim delavcem v knjižnicah. Seveda tudi pri tem tečaju ne gre za menedžersko usposabljanje v pravem pomenu, ampak za posredovanje informacij, ki so lahko pomembne za vodenje. Problem tega tečaja je, da koncepcija Cobiss ni nekaj, kar bi bilo s konsenzom vseh članov sistema dogovorjeno, ampak je nekako "oktroirana" s strani IZUM in tako z vidika mnogih knjižnic problematična. Tako je tudi udeležba vodstvenih delavcev na tečaju vprašljiva, čeprav je sicer koncept take oblike izobraževanja primeren in potreben. Ker je Cobiss precej razvejan informacijski sistem, bi lahko pričakovali tudi usposabljanje za sistemski in informa-

cijski menedžment kot višji obliki vodenja v razvijajočih se elektronskih okoljih. Za ti dve vrsti usposabljanja bi morala skrbeti NUK in zanj angažirati ustrezne strokovnjake.

V primerjavi s šestimi tečaji obdelave kažejo samo štirje za iskanje po bazah ponovno pomanjkanje izobraževanja za tiste informacijske poklice, katerih naloga je delo z uporabniki oz. iskanje in posredovanje informacij. Ker je to zahtevno opravilo, ki zahteva precej izkušenj in znanja, bi upravičeno pričakovali več tovrstnih oblik izobraževanja in tudi bolj specializirane glede na mnoge možnosti, ki jih nudi elektronsko okolje. Glede na to, da za obdelavo zelo obsežno izobražujeta tudi NUK in Oddelek za bibliotekarstvo, lahko trdimo, da so bibliotekarji bolj celovito usposobljeni za oblikovanje baze podatkov kot pa za njeno uporabo. Za povečanje učinkovitosti dela bi morali biti obe vrsti znanja uravnoteženi.

TIP II: Usposabljanje za računalniško pismenost

IZUM ima v svojem programu 8 tečajev, ki usposabljuje bibliotekarje za računalniško pismenost, vsak od njih ima začetno in eno ali več nadaljevalnih stopenj. Večinoma povezujejo poznavanje operacijskega sistema in računalniških komunikacij ter Interneta s potrebami sistema Cobiss. Začetna tečaja Osnove operacijskega sistema in Osnove računalniških komunikacij sta namenjena novincem v knjižnicah, nadaljevalna pa sta glede na vsebino namenjena bolj računalniškim strokovnjakom ali tistim, ki v knjižnicah skrbijo za delovanje lokalnih sistemov in njihovo funkcioniranje v povezavi z vzajemnim nivojem. Tu gre za poznavanje procedur ravnanja s sistemom, opazovanja in varnosti sistema, poznavanje najnovejše tehnološke opreme v funkciji Cobissa ter za komunikacijo navzven z drugimi sistemi.

K usposabljanju za računalniško pismenost sodijo tudi tri stopnje tečajev za Internet, osnovni, servis WWW in izdelava dokumentov HTML. Udeleženci se tu usposobijo za uspešno iskanje in komuniciranje v Internetu. Čeprav za uporabo Interneta usposabljuje številne organizacije, je organizirano usposabljanje zaposlenih v knjižnicah dobrodošlo, saj uvaja udeležence predvsem v iskanje in komuniciranje na nivojih, ki so potrebni v knjižnici. V množici informacij na Internetu je pomembno znati poiskati tematiko, ki je za določeno področje relevantna.

V to skupino bi lahko šteli tudi tečaj za delo v Windows okolju, ki usposablja za iskanje v Cobiss/OPAC s pomočjo osebnega računalnika. Ta tečaj je namenjen končnim uporabnikom, ki lahko dobijo dostop do Cobissa z domačega računalnika.

TIP III: Oblikovanje dokumentov s pomočjo računalnika

Tudi tretja skupina štirih tečajev sodi v sfero računalniške pismenosti, vendar pri tem ne gre za povezavo s istomom Cobiss, ampak zgolj za uporabo osebnega računalnika. Deloma je izjema samo tečaj za urejanje besedil EDT in elektronsko pošto, ki se lahko uporabljata na terminalnih sistema. Sicer pa ti tečaji izobražujejo za MS Word, CorelDraw in MS Powerpoint, torej za oblikovanje pisnih in grafičnih dokumentov na osebnih računalnikih. Tudi ta in podobna znanja so za bibliotekarje pomembna in jih pri svojem delu v avtomatiziranem okolju potrebujejo, saj so knjižnice stare tehnološke oblike (npr. pisalne stroje) že skoraj povsem zavrgle, ob tem pa lahko trdimo, da mnogi zaposleni v knjižnicah novih načinov pisanja dokumentov sploh še ne obvladajo. Pri teh tečajih gre res za temeljno računalniško pismenost, udeleževati bi se jih morali vsi zaposleni (tudi na več stopnjah zahtevnosti), izvajati pa bi jih morale tudi vse knjižnice, če ne same pa s pomočjo zunanjih izvajalcev.

4. Evalvacija programov izobraževanja in usposabljanja za knjižnične informacijske poklice v Sloveniji

Kako se bodo knjižnice uvrstile v informacijsko tekmo 21. stoletja, ko bodo za naklonjenost in interes uporabnikov tekmovala z mnogimi drugimi informacijskimi institucijami in ekonomsko naravnanimi servisi, je odvisno od njihove sedanje sposobnosti prilagajanja zahtevam okolja in od njihovih predvsem kadrovske usmeritve za prihodnost. V prispevku smo prikazali dejansko situacijo, ki odraža naše današnje izobraževalne zmožnosti (pogojene tako z nivojem domačega znanja kot z možnim obsegom financiranja). Ugotovili smo, da vsi izvajalci izobraževanja in praktičnega usposabljanja svoje programe usmerjajo v glavnem k populaciji, ki začne delo v knjižnicah ali v njihovem avtomatiziranem sistemu. To je seveda dobro, ker zagotavlja relativno izenačen začetni nivo znanj vsem zaposlenim, slabo pa je, ker ta znanja niso enakomerno poglobljena za opravljanje vseh dejavnosti knjižnice. Dobro je tudi to, da se zaposleni naučijo uporabljati računalnik, četudi le za en avtomatizirani sistem ali samo za določena opravila. Ob tem namreč izgubijo strah pred novo tehnologijo, zmanjšana je možnost tehnostresa in poveča se pripravljenost za še druge oblike računalniškega in informacijskega opismenjanja.

Pomanjkljivosti izobraževalnih programov v primerjavi z zahtevami za nove informacijske poklice, nam lahko pokažejo, katere vsebine bo moralo strokovno izobraževanje in usposabljanje v prihodnje še "pokriti", da bo lahko zajelo tudi zaposlene, ki razvijajo svoje kariere in se nahajajo na vmesnih

stopnjah svojega poklicnega razvoja, in hkrati odgovorilo na organizacijsko-tehnološke zahteve knjižnic.

4.1. Formalno izobraževanje za bibliotekarski poklic

Analiza formalnega izobraževanja na oddelku za bibliotekarstvo FF je pokazala, da je program v intenzivnem razvoju. Ob prehodu na enopredmetni študij so bile dodane vsebine, ki nedvoumno kažejo pogled naprej, proti sodobnim trendom in funkcijam knjižnic. Študenti imajo sedaj priložnost, da se seznanijo tudi s temami, ki pomenijo premik knjižnic od gradiv k uporabnikom in informacijskim storitvam. Nove teme zajemajo področja informacijskega dela in dela z uporabnikom, informacijske tehnologije in menedžmenta. Tak okvir izobraževanja je še posebej pomemben za študente ob delu, saj smo ugotovili, da jih veliko dela na vodilnih mestih ali pa so perspektivni kadrovske potencial v knjižnicah in jim torej novouvedene teme prinašajo potrebna znanja.

Nadaljnji razvoj bibliotekarskega študija se bo po vsej verjetnosti usmeril v specializacijo. Možne smeri študija, ki bi izobraževale za bolj specializirane informacijske poklice, bo treba ustrezno izbrati glede na sodobne potrebe večjih knjižnic, kjer je delo specializirano, a hkrati dopustiti vsaj nekaj splošnega izobraževanja, ki bo še zmeraj potrebno za vodenje majhnih knjižnic (zlasti šolskih in specialnih). Študij bo moral posredovati tudi znanja, potrebna za informacijski menedžment, in s tem omogočiti zaposljivost diplomantov tudi izven knjižničarstva (oz. založništva in knjigotrštva), v novih oblikah kvartarnih dejavnosti. S tako usmeritvijo bo pritegnil tudi drugačno populacijo študentov (povečana bo interdisciplinarnost študija), kar je za prihodnji razvoj informacijske sfere nujno. Dejavnosti, v katerih se bodo predvidoma lahko zaposlovali, so predvsem:

- produkcija primarnih in sekundarnih informacij (založniške in časopisne hiše, TV, radio, gledališče, turizem ; poslovni informacijski servisi in baze podatkov ipd.)
- produkcija softwara in računalniških baz podatkov
- distribucija informacij
- organizacija izobraževanja, konferenc, sejmov
- informacijska podpora menedžmentu in javni upravi
- svetovanje v gospodarskem in negospodarskem sektorju itd.

4.2. Usposabljanje zaposlenih v knjižnicah

Z analizo izobraževalnih programov, ki jih izvajata NUK in IZUM, smo ugotovili vrste permanentnega izobraževanja in kdo so njihovi udeleženci. Številni tečaji so namenjeni predvsem začetnemu usposabljanju za delo v avtomatiziranem sistemu in predvsem obdelavi gradiv. Druge pomembne teme so zastopane v mnogo manjšem obsegu.

4.2.1. Katalogizatorji in klasifikatorji

Tečaji katalogizacije in klasifikacije so enotni ne glede na izobrazbo in informacijske poklice, ki jih opravljajo udeleženci. Usposabljujejo za kreiranje zapisov v bazi, torej za najzahtevnejši nivo dela. Ni jasno, kako vpliva na izobraževanje zmanjšana potreba po kreiranju originalnih zapisov, saj manjše knjižnice uporabljajo že narejene zapise za polnjenje svojih baz. Prav tako ni jasno, v kolikšni meri paraprofesionalni poklici (oz. zaposleni z manj kot visoko izobrazbo) prevzemajo dela pri obdelavi gradiv ali npr. v nabavnih oddelkih knjižnic, kjer gre tudi v največji meri za prevzemanje zapisov iz drugih baz. Po drugi strani iste udeležence (ki naj bi kreirali originalne zapise) izobražujemo tudi za vnos lokacijskih podatkov, kar je značilno delo za knjižničarske tehnike.

Vse to kaže, da bi morali biti tečaji obdelave bolj diferencirani glede na udeležence in predvsem na cilje, ki jih izobraževanje želi doseči. Enotni programi so namreč nujno za nekatere prezahtevni, za druge pa preenostavni, rezultat je lahko v obeh primerih relativno slabša usposobljenost. Diferenciacija se do neke mere odraža le v specializiranih in nadaljevalnih tečajih obdelave, ki so organizirani kot delavnice z reševanjem problemov in namenjeni nadgradnji znanja.

Sedanje oblike izobraževanja usposabljujejo za poznavanje standardov in pravil obdelave ter za manipuliranje s softwarom. Prehod obdelave v organizacijo informacij pa bo zahteval še drugačna znanja. Izobraževati bo potrebno za organizacijo informacijskih sistemov in vodenje zbirk, normativne datoteke, nadzor online katalogov, logične kontrole sistema, informacijski in sistemski menedžment, evalvacijo. Na področju klasifikacije in vsebinske obdelave pa predvsem za abstrahiranje, indeksiranje in druge sodobne načine organiziranja informacijskih virov.

4.2.2. Informacijski specialisti in informatorji

Ugotovljeno je bilo, da sta posredovanje informacij in delo z uporabniki slabo zastopana v obstoječih oblikah izobraževanja zaposlenih. Usposabljujejo se predvsem za uporabo informacijskih servisov Cobiss in Cobiss/OPAC ter deloma za uporabo CD-ROMov in Interneta. NUK ima nekatere teme,

potrebne za ta profil zaposlenih, le v okviru začetnih tečajev, posebnega izobraževanja zanje pa ni razvila. V to področje izobraževanja bo potrebno vložiti poseben napor, saj so prav tovrstna znanja tipična za knjižnice prihodnosti.

Izobraževanje bo moralo zajeti številna področja informacijskega dela, za vsako od njih pa bo najprej potrebno usposobiti predavatelje izmed tistih informacijskih specialistov, ki imajo v tem trenutku primerjalno več znanja (so se npr. izobraževali v tujini) in kažejo izrazit interes za inovativnost na tem področju. Klasični pristopi namreč tu ne zadoščajo več. Skoraj vsa znanja, ki so potrebna za ta profil zaposlenih, bo potrebno povsem na novo vključiti v izobraževanje, in sicer;

- poznavanje podatkovnih baz in načinov dostopa, ureditve, vsebinskih značilnosti
- izdelava informacijskih produktov, "pakiranje" informacij
- urejanje informativnih publikacij knjižnice
- oblikovanje OPACov
- informacijski menedžment
- izobraževanje uporabnikov
- uporabniške študije
- načini socialne interakcije in interpersonalno komuniciranje
- poznavanje avtorskega prava in copyright

Za informacijske specialiste, ki posredujejo informacije iz specialnih zbirk, je potrebno tudi kontinuirano poglobljanje znanja v individualni stroki (obiski konferenc in posvetovanj, magisterij).

4.2.3. Menedžersko izobraževanje

Menedžerska znanja in tehnike vodenja bodo potrebne vsem, ki bodo prehajali iz strokovnih v vodstvene poklice ali bodo delali v skupinah in projektih. Knjižnice same niso usposobljene za izobraževanje na tem področju, zato bodo morale uporabljati storitve zunanjih izvajalcev, specializiranih izobraževalnih centrov za menedžment, nekaterih fakultet ali svetovalnih organizacij. Znanja, ki jih bodo potrebovale, so predvsem naslednja:

- tehnike menedžmenta
- delo v projektih, timsko delo
- planiranje in financiranje
- evalvacija poslovanja in učinkovitosti dela
- upravljanje sprememb
- oblikovanje strategij

- upravljanje človeških virov
- upravljanje odnosov
- reševanje problemov / konfliktov
- vodenje dialoga
- komuniciranje / pogajanja
- motiviranje zaposlenih
- "podjetniška" naravnost itd.

Menedžerskih znanj ne bodo v enaki meri potrebovali vsi zaposleni, zato je potrebno v izobraževalnih programih določiti, katera so nujna za srednji in katera za vršni menedžment. Predvsem pa je potrebno določiti karierske perspektive posameznikov, ki so za organizacijo posebej pomembni in jih s primerno kombinacijo formalnega in neformalnega izobraževanja usposobiti za prevzem novih, tako strokovnih kot vodstvenih funkcij.

4.2.4. Izobraževanje za računalniško pismenost

Iz obstoječe ponudbe tečajev za razvoj računalniške pismenosti lahko presodimo, da je (pre)slaba. NUK tovrstnega izobraževanja trenutno nima, IZUM pa usposablja za uporabo osebnih računalnikov predvsem za potrebe Cobiss in njegovih povezav z drugimi sistemi ter za osnovne urejevalnike besedil in grafike. Tečajev je malo in so povečini enodnevni, tako da ne zagotavljajo dovolj obsežnega znanja.

Za osnovno računalniško pismenost se morajo usposobiti vsi zaposleni, ne glede na to, ali delajo v avtomatiziranem sistemu knjižnice ali ne. Poznavanje različnih urejevalnikov besedil, uporabe CD-ROMov, načinov dostopa in iskanja, oblikovanja domačih strani na Internetu ter elektronske pošte morajo knjižnice zagotoviti večini. Tudi tu izobraževanja po vsej verjetnosti ne bodo mogle zagotoviti same, ne zaradi pomanjkanja ustreznega znanja, temveč zaradi premajhnega števila delavcev, ki so sposobni izobraževati. Potrebe so tu precejšnje, ker je potrebno ob hitrem razvoju tehnologije in softwara v pogostih intervalih izobraževati veliko število zaposlenih. Zato bodo potrebovale pomoč specializiranih institucij za računalniško izobraževanje. Izobraževanje za menedžment in računalniško pismenost bo zaradi potrebe po angažiranju zunanjih izobraževalcev, ki delajo na profitni podlagi, za knjižnice finančno zelo zahtevno.

5. Literatura

1. **Ambrožič, Melita.** "Izobraževanje knjižničnih delavcev v Sloveniji", *Knjižnica*, 38 (1994) 3/4 : 55-73
2. **Dimec, Zlata.** "Strokovna usposobljenost za katalogizacijo v Cobissu: analiza problematike in možni ukrepi za izboljšanje", *Knjižnica*, 38 (1994)3/4 : 75-92
3. **Drofenik, Olga /et al..** Izobraževanje v Sloveniji za 21. stoletje. Izobraževanje odraslih. Strokovne podlage. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 1991
4. **Miličič, Maja.** "Vloga človeških virov pri informacijsko-tehnološkem razvoju poslovnih sistemov", *Organizacija*, 1995, 8 : 479-485
5. **Shaughnessy, Thomas W.** "Approaches to developing competencies in research libraries". V: Woodsworth, Anne in Ellen Detlefsen, ur. *Managing human resources in research libraries*, *Library trends*, 41 (Fall 1992) 2 : 282-298
6. **Svetlik, Ivan.** Cilji izobraževanja in zaposlovanja kadrov. Ljubljana: FSPN, /1981/ (Tipkopis)
7. **Svetlik, Ivan.** "Človeški viri (human resources) - osrednji problem menedžmenta". V: *Svetlik, Ivan, ur. Okoliščine kadrovskega menedžmenta*. Ljubljana: FDV, /1995/ (Študijsko gradivo)

MERITVE USPEŠNOSTI KNJIŽNIC IN ŠTUDIJ BIBLIOTEKARSTVA

Dr. Matjaž Žaucer, Centralna tehniška knjižnica,
Ljubljana,
Urška Fabjan, študentka, Oddelek za bibliotekarstvo,
Filozofska fakulteta, Ljubljana

UDK 378.602 : 025
UDK 025 : 378.602

Povzetek

V članku je prikazan pomen vrednotenja in meritev uspešnosti delovanja knjižnic. Opisana je meritev srednjega časa dostave dokumentov iz zaprtega skladišča v eni knjižnici po metodologiji standarda ISO 11620. Nadalje so prikazani pomen kreativnega reševanja problemov v tranzicijskem času knjižnic ob hitrem razvoju tehnologije in primeri izkoriščenih priložnosti v nekaterih tujih knjižnicah. Na koncu je opisana povezava timskih meritev uspešnosti delovanja knjižnic s kreativnim reševanjem problemov pri seminarskih nalogah študentov bibliotekarstva. Podani so rezultati merjenj srednjega časa iskanja dokumentov v prostem pristopu z analizo stanja in nekaterimi predlogi študentov za izboljšave.

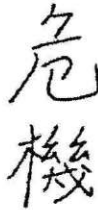
UDC 378.602 : 025
UDC 025 : 378.602

Summary

The article presents the significance of evaluation and measurement of library performance. The measurement of the medium time of document delivery from closed stacks in one library according to the methodology of standard ISO 11620 is described. Further, the significance of creative problem solving in libraries in transition in the light of fast technological development is presented, followed by cases of used opportunities from foreign libraries. In the conclusion, the link between time measurements of library performance and creative problem solving in the frames of seminar papers of students of librarianship is presented. The results of the measurements of the medium time of document search in open access are presented together with the analysis of the state of affairs and some students' suggestions for improvements.

1. Uvod

Današnji svet hitrih sprememb zahteva v knjižnicah strokovni in osebni razvoj zaposlenih. Pogosto beremo o tranzicijskem obdobju knjižničarstva, celo o krizi knjižničarstva. Kriza je kar pravi izraz, če jo razumemo kot Kitajci, ki imajo simbol za krizo sestavljen iz simbola za nevarnost in simbola za priložnost⁽¹⁾.

Slika 1: Kitajski simbol za krizo je sestavljen iz simbola za nevarnost in simbola za priložnost.

Sposobni knjižničarji, ki bodo znali izkoristiti možnosti, ki jih ponuja izredni razvoj tehnologije, bodo dvignili in utrdili svoj položaj, še posebej v tradicionalnih okoljih. Časi, ko je bila knjiga življenjska vrednota ljudi, ko je bil obstoj knjižnic samoumeven, ko so se za knjižnice gradile monumentalne zgradbe, minevajo. Danes je knjiga le eno od komunikacijskih sredstev, komunikacijske povezave in elektronska dostopnost gradiv so pomembnejše od knjižničnih zgradb, obstoj knjižnic pa je pogojen s poslovanjem glede na opredeljene cilje in z izpolnjevanjem načrtovanih nalog. Tako ni več dovolj, da knjižnica obstaja, ampak mora dobro delovati in to tudi dokazovati. V knjižnice vložena javna ali podjetniška sredstva morajo biti gospodarno uporabljena. Zato sta postala merjenje uspešnosti in vrednotenje delovanja bistvena sestavna elementa managementa knjižnic v razvitem svetu. Zahteve po učinkovitosti knjižnic so se v zadnjih letih močno povečale.

Meritve uspešnosti in vrednotenje delovanja opravljajo knjižničarji zaradi različnih motivov: zaradi profesionalne odgovornosti do dela, zaradi odgovornosti do uporabnikov, zaradi odgovornosti do financerjev in matičnih organizacij in ne nazadnje zaradi odgovornosti do davkoplačevalcev.

Zelo pomemben vpliv na knjižnice je v zadnjem času vpliv sprememb. Zaradi sprememb v okolju in hitrega razvoja tehnologije, doživlja tudi knjižničarstvo velike spremembe, ki so različne v različnih tipih knjižnic.

Spremembe v akademskem okolju, ki vplivajo na visokošolsko knjižničarstvo, so najbolj izrazite v ZDA. Tam govorijo celo o tihi revoluciji⁽²⁾. Na mnogih ameriških univerzah tehtajo zaradi tehnoloških, finančnih in kon-

kurenčnih razlogov vsebine, usmeritve in načine učenja. Zaradi potreb študentov po osvojitvi informacijskih spretnosti se knjižničarji aktivno vključujejo v pedagoški proces. Tako so nekateri knjižničarji obremenjeni ob vsakodnevnih storitvah še z raziskovalnim in pedagoškim delom.

Razvoj tehnologije je premaknil težišče knjižničarskega delovanja s tiskanih medijev na elektronske in na intranet. Elektronske revije se počasi, a odločno uveljavljajo, saj izboljšujejo znanstveno komuniciranje. Njihove prednosti so v lažji dosegljivosti z delovnih miz oziroma računalnikov, v hiper povezavah referenc s celotnimi citiranimi besedili, v manjših založniških stroških itd. Digitalne verzije so danes večinoma dodatek tiskanim publikacijam. Ob tem založniki preskušajo, ali bi lahko izkoristili situacijo in okrepili svoje pozicije. Proučujejo ponudbo neposredno končnim uporabnikom (raziskovalcem) brez posredništva knjižnic. Mnogi založniki ponujajo elektronsko verzijo revij le ob naročilu tiskane, navadno za doplačilo 10 odstotkov. Hkrati vsiljujejo knjižnicam razne omejitve, npr. omejitve kopiranja za medknjižnično izposajo in dobavo dokumentov, pogojujejo nabavo minimalnega števila elektronskih revij, omejujejo pravice odpovedovanja oziroma zahtevajo naročila za več let.

Za informacijsko podporo organizacijam je danes mnogo pomembnejši dobro organiziran intranet kot pa klasična knjižnica. Zato se mora vse več knjižničarjev ali informatikov deloma ali v celoti ukvarjati z organizacijo intraneta in z vsem, kar k temu spada.

Bibliotekarji le s težavo sledijo razvoju tehnologije in so prisiljeni v velik obseg vseživljenskega izobraževanja. Študiji bibliotekarstva so premalo orientirani na bodoče naloge bibliotekarjev ali informatikov. Težko je predvideti vlogo bibliotekarjev za več let vnaprej, jasno pa je, da bodo morali biti zelo fleksibilni, pripravljeni in sposobni opraviti najrazličnejše naloge in sposobni hitrega učenja novosti.

Namen članka je trojen:

- prikazati pomen vrednotenja in meritev uspešnosti delovanja knjižnic,
- prikazati pomen kreativnega vodenja in reševanja problemov v knjižnicah ter
- pomen vključitve obeh tem v študij bibliotekarstva.

2. Meritve uspešnosti delovanja in vrednotenje dela knjižnic

2.1. Od zbiranja statističnih podatkov do meritev uspešnosti delovanja

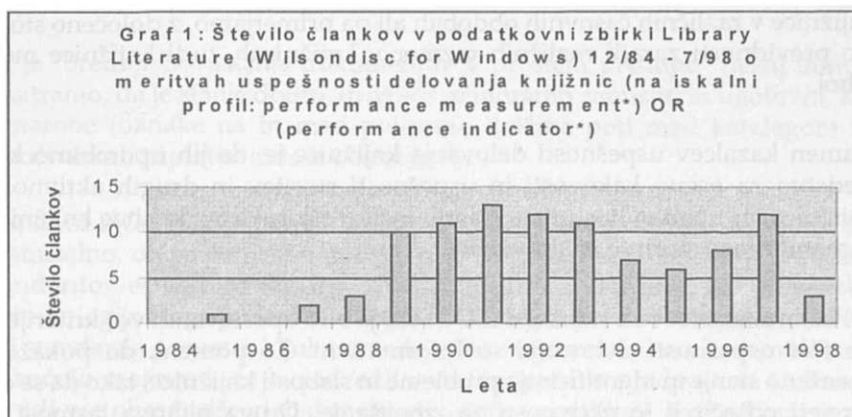
Knjižničarji že od nekdaj radi beležijo statistične podatke o delovanju knjižnic, zlasti tiste, ki se jih da relativno enostavno zajemati, kot npr. prirast knjižničnega gradiva, število uporabnikov, število izposojenih enot itd. in zbirajo podatke s pomočjo najrazličnejših anket. Te podatke nato navadno primerjajo s kvantitativnimi standardi. V izdelavo kvantitativnih standardov, področnih, nacionalnih ali mednarodnih, so knjižničarji vložili veliko truda. Na osnovi primerjave podatkov posamezne knjižnice z mednarodnimi standardi lahko knjižnica dokazuje, da ima premalo sredstev oziroma da s svojimi resursi ne dosega mednarodnih standardov in tako lažje izvaja pritisk na svoje financerje.

Zbrani in objavljeni podatki pa so zelo težko primerljivi, ker merilne metode in statistični kazalci niso dovolj natančno definirani. Npr. pri številu uporabnikov je velika razlika med knjižnico, ki nima članarine in beleži kot uporabnike vse, ki so kdajkoli, npr. že kot osnovnošolci ali dijaki, prihajali v knjižnico in drugo knjižnico, ki zaračunava svojim uporabnikom članarino in beleži le uporabnike s plačano članarino.

Po drugi strani pa je lahko med dvema knjižnicama, ki sta obe enako nadpovprečni v primerjavi z mednarodnimi kvantitativnimi standardi (imata lahko bogatejši fond na prebivalca, večjo kvadraturu, več sredstev, večjo izposajo itd.) velika razlika v uspešnosti delovanja in v zadovoljstvu uporabnikov (razlika v relevantnosti gradiva, v kakovosti storitev itd.).

Ker zbiranje podatkov za statistična poročila ne zadošča za poglobljeno vrednotenje dela knjižnic, so se v svetu že pred desetletjem lotili sistematičnega merjenja uspešnosti delovanja knjižnic. Sekcija za univerzitetne in splošne raziskovalne knjižnice Mednarodne zveze knjižničarskih združenj in organizacij IFLA si je izbrala meritve uspešnosti delovanja za osrednjo delovno temo že leta 1988⁽³⁾. Priročnik s kazalci uspešnosti delovanja za splošne knjižnice je izšel leta 1990⁽⁴⁾. O meritvah uspešnosti delovanja knjižnic je napisanih precej člankov, knjig in priročnikov⁽⁵⁾. Leta 1998 je tehnični odbor Informatika in dokumentalistika (ISO/TC 46) pri Mednarodni organizaciji za standardizacijo ISO po dolgih priprava sprejel še mednarodni standard Informatika in dokumentalistika - Kazalci uspešnosti delovanja knjižnice, ISO 11620⁽⁶⁾. Število člankov o meritvah uspešnosti delovanja knjižnic v podatkovni zbirki Library Literature je prikazano na Grafu 1.

Vidna je velika aktualnost te tematike pred približno desetimi leti in ponoven porast v zadnjih letih.

Graf 1

Knjižnice lahko vrednotimo v glavnem na dva načina (glede na smotre vrednotenja pa še na več načinov^(6,7)): s primerjavo kazalcev uspešnosti posamezne knjižnice s standardiziranimi in normiranimi vrednostmi ali s primerjavo z drugimi knjižnicami. Obe metodi imata svoje prednosti in pomanjkljivosti. Primerjanje med knjižnicami je lahko uspešno le, če primerjane knjižnice delujejo v približno enakih razmerah. Primerjanje uspešnosti delovanja podobnih knjižnic nam pove precej več kot le primerjanje posamezne knjižnice z izbranimi normativi in je v svetu zato tudi bolj cenjeno. Za oba načina vrednotenja knjižničnih storitev in drugih opravil pa potrebujemo točno definirane kazalce.

Z meritvami in ocenjevanjem uspešnosti knjižnice bomo zanesljiveje spoznali dejansko stanje v knjižnici. Na osnovi tega bomo lažje načrtovali potrebne aktivnosti, jih razvrščali po pomembnosti, sprejemali odločitve in razvrščali resurse. Z meritvami lažje primerjamo delovanje sorodnih knjižnic in spremljamo dosežen napredek.

2.2. Mednarodni standard ISO 11620

Namen standarda je razmahniti vrednotenje knjižničnih storitev in drugih knjižničnih aktivnosti in razširiti znanje o meritvah predvsem v tiste dežele, kjer merjenje uspešnosti delovanja še ni uveljavljeno.

Kazalci uspešnosti delovanja, zbrani v standardu ISO 11620, so primerni za uporabo v vseh tipih knjižnic v vseh deželah. Zajeti so le tisti kazalci, ki se

že na široko uporabljajo ali pa so v strokovni literaturi dobro opisani. Za nekatere knjižnične dejavnosti pa takih dobro definiranih in uveljavljenih kazalcev še ni. S kazalci lahko primerjamo uspešnost delovanja posamezne knjižnice v različnih časovnih obdobjih ali pa primerjamo, z določeno stopnjo previdnosti zaradi različnih razmer v knjižnicah, tudi knjižnice med seboj.

Namen kazalcev uspešnosti delovanja knjižnice je, da jih uporabimo kot sredstvo za oceno kakovosti in uspešnosti storitev in drugih aktivnosti knjižnice ter učinkovitosti materialnih in človeških virov, ki jih je knjižnica namenila za te storitve in aktivnosti.

Pri izboru kazalcev za standard ISO 11620 je bilo upoštevanih več kriterijev. Kazalci uspešnosti delovanja so informativni. To pomeni, da pokažejo doseženo stanje in identificirajo probleme in slabosti knjižnice, tako da se da sprejeti odločitve in aktivnosti za izboljšanje. Druga njihova lastnost je zanesljivost, ki pomeni, da pokažejo vedno isto stanje, če jih večkrat uporabimo v enakih okoliščinah. Kazalci so nadalje učinkoviti, tako da lahko z njimi pomerimo tisto, kar želimo in prilagodljivi dejavnostim v knjižnici, da nam pokažejo realno stanje. In končno, kazalci so dovolj praktični, da lahko izvedemo meritve s sprejemljivim vložkom časa, dela in denarja ter primerljivi, tako da lahko z njimi primerjamo različne knjižnice. Vsak kazalec uspešnosti delovanja knjižnice ima v standardu edinstveno opisno ime, definicijo, opis in obseg uporabe.

V standardu ISO 11620 je definiranih približno trideset kazalcev uspešnosti delovanja knjižnice. Za primer si podrobno pogledjmo en izbran kazalec in sicer "Srednji čas iskanja dokumentov v prostem pristopu". Namen uporabe tega kazalca uspešnosti delovanja knjižnice je oceniti, ali oznake in postavitve gradiva omogočajo primeren dostop do gradiv. Kazalec je uporabljen v vseh vrstah knjižnic, ki imajo vsaj del gradiva v prostem pristopu. Primerjave med knjižnicami na osnovi tega kazalca so možne, če upoštevamo razlike v dolžini poti med katalogom in gradivom. Kazalec je definiran kot srednji čas intervalov od zaključka iskanja po katalogu do trenutkov, ko dokumente najdemo na policah.

Metoda izvedbe meritve je določena z naslednjim: izberi reprezentativen (naključen) vzorec naslovov (enot) gradiva, ki so v knjižnici v prostem pristopu; preveri, da so vsi naslovi razpoložljivi in na pravem mestu na polici; oseba, ki je uporabniško domača v knjižnici, naj poišče določeno število naslovov, tako da jih najprej najde v katalogu in nato poišče na policah; naslove, ki jih ne najde, izločimo iz vzorca; za vsak dokument se beležita začetek in konec iskanja v minutah in izračuna čas iskanja; zapise v tabeli z naslovi in časi iskanja se razvrsti po času iskanja v minutah; "Srednji čas iskanja dokumentov v prostem pristopu" (mediana) je po definiciji enak

času iskanja dokumenta, ki je v sredini razvrstitve po minutah (če je v tabeli sodo število časov, pa povprečje srednjih dveh časov, zaokroženo na celo minuto).

Če je "Srednji čas iskanja dokumentov v prostem pristopu" nekaj minut, smatramo, da je stanje dobro, drugače se moramo zamisliti in ugotoviti, kaj je narobe (oznake na in med policami, dolžina poti med katalogom in gradivom ali zapleten sistem postavitve).

Standard ISO 11620 je potrebno čimprej sprejeti kot slovenski standard, saj je smiselno, da se čim širše uporablja (tudi zato, ker so izvodi slovenskih standardov cenejši od izvodov mednarodnih standardov). Ker slovenska terminologija s tega področja še ni povsem uveljavljena, bi bilo potrebno vsaj del standarda prevesti, kljub temu da v Sloveniji nimamo ne kadrovske ne finančne možnosti, da bi prevedli vse standarde in predpise, ki jih bomo zaradi vse obsežnejše globalizacije v bodoče uporabljali. Knjižničarstvo ne spada med prioriteta področja Urada za standardizacijo in meroslovje RS, zato bo težko pridobiti finančna sredstva za prevod.

Zaradi tega je komisija za standardizacijo ZBDS pripravila slovenske ustreznike angleškim terminom v definicijah standarda in predlaga njihovo uporabo do strokovnega prevoda standarda ISO 11620 (Tabela 1). Žal je Bibliotekarska terminološka komisija odklonila obravnavo izvzetih ustreznikov brez celotnega prevoda, pripravljena pa je pregledati prevod standarda, ko ga bomo dobili.

Tabela 1: Seznam slovenskih ustreznikov angleškim definicijam v standardu ISO 11620 (kjer je več alternativnih ustreznikov, je na prvem mestu naveden tisti, ki ji bil vseč večini članov komisije)

1	accessibility	dostopnost
2	appropriateness	ustreznost ali primernost
3	availability	razpoložljivost
4	document	dokument
5	effectiveness	uspešnost ali efektivnost
6	efficiency	učinkovitost
7	evaluation	vrednotenje
8	facilities	prostor in oprema
9	goal	končni cilj ali smoter ali strateški cilj ali dolgoročni cilj ali ciljno stanje
10	indicator	kazalec
11	library	knjižnica
12	loan	izposoja
13	mission	poslanstvo ali izjava o poslanstvu

14	objective	cilj ali kratkoročni, operativni ali vmesni cilj)
15	performance	uspešnost delovanja ali izvedbena uspešnost
16	performance indicator	kazalec uspešnosti delovanja ali kazalec izvedbene uspešnosti
17	population to be served	možni uporabniki
18	quality	kakovost
19	reccurent expenditure	stroški
20	reliability	zanesljivost
21	resources	materialni in človeški viri
22	target population	populacija
23	title	naslov
24	user	uporabnik
25	validity	veljavnost

2.3. Meritve uspešnosti delovanja v slovenskih knjižnicah

Za razliko od mnogih držav, kjer so na nacionalnem nivoju spodbudili meritve uspešnosti delovanja knjižnic⁽⁸⁾, v Sloveniji velika večina knjižnic še ni začela sistematično izvajati meritev uspešnosti delovanja. Na to temo je bilo pri nas napisanih le nekaj člankov⁽⁹⁻¹³⁾. Normativi za financiranje knjižnic so zastareli in ne vsebujejo finančnih vzpodbud za uspešnejše in učinkovitejše knjižnice⁽¹⁰⁾. Slabega stanja pri vrednotenju delovanja knjižnic se ne da spremeniti čez noč, ampak so potrebna leta za razumevanje pomena vrednotenja delovanja, za osvojitve potrebnih znanj, za izvedbo meritev, za primerjave kazalcev med knjižnicami, za vgraditev vzpodbud za dobro delo v finančne mehanizme itd.

Profesionalno odgovorne knjižnice bodo takoj začele vrednotiti svoje delovanje po kazalcih standarda ISO 11620, manj zagrete pa bodo vzpodbudili financierji. Smiselno bi bilo, da bi financierji knjižnicam dodeljevali del denarja (variabili del) glede na s kazalci dokazano uspešnost delovanja. Meritve so tudi politično dejanje, saj z njimi vzpodbudimo zaposlene v knjižnicah v razmišljanje o delovanju in organiziranosti knjižnice.

Ker je kazalcev uspešnosti v standardu preveč, da bi meritve zmogli v kratkem času, je smiselno izvesti predvsem tiste meritve, s katerimi preverjamo po našem mnenju najbolj kritične faze delovanja knjižnice in s katerimi lahko bolje načrtujemo delo knjižnice.

Pred začetkom meritev se moramo vprašati:

- kaj je namen meritev,
- katere probleme želimo rešiti,
- na katera vprašanja bi radi dobili odgovor,
- kaj je predmet oziroma nivo vrednotenja (storitev, oddelek, cela knjižnica),
- kateri kazalci bi lahko bili koristni,
- s katerim kazalcem bomo dobili odgovor na vprašanje, ki ga želimo rešiti?

2.3.1. Meritev srednjega časa dostave dokumentov iz zaprtega skladišča

Centralna tehniška knjižnica Univerze v Ljubljani (CTK) se je leta 1997 odločila, da bo začela izvajati meritve uspešnosti delovanja s pomočjo kazalcev iz tedanjega osnutka standarda ISO/DIS 11620 pa tudi na druge načine. Za nekatere najpomembnejše elemente kakovosti storitev, npr. za relevantnost nabavljene periodike, v standardu ni kazalcev uspešnosti. Zato so v CTK za ovrednotenje relevantnosti periodike izdelali svojo metodologijo⁽¹⁴⁾. Za vrednotenje storitev izposoje pa je izbrala metodo ravnokar izdanega standarda ISO 11620⁽⁵⁾.

CTK ima v prostem pristopu le novejše gradivo, starejše obiskovalci naročijo iz skladišča v kleti zgradbe. Na dostavo večina obiskovalcev počaka, zato je hitrost dostave pomemben element kakovosti storitev. Mnenje knjižničarjev izposojevalcev pred meritvijo je bilo, da je večina gradiva obiskovalcem dostavljena v 10 do 15 minutah.

Da bi bili rezultati meritev čimbolj objektivni, sta meritev pripravila le en knjižničar in ravnatelj, drugi knjižničarji o nameravani meritvi niso bili obveščeni. Dveh merilcev, študentke in študenta bibliotekarstva, ki sta opravila meritve preko storitev Študentskega servisa, ni v knjižnici nihče poznal. Merilca sta dobila navodilo ravnatelja, da ob morebitnih vprašanjih izposojevalcev meritev prikrivata.

Nekaj tednov pred meritvijo sta eden od zaposlenih knjižničarjev in ravnatelj pripravila povprečen vzorec naslovov gradiv (dokumentov). Vzorec je zajemal različne vrste gradiva po tematiki, po jeziku, po obliki, po lokaciji v skladišču itd. Na zahtevkih za izposajo so bili izpisani le zadostni podatki za identifikacijo gradiva. Da ne bi knjižnični manipulant v skladišču prepoznali pisave kolega knjižničarja na zahtevkih, sta merilca listke prepisala. Meritev je potekala 10.4.1998 tako, da sta merilca, eden dopoldan, eden popoldan, na vsako uro oddala šest do sedem zahtevkov za dostavo gradiva in merila čas dostave. Dostavljenih je bilo 74 dokumentov v času dostave od 8 minut do 46 minut. Srednji čas dostave dokumentov (mediana) je bil 15

minut. Knjižničarji izposojevalci so uganili iz različnosti zahtevkov in količine izposojenega, da ne gre za običajno izposajo, šele v drugi polovici meritev in razkritje ni vplivalo na čase dostave dokumentov.

Rezultat meritev je pokazal, da je občutek izposojevalcev o tipičnem času dostave preoptimističen. Časi dostave v meritvi so nekoliko daljši tudi zato, ker sta merilca dobila gradivo šele, ko je bila z dvigalom dostavljena zadnja enota gradiva iz posameznega paketa zahtevkov ob vsaki uri. Po meritvi so knjižničarji izposojevalci predlagali nekaj ukrepov, s katerimi bi lahko ob pozornem delu skrajšali čase dostave.

3. Kreativno reševanje problemov v knjižnicah

3.1. Pomen kreativnega vodenja in kreativnega reševanja problemov v knjižnicah

Ker so spremembe v knjižničarstvu hitre in obsežne, se morata temu prilagoditi tudi organizacija in vodenje knjižnic. Naprednejše knjižnice se restrukturirajo, nekatere so že opustile hierarhično organizacijsko strukturo, namesto oddelkov formirajo le stalne in občasne delovne time⁽¹⁵⁾. Kreativno vodenje in kreativno reševanje problemov postajata vedno bolj pomembna. Sedanji vodje knjižnic si morajo ta znanja pridobiti s sprotnim vseživljenjskim izobraževanjem, bodoči pa z uvedbo teh spretnosti v bibliotekarske študije.

Poglejmo na dveh izbranih tipičnih primerih, kakšne vplive okolja doživljajo knjižnice in kako se na spremembe odzivajo.

3.2. Trendi v visokošolskem knjižničarstvu v ZDA

Spremembe v knjižničarstvu so najhitreje v tehnološko najbolj razvitih deželah in na najhitreje razvijajočih se področjih. Velike spremembe v ameriških visokošolskih knjižnicah nastajajo predvsem zaradi sprememb v njihovem okolju⁽²⁾. Značilnosti zadnjega časa na ameriških univerzah so:

- močnejša konkurenca univerz, tekma za študente,
- večje zahteve financerjev,
- hkratno ukvarjanje s poučevanjem, raziskavami in storitvami,
- pojav profitnih univerz (npr. v Phoenixu v Arizoni).

Zaradi teh sprememb v univerzitetnem okolju in zaradi novih izzivov, kot so učenje na daljavo in razširitev vseživljenjskega učenja, so ameriški knjižničarji napravili znaten napredek zlasti v:

- spremenjenih delovnih postopkih,
- ravnanju z elektronskimi informacijami,
- pristopu do elektronskih informacij in njihovi uporabi za učenje in poučevanje.

Pred visokošolskimi knjižničarji stojijo naslednji izzivi:

- vključitev informatike v učne obveznosti,
- poučevanje študentov,
- pomoč učnemu osebju fakultet,
- zagotovitev pogojev za študij (prostori za kolektivno učenje, interaktivni telekonferenčni centri, računalniške učilnice, priprava elektronskih publikacij itd.).

Akademске knjižničarje naslednjega stoletja bodo ocenjevali, kako dobro povezujejo uporabnike z informacijami in znanjem (ne glede na lokacijo resursov), torej po njihovi aktivni vlogi. Zato morajo knjižničarji opustiti tradicionalno konservativno obnašanje in postati inovatorji, vodje, v odnosih s pedagoškim osebjem. Tisti, ki so na učnih delavnicah pred leti uvajali fakultetne kolege v svetovni splet in jim pomagali z nasveti, so danes v boljši poziciji, saj njihovi kolegi vedo, pri kom lahko iščejo informacije in pomoč.

Vključevanje knjižničarjev v pedagoški proces poteka z zaznavnim odporom mnogih knjižničarjev v ZDA, sposobnejši pa so sprejeli izziv in se ob nudenju storitev začeli ukvarjati še z raziskovalnim in pedagoškim delom.

3.3. Trendi v specialnih knjižnicah

Transformacijo specialnega knjižničarstva si lahko pogledamo na izstopajočem primeru raziskovalne knjižnice in informacijskih servisov avtomobilske korporacije Ford⁽¹⁶⁾. V tem servisu je zaposlenih 20 ljudi, od tega jih 11 dela na intranetu v skupnem obsegu 4,5 človek*leto. Njihova knjižnica je 24 ur/dan na razpolago uporabnikom Fordove korporacije po vsem svetu. Leta 1997 so posredovali 19.000 informacij, od tega približno 650 zahtevnejših (od 3 ur do 3 mesecev dela v skupni vredosti 10.000 USD stroškov online poizvedb). Posredujejo znanstveno tehnične, poslovne, pravne informacije ter delajo primerjalne študije. V zadnjih treh letih beležijo porast zahtevkov za 20% letno. Veliko se ukvarjajo z elektronsko založniško dejavnostjo, medtem ko katalogizacijo, medknjižnično izposajo, kopiranje in nekaj poiz-

vedb iz zunanjih virov prepuščajo cenejšim zunanjim servisom. Svoje uporabnike spodbujajo k samostojni izvedbi enostavnejših poizvedb.

Fordova raziskovalna knjižnica in informacijski servis se torej odlikuje po:

- preobrazbi iz klasične knjižnice (knjige, revije, poizvedbe) v center sposobnih ljudi, pripravljenih prevzeti najrazličnejše naloge,
- zadolžitvi za intranet, extranet, elektronsko založništvo in data mining, sposobnostih prevzeti različne naloge, odnosih z uporabniki in vodstvom korporacije, itd.

Velika učinkovitost te knjižnice temelji na veliki stimulaciji in usposobitvi zaposlenih ter na izboru kadrov. Njihova izobrazbena struktura je zelo dobra, saj jih ima večina magisterij iz bibliotekarstva ali ekvivalentne smeri, nekateri imajo magisterij iz bibliotekarstva in tehnike, nekateri imajo MBA, drugi znajo tekoče japonščino, vodja ima magisterij iz bibliotekarstva in doktorat iz biologije ter bogate izkušnje v vodenju knjižnic. Njihove informacije daleč presega bibliografske, saj obvladajo spretnosti povezovanja informacijskih resursov, imajo sposobnost analiziranja in zgoščevanja informacij, spretnost patentnih poizvedb itd. Skrbijo za dopolnilna usposabljanja zaposlenih, saj se posamezniki izobražujejo najmanj 40 ur na leto na konferencah, seminarjih, tečajih itd. Velike pripombe imajo na formalno izobraževanje za bibliotekarstvo v ZDA, saj menijo, da so diplomanti magistrskega študija premalo usposobljeni za uporabo elektronskih medijev v vsej širini.

To je lep primer, kako je knjižnica sprejela izziv tehnologije in spremenjene potrebe uporabnikov ter v treh letih prerasla iz klasične knjižnice v učinkovitejši informacijski servis.

3.4. Odzivi knjižničarjev na spremembe

Spremembe so nujna stalnica knjižničarskega sveta, knjižničarji pa imamo že po naravi odpor do njih in se ne prilagajamo ne dobrovoljno ne dovolj hitro. Kljub tradicionalnosti ali celo reakcionarnosti⁽²⁾ knjižničarjev se moramo spremenjenih okoliščin zavesti in skušati po najboljših močeh in znanju napraviti korak naprej. Navedena primera kažeta, kako se da otresti slabega statusa in izboljšati kakovost storitev.

4. Meritve uspešnosti delovanja knjižnic in kreativno reševanje problemov pri študiju bibliotekarstva

4.1. Vključitev meritev uspešnosti delovanja knjižnic in kreativnega reševanja problemov v študij bibliotekarstva

Meritve uspešnosti delovanja knjižnic bodo počasi postale trajno opravilo knjižničarjev in jih bodo morali izvajati knjižničarji v vseh knjižnicah, zato je smiselno, da se z njihovimi osnovami seznanijo že študenti bibliotekarstva. Po drugi strani pa bo zaradi hitrega tempa razvoja knjižničarstva kreativno reševanje problemov na vseh nivojih od menedžerskega do strokovnega vedno bolj čislano.

Meritve uspešnosti delovanja knjižnic in kreativno reševanje problemov so bili vključeni v študijskem letu 1997/98 v predmet Sodobna organiziranost bibliotekarstva na samostojnem študiju bibliotekarstva na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Pri tem predmetu se morajo študenti usposobiti za obravnavanje in razreševanje teoretičnih in metodoloških vprašanj pri organiziranju in delovanju vseh vrst knjižnic in delovnih postopkov v knjižnicah. Ker je organizacijskih modelov knjižnic v praksi veliko in ker so ti zelo odvisni od okolja, v katerem knjižnica deluje, je pogosto učinkoviteje poiskati lastne rešitve kot prenašati tuje vzglede. Pomembneje je analizirati razmere v posamezni knjižnici in njeni okolici in poiskati tem razmeram učinkovito organizacijsko obliko. Poleg teoretičnih osnov je bila študentom priporočena neobvezna seminarska naloga na združeni temi meritev uspešnosti delovanja knjižnic s kreativnim reševanjem ugotovljenih problemov.

4.2. Seminarske naloge "Merjenje srednjega časa iskanja dokumentov v prostem pristopu"

Velika večina študentov drugega letnika enopredmetnega študija bibliotekarstva, razdeljenih v delovne time od 2 do 7 oseb, je izvedla meritve v posameznih knjižnicah, analizirala stanje in probleme, se ponekod pogovorila z osebjem knjižnic in predlagala možne rešitve problemov oziroma izboljšave.

4.2.1. Vzorčenje

Da bi študentke in študenti pridobljeno teoretično znanje iz predmeta Sodobna organiziranost bibliotekarstva I., predvsem o timskem delu, meritvah

uspešnosti delovanja knjižnic in o kreativnem reševanju problemov, tudi praktično uporabili, so izvedli meritve srednjega časa iskanja dokumentov v prostem pristopu in v obliki seminarske naloge rezultate analizirali in predlagali izboljšave.

Prva stopnja izvajanja meritev je bila izbrati vzorec knjig, katerih srednji čas iskanja bi merili. Izbrali so majhen reprezentativen vzorec, ki je obsegal skupno večinoma 80 knjig (40 strokovnih in 40 leposlovnih); sestavljen je bil v povprečni slovenski splošnoizobraževalni knjižnici tipa III. (za 20.000 do 50.000 prebivalcev). Vzorec je bil bolj ali manj naključno izbran, saj ni bil narejen v posameznih knjižnicah, kjer so se izvajale meritve, pač pa se je prisotnost knjig v knjižnicah preverjala sproti preko računalniškega kataloga. Za vzorčenje monografij iz UDK skupin 0, 1, 2, 3, 5, 6, 7 in 9 je veljal naslednji sistem : vsaka monografija je morala biti katalogizirana oziroma vnešena v katalog pod stvarno značnico, gradivo pa ni smelo biti izdano pred letom 1990. Monografije, uvrščene v vzorec UDK skupine 8 pa niso vzorčene po nekem sistemu. Izbrani vzorec so večinoma uporabile vse skupine in sicer zaradi kasnejše lažje primerjave med knjižnicami.

Pri vzorčenju v šolskih knjižnicah je prevladovalo predvsem leposlovno gradivo (čtivo za domače branje in za zabavo), strokovnega gradiva pa je precej manj - pojavljajo se učbeniki in razni priročniki. Tudi vzorec v šolski knjižnici je bil izbran naključno.

4.2.2. Izvedba meritev

Skupine so se prostovoljno odločile za knjižnice, v katerih so izvajale meritve. Izbrale so 11 slovenskih knjižnic, od tega največ iz Ljubljane.

Pred samo meritvijo srednjega časa iskanja dokumentov v prostem pristopu knjižnice so bibliotekarji v izbranih knjižnicah študentkam in študentom najprej razkazali prostore, kjer se dokumenti nahajajo ter pojasnili postavitev gradiva (sistem univerzalne decimalne klasifikacije), tako kot je tega deležen vsak nov član knjižnice.

Ker dokumenti, locirani v zaprtem skladišču predstavljajo časovno oviro pri iskanju, so bili le-ti (pri predstavitvi rezultatov) izločeni od ostalih dokumentov, ki so uporabnikom na voljo v prostem pristopu.

Za izvedbo meritev si je vsaka skupina izbrala enega izmed naslednjih načinov:

1. ko je študent v računalniškem katalogu našel podatek o lokaciji publikacije, je začel meriti čas, v katerem je našel publikacijo na polici; čas je meril vsak študent sam;

2. pri meritvi časa iskanja posameznih dokumentov sta sodelovala dva študenta; ko sta našla dokument v računalniškem katalogu, je en študent šel med police iskat zelen dokument, drugi pa je medtem meril čas iskanja; potem sta vlogi zamenjala;

3. v svoje delo so študentje vključili naključne uporabnike; študenti so v računalniškem katalogu preverili, če je knjiga prisotna, potem pa so merili čas iskanja (pri tem vsi uporabniki niso vedeli, da študentje merijo čas, v katerem si bodo sami poiskali zeleno knjigo in sicer z namenom, da ne bi dejstvo, da gre za merjenje, vplivalo na iskanje uporabnikov).

4.2.3. Rezultati in diskusije

Vodje skupin so zbrali čase merenj, jih uredili in s pomočjo mnenj članov skupine, ki so izvajali meritve, napisali rezultate, ki jih je skupina dosegla. Te rezultate je vsaka skupina potem predstavila ostalim študentom in predavatelju.

Tabela 2: Primerjava rezultatov meritev srednjega časa iskanja dokumentov v prostem pristopu, ki jih je izmerilo trinajst skupin študentk in študentov v različnih knjižnicah

Skupina	Knjižnica	Število iskane- ga gradiva - skupaj	Število iskane- ga gradiva - strok. gr.	Število iskane- ga gradiva - le- poslovje	Srednji čas - skupaj (min:s)	Srednji čas - strok.gr. (min:s)	Srednji čas - leposl. (min:s)
1	A	80	40	40	1:20	1:00	2:00
2	B	55	34	21	2:00	2:00	2:00
3	C	30	20	10	5:00	2:00	2:00
4	D	60	30	30	1:48	1:21	2:30
5	E	20	19	1	1:41	1:33	2:35
6	F	60	30	30	1:00	1:00	1:30
7	G	60	30	30	1:47	1:36	2:17
8	H	27	13	14	0:45	1:23	0:33
9	I	40	20	20	1:00	2:36	1:12
10	J	28	13	15	1:14	1:03	1:15
11	K	15	13	2	1:30	1:30	1:10
12	L	35	35	/	1:39	1:39	/
13	M	20	10	10	3:00	3:00	3:00

Rezultate so študentke in študenti podkrepili z argumenti. Le-ti so se največkrat nanašali na:

- prostorsko razporeditev gradiva v knjižnicah; ni označeno, kaj se nahaja v skladišču in kaj v prostem pristopu,
- gradivo imajo postavljeno v več nivojih,
- na policah so oznake slabo vidne,
- postavitev gradiva na policah, ki zavaja uporabnike (npr. gradivo "teče" od zgoraj navzdol namesto od leve proti desni),
- neurejenost gradiva,
- prevelika razdrobljenost gradiva na podskupine,
- posebej ločeni učbeniki, knjige za domače branje in enciklopedije,
- računalnik, ki bi bil namenjen uporabnikom knjižnice (npr. za katalog).

Pri tem se je razvila tudi diskusija, v kateri so bile izražene ideje, s čim bi lahko izboljšali posamezne knjižnice in s tem neposredno tudi srednji čas iskanja želenega gradiva v njej. Cilj načrtovanja izboljšav niso bile uniformne rešitve, ampak izboljšave primerne za posamezno knjižnico. Prišli so do dokaj podobnih ugotovitev (glej naštete argumente), kot se jih zavedajo tudi knjižničarji v pričujočih knjižnicah; vendar pa je za izboljšave v veliki meri potreben denar, zato veliko potencialnih izboljšav ostane le želja knjižničarjev in tudi uporabnikov knjižnic.

4.2.4. Rezultati in mnenja študentov za posamezne knjižnice

Knjižnica A: KNJIŽNICA BEŽIGRAD, Vodovodna c. 3, Ljubljana

Rezultat bi po mnenju študentov lahko izboljšali:

- če bi že iz podatkov v katalogu izvedeli, da je gradivo v skladišču in ga ne bi iskali v prostem pristopu,
- če bi bile police bolje označene (npr. večje barvne oznake),
- če bi imelo gradivo nalepke na naslovni in ne na hrbtni strani,
- če UDK v nekaterih skupinah ne bi bil tako razdrobljen (npr. skupini 7 in 8),
- če bi postavitev gradiva tekla od leve proti desni in ne od zgoraj navzdol, ker meja med policami in skupinami UDK ni dobro vidna.

Knjižnica B: KNJIŽNICA OTONA ŽUPANČIČA, MESTNA KNJIŽNICA, Gosposka ul. 1, Ljubljana

Opažanja dejavnikov, ki so po mnenju študentk moteče vplivali na merjenje srednjega časa iskanja:

- iz kataloga ni razvidno, ali je gradivo locirano v skladišču ali v prostem pristopu,

- gradivo znotraj skupin UDK ni urejeno (npr. po abecedi),
- police so pomanjkljivo ali slabo označene,
- nikjer ni sheme, ki bi pokazala razvrstitev gradiva po posameznih prostorih,
- premalo terminalov za iskanje po računalniškem katalogu.

Knjižnica C: OBČINSKA KNJIŽNICA, Trg Toneta Čufarja 4, Jesenice
Študentki menita, da bi k boljšim rezultatom prispevali:

- usmerjevalne table,
- seznanitev uporabnikov z ureditvijo po sistemu UDK,
- knjižnica v enem prostoru in na enem nivoju.

Knjižnica D: KNJIŽNICA A.T. LINHARTA, Gorenjska c. 27, Radovljica

Po mnenju študentov, ki so opravljali raziskavo, so vzroki za take rezultate naslednji:

- strokovna literatura je razdeljena glede na to, ali si jo sme uporabnik izposoditi na dom ali jo lahko uporablja v čitalnici; slednje so locirane v omarah, ki so neustrezne glede oblike in višine, pa tudi UDK ni v nekem logičnem zaporedju,
- prevelika razdrobljenost leposlovja na podskupine,
- knjige na policah so neurejene (zaradi "brskanja" uporabnikov po policah, ki potem knjige ne vrnejo na svoje mesto),
- uporabnikom ni namenjenega računalniškega kataloga, pač pa le listkovni katalog.

Knjižnica E: KNJIŽNICA JOŽETA MAZOVCA, Zaloška c. 190, Polje

Na doseženi rezultat je vplivalo dejstvo, da je uporabnik, ki je iskal knjige, že poznal knjižnico, vedel, kje so nekatere knjige locirane ter da mu je znano delo z računalnikom.

Knjižnica F: KNJIŽNICA JOŽETA MAZOVCA, Zaloška c. 61, Ljubljana

Mnenje študentk, ki sta meritev izvajali:

- znotraj skupin UDK ni označena vsaka črka abecede, pod katero je gradivo shranjeno,
- postavitve gradiva po policah "od zgoraj navzdol" je za uporabnike zelo naporna,
- računalniški terminali niso vezani na računalnik v izposoji, zato ni podatka, ali je knjiga, ki jo iščemo, v knjižnici ali ne,
- nekatere knjige, ki so jih iskale na oddelku za odrasle, so bile locirane na oddelku za mladino.

Knjižnica G: KNJIŽNICA ŠIŠKA, Celovška c. 161, Ljubljana

Predlogi študentov za izboljšavo knjižnice Šiška:

- večji prostori knjižnice (npr. prosti pristop),
- postavitve gradiva - zlasti s področja leposlovja,

Knjižnica H: ŠOLSKI CENTER NOVO MESTO, Šegova ul. 112, Novo mesto

Študentke o tej šolski knjižnici menijo:

- da so knjige lično razvrščene po UDK skupinah,
- da so knjige za domače branje ter berila in učbeniki ločeni in da je to za šolsko knjižnico še posebej primerno,
- da so navodila na steni v veliko pomoč uporabniku,

V knjižnici so izvedle tudi anketo med uporabniki, v njej pa so izvedele naslednje:

- delovni čas knjižnice ustreza 69% uporabnikov,
- na vprašanje, ali jim knjižnica nudi zeleno gradivo, jih je večina (39%) odgovorila, da le včasih,
- v knjižnici si največ izposojajo knjige za domače branje (58%),
- 47% anketiranih uporabnikov je povedalo, da skušajo najti gradivo najprej sami, sicer pa za pomoč zaprosijo knjižničarja,
- do iskanega gradiva jih večina (39%) pride najhitreje, če jim pomaga knjižničar,
- 77% uporabnikov meni, da je postavitve gradiva v knjižnici primerna,
- na vprašanje, kaj bi v knjižnici spremenili, jih večina (63%) ni odgovorila, pogosta odgovora pa sta bila večja izbira revij, CD-jev in knjig ter večja knjižnica,
- tudi na vprašanje, kakšno literaturo uporabniki pogrešajo v šolski knjižnici, jih večina (54%) ni odgovorila, nekateri pa so odgovorili, da pogrešajo erotično (8%), športno (7%) ter sodobno znanstveno in strokovno literaturo (6%)
- 58% uporabnikov si šole brez knjižnice ne zna predstavljati,
- splošno mnenje uporabnikov pa je, da so s knjižnico zadovoljni.

Knjižnica I: GIMNAZIJA ŠENTVID-LJUBLJANA, Prušnikova ul. 98, Ljubljana

Študentke imajo o ureditvi knjižnice pohvalno mnenje, saj menijo, da kljub temu da knjižnica nima kataloga za uporabnike, lahko uporabnik gradivo hitro najde; pohvalile so tudi oznake na policah.

Knjižnica J: KNJIŽNICA A.T. LINHARTA, Gorenjska c. 27, Radovljica

Ugotovitve:

- neustrezne oznake vrstilcev UDK (splošne besedne oznake, podrobne oznake pa so premajhne),
- naslovi znotraj enega avtorja naj bi bili urejeni po abecedi,
- abecedna ureditev gradiva bi bila boljša od leve proti desni od začetka do konca vrste,
- nekatero strokovno gradivo je preveč razdrobljeno in ga je potrebno iskati na več mestih,
- priročna literatura je locirana na dveh mestih,
- na mladinskem oddelku manjkajo oznake C-cicibani, P-pionirji in M-mladina; neurejeno pa je tudi gradivo za cicibane.

Knjižnica K: KNJIŽNICA MIRANA JARCA, Jenkova ul. 1, Novo mesto

Študent je pohvalil delo knjižničarjev v omenjeni novomeški knjižnici, vendar pa je omenil problem z lokacijo skladišč, za katerega upa, da se bo ob otvoritvi nove knjižnice rešil.

Knjižnica L: KNJIŽNICA CELJE, Gledališki trg 6, Celje

Opažanja študenta:

- police so neustrezno označene, kar otežuje iskanje,
- nekatere knjige so naložene ena nad drugo, saj regali niso primerni za knjige formata A4,
- v računalniku ni razvidno, ali je knjiga v prostem pristopu ali v skladišču,
- knjige na policah so napačno locirane,
- domoznanstvo je locirano na dveh mestih, kar bi lahko bilo moteče za uporabnike,
- knjižne police so preveč natrane,
- uporabnike, ki so pomagali pri meritvi, je zmedlo dejstvo, da si sledijo dela na policah horizontalno in ne vertikalno,

Knjižnica M: KNJIŽNICA JOŽETA MAZOVCA, Zaloška c. 61, Ljubljana

Mnenje študentke o knjižnici Moste:

- oznaka knjižnice je tako neznatna, da je študentka imela težave, da je knjižnico sploh našla,
- v računalniku ni bilo podatka o tem, ali je iskana publikacija izposojena ali ne, temveč le podatek, ali jo ta knjižnica sploh hrani,
- ponekod so UDK vrstilci lepo vidni, drugod pa jih sploh ni,
- knjige na policah so neurejene,
- problem je tudi prostorska stiska in hkrati premalo polic za vse gradivo.

5. Zaključek

Knjižnice v Sloveniji so v mnogih ozirih dobre. Na področju meritev uspešnosti delovanja pa močno zaostajajo za razvitim svetom, saj še niso začele sistematičnih meritev, npr. po metodologiji standarda ISO 11620. Zato je potrebno merjenja vzpodbuditi. Tiste knjižnice, ki bi z meritvami standardiziranih kazalcev uspešnosti delovanja pokazale, da so boljše, bi veljalo nagraditi s stimulativnim delom financiranja.

Knjižničarji ne izkoriščamo vseh možnosti, ki nam jih nudi tehnološki razvoj in se prepočasi odzivamo na spremembe v okolju. Po vzgledu nekaterih prodornih tujih bibliotekarjev in informatikov bi lahko ljubljanski visokošolski bibliotekarji vzpodbujali študij informacijskih veščin tudi na tistih fakultetah, kjer še niso bile vključene v redni študijski program in pri učenju sodelovali. Močneje bi se veljalo vključiti v pripravo intraneta za svoje okolje.

Študij bibliotekarstva je preveč orientiran na sedanje naloge bibliotekarjev in premalo na pričakovane naloge v naslednjem desetletju. Namen opisanih seminarskih nalog je bil vzpodbuditi študente bibliotekarstva v meritve kazalcev uspešnosti delovanja knjižnic, v razmišljanje o ustreznosti sedanje organiziranosti procesov v knjižnicah in v kreativno timsko snovanje sprememb.

Literatura

1. **Lumsdaine, E., M. Lumsdaine.** *Creative Problem Solving. Thinking Skills for Changing World*, McGraw-Hill, 1995
2. **Rader, B.R.** *Faculty-librarian collaboration in building the curriculum for the millennium - the US experience*, IFLA Conference 1998, Booklet 1, p. 34-42
3. **Poll, R. in P. te Boekhorst.** *Measuring Quality, International Guidelines for Performance Measurement in Academic Libraries*, IFLA Publication 76, München: Saur, 1996
4. *Keys to Success: Performance Indicators for Public Libraries*, Library Information Series No. 18, London, HMSO, 1990
5. *ISO 11620, Information and documentation - Library performance indicators*, ISO 1.4.1998
6. **Lynch, B.P.** "Measurement and evaluation of public libraries", <http://www.ifla.org/IV/ifla64/027-137e.htm> (15.10.1998)
7. **Cullen, R.** *Measure for Measure. A Post Modern Critique of Performance Measurement in Libraries and Information Services*, Paper of the IATUL conference 1998. <http://educate.lib.chalmers.se/IATUL/proceedcontents/pretpap/cullen.html> (15.10.1998)

8. **Boekhorst, P.** "Report of the Meeting of the IFLA Discussion Group on Performance Measurement at Istanbul, 21 August 1995", *Newsletter IFLA Section URL*, 1996, 27(July)
9. **Popovič M.** "Evalvacija knjižnično-informacijske dejavnosti", *Organizacija in kadri* 21(1988)3/4 : 313-322
10. **Slokar, R.** "Uporabnikovo vrednotenje splošnih knjižnic", *Knjižnica* 40(1996)3/4 : 211-220
11. **Novljan, S.** "Učinkovitost merjenja uspešnosti slovenskih splošnoizobraževalnih knjižnic", *Knjižnica* 41(1997)1 : 7-18
12. **Slokar, R.** "Zakaj merjenje uspešnosti ljudskih knjižnic", *Neprofitni management* 1(1998)2/3 : 37-39
13. **Dolgan Petrič, M.** "Standardi in normativi v slovenskih visokošolskih knjižnicah med teorijo in prakso", *Knjižnica* 42(1998)2/3 : 159-181
14. **Žaucer, M.** "Ocenjevanje relevantnosti periodike", *Raziskovalec* 28(1998)2 : 64-66
15. **Pienaar, H. et al.** *Launching transformation at the academic information service. University of Pretoria; Paper at the IATUL conference 1998*, <http://educate.lib.chalmers.se/IATUL/proceedcontents/pretpap/pienaar.html> (15.10.1998)
16. **Pack, T. et al.** "The Cutting-Edge Libraries of the Ford Motor Company". *Online* 1998, Sept/Oct : 14-30

VREDNOTENJE KNJIŽNIČNIH KATALOGOV S STALIŠČA UPORABNIKOV

Mag. Marija Petek, Centralna tehniška knjižnica
Univerze v Ljubljani

UDK 025.35.003

Povzetek

Čeprav knjižnični katalogi obstajajo že stoletja, se je raziskovanje katalogov kot orodja za iskanje pričelo šele v zadnjem času. Knjižničarji želimo ugotoviti, kako katalog dosega svoje cilje, kako se uporablja, kako uspešno je iskanje ter njegove pomanjkljivosti. Prispevek obravnava vrednotenje knjižničnih katalogov s stališča uporabnikov. Opisane so funkcije katalogov, metode za vrednotenje in njihove značilnosti.

UDC 025.35.003

Summary

Library catalogues have existed for centuries, but only in recent times attempts have been made to evaluate their effectiveness as finding tools. Librarians want to know how well the catalogue performs, how it is used, how successfully it is used and its major problems and limitations. The paper deals with evaluation of library catalogues from the users' point of view. Functions of the catalogue, methods for evaluation and their characteristics are described.

Vrednotenje kot znanstvena metoda

Vrednotenje ali evalvacija je ocenitev vrednosti nekega predmeta ali dejavnosti. Z vrednotenjem kot raziskovalno metodo ugotavljamo (Lancaster, 1977; Popovič, 1988):

- kako knjižnica zadovoljuje potrebe uporabnikov
- pomanjkljivosti v delovanju knjižnice
- izboljšave za učinkovitejše delovanje knjižnice.

Osnova za vrednotenje so cilji, ki morajo biti konkretni in jasni. Osnova so lahko tudi standardi. Cilji splošnoizobraževalne knjižnice se razlikujejo od ciljev narodne ali specialne knjižnice. Vrednotenje je sistematično primerjanje dejanskega stanja s postavljenimi cilji ali standardi. Tako lahko ugotovimo, v kolikšni meri knjižnica izpolnjuje svoje naloge v določenem časovnem obdobju ali če je uvedena novost prinesla željene rezultate (Lancaster, 1977; Popovič, 1988). Lancaster razlikuje tri stopnje vrednotenja: uspešnost, uspešnost glede na vložena finančna sredstva in koristnost glede na vložena finančna sredstva (Lancaster, 1977):

Uspešnost

Z vrednotenjem uspešnosti ugotavljamo, v kolikšni meri knjižnica zadovoljuje potrebe svojih uporabnikov. Poznamo subjektivno (uspešnost merimo na osnovi mnenj uporabnikov) in objektivno vrednotenje (uspešnost merimo na kvantitativni način). Lahko tudi kombiniramo subjektivno in objektivno vrednotenje.

Lancaster razlikuje tudi makro-vrednotenje in mikro-vrednotenje (Lancaster, 1977):

- makro-vrednotenje omogoča, da ugotovimo, kako uspešno deluje določen sistem - rezultati so običajno izraženi s kvantitativnimi podatki brez pojasnitve vzrokov za določeno delovanje in brez predlogov za izboljšave
- mikro-vrednotenje ali diagnostična evalvacija omogoča, da ugotovimo, kako uspešno določen sistem deluje in tudi zakaj; proučuje faktorje, ki vplivajo na delovanje sistema, ugotavlja pomanjkljivosti in predlaga rešitve za izboljšave.

Uspešnost glede na vložena finančna sredstva

S to vrsto vrednotenja ugotavljamo, kako uspešno knjižnica zadovoljuje potrebe svojih uporabnikov glede na vložena finančna sredstva.

Koristnost glede na vložena finančna sredstva

S pomočjo te vrste vrednotenja primerjamo finančna sredstva, ki so potrebna za delovanje nekega sistema, z učinki, ki jih ima sistem na celotno družbo.

Vrednotimo lahko vse procese, ki potekajo v knjižnici: nabava, obdelava in izposoja knjižničnega gradiva ter posredovanje informacij. Smisel vrednotenja je, da vodi k izboljšanju; če ugotovimo pomanjkljivosti, jih moramo odpraviti. Kriteriji za vrednotenje so: kvaliteta, čas, stroški.

Knjižnični katalog

Definicija

Knjižnični katalog je urejen popis gradiva, ki se nahaja v eni ali več knjižnicah (Verona, 1971). Tak popis lahko obsega različno knjižnično gradivo: zaključene in serijske publikacije, avdiovizualno gradivo, računalniške datoteke, itd. Treba pa ga je izdelati na osnovi določenih pravil.

Po mnenju mnogih avtorjev je knjižnični katalog zelo pomemben, ker omogoča dostop do knjižničnega gradiva. Katalog je posrednik med gradivom in uporabniki (Verona, 1971; Lancaster, 1977).

Knjižnične kataloge uporabljajo obiskovalci knjižnice in knjižnično osebje. Obiskovalci lahko ugotovijo, kaj knjižnica ima in česa nima. Knjižničnemu osebju pa katalogi služijo kot pripomoček za sistematično dopolnjevanje knjižničnega fonda in za dajanje informacij.

Osnovna enota kataloga je kataložni vpis, ki obsega podatke o določenem dokumentu ali skupini dokumentov. Kataložni vpis je sestavljen iz značnice in bibliografskega opisa. Pripravi ga katalogizator v skladu s pravilnikom za katalogizacijo.

Cilji knjižničnega kataloga

Cilje, lahko bi rekli tudi naloge ali funkcije knjižničnega kataloga je določil že Charles Ammi Cutter leta 1876 in jih objavil v svojem delu "Rules for a Printed Dictionary katalog" (Cutter, 1995):

- katalog mora uporabniku omogočiti, da lahko poišče knjigo, o kateri pozna avtorja, naslov ali temo
- katalog daje pregled, kaj knjižnica ima od določenega avtorja, na določeno temo, v določeni vrsti literature
- katalog pomaga uporabniku pri izbiri knjige glede na podatek o izdaji in glede na vrsto literature.

Čeprav so kasnejši teoretiki preoblikovali Cutterjeve cilje, so v osnovi ostali nespremenjeni in še vedno veljajo. Cutter, ki se je ukvarjal s križnim katalogom, se je že zavedal vloge uporabnikov in opozarjal na to, da je treba upoštevati njihove potrebe ter da so le-te bolj pomembne kot katalogizatorjeve.

Priporočila, ki jih je sprejela Mednarodna konferenca o katalogizacijskih načelih leta 1961 v Parizu, govori o funkcijah abecednega imenskega kataloga (AIK) (Načela ..., 1961). Katalog je sredstvo, s katerim ugotovimo:

1. ali ima knjižnica določeno knjigo, ki jo označuje
 - a) avtor in stvarni naslov ali
 - b) samo stvarni naslov, če avtor v knjigi ni imenovan ali
 - c) nadomestek za naslov, če avtor in stvarni naslov nista primerna ali ne zadoščata za identifikacijo
2. a) katera dela določenega avtorja in
 - b) katere izdaje določenega dela so v knjižnici.

Ker je Eva Verona menila, da druga točka obsega dve različni nalogi, je v svojem pravilniku za katalogizacijo formulirala naloge takole (Verona, 1970; Verona, 1986):

1. katalog mora odgovoriti na vprašanje, ali knjižnica ima določen dokument
2. katalog mora za določeno delo dati pregled vseh njegovih izdaj, prevodov, priredb, itd., ki jih knjižnica ima
3. katalog mora dati pregled vseh dokumentov, ki obsegajo dela določenega avtorja in se nahajajo v knjižnici.

Poleg tega katalogi omogočajo tudi iskanje po vsebini. Uporabniki lahko ugotovijo (Verona, 1971):

4. katere dokumente ima knjižnica o določenem predmetu

5. katere dokumente ima knjižnica z določenega strokovnega področja.

Ker so prva tri vprašanja povezana s formalnimi značilnostmi dokumentov, najdemo odgovore v AIK. Četrto in peto vprašanje se nanašata na vsebino dokumentov; odgovor na četrto vprašanje nudi abecedni stvarni katalog, na peto pa sistematski katalog. Računalniški katalog lahko posreduje odgovore na vseh pet vprašanj.

Vrednotenje knjižničnih katalogov

Pri vrednotenju knjižničnih katalogov lahko uporabimo enega izmed treh kriterijev: kvaliteto, čas in stroške.

Kvaliteta

Kvaliteto knjižničnih katalogov lahko vrednotimo na dva načina: s stališča pravilnosti kataložnega vpisa in s stališča uporabnikov.

- Kataložni vpis

Vrednotenje katalogov s stališča pravilnosti kataložnega vpisa pomeni preverjanje, ali je le-ta izdelan v skladu z veljavnim pravilnikom za katalogizacijo. Pri računalniškem katalogu ugotavljamo tudi pravilnost vnosa glede na strukturo strojno čitljivega formata.

- Uporabniki

Vrednotenje katalogov s stališča uporabnikov pa pomeni ugotavljanje, ali katalogi zadovoljujejo njihove potrebe in v kakšni meri. Na ta način preverjamo, ali lahko uporabniki s pomočjo kataloga najdejo tiste podatke, ki jih iščejo. Torej gre za uspešnost oz. neuspešnost iskanja v katalogih.

Čas in stroški

Knjižnice ne stremijo več samo za tem, da vodijo kvaliteten katalog, ampak si tudi prizadevajo obdelati knjižnično gradivo čim hitreje in čim ceneje. K temu so že veliko prispevali avtomatizirani sistemi za katalogizacijo, ki so zmanjšali čas in stroške obdelave.

Merimo lahko čas, ki je potreben za katalogizacijo dokumenta in ugotavljamo, zakaj prihaja do zaostankov pri obdelavi. Izračunamo lahko, koliko to stane, primerjamo stroške različnih načinov katalogizacije in se odločimo za najučinkovitejši način.

Vrednotenje kvalitete knjižničnih katalogov s stališča uporabnikov

Začetek preučevanja uporabnikov knjižničnih katalogov sega v leto 1930, ko je William M. Randall na konferenci ALA v Los Angelesu poudaril, da za izboljšanje kvalitete ni potrebno preučevati pravil za katalogizacijo in samih katalogov, ampak raziskovanje uporabnikov katalogov ter njihove značilnosti: izobrazba, informacijske potrebe, poznavanje katalogov, uspešnost iskanja, itd. (Krikelas, 1972; Hafter, 1979; Hogan, 1992).

Nato so se raziskave katalogov s stališča uporabnikov kar vrstile, od 1930 do 1981 jih je bilo več kot petdeset. Ugotavljale so:

- kdo uporablja kataloge
- kateri podatki iz kataložnega vpisa so za uporabnike najkoristnejši
- kako so uporabniki uspešni pri iskanju v različnih vrstah katalogov.

Približno do leta 1960 je bil cilj raziskav izboljšati kataloge, predvsem listkovne. Sedemdeseta leta so bila v znamenju treh raziskav, pomembnih predvsem zaradi metodologije (Lancaster, 1977). Analizirale so obnašanje uporabnikov pri iskanju v katalogih, rezultati naj bi koristili pri izdelavi računalniških katalogov:

- Lipetz B.-A., Yale University Library: User requirements in identifying desired works in a large university library, 1970
- Palmer R. P., University of Michigan: Computerizing the card catalog in the university library - a survey of user requirements, 1972
- Tagliacozzo R., Kochen M., University of Michigan, 1970 (Tagliacozzo, Kochen, 1970; Tagliacozzo, Rosenberg, Kochen, 1970).

Od začetka osemdesetih let pa študije o uporabi katalogov obravnavajo večinoma računalniške kataloge.

Vrste raziskav

V raziskavah knjižničnih katalogov lahko proučujemo dejansko stanje ali uporabimo eksperiment.

Raziskava dejanskega stanja

Raziskava dejanskega stanja proučuje dejansko uporabljanje katalogov in obnašanje uporabnikov. Temelji na resničnih podatkih o dokumentih, ki jih uporabniki iščejo. Take raziskave tudi prevladujejo (Ayres et al., 1968; Tagliacozzo, Kochen, 1970; Lipetz, 1972, Seymour, Schofield, 1973; Pease, Noel Gouke, 1982; Seaman, 1992).

Eksperiment

Pri eksperimentu uporabniki iščejo v katalogu podatke, ki so jih pripravili raziskovalci. Eksperimentalne študije katalogov so redkejšje kot raziskave dejanskega stanja (Cooper, 1970; Lancaster - študija Chicago, 1977; Gorman, Hotsinpillar, 1979; Noel Gouke, Pease, 1982; Seal, Bryant, Hall, 1982).

Predmet raziskav

Raziskave knjižničnih katalogov s stališča uporabnikov lahko proučujejo uporabnike, vrste katalogov, razloge za iskanje, podatke o iskanih dokumentih, najpomembnejše podatke iz kataložnega vpisa za uporabnike, načine iskanja v katalogih ter uspešnost iskanja.

Uporabniki katalogov

Uporabniki katalogov so obiskovalci knjižnice ali knjižnično osebje. Razlikujejo se po spolu, starosti, izobrazbi, motivaciji za iskanje, po izkušnjah z iskanjem po katalogih, po uspešnosti iskanja, itd. Raziskave, ki so ugotavljale, kdo uporablja kataloge, so v glavnem identificirale najmočnejšo skupino uporabnikov določene knjižnice (Krikelas, 1972).

Večina raziskav je proučevala obiskovalce knjižnic; nekatere se primerjale obiskovalce in knjižnično osebje (Lancaster, 1977; Gouke, Pease, 1982). Zasedili smo eno samo raziskavo, ki zajema le knjižnično osebje (Hufford, 1991).

Zelo malo je raziskav, ki so obravnavale obiskovalce, ki katalogov sploh ne uporabljajo (Lancaster, 1977). Krikelas je ugotovil, da kataloge uporablja 50-79% obiskovalcev, včasih pa le 25-45% (Krikelas, 1972).

Vrste katalogov

Raziskave so zajemale različne vrste katalogov. Starejše raziskave so obravnavale listkovne (AIK, naslovni, abecedni stvarni, sistematski, križni) in tiskane kataloge. Novejše raziskave, ki so obravnavale računalniški katalog, so pokazale, da so ga uporabniki dobro sprejeli (Pease, Noel Gouke, 1982; Alzofon, Van Pullis, 1984; Getz, 1987; Alexander, 1991; Connaway, Johnson, Searing, 1997). V obdobju uvajanja računalniških katalogov so pogosto primerjali novo vrsto kataloga s klasičnimi katalogi; v CTK so uporabniki največ uporabljali računalniški katalog (Petek, 1994).

Razlogi za iskanje v katalogih

Za iskanje v katalogih so uporabniki različno motivirani. Čim bolj so motivirani, več truda so pripravljani vložiti v iskanje. Uporabniki najpogosteje

iščejo po katalogih, ker potrebujejo gradivo za izpite, seminarske in diplomске naloge, disertacije, raziskovalne projekte. Drugi razlogi pa so še: priprava na predavanje, verifikacija podatkov, razvedrilo, itd. (Krikelas, 1972; Hafter, 1979). Tudi v CTK uporabniki največkrat potrebujejo gradivo za izpite (Petek, 1994).

Podatki o iskanih dokumentih

Proučujemo lahko podatke o dokumentih, ki jih uporabniki poznajo pred iskanjem ter tudi popolnost in točnost teh podatkov.

- Katere podatke imajo uporabniki

Uporabniki imajo o gradivu, ki ga iščejo, različne podatke: avtorja, naslov, leto izida, ključne besede, itd. Tagliacozzo je ugotovila, da imajo uporabniki najpogosteje podatke o avtorjih (Tagliacozzo, Rosenberg, Kochen, 1970), v CTK pa podatke o naslovih (Petek, 1994).

- Popolnost in točnost podatkov

Nekatere raziskave so ugotovljale, kako popolne in točne podatke imajo uporabniki. Uporabniki imajo popolnejše podatke o naslovih (Tagliacozzo, Rosenberg, Kochen, 1970; Petek, 1994). Lipetz pa je ugotovil, da so podatki o naslovih in avtorjih približno enako popolni in točni (Lipetz, 1972).

Podatke o iskanih dokumentih lahko proučujemo tudi glede na to, ali jih uporabniki vedo na pamet ali prinesejo h katalogu zapisane podatke. Bolj popolni in točni so zapisani podatki (Tagliacozzo, Rosenberg, Kochen, 1970). Ugotovljamo lahko tudi izvor, kjer so uporabniki dobili te podatke: profesor, članek, prijatelj, itd. (Seymour, Schofield, 1973).

Najpomembnejši podatki iz kataložnega vpisa za uporabnike

Že Susan Ackers je leta 1931 ugotovila, da obiskovalci največ uprabljajo relativno majhen del podatkov iz kataložnega vpisa: predvsem imena avtorjev, naslov in leto izida; manj pa kraj izida, ime založnika, podatek o izdaji; zelo redko knjižno zbirko ter podatke o ilustracijah (Krikelas, 1972; Lancaster, 1977). Podobni rezultati veljajo tudi za knjižnično osebje (Hufford, 1991). Lundgren in Simpson sta ugotovila, da je za uporabnike najbolj koristen podatek o naslovu, ki mu sledita podatek o avtorju in letu izida; najmanj uporabna podatka pa sta ilustracije in velikost dokumenta (Lundgren, Simpson, 1997).

Načini iskanja v katalogih

Uporabniki iščejo v katalogih na različne načine. Najpogostejša sta predvsem dva: iskanje določenega dokumenta in iskanje na temo.

- Iskanje določenega dokumenta

Iskanje določenega dokumenta temelji na vedenju uporabnika, da dokument obstaja in ima o njem nekaj podatkov, npr. avtorja in/ali naslov. Večina raziskav je obravnavala to vrsto iskanja, verjetno zato, ker je prva naloga kataloga, da ugotovimo, ali knjižnica ima določen dokument (Lancaster, 1977).

- Iskanje na temo

Iskanje na temo je sestavljeno iz dveh faz. Najprej moramo najti ustrezno predmetno oznako (ključna beseda, deskriptor, UDK vrstilec ...), nato pa še izbrati relevantne dokumente izmed vseh, ki smo jih dobili kot rezultat iskanja (Lancaster, 1977).

Raziskave kažejo, da je način iskanja v katalogu odvisen od značilnosti uporabnikov, še posebej od izobrazbe. Čim višjo izobrazbo imajo uporabniki, večja je verjetnost, da bodo iskali točno določen dokument; in sicer zato, ker si sami preskrbijo podatke z branjem člankov, pregledovanjem bibliografij, indeksov, itd. (Tagliacozzo, Kochen, 1970; Krikelas, 1972; Hafter, 1979; Seal, Bryant, Hall, 1982).

Način iskanja povezujejo tudi z vrsto knjižnice: v univerzitetnih in specialnih prevladuje iskanje določenih dokumentov, v splošno izobraževalnih pa iskanje na temo (Lancaster, 1977; Hafter, 1979; Petek, 1994).

V listkovnih katalogih prevladuje iskanje določenih dokumentov (Seal, Bryant, Hall, 1982). V računalniških katalogih je več iskanja na temo (Hufford, 1991; Hogan, 1992; Carter, Ok Park, 1993; Petek, 1994).

Lipetz je ugotovil, da obstaja tudi prikrito iskanje na temo (Lancaster, 1977). Od vseh uporabnikov, ki so iskali določen dokument, je bilo 16% takih, ki so v resnici iskali na temo. Iskanja so se lotili tako, da so najprej poiskali neko znano knjigo pod naslovom ali avtorjem zato, da so ugotovili, v katero predmetno področje spada; nadaljevali pa so z iskanjem na temo.

Uspešnost iskanja v katalogih

Iskanje v katalogu je uspešno, če uporabnik najde v katalogu tisto, kar potrebuje. Raziskave kažejo, da so uporabniki kar uspešni; uspešnejši so pri iskanju na temo (Hafter, 1979). Krikelas navaja uspešnost iskanja od 51-67%

(Krikelas, 1972), Tagliacozzo 71.9% (Tagliacozzo, Rosenberg, Kochen, 1970), Lipetz 84% (Lipetz, 1972), v CTK 89,2% (Petek, 1994).

Hafter je ugotovila, da je iskanje po katalogih uspešnejše v raziskavah dejanskega staja kot v eksperimentih (Hafter, 1979).

Na uspešnost iskanja vpliva več dejavnikov (Lancaster, 1977):

- celotna knjižnična zbirka
- ažurnost kataloga
- ali je uporabnik vešč iskanja
- ali je uporabnik motiviran za iskanje
- kakšne podatke ima uporabnik o gradivu, ki ga išče
- itd.

Nekatere raziskave so proučevale vzroke za neuspešno iskanje v klasičnih katalogih (Tagliacozzo, Rosenberg, Kochen, 1970; Lipetz, 1972; Seymour, Schofield, 1973) ter tudi v računalniških (Peters, 1989; Seaman, 1992). Ugotovile so, da je najpogostejši vzrok dejstvo, da knjižnica v svojem fondu nima določenega dokumenta (Krikelas, 1972; Hafter, 1979; Petek, 1994). Drugi vzroki za neuspešnost pa so lahko tudi: uporabnik ne zna iskati, uporabnik nima popolnih in točnih podatkov o iskanem dokumentu, v katalogu je napaka, itd.

Metodologija

Vsaka raziskava je sestavljena iz več faz:

- definiranje problema
- opredelitev ciljev raziskave
- zbiranje potrebnih podatkov
- vzorčenje
- analiza zbranih podatkov
- interpretiranje rezultatov.

Pri vrednotenju knjižničnih katalogov lahko uporabljamo različne metode: opazovanje uporabnikov, anketni vprašalnik, intervju, kombinacijo dveh ali več metod. Metode izberemo v skladu s cilji raziskave.

Opazovanje uporabnikov

Opazovanje je eden izmed najstarejših načinov za zbiranje podatkov. Biti mora sistematično in objektivno. Omogoča, da spoznamo dejansko obnašanje uporabnikov ter primerjamo dejansko obnašanje s tistim, kar so povedali. Opazovanje lahko odkrije tudi dejanja, ki se jih ljudje ne zavedajo ali tista, za katere menijo, da so nepomembna. Ker samo opazovanje ne zadostuje za raziskavo, ga dopolnimo z drugimi metodami.

Z opazovanjem uporabnikov lahko ugotavljamo, koliko se knjižnični katalogi uporabljajo: ob različnih urah dneva, različnih dnevih v tednu in skozi celo šolsko leto. Če uporabnike opazujemo pri iskanju v katalogih, jim lahko postane neprijetno in spremenijo svoje običajno obnašanje, kar pomeni, da se trudijo preveč ali pa premalo. Uporabnike v glavnem opazujemo, ne da bi jih prosili za dovoljenje (Powell, 1988). Pri tem se poraja vprašanje, ali morda s tem ne posegamo v njihovo zasebnost.

Dnevnik transakcij

Uporabnike računalniških katalogov lahko opazujemo na osnovi dnevnika transakcij (angl. transaction log). Ker se vsaka transakcija, vrsta, vsebina in čas registrirajo, omogoča natančno spremljanje iskanja, ki ga izvede uporabnik in rezultatov, ki jih ponudi računalnik. S pomočjo te metode lahko izvemo, koliko in kdaj se katalog uporablja, kako uporabniki iščejo, kaj iščejo, katere ukaze uporabljajo, kakšne napake delajo, itd. (Peters, 1989; Flaherty, 1993; Kaske, 1993; Peters, 1993; Blecic et al., 1998).

Mnogi avtorji se sprašujejo, ali je potrebno uporabnike obvestiti o tem, da se njihove transakcije nadzirajo in analizirajo.

Anketni vprašalnik

V raziskavah knjižničnih katalogov se anketni vprašalnik pogosto uporablja. Vprašalnike lahko uporabnikom razdelimo v knjižnici pred ali po iskanju v katalogu. Možno je tudi, da vprašalnik prilagodimo procesu iskanja v katalogih in ga razdelimo na dva dela: pred in po iskanju. Anketne vprašalnike lahko pošljemo tudi po pošti ali uporabimo online vprašalnik. Vprašalnik lahko dopolnimo tudi z intervjuji ali drugimi metodami.

Anketni vprašalnik pripravimo na osnovi ciljev raziskave, s katerimi v uvodu vprašalnika anketirance tudi seznanimo (Wood, 1969; Powell, 1988). Če je potrebno, razložimo tudi koncept vprašalnika. Uporabnikom ne sme-

mo vsiljevati vprašalnika, ampak jih moramo najprej vprašati, če želijo sodelovati. V vprašalniku tudi navedemo, kje lahko anketiranci dobijo dodatna pojasnila. Na koncu vprašalnika se jim zahvalimo za sodelovanje in jim povemo, kje oddajo izpolnjen vprašalnik.

Anketiranje mora v celoti potekati v enakih pogojih, zato med samim anketiranjem ne uvajamo novosti, ker rezultatov pred in po spremembi ne moremo obravnavati skupaj.

Prednosti anketiranja:

- lažja in cenejša izvedljivost
- anonimnost, neosebnost
- večja poštenost odgovorov
- ni direktnega stika med izpraševalcem in anketirancem, tako da le-ta ne more vplivati nanj
- odpadejo različne interpretacije vprašanj
- anketiranec lahko vprašalnik izpolnjuje v miru; počasi ali hitro, kakor mu bolj ustreza
- anketiranec ima pregled nad vsemi vprašanji (Wood, 1969; Busha, Harter, 1980; Powell, 1988).

Vprašanja morajo biti za anketirance čim bolj konkretna, nedvoumna, kratka in razumljiva (Wood, 1969; Busha, Harter, 1980; Powell, 1988). Vprašanja so lahko zaprtega ali odprtega tipa. Najbolj učinkoviti so vprašalniki z obema vrstama vprašanj.

Vprašanja zaprtega tipa

Vprašanja zaprtega tipa anketirancem ponujajo vnaprej pripravljene odgovore. Anketiranci izberejo in označijo eno od navedenih možnosti, ki se najbolj približa njihovem mnenju. Če je posebej označeno, lahko izberejo več odgovorov. Zaprta vprašanja so lažje razumljiva, omogočajo hitro odgovarjanje in enostavno analizo odgovorov (Powell, 1988). Pri vsakem vprašanju dodamo tudi kategorijo "ostalo", ki anketirancem omogoča, da sami formulirajo ustrezen odgovor, če jim nobena od ponujenih možnosti ne zadošča. Lahko dodamo tudi kategorijo "ne vem", ker anketiranci o določeni stvarni lahko tudi nimajo izoblikovanega stališča.

Primer

S čim ste pričeli iskanje v katalogu? (Obkrožite samo en odgovor!)

138 1. Avtor

2. Naslov
3. Ključne besede
4. UDK vrstilec
5. Ostalo (navedite)

Primer

Kaj bi vam olajšalo iskanje po katalogih? (Obkrožite lahko več odgovorov)

1. Navodila za uporabo katalogov
2. Stalna pomoč knjižničarja pri katalogih
3. Več terminalov
4. Ne vem
5. Ostalo (navedite)

Stopenjske lestvice

Pri stopenjskih lestvicah anketiranci lahko natančno izrazijo intenzivnost svojega mnenja, in sicer tako, da v izbrano okence vpišejo križec.

Primer

Kako pogosto ste uporabljali kataloge v letu 1997? (Uporabo posameznega kataloga označite s križcem (X)!)

	Zelo pogosto	Pogosto	Redko	Nikoli
Tiskani katalog				
Listkovni katalog				
Računalniški katalog				

Podobno:

Kako pogosto ste našli podatke v katalogu?

Semantična skala

Semantična skala je sestavljena iz parov antonimov, s petimi ali sedmimi stopnjami. Za vsak besedni par anketiranci vpišejo križec pod izbrano številko, tako da njihovi odgovori izražajo intenzivnost mnenja:

- 1 - najslabše
- 2 - slabo

3 - srednje (niti pozitivno niti negativno)

4 - dobro

5 - najboljše.

Primer

Prosimo, da ocenite knjižnične kataloge (tudi, če jih ne uporabljate)! (Na voljo imate ocene od 1 - najslabše do 5 - najboljše; v vsaki vodoravni vrstici vpišite križec (X) pod izbrano oceno)

Listkovni katalog

	1	2	3	4	5	
nerazumljiv						razumljiv
neažuren						ažuren
nepotreben						potreben

Računalniški katalog

	1	2	3	4	5	
nerazumljiv						razumljiv
neažuren						ažuren
nepotreben						potreben

Vprašanja odprtega tipa

Na vprašanja odprtega tipa anketiranci odgovarjajo popolnoma svobodno in sami oblikujejo odgovor. Na koncu vprašalnika damo anketirancem priložnost, da izrazijo svojo kritiko, pohvalo, pripombe, predloge oziroma vse tisto, kar želijo povedati.

Primer

Napišite vse podatke, ki jih imate o knjigi, ki jo iščete! (Besed ne krajšajte!)

1. avtor(ji)
2. naslov
3. tema, področje
4. leto izida
5. ostalo (navedite)

Vaše pripombe

.....
.....

Mesto in čas anketiranja

Za anketiranje je potrebno izbrati primerno mesto in čas.

- Če vrednotimo knjižnične kataloge, so prostori knjižnice primerno mesto za anketiranje čitalnica, prostor, kjer se nahajajo katalogi, informacijski pult, itd. Če želimo ugotoviti, koliko obiskovalcev sploh išče v katalogih, je najbolje, da jih anketiramo že pri vhodu v knjižnico.
- Izbrati moramo tudi ustrezen čas za anketiranje, da bi dobili čim bolj značilno sliko uporabe katalogov. Pametno je, da se izognemo mesecem z največjim in najmanjšim obiskom v knjižnici. Poletna meseca kot julij in avgust nista primerna, ker se število uporabnikov zmanjša (Wood, 1969). Upoštevamo tudi značilnosti določene vrste knjižnice. Za šolske, fakultetne in univerzitetne knjižnice je značilno, da se ob začetku šolskega leta poveča število novih vpisov - za anketiranje tak čas ni primeren, ker novovpisani uporabniki pogosto ne poznajo niti knjižnice, kaj šele katalogov. Če pa želimo raziskovati kataloge s stališča novovpisanih uporabnikov, bomo anketiranje izpeljali na začetku šolskega leta.

Anketne vprašalnike lahko uporabnikom delimo ob različnih časih dneva: zjutraj, dopoldan, popoldan, zvečer.

Pilotna anketa

Pred pravo anketo lahko izvedemo tudi pilotno anketo, s katero ugotovimo, če je vprašalnik dovolj razumljiv in če bodo anketiranci imeli pri izpolnjevanju težave (Wood, 1969; Busha, Harter, 1980; Powell, 1988). Naključnim uporabnikom razdelimo manjše število vprašalnikov. Če je večina anketirancev potrebovala dodatna pojasnila in če so bili vprašalniki pomanjkljivo izpolnjeni, potem je treba vprašanja preoblikovati ali dodati pojasnila.

Po končani pilotni anketi in po morebitnih spremembah opravimo pravo anketo. Poleg vsebine ankete je pomemben tudi videz anketnega vprašalnika. Uporabniki često ignorirajo nepregledne vprašalnike (Wood, 1969).

Intervju

Lancaster trdi, da so za preučevanje katalogov najbolj učinkoviti intervjuji, čeprav zahtevajo več časa, osebja in tudi usposabljanje izpraševalcev (Lancaster, 1977). Intervju lahko kombiniramo tudi z drugimi metodami. Powell priporoča, da najprej izpeljemo pilotni intervju (Powell, 1988).

V intervjuju uporabljamo vprašanja odprtega tipa. Od splošnih vprašanj preidemo na bolj posebna. Čeprav intervju temelji na vnaprej pripravljenih vprašanjih, mora biti čim bolj podoben pogovoru.

Med prednosti intervjuja prištevamo osebni stik med izpraševalcem in tistim, ki odgovarja. Vendar pa ima lahko osebni stik tudi negativne posledice še posebej, če izpraševalec na kakršen koli način vpliva na intervjuvanca, bodisi z različnimi interpretacijami vprašanj bodisi z burnimi reakcijami na odgovore, itd.

Uporabnike lahko intervjuvamo v knjižnici ob različnih priložnostih:

- ob prihodu v knjižnico
- med samim iskanjem po katalogu
- pred in po iskanju v katalogu
- po iskanju v katalogu.

Intervjuvanje sicer lahko poteka tudi po telefonu, vendar ga pri raziskavah katalogov nismo zasledili. Med intervjujem si podatke zapisujemo ali pa snemamo. Poznamo dve vrsti intervjujev: intervju posameznika in intervju skupine.

- Intervju posameznika

Intervju posameznika poteka tako, da naenkrat izprašujemo le eno osebo.

- Intervju skupine

Intervju skupine poteka v obliki pogovora med izpraševalcem in skupino oseb. Skupina običajno obsega osem do dvanajst ljudi, ki jih premišljeno (ne naključno) izberemo na osnovi določene skupne značilnosti (študenti, zaposleni, itd.), vendar pa je zaželeno različno mnenje o temi intervjuja. Izpraševalec se mora prilagoditi dinamiki skupine in paziti na to, da vsak izrazi svoje stališče o določenem problemu.

Ko analiziramo zbrane podatke, ne proučujemo le izgovorjenih stavkov in fraz, temveč tudi način, kako so bili povedani ter reakcije, interakcije posameznika proti skupini in obratno. To je tudi ena izmed prednosti intervjuja skupine.

Intervjuje skupin so uporabili za merjenje zadovoljstva uporabnikov z računalniškim katalogom (Connaway, Johnson, Searing, 1997).

Drugi načini zbiranja podatkov

Poleg opazovanja uporabnikov, ankete in intervjuja lahko potrebne podatke za vrednotenje katalogov zberemo tudi na druge načine: proučevanje internih zadolžnic in zahtevkov za medknjižnično izposajo, proučevanje vprašanj, ki jih imajo uporabniki v zvezi z iskanjem po katalogu, preverjanje podatkov, ki jih uporabniki niso našli, itd.

Interne zadolžnice in zahtevki za medknjižnično izposajo

Na osnovi internih zadolžnic in zahtevkov za medknjižnično izposajo lahko ugotovljamo popolnost in točnost podatkov, ki jih uporabniki navedejo. Seaman je na ta način raziskoval vzroke za neuspešno iskanje v računalniškem katalogu (Seaman, 1992).

Vprašanja uporabnikov v zvezi z iskanjem po katalogu

Lancaster meni, da je koristno proučevati vprašanja, s katerimi se uporabniki obračajo na osebe v knjižnici. Tako izvemo, kakšne probleme imajo pri iskanju v katalogu in kakšne napake najpogosteje delajo (Lancaster, 1977).

Podatki, o dokumentih, ki jih uporabniki niso našli v katalogu

Podatke o dokumentih, ki jih niso našli v katalogu, so uporabniki zapisovali na posebne liste, ki so bili za to pripravljeni ob katalogih. Seymour in Schofield sta tako proučevala vzroke za neuspešno iskanje (Seymour, Schofield, 1973).

Vzorčenje

Če želimo spoznati uporabnike, njihovo mišljenje, potrebe, obnašanje, itd., jih moramo proučevati. Ker je število uporabnikov običajno preveliko, da bi lahko vsakega posebej povprašali, izberemo vzorec uporabnikov. Bistvo

vzorčenja je, da iz populacije, ki jo raziskujemo, izberemo najbolj značilne elemente; raziskava pa je zato cenejša in lažje izvedljiva (Powell, 1988; Simpson, 1988). Rezultati, ki jih dobimo, veljajo za celo populacijo.

Vzorec mora biti čimbolj reprezentativen, kar pomeni, da mora imeti enake značilnosti kot populacija; verjetnost določene lastnosti v vzorcu mora biti enaka verjetnosti v sami populaciji.

V bibliotekarstvu se pogosto uporablja **naključni vzorec**, ker zagotavlja reprezentativnost, saj ima vsak element enako možnost, da je izbran (Powell, 1988; Simpson, 1988). Eden od načinov je vzorčenje s pomočjo tabele naključnih števil (Busha, Harter, 1980; Powell, 1988). V nekaterih raziskavah so uporabnike katalogov za anketo ali intervju izbrali s časovnim vzorčenjem - glavni kriterij je dan in ura prihoda ali iskanja (Lancaster, 1977 - UK catalogue use survey; Noel Gouke, Pease, 1982; Seal, Bryant, Hall, 1982; Popovič, 1988; Petek, 1994).

Odločimo se lahko tudi za **stratificiran ali sistematičen vzorec**.

Velikost vzorca

Mnenja o velikosti vzorca so različna. Velja pa splošno načelo: boljše je, če je vzorec večji (Powell, 1988). Velikost vzorca je odvisna od željene stopnje natančnosti med vzorcem in populacijo; za večjo stopnjo natančnosti potrebujemo večji vzorec (Wood, 1969; Powell, 1988). Vendar pa ni pametno, da je vzorec večji, kot je potrebno (Petz, 1981).

Vzorec običajno predstavlja 10% populacije, tudi na področju bibliotekarstva in informacijskih znanosti (Shirey, 1980). Obstajajo tabele z že izračunanimi velikostmi vzorcev glede na število elementov v populaciji (Powell, 1988). Nekateri tabele določajo velikost vzorca na osnovi različnih stopenj zaupanja in tolerance (Wood, 1969). Velikost vzorca lahko izračunamo tudi s pomočjo formule (Busha, Harter, 1980; Powell, 1988).

Analiza zbranih podatkov

Zbrane podatke analiziramo in rezultate uporabimo za izboljšanje učinkovitosti knjižničnih katalogov. Lipetz ugotavlja, da največje možnosti za to predstavljata nabavna politika in izobraževanje uporabnikov (Hafer, 1979):

- z boljšo nabavno politiko in hitrejšim postopkom katalogizacije lahko povečamo uspešnost iskanja za 10%

- z izobraževanjem uporabnikov o iskanju po katalogih lahko pričakujemo 5% povečanje uspešnosti
- s spremembami v katalogih, kot so npr. nove možnosti za iskanje, lahko povečamo učinkovitost samo za 1%.

Pri primerjavi rezultatov z drugimi knjižnicami moramo biti previdni, kajti upoštevati je treba vrsto knjižnice, uporabljeno metodologijo ter specifične pogoje, v katerih knjižnica deluje.

Zaključek

Raziskovanje in vrednotenje knjižničnih katalogov je del sodobnega poslovanja knjižnic. Ugotovimo lahko, ali katalogi izpolnjujejo svoje cilje in v kolikšni meri. Spoznamo značilnosti uporabnikov, ki iščejo po katalogih in njihovo uspešnost. Če analiziramo primere neuspešnega iskanja, lahko identificiramo vzroke, ki jih poskušamo odpraviti in tako izboljšati učinkovitost katalogov ter hkrati tudi povečati zadovoljstvo uporabnikov.

Literatura

1. **Alexander B. B.** "OPAC or card catalog : patrons preference in an academic library". *Technical services quarterly*, 9(1991)1 : 43-55
2. **Alzofon S. R., Van Pullis N.** "Patterns of searching and success rates in an online catalog". *College and research libraries*, 45(1984)2 : 110-115
3. **Ayres F. H. et al.** "Author versus title - a comparative survey of the accuracy of the information which the users brings to the library catalogue". *Journal of documentation*, 24(1968)4 : 266-272
4. **Blecic D. D. et al.** "Using transaction log analysis to improve OPAC retrieval results". *College and research libraries*, 59(1998)1 : 39-50
5. **Busha C. H., Harter S. P.** *Research methods in librarian ship : techniques and interpretation*. New York : Academic Press, 1980
6. **Carter T., Ok Park H.** "A user survey of the online public access catalog at California State University, Fresno". *Library software review*, 12(1993)2 : 45-53
7. **Connaway L. S., Johnson D. W., Searing S. E.** "Online catalogs from the users' perspective - the focus group interviews". *College and research libraries*, 58(1997)5 : 403- 420
8. **Cooper W. S.** "The potential usefulness of catalog access points other than author, title and subject". *Journal of the American Society for Information Science*, 21(1970)2 : 112- 127

9. **Gorman M., Hotsinpiller J.** "ISBD - aid or barrier to understanding?". *College and research libraries*, 40(1979)6 : 519-526
10. **Flaherty P.** "Transaction logging systems: a descriptive summary". *Library hi tech*, 11(1993)2 : 67-87
11. **Hafter R.** "The performance of card catalogs - a review of research". *Library research*, 1(1979)3 : 199-222
12. **Hogan S. A.** *Educating users about catalogues and cataloguing - the impossible dream, 58th IFLA general conference, New Delhi, 30 August - 5 September 1992, str. 17-20*
13. **Horvat A.** *Knjižnični katalog i autorstvo*. Rijeka : Benja, 1995
14. **Hufford J. R.** "Use studies and OPACS". *Technical services quarterly*, 9 (1991)1 : 57-70
15. **Kaske N. K.** "Research methodologies and transaction log analysis: issues, questions, and a proposed model". *Library hi tech*, 11(1993)2 : 79-86
16. **Krikelas J.** "Catalog use studies and their implications". *Advances in librarianship*, 3(1972) : 195-220
17. **Lancaster, F. W.** *The measurement and evaluation of library services*. Washington : Information Resources Press, 1977
18. **Lipetz B.-A.** "Catalog use in a large research library". *Library quarterly*, vol. 42(January 1972) : 129-139
19. **Lundgren J., Simpson B.** "Cataloging needs survey for Faculty at the University of Florida". *Cataloging & classification quarterly*, 23(1997)3-4 : 47-63
20. "Načela, sprejeta na Mednarodni konferenci o katalogizacijskih načelih v Parizu oktobra 1961". *Knjižnica*, 5(1961) : 110-117
21. **Noel Gouke M., Pease S.** "Title searches in an online catalog and a card catalog". *The journal of academic librarianship*, 8(1982)3 : 137-143
22. **Pease S., Noel Gouke M.** "Patterns of use in an online catalog and a card catalog". *College and research libraries*, 43(1982)4 : 279-291
23. **Petek M.** *Vrednovanje kataloga knjiga u Centralnoj tehniškoj knjižnici u Ljubljani : magistrski rad*. Varaždin, 1994
24. **Peters T. A.** "When smart people fail : an analysis of the transaction log of an online public access catalog". *Journal of academic librarianship*, 15(1989)5 : 267-273
25. **Peters T. A. et al.** "An introduction to the special section on transaction log analysis". *Library hi tech*, 11(1993)2 : 38-66
26. **Petz B.** *Osnove statističke metode za nematematičare*. Zagreb : SNL, 1981
27. **Popovič M.** "Evalvacija knjižnično-informacijske dejavnosti". *Organizacija in kadri*, 21(1988)3-4 : 313-322

28. **Popovič M.** *Študij uporabnikov kot izhodišče za opredelitev ciljev in evalvacijo Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani*. Ljubljana : Narodna in univerzitetna knjižnica, 1988
29. **Powell R. R.** *Basic research methods for librarians*. 3rd printing. Norwood : Ablex, 1988
30. **Seal A., Bryant P., Hall C.** *Full and short entry catalogues : library needs and uses*. Aldershot : Gower, 1982
31. **Seaman S.** "Online catalog failure as reflected through interlibrary loan error requests". *College and research libraries*, 53(1992)2 : 113-120
32. **Seymour C. A., Schofield J. L.** "Measuring reader failure at the catalogue". *Library resources and technical services*, 17(1973)1 : 6-24
33. **Shirey D. L.** "Statistical methods and analysis". *Encyclopedia of library and information science*, 29(1980) : 78-101
34. **Simpson I. S.** *Basic statistics for librarians*. 3rd revised ed. London : Library Association, 1988
35. **Simpson I. S.** *How to interpret statistical data : a guide for librarians and information scientists*. London : Library Association, 1990
36. **Tagliacozzo R., Kochen M.** "Information-seeking behavior of catalog users". *Information storage and retrieval*, 6(1970) : 363-381
37. **Tagliacozzo R., Rosenberg L., Kochen M.** "Access and recognition - from users' data to catalogue entries". *Journal of documentation*, 26(1970)3 : 230-249
38. **Verona E.** *Abecedni katalog u teoriji i praksi*. 2. preradeno izd. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1971
39. **Verona E.** *Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga*. Dio 1: Odrednice i redalice, 1970
40. **Verona E.** *Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga*. Dio 1: Odrednice i redalice. 2. izmijenjeno izd., 1986
41. **Verona E.** *Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga*. Dio 2: Kataložni opis, 1983
42. **Wood D. N.** "Discovering the user and his information needs". *Aslib proceedings*, 21(1969)7 : 262-270

MARKOM d.o.o.

VAŠ DOBAVITELJ
VSAKOVRSNE LITERATURE IZ
UVOZA IN VAŠ MOST DO
VSEH SVETOVNIH
ZALOŽNIKOV

EDINI POOBLAŠČENI
ZASTOPNIK V SLOVENIJI ZA
CELOTEN ZALOŽNIŠKI
PROGRAM

EUROPEAN LANGUAGE INSTITUTE, Recanati, ITALIJA

SPLOŠNOIZOBRAŽEVALNE KNJIŽNICE, JAVNE KNJIŽNICE, SPLOŠNE KNJIŽNICE IN KNJIŽNICE NA SPLOŠNO

Eva Kodrič- Dačić, Narodna in univerzitetna knjižnica,
Ljubljana

UDK 027.022(497.4)

Povzetek

V zadnjih nekaj letih so začeli avtorji v strokovni literaturi poleg uveljavljenega termina splošnoizobraževalne knjižnice uporabljati izraz splošne knjižnice. V predlogih za novi zakon o knjižničarstvu ter v predlogu prenovljenih standardov za splošnoizobraževalne knjižnice pa je za ta tip knjižnic predlagano celo poimenovanje javna knjižnica. Spreminjanje uveljavljenih terminov, če za to ni vsebinskih osnov, je v znanosti nezaželeno. Poimenovanje določenega tipa knjižnic izhaja iz njene vsebine in razvoja in ga ni mogoče poljubno spreminjati. Kratek zgodovinski pregled razvoja koncepta splošnoizobraževalne knjižnice in izrazov, s katerimi je bila na Slovenskem poimenovana, pokažeta, da terminološki problemi niso le formalne narave, temveč sodijo med temeljne probleme bibliotekarstva kot znanstvene discipline.

UDC 027.022(497.4)

Summary

The bill for the new law on librarianship and the proposition for the renewed standards for general educational libraries, one of the proposed names for this type of libraries is public library. Change of professional terminology without any conceptual basis is undesirable in science. The denomination of a certain type of a library derives from its contents and development and cannot be changed ad libidum. A short historical survey of the concept of general educational libraries and terms used for them in Slovenia reveals the fact that terminological problems are not only formal in nature but pertinent to basic problems of librarianship as a scientific discipline.

To, čemur roža pravimo, dišalo bi prav tako lepo z imenom drugim...

William Shakespeare: Romeo in Julija

Uvod

Ob pripravah strokovnih smernic za novi zakon o knjižničarstvu ter ob pripravi novih standardov in normativov za splošnoizobraževalne knjižnice, so se začela v strokovnih krogih pojavljati nova poimenovanja za splošnoizobraževalno knjižnico. Nekateri avtorji/ce, ki usmerjajo razvoj raziskav na tem področju, že dalj časa uporabljajo izraz *splošna knjižnica*, ko govorijo o splošnoizobraževalni knjižnici¹. V predlogu novih standardov in normativov za ta tip knjižnic pa srečamo spet novo poimenovanje: *javna knjižnica*.

Do danes pravzaprav ni bilo moč prebrati vsebinskih utemeljitev, ki bi upravičevale uvajanje enega ali drugega izraza namesto starega. Splošnoizobraževalne knjižnice svojih funkcij, ki jih še vedno določata veljavni Zakon o knjižničarstvu² in Normativi in standardi za splošnoizobraževalne knjižnice³ niso bistveno spremenile. Celo predloga novega zakona in standardov ne prinašata vsebinskih novosti, ki bi upravičevale spremembo poimenovanja. Zdi se, da je razlog za predloge o spremembi naziva nekakšno nelagodje ob dolgem in okornem izrazu, ki nas z značilno vezavo besed spominja na nekdanji samoupravni novorek.

Na prvi pogled se morda zdi, da ni razloga, da ne bi začeli uporabljati novega, bolj blagovlasnega izraza, saj "to, čemur roža pravimo, dišalo bi prav tako lepo z imenom drugim". Vendar je bibliotekarstvo, čeprav je praksa v dnevnem stiku z leposlovjem, znanost, izraz splošnoizobraževalna knjižnica pa termin, ki nam v tipologiji knjižnic pomeni čisto določen tip knjižnice, definiran s čisto določenimi specifičnimi nalogami, ki jo ločijo od drugih tipov knjižnic.

Seveda nas vsako spreminjanje zakonodaje, ki posega globoko v strokovna področja, prisili, da se ponovno soočimo z že uveljavljenimi rešitvami in definicijami. Če kdaj, potem je prav zdaj pravi čas, da stvari postavimo (ali prestavimo) na svoje mesto. Uvajanje sprememb in odgovornost zanje sta v pristojnosti nas, bibliotekarjev. Zato je naša tudi naloga, da zahteve po

1 *Na primer: UNESCOv Manifest o splošnih knjižnicah. Knjižničarske novice. Priloga, Ljubljana, 1995, l.5, št.3*

2 *Zakon o knjižničarstvu. Uradni list SRS, 1982, št.27*

3 *Normativi in standardi za splošnoizobraževalne knjižnice. Poročevalec, Ljubljana, 1987, l.6, št.28, str.70-78*

spremembah utemeljimo s strokovnimi argumenti in si tako postavimo trdna izhodišča za prihodnje delo.

Termini so namreč osnovno orodje, s katerim je znanosti omogočeno znanstveno raziskovanje. In ob poskusu najti novo, ustrežnejše poimenovanje za splošnoizobraževalno knjižnico, se ponovno izkaže, da je terminologija (če se zatečem k F.Pedičku) "tisti znakovni sistem znanosti, v katerem se zrcali vsa tematika, vsa problematika in ves razvoj ter vrednost določene znanosti"⁴. In če je bibliotekarstvo res znanost, potem naj bi spreminjanje terminov oziroma uvajanje novih terminov temeljilo na vsebinskih in ne na formalnih razlogih.

V članku bom zato skušala ugotoviti, ali obstajajo vsebinski razlogi za spremembo uveljavljenega poimenovanja splošnoizobraževalna knjižnica. Na podlagi historičnega pregleda tipologije knjižnic in besedil nekaterih vidnejših bibliotekarjev bom ugotavljala, kako se je na Slovenskem ta izraz sploh začel uporabljati in kateri so njegovi predhodniki. Še posebej bom sledila uporabi izraza javna knjižnica in utemeljila svoje odklonilno stališče do uporabe tega izraza za poimenovanje splošnoizobraževalnih knjižnic. Obenem se bo izkazalo, da izraz splošnoizobraževalna knjižnica ni rezultat politične indoktrinacije preteklega političnega sistema, temveč izhaja iz vsebinskega koncepta tega tipa knjižnice, k uresničenju katerega je slovensko knjižničarstvo desetletja težilo.

O roži

S pojmom splošnoizobraževalna knjižnica označujemo danes knjižnico, ki je namenjena splošni vzgoji, izobraževanju, kulturi in razvedrilu uporabnikov konkretne lokalne skupnosti, ki je knjižnico ustanovila in jo tudi finančno podpira.

Splošnoizobraževalna knjižnica, kot jo poznamo danes pri nas, je rezultat dvojne reforme knjižnic po drugi svetovni vojni: razrešitve samostojnega statusa knjižnic kot javnih ustanov⁵ in združevanja različnih vrst knjižnic (sindikalne, ljudske, študijske) na osnovi vsebinsko zaokroženega koncepta, ki je izoblikovan po vzorcu anglo-ameriške public library. Tak koncept knjižnice je slovenskemu bibliotekarstvu znan že od srede 19. stoletja, čeprav njegov vpliv prihaja posredno preko čeških in nemških knjižnic. Zanimivo je, da se funkcija izobraževanja oziroma samoizobraževanja, ki naj bi jo

4 *Pediček, F.: Uvod v vprašanje. Terminologija v znanosti. Ljubljana, 1984, str. 13*

5 *Glej Zakon o knjižnicah. Uradni list LRS, 1961, št.26, str. 391-394*

podpirala knjižnica in ki jo še danes prepoznavamo kot eno izmed njenih osnovnih funkcij, izpostavlja že v prvih zapisih o knjižnici tega tipa.

Prvi zapis, ki je uvajal idejo anglo-ameriškega tipa splošne in javne knjižnice, zasledimo v slovenščini torej že v času neposredno po marčni revoluciji. Leta 1849 je bil v Bleiweisovih Novicah objavljen članek, iz katerega je jasno razbrati vsebinsko zasnovo današnje splošnoizobraževalne knjižnice. V slovenščino je preveden in prirejen prispevek dr. Jordana iz revije *Slawische Centralblätter* *Kako bi se dala v vsaki soseski na Češkem bukvarnica napraviti?* V njem je opisana knjižnica, ki bo v lasti skupnosti, v njej bodo prevladovala knjige, ki bodo prebivalstvo izobraževale, poseben poudarek pa bo knjižnica dajala mladinski literaturi. V besedilu je jasno izražena težnja, naj knjižnica izobražuje in prosvetljuje svojo okolico⁶. Po mnenju A. Pirjevca naj bi članek za dolga leta določil model knjižnice, h kateremu naj skupnost teži.

Vendar so bili šele po drugi svetovni vojni, z vsestransko podporo oblasti, dani pogoji za njihov razcvet. Funkcije ljudskih knjižnic, kot se te tedaj imenujejo, so nam že znane in M. Šlajpah leta 1961 ne pove nič novega, ko ugotavlja, da "ljudske knjižnice zbirajo in izposojajo poljudnoznanstvene, strokovne in leposlovne knjige zaradi širjenja splošne družbene in kulturne izobrazbe"⁷.

Samostojnost knjižnic kot javnih ustanov (takrat kot samostojni in samoupravni zavodi) in način njihovega organiziranja in upravljanja ter ustanovitve matičnih knjižnic, so bili določeni z zakonom o knjižnicah v letih 1961 in 1965, ki sta oblikovala trden temelj za izgradnjo knjižničnega informacijskega sistema. Zato je bilo treba le še formalno združiti ljudske, študijske in sindikalne knjižnice v samostojne in kadrovske močne organizacijske enote: seveda z novim imenom.

6 *Kako bi se dala v vsaki soseski bukvarnica napraviti?* (prevod prispevka dr. Jordana v *Slawische Centralblätter* *Kako bi se dala v vsaki soseski na Češkem bukvarnica napraviti?*). *Novice kmetijskih, rokodelskih in narodskih reči*, Ljubljana, 1949, št.36-45, str.158-159, 162-163, 187, 196

Str.162: "Peroo vprašanje je: kakošnje knjige naj bi se dajale ljudskim bukvarnicam po deželi?"

Visoko učene knjige, knjige le enostransko ali v političnih, duhovskih ali posvetskih rečeh zložene ne grejo v ljudske knjigarnice; sej bi jih tudi malo kdo porajtal. Poglavitni namen ljudske knjigarnice je podučenje, in sicer podučenje v tacih rečeh, ktere 1) pripeljejo človeka v boljši stan, de si lože vsakdanji kruh služi, 2) pa v tacih, ki razbistrjo um in omikajo in požlahtijo serce. Tu sem segajo knjige po domače pisane in lahko umljive od kmetijskih, rokodelskih in sploh obrtniških reči, - zgodovina domačiga naroda in tudi ptujskih ljudstev, zemljopisi, napeljevanje k omikanimu zaderževanju, - povesti mnogoverstniga zapopadka za poduk pa tudi za kratki čas brez pohujšljivih kvant, Veliko teh bukev bi moglo posebno za mladost pripravnih biti, zakaj prosto ljudstvo je, kar razvitek glave vtiče, otrokam ali popolnoma ali pa zlo enako." *Bukvarnice naj imajo naročen tudi vsaj en časopis.*

Str. 187: "... to pa naj bi se povsod izgovorilo: de bravica ostane lastnina tiste soseske, ktera jo je začela in na noge spravila."

Tako je nova koncepcija knjižničarstva⁸, ki se je oblikovala na Slovenskem v začetku sedemdesetih let, s seboj prinesla tudi splošnoizobraževalno knjižnico.

Ančka Korže-Strajnar in Breda Filo v članku leta 1970 Nova organizacija splošnoizobraževalne knjižnične mreže v Sloveniji⁹ postavljata za cilj moderne knjižničarske službe "posredovanje vsakršne literature vsem izobraženim profilom", ne le izposojanje beletristike. Splošnoizobraževalno knjižnico opišeta kot ustanovo, ki mora dajati informacije z vseh področij: "Funkcija javne knjižnice pa je danes ne glede na politično ureditev ali tradicijo v vseh deželah enaka. Služi v enaki meri izobraževanju, strokovnemu izpopolnjevanju, razširjanju znanstvenih spoznanj, kulturnemu delovanju in zabavi...V taki knjižnici nima več prednosti beletristika, ampak so zastopane vse stroke, njihova intenzivnost je odvisna od specifičnih potreb kraja in njegovih bralcev. Splošnoizobraževalna knjižnica je tesno povezana s komuno, ki ji služi."¹⁰ Ko v nadaljevanju govorita o funkcijah javnih splošnoizobraževalnih knjižnic, ugotavljata, da so le-te po svoji vlogi in pomenu "kulturne in izobraževalne institucije. S knjižnim in drugim gradivom, ki ga hranijo in dajejo na razpolago uporabnikom, širijo znanje in kulturo ter dajejo informacije vsem kategorijam prebivalstva ne glede na starost, izobrazbo in kraj bivanja."¹¹

S Koncepcijo razvoja knjižničarstva v Sloveniji leta 1971¹² je koncept splošnoizobraževalnih knjižnic strokovno in tudi družbeno afirmiran ("Prav splošno izobraževalne knjižnice (to je teoretično poimenovanje vseh vrst ljudskih knjižnic in študijskih knjižnic) so tisti del mreže knjižnic, ki se razvija

8 (Vižintin, Avgust). Uvodna razprava h gradivu "Koncepcija razvoja knjižničarstva v Sloveniji (predlog)" na 8.redni seji predsedstva ZKPOS. Kulturni poročevalec, Ljubljana : Zveza kulturno prosvetnih organizacij Slovenije, 1971, l.2, št.10, str.13-17

(Bohanec, Slavko). Koncepcija razvoja knjižničarstva v Sloveniji (predlog). Kulturni poročevalec, Ljubljana : Zveza kulturno prosvetnih organizacij Slovenije, 1971, l.2, št.10, str.18-33

9 Korže-Strajnar, A. in Filo, B. Nova organizacija splošnoizobraževalne knjižnične mreže v Sloveniji. Obvestila republiške matične knjižnice, 1970, št.6

10 Korže-Strajnar, A. in Filo, B. Nova organizacija splošnoizobraževalne knjižnične mreže v Sloveniji. Obvestila republiške matične knjižnice, 1970, št.6, str.2

11 Korže-Strajnar, A. in Filo, B. Nova organizacija splošnoizobraževalne knjižnične mreže v Sloveniji. Obvestila republiške matične knjižnice, 1970, št.6, str. 10

12 (Bohanec, Slavko). Koncepcija razvoja knjižničarstva v Sloveniji (predlog). Kulturni poročevalec, Ljubljana : Zveza kulturno prosvetnih organizacij Slovenije, 1971, l.2, št.10, str.18-33
(Vižintin, Avgust). Uvodna razprava h gradivu "Koncepcija razvoja knjižničarstva v Sloveniji (predlog)" na 8.redni seji predsedstva ZKPOS. Kulturni poročevalec, Ljubljana : Zveza kulturno prosvetnih organizacij Slovenije, 1971, l.2, št.10, str.13-17

ob naši zvezi in je bil vsestransko povezan s kulturno vzgojo in izobraževanjem.¹³).

Zakon o knjižničarstvu je leta 1982 le še uzakonil strokovno utemeljen koncept, ki je med drugim sledil tudi sodobnim mednarodnim tendencam.¹⁴

UNESCOv Manifest o splošnih knjižnicah : 1994¹⁵ še vedno označuje ta tip knjižnice kot "vrata lokalne skupnosti do znanja, (ki) zagotavlja osnovno podstavo učenja od mladosti do starosti, samostojnega sprejemanja odločitev in kulturnega razvoja posameznika in socialnih skupin".¹⁶ Celo predlog novih Standardov za splošnoizobraževalne knjižnice, ki je bil dan v razpravo v začetku tega leta, med temeljnimi nalogami navaja informiranje, izobraževanje, raziskovanje razvedrilo in tako naprej.

Vendar se izobraževalna funkcija počasi pomika v ozadje. Ko danes vodilna slovenska teoretičarka na področju splošnoizobraževalnih knjižnic Silva Novljan govori o poslanstvu in nalogah splošnih knjižnic ne postavlja v ospredje več njihove kulturne, prosvetiteljske in izobraževalne funkcije, temveč jih razume kot javne ustanove, ki informirajo, motivirajo in učijo uporabnike dostopa do informacij o kulturnih dobrinah¹⁷. Če avtorica formalno ne postavlja v ospredje kulturne, prosvetiteljske in izobraževalne vloge knjižnic, to seveda ne pomeni, da knjižnice teh nalog ne opravljajo. V istem dokumentu avtorica omenja, "da se v tem času spet izrazito poudarja vloga teh knjižnic pri vseživljenjskem učenju", na drugem mestu pa omenja visok porast nabave in izposoje strokovnega gradiva v primerjavi s letom 1971¹⁸. Iz statističnih podatkov lahko torej sklepamo, da so tako uporabniki, kakor tudi knjižnice privzele izobraževalno funkcijo kot uveljavljeno in udeleženo, zato lahko postavi v ospredje druge naloge, ki naj si jih splošnoizobraževalna knjižnica postavi za cilj.

13 (Vižintin, Avgust). Uvodna razprava h gradivu "Konceptija razvoja knjižničarstva v Sloveniji (predlog)" na 8.redni seji predsedstva ZKPOS. Kulturni poročevalec, Ljubljana : Zveza kulturno prosvetnih organizacij Slovenije, 1971, l.2, št.10, str.13

14 Glej prevod IFLA standardov za splošnoizobraževalne knjižnice: Standardi za javne knjižnice. Ljubljana, 1975

15 Manifest o splošnih knjižnicah: 1994. Knjižničarske novice. Priloga, Ljubljana, 1995, l.5, št.3

16 Manifest o splošnih knjižnicah: 1994. Knjižničarske novice. Priloga, Ljubljana, 1995, l.5, št.3, str.1

17 Novljan, S. in Jakac, V. Knjižnična dejavnost: Uvodni referat za področno razpravo o knjižnični dejavnosti. Ljubljana, 1998 (tipkopis)

18 Novljan, S. in Jakac, V. Knjižnična dejavnost: Uvodni referat za področno razpravo o knjižnični dejavnosti. Ljubljana, 1998 (tipkopis), str. 5

V tem smislu bi lahko govorili o tendencah, ki naj bi dolgoročno spremenile sam koncept splošnoizobraževalne knjižnice in ta konceptualna sprememba bi bila lahko opravičilo in razlog za spremembo poimenovanja.

O imenih

Izraz splošno-izobraževalna knjižnica je nastal v začetku sedemdesetih let kot prevod (vzhodno) nemškega izraza *allgemeinbildende Bibliothek*¹⁹. Poimenovanje je ustrezno, čeprav ne idealno izbrano (označuje le eno izmed funkcij knjižnice) in kot znanstveni termin zadošča temeljnim pogojem: je enopomensko, označuje bistveno značilnost tega tipa knjižnic, ki se pomensko navezuje tako na zgodovinske koncepte, ki so botrovali njenemu izoblikovanju, kot tudi na njeno aktualno vlogo.

V okviru sodobne slovenske tipologije knjižnic pa nastopa termin splošnoizobraževalna knjižnica kot tujek, saj se poimenovanja drugih tipov knjižnic (nacionalne, visokošolske, šolske, specialne) navezujejo na uporabnike in tip gradiva, ki ga te knjižnice zbirajo, obdelujejo in posredujejo. Zato bi bilo v tem kontekstu smiselno razmisliti o ponovni uvedbi izraza ljudska knjižnica ali pa izbrati nov izraz tako, da bi bila izražena prostorsko-lokalna usmerjenost/omejenost tega tipa knjižnice.

Splošna

V praksi se za splošnoizobraževalne knjižnice uporabljata dve novi poimenovanji: splošna²⁰ in javna²¹. Ne prvi ne drugi izraz zaenkrat nista ustrezno argumentirana. S. Novljan opravičuje izraz z utemeljitvijo, da le-ta "... zajema njeno vsebino in raven ter radij delovanja in jo tako jasno razmeji od drugih vrst javnih knjižnic v knjižničnem informacijskem sistemu (šolskih, visokošolskih, specialnih in nacionalne), ki imajo drugačno vsebino, raven delovanja in drugačen krog večinskih uporabnikov."²²

SSKJ opredeljuje pridevnik *splošen* kot nekaj, kar se nanaša na vse ljudi, stvari, ne na posameznika". Tak opis seveda ustreza krogu uporabnikov in vsebinskemu obsegu gradiva, ki naj ga knjižnica vključuje, vendar poimenovanju manjka tisto specifično, kar določa splošnoizobraževalno knjižnico prav kot splošnoizobraževalno knjižnico. Med tem je prav gotovo princip lokalnosti oziroma geografske omejenosti, saj je po svojih uporabnikih omejena na

19 *Lexikon des Bibliothekswesens*. Leipzig, 1974, str. 26-27

20 *Glej tekste avtorice Silve Novljan in prevod UNESCO Manifesta splošnih knjižnic...*

21 *Glej predlog novega zakona in predlog standardov. Izraz se je pojavljal tudi pred letom 1970; 1975 pa ga srečamo v prevodu Standardov za javne knjižnice.*

22 *Novljan, S. Knjižnice za splošno dostopnost kulturnih dobrin. Knjižnica, 1998, l.42, št.1, str.24*

potrebe lokalne skupnosti, lokalna skupnost jo ne-le ustanovi, temveč (z novimi predpisi v vedno večjem obsegu) tudi vzdržuje.

Pridevnik splošen se je v slovenski bibliotekarski literaturi že uporabljal pri opisovanju tipov knjižnic, vendar vedno v povezavi z drugimi pridevniki (avtorji pišejo o splošno znanstvenih knjižnicah (Pirjevec, 1940), splošnih ljudskih knjižnicah (Šlajpah, 1961), sem lahko prištejemo seveda tudi besedno zvezo splošnoizobraževalna knjižnica.

Javna

Še bolj pestra pa je v strokovni literaturi uporaba pridevnika javen. SSKJ (str.358) opisuje pridevnik *javen*²³ kot "namenjen uporabi, koristi vseh ljudi, skupnosti...". Bibliotekarski terminološki slovar²⁴ nam javno knjižnico sicer označi kot knjižnico, ki naj bi bila namenjena vsem uporabnikom, njeno nasprotje pa predstavlja zasebna knjižnica. Javna dostopnost fonda knjižnice in njenih uslug nas napeljuje na misel, da gre za knjižnico kot javno ustanovo, vendar nam to razlago v nadaljevanju zamegli z izborom ustreznih tujih izrazov. Public library, öffentliche Bibliothek, öffentliche Bücherei, Volksbibliothek, Volksbücherei in bibliothèque publique (str.32) nas navajajo na misel, da gre za splošnoizobraževalno knjižnico. Problem zaplete še definicija tipov knjižnic (str.59), kjer najdemo javno knjižnico opisano kot enega izmed tipov knjižnic, zopet v povezavi z zasebno knjižnico.

Poglejmo rajši, kako se je besedna zveza uporabljala v strokovni literaturi, predvsem pa, kako se uporablja izraz javna knjižnica v slovenski tipologiji knjižnic.

Začetki javnih knjižnic na Slovenskem segajo v osemnajsto stoletje. Prva javna knjižnica (Licejska knjižnica) je bila ustanovljena v Ljubljani leta 1774. V tem času seveda slovenske bibliotekarske terminologije, s katero bi si razjasnili pojem javne knjižnice, še ni.

Kakor mnoge avstrijske knjižnice tistega časa, je tudi ta nastala v podporo sekulariziranega študijskega procesa. Izraz, ki se uporablja v zvezi z njo, je öffentliche - torej javna. Javna kot ustanova in *javna* po dostopnosti svojih uslug in gradiva.

23 *Slovar slovenskega knjižnega jezika (Ljubljana : DZS, 1994, str. 358) opisuje pridevnik javen kot "namenjen uporabi , koristi vseh ljudi, skupnosti...". Enak pomen ima v nemščini izraz öffentlich (Duden Deutsches Universal Wörterbuch. - 2., völlig neu bearbeitete und stark erweiterte Auflage. - Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich : Dudenverlag, 1989, str. 1095 : "für die Allgemeinheit zugänglich benutzbar"). V angleščini je adekvaten izraz public (Oxford Advanced Learner's Dictionary. - 4th. Ed. Oxford : Oxford UP, 1990, str. 1008 : "provided, especially by central or local government for the use of people in general ..").*

156 24 *Bibliotekarski terminološki slovar. Ljubljana, 1997*

Kot licejsko knjižnico bi jo danes uvrstili med visokošolske knjižnice. Financirana je bila iz javnih sredstev, njen osnovni namen je bil zadovoljiti potrebe profesorjev in študentov liceja, a tudi zunanjih uporabnikov. To pa seveda ne pomeni, da je omogočala popolno dostopnost gradiva: bila je sicer odprta "vsemu beročemu občinstvu", vendar le nekaj ur dnevno, gradivo je bilo mogoče uporabljati le prezenčno (domov so ga smeli odnašati le profesorji), vanjo niso smeli učenci nižjih šol, bibliotekarji so lahko po lastni presoji zavrnilo izdajo knjig osebam, ki jim po zunanosti sodeč niso vzbujale zaupanja.

Sredi devetnajstega stoletja prinesejo avstrijske statistike²⁵ natančno delitev knjižnic. V uvodu avtor statističnega pregleda knjižnic, J. Pizzala, pojasnjuje, da gre za raziskavo stanja javnih (öffentlich) in zasebnih (privat) knjižnic. Pojem javna knjižnica ni posebej razložen, iz same tipologije knjižnic pa lahko sklepamo, da se uporablja v obeh pomenih (torej v pomenu knjižnice kot javne ustanove, kot tudi knjižnice, ki ima svoje fonde odprte javnosti). Knjižnice so razdeljene na šest velikih skupin: knjižnice izobraževalnih ustanov; dvorne, državne, deželne, srenjske knjižnice; vojaške knjižnice; knjižnice verskih ustanov; knjižnice različnih društev in ustanov in zasebne knjižnice. Znotraj podrobnejše razdelitve teh glavnih skupin pa lahko najdemo tudi javne študijske knjižnice (öffentliche Studien Bibliotheken) in med njimi tudi Študijsko knjižnico v Ljubljani.

Ob prelomu stoletja v nemški strokovni literaturi, ki je bila dostopna slovenskim bibliotekarjem, sicer že lahko zasledimo moderno tipologijo, ki razlikuje med nacionalnimi, deželnimi (provinzial) in ljudskimi knjižnicami ter univerzitetnimi, šolskimi in specialnimi knjižnicami²⁶ (Graesel, 1902), vendar se taka delitev na Slovenskem še dolgo ne uveljavi.

Še leta 1932, ko objavi Melita Pivec-Stelè statistiko knjižnic za Dravsko banovino, knjižnice razvršča (kakor se sama izrazi) po "ustaljenih tipih" v : znanstvene in strokovne, šolske, ljudske in društvene. Njen pregled ne upošteva privatnih knjižnic, ("ki so težje dostopne kot one javnih institucij"). Kot skupno značilnost ljudskih in društvenih knjižnic, predhodnic današnjih splošnoizobraževalnih knjižnic navaja, da so "Ljudske in društvene knjižnice (so) po svojem bistvu izposojevalne. Nadaljnja skupna poteza je vzdrževanje s članarino ali izposojevalnino in popolna ali delna neodvisnost od drž. in drugih podpor, kar je ugodno posebno v časih gospodarske krize..."²⁷.

25 Pizzala, J. *Stand der Bibliotheken der im Reichsraten vertretenen Königreiche und Länder zu Ende des Jahres 1870*. Wien, 1873/4. (Mittheilungen aus dem gebiete der Statistik hrsg. V. d. k. k. Statist. Central-Commission, Jg. 20, Heft 2 u. 6)

26 Graesel, A. *Handbuch der Bibliothekslehre*. Leipzig, 1902 Na strani 9 govori o naslednjih vrstah knjižnic: National-, Provinzial-, Stadt- bez. Volksbibliotheken. Universitäts- und Schul-bibliotheken. Spezialbibliotheken.

27 Pivec-Stelè, M. *Naše knjižnice*. GMD, 1932, l. 13, št. 1-4, str. 87

Izraz javna uporablja v smislu dostopnosti fonda, saj na nekem mestu govori o knjižnici, ki je bila najprej dostopna le članom, nato pa *javna*. V tem smislu je razumeti tudi naziv *Javne mestne knjižnice v Celju*. Knjižnica je bila v tem času ena izmed redkih, vsaj če sledimo statističnemu poročilu, ki je tako po svoji organizaciji kot po vsebini fonda nakazovala obliko splošnoizobraževalne knjižnice.

V obdobju med obema vojnama sicer izstopa poskus tipologije knjižnic A. Pirjevca (*Knjižnice in knjižničarsko delo*, 1940), ki pa kljub poglobljeni predstavitvi razvoja in sodobne problematike knjižnic ni razvil jasne delitve knjižnic, ki bi temeljila na razpoznavnih kriterijih. Tako v poglavju *Znanstvena razčlenjenost moderne knjižnice* ugotavlja, da lahko moderne knjižnice delimo v tri velike skupine: Splošnoznanstvene (univerzitetne, velike mestne in deželne ter narodne (nacionalne)), strokovne (kot jih opisuje, bi bile to danes specialne knjižnice) in javne ljudske knjižnice. Medtem ko nekatere tipe knjižnic v tem poglavju dokaj natančno opiše, pa o javnih knjižnicah pove le, da so nastale iz socialnih tendenc in potreb najširših ljudskih plasti.

V poglavju *Socialna razčlemba modernih knjižnic* pa opisuje knjižnice, ki imajo funkcijo .."dajati na razpolago knjige brez omejitve, brez ozira na njih usodo in zadovoljiti potrebe najširših plasti naroda po razvedrilu, umski, strokovni in splošni izobrazbi, pouku in vednosti, (kar) vršijo splošne javne, javne ljudske, društvene in vse *druge*, kakor koli že politično ali svetovnonazorsko opredeljene knjižnice, ki jih lahko združimo z označbo *socialne knjižnice*"²⁸.

V nadaljevanju poudarja, da je njih prva in klasična domovina "*anglosaksonski svet*".

Izrazov splošna javna knjižnica in javna ljudska knjižnica posebej ne razloži.

Pač pa je pomembna njegova ugotovitev, da je "težišče socialne funkcije vsake knjižnice (je) javnost. Javnost smo označili kot bistveni znak vsake knjižnice, ne glede na to, ali je namenjena samo ozkemu krogu znanstvenikov ali vsemu ljudstvu. Knjižnim zbirkam, ki niso javnosti ali vsaj ožjemu krogu interesentov dostopne, smemo odreči naziv knjižnice"²⁹.

Angleške in ameriške public libraries dosledno prevaja z izrazom javna knjižnica. Ugotavlja pa, da se ameriške javne knjižnice razlikujejo od naših ljudskih in so bolj izobraževalno usmerjene. Knjižnice istega tipa v Nemčiji poimenuje z izrazom ljudske knjižnice. Včasih se zdi, da izraza javna in ljudska uporablja kot sinonima, drugič spet pa govori o javnih ljudskih

28 Pirjavec, A. *Knjižnice in knjižničarsko delo*. Celje, 1940, str.37

29 Pirjavec, A. *Knjižnice in knjižničarsko delo*. Celje, 1940, str.36

knjižnicah, za katere naj bi v Nemčiji skrbela društva, posamezna podjetja in v prvi vrsti mestne občine.

Pirjavec tudi ne domisli pomena in vloge pravnega statusa knjižnice. V poglavju *Znanstvena knjižnica kot javen zavod* (str.47) ne govori o knjižnici kot javni instituciji, temveč o knjižnici, ki svoje usluge nudi ne le profesorjem in študentom, temveč tudi drugim uporabnikom.

Šele v poglavju, kjer govori o bibliotečni zakonodaji, piše tudi o statusu knjižnic kot institucij: "Velike znanstvene knjižnice so po večini državne ustanove, vzdržuje jih država z rednimi letnimi prispevki. Ljudske knjižnice so zasebne, društvene in občinske, le v redkejših primerih tudi državne ustanove. Vzdržujejo jih zasebniki, društvene organizacije ali občine."³⁰ Pri opisovanju zakonodaje govori o zakonih, ki omogočajo delovanje javnih ljudskih knjižnic, prav tako v poglavju o bibliotečni zakonodaji Jugoslavije. V tem delu besedila se zdi, da pridevnik javna uporablja v pomenu javne ustanove.

A. Pirjavec uporablja izraz javen, javna nedosledno v različnih zvezah: javna knjižnica, javna ljudska knjižnica, opisuje javne znanstvene knjižnice, mladinske javne knjižnice. S pridevnikom *javna* označuje tiste knjižnice, ki omogočajo dostop do gradiva širšemu krogu uporabnikov. Pridevnika ne uporablja v smislu označevanja knjižnice kot ustanove. Zdi se, da pomena tega izraza ni domislil, saj celo sam ugotavlja, da je javnost lahko močno omejena. Zato ga nedosledno dodaja vsem tipom knjižnic. Dosleden je le v uporabi izraza javna knjižnica, ko prevaja angleški izraz public library.

Nova zakonodaja je leta 1945 posegla v ta terminološki vozeli in v Uredbi ministrstva za prosveto o ljudskih knjižnicah prepovedala vse "zasebne javne knjižnice"³¹. Številne ljudske knjižnice, ki so ob močni državni podpori nastale kmalu po osvoboditvi, so se začele združevati in organizirati v samostojne ustanove. Proces je še pospešil naš prvi knjižnični zakon, ki je bil sprejet po drugi svetovni vojni, ki je skušal zaobjeti knjižničarstvo v celoti (Zakon o knjižnicah, 1961) in se ni posvečal le posameznim tipom knjižnic.

Štiri leta po sprejetju zakona Branko Berčič objavi članek *Slovensko knjižničarstvo 20 let po osvoboditvi*³², v katerem podaja statistične podatke o knjižnicah

30 Pirjavec, A. *Knjižnice in knjižničarsko delo*. Celje, 1940, str.326

31 *Uredba ministrstva za prosveto o ljudskih knjižnicah*. UL SNOS in NVS, 1945, št.37, str.169, člen 4. Sicer pa je naloga ljudskih knjižnic, kot jo določi ta predpis, omogočati "najširšim plastem naroda vsestransko spoznavanje življenja in kulture naših in drugih narodov, splošno in strokovno izobrazbo in razvedrilo".

32 Berčič, B. *Slovensko knjižničarstvo 20 let po osvoboditvi*. Knjižnica, 1965, l.9, št.1-4, str.5-12

iz leta 1964/65. Knjižnice deli na splošno znanstvene, specialno znanstvene, strokovne, ljudske in šolske.

Berčič že govori o knjižnicah kot javnih ustanovah: ko govori o posledicah uveljavljanja zakona iz leta 1961, ugotavlja, da je sprožil tendenco po "preoblikovanju javnih knjižnic v samostojne delovne organizacije...(in) prvič na področju javnih služb vpeljal sistem družbenega upravljanja in samoupravljanja"³³.

Tudi v tem članku avtor ne uporablja dosledno izrazov: govori o javnem knjižničarstvu v celoti, znotraj njega pa poleg že omenjenih vrst knjižnic govori še o splošnih znanstvenih knjižnicah, splošnih knjižnicah in splošnih javnih knjižnicah kot ljudskih knjižnicah.

Z novo koncepcijo knjižničnega sistema, ki je bila predstavljena leta 1970, je končno predstavljen koncept nove vrste knjižnic, ki je nastala z združitvijo ljudskih, študijskih in sindikalnih knjižnic v samostojno splošnoizobraževalno knjižnico. Kljub temu da je nova vrsta knjižnice vsebinsko in pojmovno definirana, pa se je termin splošnoizobraževalna knjižnica uveljavljal le postopoma. V že omenjenem članku Ančke Korže-Strajnar in Brede Filo (1970) opazimo nedosledno rabo: Javna knjižnica se pojavlja kot sinonim za splošnoizobraževalno knjižnico ali pa je splošnoizobraževalnim knjižnicam dodan še pridevnik javna (na strani 5 omenja javne splošnoizobraževalne knjižnice).

Obvestila republiške matične službe prinašajo pred letom 1970 statistične podatke o javnih knjižnicah, po tem letu pa lahko sledimo statističnim podatkom o splošnoizobraževalnih knjižnicah. A leta 1975, ko izide prevod Unesco-vih standardov za javne knjižnice (sprejeti leta 1972), je spet uporabljen izraz javna knjižnica namesto splošnoizobraževalna.

Članek Ančke Korže-Strajnar³⁴, ki je izšel istega leta, pa vsaj deloma razčisti pojmovno zmedo. Govori o povojnem razvoju javnih ljudskih oziroma splošnoizobraževalnih knjižnic. Ugotavlja, da je bila vsa mreža javnih knjižnic razen v največjih središčih v rokah različnih društev in združenj (kar po mnenju avtorice pomeni, da javnih knjižnic v smislu public library sploh ni bilo).

Ko govori o javnih knjižnicah, ima v mislih ljudske, študijske in sindikalne javne knjižnice. Že v začetku šestdesetih let pa se je začela akcija za postavitev

33 Berčič, B. *Slovensko knjižničarstvo 20 let po osvoboditvi*. Knjižnica, 1965, l.9, št.1-4, str.7

34 Korže-Strajnar, A. *Javne knjižnice v Sloveniji po letu 1945*. Obvestila republiške matične službe, 1975, št.12, str.1-9

prvih vzorčnih knjižnic po sistemu anglo-ameriških public library. Govori o javni knjižnični mreži in postavlja enačaja med izrazi ljudska knjižnica, javna ljudska knjižnica in javna knjižnica³⁵. Ko govori o javni knjižnici in o mreži javnih knjižnic, je iz konteksta jasno, da govori o splošnoizobraževalnih knjižnicah.

Izraz splošnoizobraževalna knjižnica je utrdil šele veljavni Zakon o knjižničarstvu, ko jo, kot enenega izmed tipov knjižnic, postavi za enega izmed temeljev knjižničnega sistema.

Izraz javna knjižnica uporabljamo danes v različnih pomenih:

1. Z njim označujemo stopnjo dostopnosti knjižničnega fonda oziroma uslug knjižnice. Zato lahko izraz javna srečamo v različnih povezavah: javna znanstvena knjižnica, javna splošna knjižnica in podobno. S tem povemo, da je knjižnica odprta širši javnosti, vendar se "javnost", to je "dostopnost fonda", razlikuje od knjižnice do knjižnice. Prav tako se lahko tudi dostopnost gradiva znotraj iste knjižnice s časom spreminja. Knjižnice so v tem pomenu lahko javne ne glede na to, kdo je njihov lastnik: v tem smislu je javna tudi zasebna knjižnica.

2. Z izrazom javna knjižnica označujemo danes knjižnico, ki je kot javni zavod, del javnega zavoda ali državne uprave financirana iz javnih virov in je pod enakimi pogoji dostopna vsem uporabnikom. Urejena mora biti po uveljavljenih oziroma predpisanih strokovnih standardih. Javnost njenega delovanja se uresničuje tako na organizacijskem kot tudi na strokovnem nivoju³⁶. Njeno nasprotje je zasebna knjižnica.

Pridevnik javna se torej nanaša na status knjižnice kot ustanove in zato lahko z njim označujemo vse tipe knjižnic (visokošolske, šolske, specialne, splošnoizobraževalne...). Pojma javna knjižnica v tem pomenu ne smemo razumeti v smislu dostopnosti do gradiva in kroga uporabnikov, ki imajo dostop do njega. V tem smislu je javna tudi specialna knjižnica z relativno omejenim krogom uporabnikov. Podobne primere imamo tudi na področju šolstva: Akademija likovnih umetnosti je javni zavod, vendar le zelo ozek

35 Korže-Strajnar, A. *Javne knjižnice v Sloveniji po letu 1945. Obvestila republiške matične službe*, 1975, št.12, str.4: "Tako je za drugo desetletje po vojni značilno utrjevanje javne knjižnične mreže, čeprav je številčnost ljudskih knjižnic tja do leta 1967 še nadalje upadala, ko statistično zaznamujemo najnižje število javnih ljudskih knjižnic in podružnic. Takrat je bilo v Sloveniji le še 230 aktivnih javnih knjižnic..."

36 S. Novljan v članku *Knjižnice za splošno dostopnost kulturnih dobrin* (Knjižnica, 1998, l.42, št.1, str.23-44) govori v tej zvezi o javnosti delovanja knjižnice, ki pa se po njenem veže na preverljivost danih informacij. V tej točki se z avtorico ne strinjam, saj je preverljivost danih informacij stvar profesionalnosti in jo mora zagotavljati vsaka knjižnica tako javna kot zasebna in torej z javnostjo delovanja nima neposredne zveze.

krog potencialnih uporabnikov izpolnjuje pogoje, pod katerimi se lahko vpiše na ta študij.

3. S tem izrazom prevajamo angleški termin public library. Tak prevod je ustrezen, saj je razvoj anglo-ameriških javnih knjižnic potekal drugače kakor razvoj naših javnih knjižnic. "Public library" je od svojih začetkov javna ustanova, ki je omogočala splošen dostop do gradiva lokalni skupnosti, kateri je pripadala. Spomnimo se samo, da je naša prva javna knjižnica licejska knjižnica. Knjižnice univerz na področjih, kjer se je ta tip knjižnice razvil, so bile bodisi širši javnosti nedostopne ali pa jih sploh ni bilo.

4. Uporablja se kot sinonim za ljudsko oziroma splošnoizobraževalno knjižnico. Izraz javna knjižnica so uporabljali različni avtorji v obdobju med obema vojnama in po drugi svetovni vojni nedosledno kot sinonim za ljudske oziroma splošnoizobraževalne knjižnice. Predvsem po drugi svetovni vojni so slovenski bibliotekarji začeli neposredno črpati ideje iz anglo-ameriškega področja. Zato je razumljivo, da so izraz "public library" prevajali dobesedno. V tem smislu je treba razumeti tudi prevod IFLA Standardov za javne knjižnice leta 1975.

Izraz javna knjižnica je torej že zdaj preobložen s pomeni in ga je zato nesmiselno in nedopustno na novo uvajati za poimenovanje določenega tipa knjižnic.

O vonju ali namesto sklepa

Ali torej obstajajo razlogi za spremembo termina splošnoizobraževalna knjižnica? Izraz sam je sicer dovolj posrečeno izbran, a se nanaša le na eno izmed funkcij knjižnice, ki niti ni specifična le za ta tip knjižnice. Splošnoizobraževalne knjižnice so v praksi izpolnile svoj koncept iz leta 1982. Če se je zdaj težišče njihovega dela prevesilo na informiranje in priučevanje uporabnikov informacijski pismenosti, potem je sprememba termina utemeljena. V tem primeru naj se novi termin oblikuje tako, da bo ta nova funkcija iz njega tudi razvidna. Če pa poslanstvo in naloge tega tipa knjižnice niso bistveno spremenjene, potem je smiselno vztrajati na že uveljavljenem izrazu.

Obe novi poimenovanji sta neustrezni, saj izraz splošna knjižnica ne označuje zadostno specifičnih nalog knjižnice, s katerimi se razlikuje od drugih tipov knjižnic, izraz javna knjižnica pa je neustrezen, ker je že zdaj preobložen s pomeni.

Literatura

- (Bohanec, Slavko).** "Konceptija razvoja knjižničarstva v Sloveniji (predlog)". *Kulturni poročevalec*. Ljubljana : Zveza kulturno prosvetnih organizacij Slovenije, 1971,10 : 18-33
- (Vižintin, Avgust).** "Uvodna razprava k gradivu "Konceptija razvoja knjižničarstva v Sloveniji (predlog)" na 8.redni seji predsedstva ZKPOS". *Kulturni poročevalec*. Ljubljana : Zveza kulturno prosvetnih organizacij Slovenije, 1971, 10 : 13-17
- Berčič, Branko.** "Slovensko knjižničarstvo dvajset let po osvoboditvi". *Knjižnica*, 1965, 1-4 : 5-12
- Bibliotekarski terminološki slovar: poskusni snopič*. Ljubljana : NUK, 1996
- Duden Deutsches Universal Wörterbuch. 2., vollig neu bearbeitete und stark erweiterte Auflage*. Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich : Dudenverlag, 1989 : 1095
- "Kako bi se dala v vsaki soseski bukvarnica napraviti?" *Novice kmetijskih, roko-delskih in narodskih reči*. Ljubljana, 1849,36-45 : 158-159, 162-163, 187,196
- Korže-Strajnar, Ančka.** "Javne knjižnice v Sloveniji po letu 1945". *Obvestila republiške matične službe*. Ljubljana : NUK, 1975, 12 : 1-9
- Korže-Strajnar, Ančka; Breda Filo.** "Nova organizacija splošnoizobraževalne knjižnične mreže v Sloveniji". *Obvestila republiške matične knjižnice*, 1970, 6
- Osnove knjižničarstva*. Ljubljana : Posebna izobraževalna skupnost za kulturo, 1987
- Oxford Advanced Learner's Dictionary. - 4th. Ed.* Oxford : Oxford UP, 1990, str. 1008
- Pirjevec, Avgust.** *Knjižnice in knjižničarsko delo*. Celje : Družba Sv.Mohorja, 1940
- Pivec-Stelè, Melita.** *Naše knjižnice*. GMDS, 1932, 1-4 : 71-92
- Pivec-Stelè, Melita.** *Naše knjižnice*. GMDS, 1933, 1-4 : 144-147
- Pizzala, J.** "Stand der Bibliotheken der im Reichsraten vertretenen Königreiche und Länder zu Ende des Jahres 1870". Wien : (*Mittheilungen aus dem gebiete der Statistik hrsg. V.d.k.k. Statist. Central-Commission, 20, 2 : 6*)
- Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana : DZS, 1994
- Standardi za javne knjižnice*. Ljubljana, 1975
- "Knjižnice". V: *Statistični pregled šolstva in prosvete v dravski banovini za šolsko leto 1938/39*. V Ljubljani, 1940 : 96
- Novljan, S.** "Knjižnice za splošno dostopnost kulturnih dobrin". *Knjižnica*, 1998, 1 : 23-43

EXPO *Art*[®] d.o.o. Ljubljana

NAČRTOVANJE BIBLIOBUSA V SPLOŠNOIZOBRAŽEVALNIH KNJIŽNICAH

Dr. Silva Novljan, Narodna in univerzitetna knjižnica,
Ljubljana.

UDK 021.65/.67

Povzetek

Načrtovalci splošnoizobraževalne knjižnične mreže na določenem območju se slej ko prej srečajo tudi s pojmom bibliobus, ko iščejo najbolj racionalne in uspešne poti za dostopnost informacij in knjižničnega gradiva za vsakogar. Z bibliobusom lahko knjižnica uresničuje svoje naloge in cilje tudi v primerih, ko so druge oblike organiziranja splošnoizobraževalne knjižnične dejavnosti neizvedljive ali pa so manj učinkovite. Čeprav opravlja bibliobus enake funkcije kot stabilna knjižnica, pa se pri načrtovanju bibliobusne dejavnosti knjižnice srečujejo z njenimi posebnostmi, ki narekujejo pazljivo načrtovanje, če želijo v omejenem času in delovnih pogojih doseči kvaliteto in kvantiteto delovanja, kot jo dosega stabilna knjižnica. Pogoj za tak učinek je dober načrt mreže urejenih izposojevališč, po osnovnih strokovnih priporočilih urejeno, opremljeno in delujoče bibliobusno vozilo ter dobro strokovno in tehnično zaledje, osrednja knjižnica s specializiranimi službami, s skladiščem knjižničnega gradiva in garažo.

UDC 021.65/.67

Summary

The planners of public libraries network on a certain territory, in their search of rational and effective ways of rendering information and library materials access possible for everybody, are sooner or later also confronted with the concept of mobile library. By means of a mobile library, a library can carry out tasks and aims of its mission also when other forms of organization of public library network are impossible or less effective. Although a mobile library preforms the same functions as non-mobile libraries, libraries are confronted with certain peculiarities requiring attentive planning of its operation if the quality and quantity of work performed by a non-mobile library are to be achieved in limited time and spatial conditions. Such a goal can be achieved provided an effective plan of well regulated lending points exists, mobile library is well equiped and in working condition, and good professional and technical background in the form of a central library with specialized services, book stacks and a garage exists.

Splošno o načrtovanju bibliobusa

Z bibliobusom lahko v krajih s slabšimi možnostmi za organizacijo knjižnične dejavnosti najhitreje zagotovimo prebivalcem učinkovit dostop do knjižničnega gradiva in informacij. Če je načrtovan primerno značilnostim in velikosti območja, gostoti naseljenosti in prometnim povezavam ter deluje s poslušom za potrebe prebivalcev, prilagodljivo oblikuje postanke in zbirko, ima lahko celo boljšo ponudbo kot stalno izposojevališče z manjšim izborom knjižničnega gradiva in slabo odprtostjo, saj pripelje do uporabnikov vsakokrat z novimi naslovi obnovljeno zbirko knjižničnega gradiva. Kot pravi Telferjeva, sta bibliobus in stabilna knjižnica neločljivo povezana: "Eden ne more obstajati brez drugega" (1997, str. 16). Sedež bibliobusne službe je priporočljivo vezati na večje osrednje knjižnice (Charter, 1993; Normativi, 1987; Standardi 1990, str. 233) in tako bibliobusu zagotoviti strokovnost delovanja, ki jo omogočajo dobro razvite službe osrednje knjižnice s specializiranim delom, s pripravo posebnih informacij in gradiva tudi za bibliobus, s strokovno visoko izobraženim kadrom in z večjo zalogo knjižničnega gradiva (Novljan, 1994, str. 2).

Osrednje knjižnice načrtujejo po priporočilih standardov za organizacijo in delo splošnoizobraževalnih knjižnic in z drugimi strokovnimi priporočili bibliobusno dejavnost za svoje dogovorjeno območje zato, da bi uresničevale svoje naloge za vse prebivalce učinkovito in gospodarno. Tako načrtujejo bibliobus navadno najprej za kraje, kjer stabilno izposojevališče ni priporočljivo ali pa ga še ni ter za skupine prebivalcev s posebnimi potrebami, lahko pa tudi za kraje, kjer bi bila bibliobusna služba boljša in učinkovitejša od stalnega izposojevališča in to celo v primerih, ko število prebivalcev ustreza priporočilom za organizacijo stalnega izposojevališča. Tako npr. hrvaški standardi (Standardi, 1990, str. 227-228) navajajo, da je racionalna zamenjava stalnega izposojevališča z bibliobusom v predmestju in samem mestu, ki ima do 10.000 prebivalcev, priporočljiv je tudi za mesta z več kot 150.000 prebivalci, ker lahko bolje kot več manjših stalnih izposojevališč pokrije njegove potrebe, vsekakor pa za vasi do 1000 prebivalcev oziroma 2000, če je naselje razpršeno.

Cilj delovanja bibliobusa

Tako kot njegova osrednja stabilna knjižnica mora tudi bibliobus omogočiti vsem prebivalcem zadovoljevanje njihovih potreb po izobraževanju, kulturi in razvedrilu, razvijanje sodobne pismenosti z dostopnostjo virov in možnostjo njihove uporabe ter dostopnost informacij za njihovo osebno rast in aktivno sodelovanje v družbi z/s:

- dostopnostjo knjižničnega gradiva za izposojajo na dom (knjige, periodika, avdiovizualno in drugo gradivo),
- posredovanjem informacij (referenčnih, aktualnih o lokalni skupnosti in pomembnih za lokalno skupnost),
- posredovanjem naročenega gradiva in informacij (tudi po pošti, faxu, telefonu, elektronsko),
- izobraževanjem prebivalcev za uporabo knjižnic in njihovega gradiva,
- prirejanjem prireditvev,
- povezovanjem z osrednjo in drugimi knjižnicami (tudi skupinski vodeni obiski osrednje knjižnice) in
- z dostavo premičnih zbirk knjižničnega gradiva v stalno izposojevališče.

Elementi načrtovanja bibliobusa

Značilnost dobrega načrta ni le dober začetek dejavnosti, ampak tudi možnost njenega kasnejšega delovanja, spremljanja razvoja dejavnosti, njenega vrednotenja in razvojnega načrtovanja. Za dober načrt pa si moramo vzeti dovolj časa. Ni priporočljivo začeti z delom, dokler niso vse faze načrtovanja opravljene, sprejete in potrjene. Značilnost načrta za delovanje bibliobusa je njegova dvodelnost. Del načrtovanja predstavlja načrt mreže bibliobusnih izposojevališč, drugi del pa bibliobusna služba, ki se deli na njen premični del, vozilo, in njen stalni del z bibliobusno upravo, skladiščem in garažo za vozilo.

Načrtovanje bibliobusa je skupinsko delo. Poleg knjižničarjev sodelujejo še arhitekti, oblikovalci, ekonomisti, tehnologi za računalniško in informacijsko in drugo tehnično opremo in, seveda, izdelovalci vozila. Vsi skupaj pripravijo investicijski načrt za začetek in prihodnje delovanje bibliobusa. Pri načrtovanju jih vodi strokovno poznavanje lastnega področja ter predpisi, standardi in priporočila. Knjižničarjem so pri načrtovanju v pomoč izkušnje načrtovanja in opremljanja stabilnih knjižnic (Novljan, 1998), slovenski Normativi in standardi za splošnoizobraževalne knjižnice iz leta 1987, ki so v postopku posodabljanja, IFLA standardi za javne knjižnice (1975), priporočila Pestella (1991), ki jih je sprejela Okrogla miza za potujoče knjižnice pri IFLA, pa priporočila drugih držav, kot npr. Anglije (Charter, 1993), Hrvaške (Standardi, 1990). Nikakor pa naj ne bi pri načrtovanju spregledali poročil in analiz prakse naših bibliobusnih služb, kakršne sta npr. napisali Pugelj (1994) in Lopert (1994) in bibliobusne službe naših splošnoizobraževalnih knjižnic (Srečanje, 1998).

Pri načrtovanju bibliobusne dejavnosti lahko izhajamo iz elementov načrtovanja in oblikovanja prostorov za knjižnično dejavnost (Novljan, 1998):

1. Analiza potreb okolja

Knjižnica navadno že ima proučene potrebe svojega območja (in jih tudi zato tu ne bomo navajali, npr. vse demografske značilnosti okolja, kjer se bo gibal bibliobus), h katerim doda še ugotavljanje in analizo možnosti za delovanje bibliobusa:

- Značilnosti pokrajine in naselij (velikost pokrajine, ki naj bi jo obiskoval bibliobus, gostota poseljenosti, električno omrežje in njegova moč, komunikacijska opremljenost, mobilnost ljudi, oddaljenost od večjih naselij, stabilnih knjižnic in komunikacijskih poti, dostopnost naselij: ceste, njihova nosilnost in vzdrževanost, možnost postanka in obračanja bibliobusa, višina in nosilnost mostov, klimatski pogoji ipd.), ki lahko v posameznih primerih izločijo bibliobus kot primerno obliko organiziranja knjižnične dejavnosti.
- Značilnosti ustanov, ciljnih skupin obiskovalcev, ki jih bo obiskoval bibliobus (dejavnost, člani teh ustanov, lega ustanove, javnost, dostopnost ipd.).

Primerjalni izračun možnih oblik organizacije splošnoizobraževalne knjižnične dejavnosti za enako stopnjo kvalitete storitev (npr. za stalno izposojevališče, premične zbirke, izposoje po pošti ali bibliobusno vozilo) mora biti narejen v primeru, ko naj bi bibliobus pokrival vse potrebe po splošnoizobraževalni knjižnični dejavnosti v določenem okolju in tudi v primerih, ko bo le dopolnjeval delovanje stabilnega izposojevališča. Izračun stroškov za delovanje potujoče in stabilne oblike knjižnične dejavnosti v istem okolju naj bi opravila knjižnica v grobi podobi, še preden bi predlagala ali zagovarjala določeno rešitev. S primerjavami obrazložen predlog je pomemben faktor odločitve prebivalcev določenega okolja za financiranje določenega organiziranja knjižnične dejavnosti. Pestell napiše, da so stroški na prebivalca podeželja večji od stroškov na prebivalca mesta ob enaki ravni zadovoljevanja potreb po knjižničnem gradivu in informacijah. Tudi zato se redko doseže tak razvoj knjižnične dejavnosti na podeželju, da bi tem prebivalcem nudila enake možnosti kot knjižnična dejavnost v mestih, opozarja (1991, str. 5). Večja prilagodljivost prebivalcev podeželja obstoječim možnostim, o kateri poročajo knjižničarji s terena kot o hvaležnosti prebivalcev za knjižnične storitve, pa ne bi smela vplivati na načrtovanje nižje ravni zahtevnosti knjižničnih storitev. Lahko pa vpliva na postopnost razvoja, ko prebujene potrebe prebivalcev služijo knjižničarju kot argument za pridobivanje dodatnih sredstev za kvalitetnejše delovanje.

2. Program dejavnosti bibliobusa

Na osnovi analiz potreb prebivalcev in značilnosti njihovega okolja pripravi knjižnica program delovanja bibliobusa, v katerem osvetli *vzrok* za njegovo načrtovanje, *cilje* njegovega delovanja in *naloge*, sam program pa *utemelji* z uresničevanjem človekovih pravic po svobodni dostopnosti informacij in knjižničnega gradiva in tudi z uspešnostjo delovanja, ki se izkazuje v ekonomskih kategorijah, kot so porabljeni čas, sredstva ter energija in psihični napor uporabnikov knjižničnega gradiva in informacij. V programu pa poudari *javnost delovanja* bibliobusa, *povezanost* z družbeno skupnostjo in *raven opravljanja dejavnosti*.

V programu bodo izpostavljeni vsi elementi načrtovanja knjižnice (Novljan, 1998), prilagojeni organizaciji bibliobusne dejavnosti:

2.1. Namen bibliobusa:

- Splošne naloge (namenjen vsem prebivalcem določenega geografskega okolja), posebne naloge (namenjen manjšemu delu posameznikov, skupinam).
- Območje delovanja.

2.2. Javnost delovanja:

- Razpoznavnost, vabljenost, dostop v skladu z njegovo splošnoizobraževalno vlogo.
Javnost delovanja bo najbolje zagotovljena, če bo bibliobus enota samostojne splošnoizobraževalne knjižnice.

2.3. Uporabniki:

- Vsi prebivalci (število, struktura) določenega območja (velikost, geografske, gospodarske, kulturne značilnosti, komunikacijske povezave) ali ustanove (domovi za ostarele, šole, bolnišnice, zapori, gospodarske organizacije ipd.).
- Različni po starosti, spolu, izobrazbi, socialnem statusu, psihofizičnih posebnostih.
- Različni po potrebah: informiranje, učenje, kultura, razvedrilo, sprostitvev.

2.4. Knjižnično gradivo:

- Vse, kar nosi sporočilo in ga je moč predstaviti, posredovati, izposoditi, uporabiti.
- Zaloga knjižničnega gradiva, število in stopnja rasti, nabava, obdelava, hranjenje, vzdrževanje, varovanje, ureditev, predstavljanje.

2.5. Knjižnični delavci:

- Strokovni knjižničarski delavci, manipulativni, upravni, tehnični.
- Različni po nalogah in odgovornosti (število in naloge v izposoji, število in naloge v nabavi, obdelavi, vzdrževanju, vodenju in drugje).

2.6. Oprema:

- Za uporabnike in zaposlene.
- Knjižnična (knjižne police, panoji, korita, stoli, delovne mize, omarice, vozički, košare, oporniki, oznake, ipd.).
- Tehnična (reprodukcijska, računalniška in komunikacijska, sistemi za varovanje in štetje).
- Druga (dvigalo, obešalnik oz. garderobna omarica, toaleta, oprema za osvežilne napitke ipd.).
- Premična, nepremična, vzdržljiva, estetska, udobna in varna.
- Tehnična oprema za varno, udobno in brezhibno delujoče vozilo.

2.7. Uporaba bibliobusa:

- Intenzivnost po mesecih in urah postankov.
- Intenzivnost po izposojevališčih.
- Intenzivnost po namenu, potrebah in trajanju uporabe.
- Pomembnost, specialnost uporabe.
- Dostopnost: splošna, omejena, nadzorovana.

2.8. Vzdrževanje gradiva, opreme, vozila in stabilnega dela:

- Električna, svetloba, ogrevanje, zračenje, vlažnost.
- Kroženje gradiva in ljudi: pomembno, intenzivno, manj pomembno.
- Varnost, čiščenje, varčnost.

Na osnovi značilnosti posameznih elementov predvidi knjižničar število in velikost vozil in stabilnih prostorov, opremo vozila in stabilnih prostorov, število in vsebinsko strukturo knjižničnega gradiva in zanj potrebno opremo, število in izobrazbeno strukturo delavcev, povezave s službami osrednje in morebitnih drugih sodelujočih knjižnic. Predvidi število, lokacije ter ureditev izposojevališč, pogostost obiskovanja izposojevališč in dolžino postankov in pri tem pazi, da bo urnik obiska izposojevalnih mest stalen. Kljub enaki vlogi so bibliobusi tako kot stabilne knjižnice različni. Pestell (1991, str. 1) meni, da mora končni rezultat planiranja bibliobusne službe neizogobno odsevati lokalne pogoje, zato se tudi bibliobusi kljub enaki vlogi razlikujejo. Če ima program jasne cilje in navodilo za njihovo doseganje, potem ni nemogoče doseči dobrih rešitev tudi za realizacijo novih programov (Smith, 1997, str. 18).

3. Soglasje uporabnikov in izbira lokacije

Programska zasnova navadno nastaja v sodelovanju z uporabniki oziroma s predstavniki lokalne skupnosti, vsekakor pa je priporočljivo pridobiti njihovo soglasje k programski zasnovi bibliobusa. Prvi element razlikovanja bibliobusnih vozil je prav njegov program.

Program bo lahko zagotavljal klasično splošnoizobraževalno ponudbo, kakršno predstavlja večina bibliobusov, (tudi vsi naši, glej primer na sliki), lahko so njihova ciljna populacija mladostniki in ima zato izbrano knjižnično gradivo in deluje kot Cyber Café (Smith, 1997, str.18), lahko ponudi na isti vožnji zbirko enkrat odraslim, na drugem izposojevališču pa drugo zbirko osnovnošolcem in ima zato premično polico znotraj vozila, s premikom katere se prostor poveča ustrezno skupini obiskovalcev, kakršnega je npr. izdelalo podjetje Focwa za nizozemsko knjižnico. Vozilo je lahko potujoča čitalnica, potujoča virtualna knjižnica, lahko prevaža samo neknjižno gradivo, lahko je namenjeno samo manjšinam ali skupinam priseljencev, v vsakem primeru bodo morali tako izbor gradiva in informacij kot izbor ciljnih skupin sprejeti tudi uporabniki oziroma ustanovitelji.

Z vsebino programa je povezan izbor lokacije za stalno službo, skladišče bibliobusa in garažo (navadno je pri večji osrednji knjižnici, ki tudi pripravi program) in za izposojevališča bibliobusa. Na osnovi programa se oblikujejo razpisni pogoji za ureditev stalnega dela bibliobusne službe in za bibliobusno vozilo. Razpis za vozilo naj bi bil obvezen, konkuriranje pa odprto, tudi za tuje izdelovalce bibliobusnih vozil¹. S tem se povečuje možnost vplivanja na kvaliteto izdelka za enako ceno, poveča se tudi število možnih rešitev ureditve vozila in omogočena je primerjava za najbolj ugoden izbor, posredno pa je javni razpis tudi propagiranje bibliobusne oziroma splošnoizobraževalne knjižnične dejavnosti.

1 V tujini, kjer je bibliobusna služba zelo razvita, lahko vidimo zanimive rešitve bibliobusnih vozil, domiselne po notranji ureditvi in tehničnih rešitvah, kot so npr. pri proizvajalcih nadvozij Hartmann, Spezialkarosserien, Famme Commercials, Focwa. Bibliobusi imajo vhode na različnih mestih, z različnim odpiranjem vrat, tudi npr. navzgor, ko so v času postanka nadstrešek (Hartmann), dostopnost za invalide rešljivo na več načinov, na izposojevališčih se lahko razširijo navzven. Tudi notranji prostor je urejen različno: v polkrožne celice, ki ločijo dejavnost na npr. del za mladino, za odrasle in za neknjižno gradivo (Hartmann), lahko je izposoja spredaj ali zadaj ali v sredi (Hartmann), prostor ima lahko tudi vmesna zložljiva vrata med oddelki ipd. Priporočljivo je, da se knjižničar že pred razpisom seznaní z možnostmi in v programu želje tudi zapiše. Bibliobusi se predstavljajo na konferenci IFLA, na srečanjih, ki jih organizira Sekcija za potujoče knjižnice pri IFLA in tudi na srečanjih slovenskih potujočih knjižnic. Priporočljivo bi bilo, da bi slovenska Sekcija za potujoče knjižnice organizirala srečanje možnih proizvajalcev bibliobusov. Veliko uporabnih informacij pa dobimo s prebiranjem tuje literature, prospektov proizvajalcev in revije Service Point, ki jo izdaja Sekcija za potujoče knjižnice pri IFLA.

4. Izbor najboljše idejne ponudbe za bibliobusno vozilo

Odločitev o tem, ali načrt ustreza razpisnim pogojem in kateri je najboljši, je prav tako kot oblikovanje programske zasnove skupinsko delo. Knjižničar ocenjuje v tej skupini predvsem, ali načrt ustreza programski zasnovi, pri čemer pa ne more biti brez posluha za finančni izračun, predvsem pa za podatke o tem, kaj je ponudnik vključil v ceno. Čim bolj podroben in natančen je program, tem lažje ponudnik oblikuje stabilno ceno in možnosti za njeno dodatno zviševanje so manjše. Predvsem pa mora knjižničar že v programu definirati, kaj zanj pomeni kvaliteta in kaj količina. Knjižničar je tudi del skupine, ki nadzoruje izvedbo načrta. Dobro pa je v skupino povabiti tudi knjižničarja iz druge knjižnice, ki je že sodeloval pri načrtovanju bibliobusa ali pa dela v njem.

Načrtovanje programa, predvsem pa razpis in izbor sta močno olajšana, če obstajajo standardi za bibliobusno vozilo. Poleg upoštevanja mednarodnih priporočil, kakršna so priporočila IFLA (veljalo bi jih prevesti v slovenščino), bi bilo dobro imeti nacionalne standarde kot osnovni nivo zahtev za kvaliteto delovanje bibliobusa.² Čeprav se bodo bibliobusi tudi pri nas razlikovali in so stroški za vozilo odvisni od tipa izbranega vozila (pri čemer s konkurenčnim razpisom lahko dosežemo nižje cene za enako kvaliteto), kvalitete instalacije, davkov, tržišča in tehničnih standardov (Pestell, 1991, str.10), pa lahko z opisom elementov in njihove funkcije v standardih preprečimo uveljavljanje izdelovalčeve (ali knjižničarjeve) samovolje pri opremljanju in tehničnih dodatkih, kadar to ni v splošno korist, ter nadzorujemo vrste, količino in kvaliteto opreme, pa tudi ceno, ki jo različni ponudniki navajajo glede na pogoje knjižnice.

Začetek delovanja bibliobusa

Začetek delovanja bibliobusa določajo vozilo (garaža), oprema, knjižnično gradivo (skladišče) in kader (upravni prostori). Zato predvidijo knjižnice v **finančno ovrednotenem načrtu**:

1. **Vozilo**, ki je na terenu najmanj pet dni v tednu, lahko tudi v dveh izmenah, z najmanj dvema ali celo tremi delavci. Tehnično mora biti brezhibno, s primerno močjo, podvozjem in nadvozjem, ki ga izberemo tudi glede na tovor; Pestell priporoča, da računamo 1220 knjig na tona (1991, str. 16). Zračenje, ogrevanje, izolacija, naravna in umetna svetloba naj omogočajo

² Slovenska Sekcija za potujoče knjižnice pri ZBDS uspešno povezuje slovenske bibliobusne službe in strokovnjake za njihovo delovanje, z znanjem in izkušnjami katerih bi se lahko uspešno lotila izdelave osnutka slovenskih standardov za potujoče knjižnice.

primerno rabo vozila in tovora med vožnjo in postankom. Vozilo naj bo lahko gibljivo na terenu, lahko dostopno, tudi za invalide, varno, estetsko oblikovano, razpoznavno, vabljivo. Pozornost velja nameniti tudi osvetlitvi prostora bibliobusa v času postanka, natovarjanju, velikosti vstopnih vrat, načinu odpiranja, višini stopnice, talni oblogi, ipd.

2. Opremo za pred padci varno postavitve knjižnega in neknjižnega gradiva različnih dimenzij in njegovo predstavitev, (lahko tudi rabo), za elektronsko ali po telefonu in faksu dosegljivo informacijo, uporabniško delovno mesto in delovno mesto za bibliobusne delavce oziroma pult, vsaj dva sedeža za uporabnike, sanitarije in garderobni prostor za uslužbenke. Del opreme naj bo načrtovan fleksibilno, npr. sklopni sedeži, vrtljivi sedeži, poličke, pre-makljivi oglasni/razstavni panoji ipd.

Bibliobusno vozilo bo arhitekt primerno načrtoval, če mu bo knjižnica zapi-sala poleg števila in vrste knjižničnega gradiva še načine uporabe tega prostora oziroma knjižničnega gradiva v njem, navadno je to: izposoja in vračanje knjižničnega gradiva, listanje po novih knjigah, iskanje odgovora na vprašanje, pomoč knjižničarja, prelistavanje periodike, uporaba kaset, videokaset, udeležba na prireditvah, uporaba računalniške opreme.

3. Osnovno zalogo knjižničnega gradiva za dopolnjevanje in menjavanje gradiva v bibliobusu in morebitni dopolnilni nakup. Hrvaški knjižničarji priporočajo trikrat večjo zalogo knjižničnega gradiva, kot jo prevaža bibliobus (Standardi, 1990, str.5),

Pestell pravi, da v vozilu ne bi smelo biti gradivo, ki ni bilo izposojeno v šestih mesecih oziroma v treh mesecih v krajih, kjer je izposoja visoka (1991, str. 40), angleška priporočila pa navajajo, da se mora letno obrniti 50% bibliobusne zaloge knjižničnega gradiva (Charter, 1993), kar je tudi uporabno vodilo za oblikovanje zbirke. Zaloga se oblikuje v skladu s priporočili, ki veljajo za oblikovanje zaloge splošnoizobraževalnih knjižnic (Normativi, 1987), v vozilu pa se zbirka posodablja ob vsaki vožnji s prilagajanjem potrebam prebivalcev. Manjši bibliobus (7 m dolgo vozilo) naj bi imel 1500 do 2000 enot knjižničnega gradiva, povprečno bibliobusno vozilo pa je dolgo 10 m in v njem se lahko uredi 3000 do 4000 enot knjižničnega gradiva (Pestell, 1991, str. 13). Naše knjižnice imajo že tudi daljša vozila z več gradiva, npr. bibliobus Mariborske knjižnice je dolg 12m in ima 5000 enot knjižničnega gradiva (Srečanje, 1998).

4. Kader (lahko samo dopolnilni) pri uvedbi nove bibliobusne službe. Na vožnjo gresta dva knjižničarja, bibliotekar in knjižničar, (najmanj pa eden, v tem primeru bibliotekar), ter voznik. Pestell priporoča, da se za načrtovanje števila knjižničarjev upošteva priporočilo, da en knjižničar lahko v eni uri izposodi 60 enot knjižničnega gradiva (1991, str. 34), hrvaški standard pa

priporoča za 30.000 izposojenih enot knjižničnega gradiva v letu zaposlitev bibliotekarja, manipulanta in voznika v bibliobusni službi za bibliobuse, dolge 8 do 12 m (Standardi, 1990, str. 236), za izposojajo nad 80.000 enot pa je potrebno uvesti drugo izmeno.

5. Ureditev izposojevališča za postanek bibliobusa: varno parkirišče, lahko zavarovano tudi z nadstreškom, razsvetljeno, z oglasno tablo, nabiralnikom, s klopjo, smetnjakom, komunikacijsko infrastrukturo, WC, napajalniki moči za vozilo.

6. Garažo s priročno delavnico blizu skladišča. Pri načrtovanju garaže moramo biti pozorni na njeno zračnost, velikost. Pestell priporoča najmanj 1,5 m prostora okoli vozila (1991, str. 41) Pomemben je tudi lahek, pregleden in varen dovoz in izvoz vozila. Tla morajo biti okrepljena in ne smejo biti prepustna za tekočine. Garaža ima lahko poglobljen jašek za popravila vozila. Opremljena pa mora biti tudi z ustrežno svetlobo, električno energijo, z napajalniki moči za vozilo, s toplo in hladno vodo, protipožarnimi napravami, napravami za kontrolo temperature in varnosti. V garaži predvidimo police za shranjevanje orodja, lahko pa tudi za pranje in čiščenje vozila.

7. Upravne prostore. Predvidimo pisarno vodje potujoče knjižnice in prostor za pripravo gradiva in druga strokovna in administrativna opravila. Pri načrtovanju izhajamo iz priporočil za prostorsko načrtovanje splošnih knjižnic (Normativi, 1987). Poleg pisalnih miz in knjižnih polic mora biti prostor tehnično opremljen z vso komunikacijsko in elektronsko tehnologijo, pri čemer naj bi bila dostopna tudi 24 ur vsak dan za naročila. Prostori naj ležijo vsaj na istem nivoju kot skladišče, če že niso zraven. Službeni vhod je za delavce bibliobusa isti kot za ostale delavce knjižnice.

8. Skladišče knjižničnega gradiva naj bi bilo poleg garaže in z možnostjo natovarjanja knjižničnega gradiva neposredno v vozilo. V skladišču so priporočljive premične police, če sistem omogoča lahko in varno premikanje, ker se skladišče zelo pogosto uporablja. Za zbirki knjižničnega gradiva ustrezno načrtovano velikost skladišča pa nam lahko služijo prav tako kot za načrtovanje upravnih prostorov priporočila Normativov (1987).

Osrednja knjižnica ima lahko enega ali več bibliobusov, manjšega ali večjega, lahko pa si bibliobus deli več osrednjih knjižnic. Število bibliobusov je povezano z zmogljivostjo vozila. Ta pomeni dolžino poti, ki jo bibliobus prevozi v enem dnevu, da opravi učinkovit knjižnični servis. Dolžina v enem dnevu prevožene poti je odvisna od števila postajališč in geografskih pogojev. Pestell navaja (1991, str. 8), da naj bi dnevna razdalja, ki jo prevozi bibliobus v povprečju ne presegala 200 km, prav tako pa naj bi vozilo ne bilo na vožnji več kot štirinajst dni brez dneva počitka. V povprečju priporoča največ 10 postankov na dan s povprečno odprtostjo bibliobusa eno uro na

en postanek (str. 9). Idealno povprečje predstavlja po njegovem mnenju bibliobus, ki vozi devet dni brez počitka, prevozi na dan 50 km s postanki na 5 izposojevališčih na dan. V vsakem enournem postanku pa naj bi imel bibliobus 50 obiskovalcev, ki bi jim bila na voljo en bibliotekar in voznik (str. 9). Pri nas je najbolj oddaljeno izposojevališče 54 km od sedeža bibliobusa, dnevno pa bibliobusi obiščejo od 4 do 10 izposojevališč (Lopert, 1994).

Oblike financiranja investicije za prvo vožnjo bibliobusa, ki deluje v več občinah, oziroma za več knjižnic, so različne. Dogovori o financiranju so povezani s sprejetim programom delovanja bibliobusa, od katerega je odvisno tudi načrtovanje vozila, in z zmogljivostjo delovnih pogojev (kadra, knjižničnega gradiva, finančnih virov) posamezne knjižnice. Javni razpis je zelo priporočljiv tudi zato, da se knjižnica izogne nezaupanju in morebitnim nesporazumom pri izbiri naročnika, za katere je še več možnosti, če je več ustanoviteljev. S sodelovanjem vseh ustanoviteljev pri izboru na razpis se možnost zapletov zmanjša.

Vzdrževanje bibliobusa

Enako pomembno kot načrtovanje prve vožnje bibliobusa je tudi načrtovanje njegovih naslednjih voženj, načrtovanje vzdrževanja bibliobusa in finančno vrednotenje njegovega delovanja skozi leta (okoli 10 let) z upoštevanjem amortizacije in inflacije (Pestell, 1991, str. 10-11). Poleg teh stroškov za vozilo pa morajo knjižnice pripraviti vsako leto še letne finančne programe, ki naj bi zajeli poleg stroškov za knjižnično gradivo in kader ter tekočih stroškov poslovanja še stroške za vzdrževanje vozila in njegova popravila, vzdrževanje izposojevališč, telekomunikacijske stroške, stroške za gorivo, zavarovanje in registracijo vozila. Zato se knjižnice že ob investiciji dogovorijo tudi za pokrivanje stroškov njegovega delovanja skozi leta in za porazdelitev lastništva. Knjižnice sklenejo pogodbe z občinami o uresničitvi investicije in kasnejšem tekočem vzdrževanju bibliobusa, njegove dejavnosti ter rednem financiranju dotoka knjižničnega gradiva.

Vzdrževanje tehnično neoporečnega vozila ni ravno poceni in ne nepomembno, saj je bibliobus udeleženec v prometu, za katerega veljajo vsi predpisi, ki zagotavljajo varnost vseh udeležencev v prometu. Za zagotavljanje kvalitete delovanja, organizirajo knjižnice tudi posebno službo, ki vodi njegovo delovanje s spremljanjem in vrednotenjem delovanja bibliobusa, z analiziranjem potreb in predlaganjem pogojev za njegovo racionalno in uspešno delovanje in posodobitev dejavnosti (Novljan, 1994, str.2). Ta služba spremlja razvoj in rast potreb ter zamiranje potreb po tako organizirani splošnoizobraževalni knjižnični dejavnosti, predlaga nakup novega ali dodatnega ali manjšega vozila, ustanovitev krajevne knjižnice, ukinitvev izposojevališč ali nastanek novih.

Načrtovanje bibliobusnih izposojevališč

V strokovni literaturi in vsakdanjem pogovornem jeziku se namesto izposojevališča uporablja tudi izraz postajališče. Uporabo izraza izposojevališče vežemo v našem primeru na funkcijo bibliobusa, ki je enaka funkciji vsakega stabilnega knjižničnega izposojevališča, hkrati pa je potujoča knjižnica lahko organizirana tudi tako, da na določeno mesto v kraju vozilo pripelje zabojnik z urejeno knjižnično zbirko in ga pusti na tem mestu daljši čas, v njem pa izposojajo knjižničarji tako kot v krajevni knjižnici, le da se ta zabojnik čez nekaj mesecev preseli na drugo lokacijo, na njegovo mesto pa se pripelje novega z novo zbirko. Tudi zaradi različnih načinov organiziranja knjižnične dejavnosti se nam zdi izraz izposojevališče za stalno določeno mesto rednega intervalnega ali občasnega dostopa do knjižničnega gradiva in informacij najprimernejši.

Načrtovanje izposojevališč je povezano z ogledom terena. Knjižničarji osrednje knjižnice obišejo teren, analizirajo njegove značilnosti in potrebe ter pripravijo načrt bibliobusnih izposojevališč, v katerem so zarisane poti bibliobusa in njegovi postanki. Pregleden načrt vključuje:

- Imena občin.
- Imena občinam pripadajočih krajev.
- Število kraju pripadajočih izposojevališč: izposojevališče je dogovorjeno mesto v kraju, kjer stoji bibliobus. Število izposojevališč je odvisno od gostote poseljenosti in tako ima lahko kraj eno ali več izposojevališč. Standardi IFLA (1975, str. 22) priporočajo 1,5 km oddaljenosti večine prebivalcev od izposojevališča, oziroma 3-4 km od večjih knjižnic, angleški pa navajajo posameznikovo pravico, da je izposojevališče oddaljeno 20 minut hoje ali potovanja z javnim prevozom od kraja njegovega bivanja (Charter, 1993).
- Število postankov: na istem izposojevališču ima bibliobus postanek na vsakih štirinajst dni (Standardi, 1975, str. 14, Normativi, 1987, člen 11.4, Charter, 1993);
- Trajanje postankov: postanek bibliobusa na določenem izposojevališču traja v povprečju eno uro, minimalni pa naj bi bil po angleških priporočilih 15 minuten (Charter, 1993). Prav trajanje postanka pa je najbolj izrazito vezano na program bibliobusa, lahko je postanek tudi daljši od povprečne ure, npr. v primeru, da bibliobus omogoča uporabo interneta, cd-roma, da ponuja prireditve za mladino ali za druge ciljne skupine, da je potujoča čitalnica ipd.

Izposojevališče naj bi bilo urejeno tako, da tudi takrat, ko ni bibliobusa, opozarja mimoidoče nanj. Lokacija izposojevališča mora biti vidna, dostop do njega urejen, varen, z možnostjo parkiranja vozil in koles v njegovi bližini.

176 Opremljeno naj bo s klopjo in oglasno desko, lahko tudi z nabiralnikom za

bibliobusno službo (za sporočila knjižničarjem in za vračanje izposojenega knjižničnega gradiva izven urnika odprtosti bibliobusa), s smetnjakom, je lahko tudi sredi naselja vabljivo urejeno (ozelenitev), vsaj tam, kjer prostorski pogoji to omogočajo.

Internet in bibliobus

Nova elektronska in komunikacijska tehnologija je še okrepila pomen bibliobusa. Nekaterim bibliobus omogoča spoznavanje in uporabo novih elektronskih informacijskih virov (že omenjeni primer bibliobusne virtualne knjižnice, ki se od klasične razlikuje po številu uporabnikom dostopnih računalnikov in tudi pa daljšem postanku na ustrezno energijsko in komunikacijsko opremljenih izposojevališčih), za vse več prebivalcev pa bo bibliobus tudi posrednik primarnega gradiva, ki ga bo posameznik spoznal, izbral in naročil s pomočjo interneta pred prihodom bibliobusa, oziroma s knjižničarjevo pomočjo ob obisku. Zato bo vse bolj pomembno, da se bo knjižnica predstavila tudi na internetu. Knjižnica ne predstavi le sebe s splošnimi osnovnimi informacijami, ampak mora v kratkem času ponuditi tudi dober priporočilni izbor informacij: lahko predstavi svoje gradivo, še zlasti posebne zbirke, lokalne in regionalne značilnosti in tekoče dogajanje in pripravi na svoji predstavitveni strani čim boljši izbor priporočljivih informacijskih virov na internetu:

- Predstavila bo svojo dejavnost in službe z vsebinskimi prikazi bibliografskih baz podatkov (tematski izbori, izbori po času, kraju, posebnostih) v skladu s potrebami okolja in značilnostmi svojega okolja in knjižnice, prav tako pa tudi samo knjižnično gradivo (besedilo, slika, zvok) ter povezave s sorodnimi in drugimi dopolnilnimi viri na internetu in zunaj njega.
- Omogočila bo brezplačen dostop do svojih informacijskih virov.
- Omogočila bo dopisno informacijsko službo in naročanje.
- Omogočila bo dostop do informacij za posebne skupine uporabnikov (npr. otroci).

Promocija bibliobusa

Bibliobus navadno ne potrebuje toliko propagandne dejavnosti za pridobivanje uporabnikov, kot jo rabi na začetku za pridobivanje sredstev. Sam sebi je na poti potujoča promocija, saj je po zunanji podobi tudi vedno razpoznaven. Hkrati pa pomeni promocija bibliobusa tudi promocijo splošnoizobraževalnih knjižnic, njihovega pomena, vloge, nalog. Tudi zato mora biti najboljši, najsodobnejši. Stalni informativni pano, estetsko oblikovan, lahko

ponoči razsvetljen, na izposojevališču pa z aktualnimi informacijami učinkovito opozarja na njegovo prisotnost v kraju, tudi ko ga ni.

Slovenske splošnoizobraževalne knjižnice so povezane v mrežo, ki je vpeta v državni knjižnični informacijski sistem in v njem imajo zaradi svoje demokratičnosti posebno vlogo in pomen: za vsakega posameznika ali skupino so vhodna vrata v knjižnični informacijski sistem (v druge knjižnice) in druge, zunaj knjižnice dosegljive informacijske vire. Tako naj bi jih vsakdo poznal in jih brez zadrege uporabljal. Vedenje o vlogi in dejavnosti ter dostopnosti knjižnične dejavnosti v našem okolju ni najboljše, kar je tudi posledica njihove nezadostne razvitosti in pomanjkanja sredstev za propagandno informativno in izobraževalno gradivo, in zato pogosto tudi to, kar imajo, ni vselej ustrezno izkoriščeno. Bibliobus je pogosto tam, kjer nič ni, je prva informacija, povzroča rast potreb in želja in pripelje uporabnika tudi do bolj oddaljenega stalnega izposojevališča ali pa povzroči njegov nastanek. Vozilo se izrabi kmalu, v določenih primerih pa popolnoma takrat, ko ga nadomesti stalno izposojevališče. Tudi v tem je njegova veličina.

Cilj promocije bibliobusa je pridobivanje uporabnikov njegovega gradiva in storitev, hkrati pa povečanje števila uporabnikov knjižnic in uporabnikove samozavesti pri postavljanju vprašanj in iskanju pomoči ter ocenjevanju dejavnosti knjižnice, kar omogočajo knjižničarji tudi z izobraževanjem prebivalcev za samostojno uporabo knjižnic in njihovega gradiva. Poleg razvijanja informacijske oziroma bralne pismenosti je pomembna njegova socialna, izobraževalna, kulturna, gospodarska vloga, prav tako pa vloga pravičnosti v delovanju družbenega sistema in vloga lastništva družbenih virov. Manj kot stabilna knjižnica pa je močan pri druženju ljudi, pri razvijanju socialne pripadnosti, ki jo stabilna knjižnica omogoča s prostorom, ko pod isto streho združuje različnost tudi za doseganje skupnih ciljev. Ta, skoraj nenadomestljiva vloga splošnoizobraževalne knjižnice pri razvijanju lokalne pripadnosti, pogosto usmerja lokalne skupnosti, da se raje odločajo za stabilno knjižnico kot za bibliobus.

Najboljša promocija so obiskovalci knjižnice. Teh ni zmeraj lahko dobiti, še zlasti ne odraslih, kar dokazujejo tudi poročila naših bibliobusov (Lopert, 1994). Obiskovalci so pretežno otroci in ti si pogosto izposojajo knjige za celo družino. Opozoriti je potrebno, da to ni vezano le na razpoložljiv čas prebivalca za obisk knjižnice in na siromašnost ponudbe bibliobusa za nekatere posameznike, ampak tudi na druge vzroke, npr. ljudje niso navajeni na obiskovanje knjižnice, bralna pismenost je slaba, na podeželju lahko velja branje še zmeraj za zapravljanje časa ipd.

Cilj bibliobusa je tudi povečanje števila odraslih med člani in zato jim knjižničarji namenjajo posebne oblike obvestil, zbirk gradiva, razstav, pogovorov ipd. Oglaševanje po radiu, na lokalnih televizijskih postajah, teletekstu

je, poleg plakatov, letakov, zloženek o bibliobusni dejavnosti, o posebnih zbirkah in storitvah ter prireditvah (o katerih bodo prebivalci vnaprej pravočasno obveščeni), o gostih bibliobusa, ki lahko učinkovito povečajo članstvo in obisk ali izposojajo določenega gradiva (npr. Vas zanima, kaj rad bere in priporoča vaš slavni rojak.....Pogovor z vašim ministrom...Župan predstavlja program...Danes vam pri izboru knjig svetuje priljubljeni pevec...Z nami na vožnji pravni svetovalec ..., varuh človekovih pravic... ipd.), vsakdanje propagandno sredstvo. Za pridobivanje članstva je pomembna brezplačnost storitev in bibliobusi navadno delujejo tudi brez plačila članarine in izposojnine, pogosto celo v primeru, ko morajo uporabniki osrednje knjižnice le-to plačevati.

Nezanemarljivi vplivi bibliobusa

Bibliobus omogoča branje z dostopnostjo bralnih virov, z razvijanjem branja, posredno pa tudi z razvojem drugih za branje potrebnih pogojev, kadar manjkajo, npr. elektrifikacije naselij. S primernim izborom gradiva in motivacijo pa lahko vpliva tudi na to, da najdejo ljudje čas za branje, saj v njem ne bodo iskali le sprostitve in kulturnega užitka, ampak tudi pragmatične nasvete za izboljšanje svojega socialnega, poklicnega, gospodarskega ipd. položaja. Prebujene potrebe prebivalcev povzročijo organizacijske spremembe v knjižnični dejavnosti, ki se mora povezovati in dogovarjati pri opravljanju del, če hoče ohraniti tudi svojo strokovno raven delovanja. Prostovoljno delo se umika strokovnosti ali pa je strokovno vodeno. Okrepi se status knjižnic v družbi in interes javnosti za njihovo delovanje, kar vpliva tudi na to, da se knjižnicam zmanjšajo težave pri posodabljanju dejavnosti, kot je npr. pridobivanje aktualnih informacij o lokalni skupnosti in pomembnih za lokalno skupnost, ki so osnova za razvoj knjižnic v informacijska središča lokalnih skupnosti. Marsikateri zavodi, organizacije, društva bodo veseli, če bo z bibliobusom prišla do prebivalcev ali z njimi na dom informacija o njihovi dejavnosti, prireditvah ipd.

Nenazadnje pa je bibliobus idealna priložnost za skupno načrtovanje in sodelovanje knjižnic, pri čemer se prav tako kot o delitvi sredstev dogovarjajo o količini in kvaliteti delovanja, o vrednotenju le-tega, o tem, koliko stane en izposojevalni dan, koliko izposoja ene enote, koliko kilometrov prevozi bibliobus na dan in v tednu ter kdo upravlja z bibliobusom - direktor osrednje knjižnice ali vodja bibliobusne službe, kakšne so odgovornosti voznika ipd. Tako dogovarjanje krepi znanje, razmišljanje in skupno delovanje.

Bibliobus pa lahko, namesto da bi okrepil razvoj slabše razvitega stalnega izposojevališča osrednje splošne ali druge knjižnice, povzroči njeno zamrtje. To ni zmeraj upravičeno, še zlasti npr. če se to zgodi šolski knjižnici. Splošnoizobraževalna knjižnica je splošna in taka ne more biti, če začne zadovoljevati

potrebe šole. Lahko jo dopolnjuje, lahko se spremeni v šolsko ob določenem času, pod določenimi pogoji (posebna vožnja s posebnim gradivom), težko pa bo tudi kot potujoča šolska knjižnica izpolnjevala program informacijske pismenosti, ki je predvsem obveza šole. Tudi standardom ustrezno opremljeno in urejeno stalno izposojevališče naj bi zaradi bibliobusnih izposojevališč ne delovalo z zmanjšano močjo. Kadar upada število obiskovalcev, je potrebno pred zaprtjem takega izposojevališča poskrbeti za posodobitev njegove dejavnosti, ki bi prebivalce tega območja vezala nanj. Razlik med obema oblikama organiziranja ni zmeraj toliko, da bi lahko vzdrževali na priporočenem radiju delovanja obe obliki, kadar pa ju, ju lahko le z opravičljivim razlogom.

Literatura

1. *Charter for Public Mobile Library Services.- The Branch and Mobile Libraries Group of The Library Association*, 1993.
2. **Lopert, M.** *Slovenske potujoče knjižnice*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 1994. (Diplomska naloga)
3. "Normativi in standardi za splošnoizobraževalne knjižnice". *Poročevalec Kulturne skupnosti Slovenije*, 1987 : 28.
4. **Novljan, S.** "Načrtovanje in oblikovanje prostorov knjižnice". V: *Zbornik razprav*. Lj.: Filozofska fakulteta: Oddelek za bibliotekarstvo, 1998.
5. **Novljan, S.** "Bibliobus - potujoče predstavljanje demokracije". *Knjižničarske novice* 7 (1997) 7 : 1-3.
6. **Pestell, R.** *Mobile Library Guidelines*. Hague: IFLA, 1991.
7. **Pugelj, N.** "Potujoče knjižničarstvo v Sloveniji". *Knjižnica* 38 (1994) 3-4 : 93-107.
8. **Smith, A.** "Rolling Zone". *Service Point*, 1997, 70 : 18-20.
9. *Srečanje slovenskih potujočih knjižnic*. Sekcija za potujoče knjižnice, Koper, 1-2. julij 1998 (Tipkopolis).
10. *Standardi za javne knjižnice*. Ljubljana. Narodna in univerzitetna knjižnica, 1975.
11. "Standardi za pokretne knjižnice - bibliobuse u Republici Hrvatskoj". *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 33 (1990) 1-4 : 226-238.
12. **Telfer, R.** "Branches or Mobiles". *Service Point*, 1997, 70 : 4- 16.

SPONZORJI DBC V ČASU POSVETOVANJA, CELJE 1998

BANKA CELJE

ETOL CELJE

STEKLAR CELJE

SLAVKO VRHOVNIK- GRADBENA OPERATIVA GALICIJA

FOTOKOPY

FINERA

RAZVOJNI CENTER CELJE

MIZARSTVO KROBAT

DINICOLOR VOJNIK

FIT MEDIA

MARGINALIJA PETROVČE

MESTNA OBČINA CELJE

OBČINA LAŠKO

OBČINA ŠENTJUR

OBČINA ŠMARJE PRI JELŠAH

OBČINA PODČETRTEK

OBČINA KOZJE

(POKRITJE POL. STROŠ. VSTOPNIN V KOZJANSKEM PARKU)

OBČINA MOZIRJE

OBČINA NAZARJE

OBČINA LJUBNO

OBČINA LUČE

OBČINA ŽALEC ?

ZDRAVILIŠČE LAŠKO

ZDRAVILIŠČE ROGAŠKA SLATINA

DOBRINE / USLUGE

KONFERENČNI MATERIALI

CETIS CELJE

AERO CELJE

EUROCOM

AVTOCENTER KOŠAK

OSREDNJA KNJIŽNICA CELJE

SADJE

AŠKERC SONARAVNA PRIDELAVA JABOLK RIMSKE TOPLICE

SADJARSTVO MIROSAN

MEJA ŠENTJUR

LESNIKA ŠENTJUR

MESNINE/MLEČNI PROIZVODI

KMETIJSKA ZADRUGA LAŠKO

RESEVNA ŠENTJUR

MLEKARNA CELEIA, Arja Vas

PEKOVSKI PROIZVODI

KLASJE CELJE

PEKARNA IN TRGOVINA ROTER ŠENTRUPERT

PIJAČE

SKLADIŠČNO-TRANSPORTNI CENTER CELJE

PIVOVARNA LAŠKO

TARA d.o.o. Medlog 18

ROGAŠKI VRELCI Rogaška Slatina

VITAL MESTINJE

*POSLOVNA SKUPNOST ZA VINOGRADNIŠTVO IN
VINARSTVO SLOVENIJE*

*g. Janez Vrečar, Cankarjeva ul. 1
CAFFE TROPIC Savinjska cesta 87a Žalec*

GOSTINSKI LOKALI

EVROPA

TURŠKA MAČKA

MADRUGADA

OSTALO

*CVETLIČARNA OCVIRK (BREZPLAČNA IZPOSOJA CVETJA)
OSREDNJA KNJIŽNICA CELJE (IZPOSOJA STOJAL ZA PANOJE)
IZLETNIK CELJE (DOBROPIS PREVOZA NA STARI GRAD)
CE-KA CELJE (BREZPLAČNA IZPOSOJA ZASTAV)
TURISTIČNO DRUŠTVO CELJE (TURISTIČNO VODSTVO)*

SPONZORJI DRUŽABNEGA VEČERA

*TERME TOPOLŠICA (DOBROPIS V VREDNOSTI 30.000,00 SIT)
POKRAJINSKI MUZEJ CELJE
NOVI TEDNIK IN RADIO CELJE
ETNOGALERIJA CELEANA
ZAVOD ZA KULTURO ŽALEC
MOHORJEVA DRUŽBA CELJE
EPSI NAZARJE
LOGARSKA d.o.o.
MUZEJ NOVEJŠE ZGODOVINE CELJE
OSREDNJA KNJIŽNICA CELJE
ZGODOVINSKO DRUŠTVO CELJE
ZAVOD ZA KULTURNE PRIREDITVE CELJE*

ERL 4

SilverLinker >

En pritisk na "miško"
vas poveže
s celotno vsebino

Kreativne vsebinske in
tehnološke rešitve za
dostop do informacij

Viktor Herman
Info technology supply ltd.

Uradni zastopnik
SilverPlatter za Slovenijo
Herbersteinova ul. 14, Ljubljana
Tel / Fax : ++386 61 168 45 65

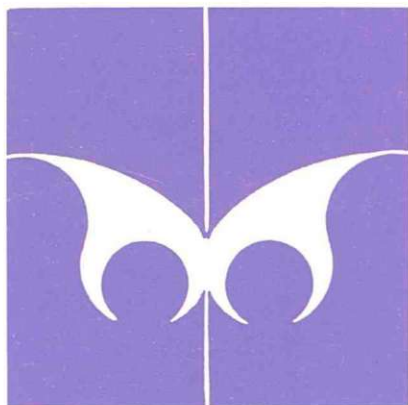
SilverPlatter Information GmbH
Güntzelstraße 63
D-10717 Berlin
Tel. + 49 (0)30 85 77 99-0
Fax + 49 (0)30 85 77 99 99
Email: Berlin@silverplatter.com
<http://www.silverplatter.com>

Pomaga vam upravljati z znanjem

NAVODILA AVTORJEM

- Rokopise sprejema uredništvo revije oziroma glavni urednik na naslov ZBDS s pripisom "Za Knjižnico"
- Avtorje prosimo, da svoje prispevke pošiljajo na računalniških disketah z oznako zapisa in navedbo uporabljenega urejevalnika besedil ter izpisom na papirju.
- Članki naj ne bodo daljši od ene avtorske pole.
- Naslovu rokopisa (na posebnem listu) sledita ime in priimek avtorja z naslednjimi podatki: avtorjev poklic, delovno mesto in popoln naslov. Dodati je potrebno številko žiro računa oziroma izjavo, da žiro račun ni potreben.
- V primeru, da je prispevek napisalo več avtorjev, naj vsak od njih posreduje podatke iz tretje alineje, razen tega pa še svoj delež pri prispevku v odstotkih ali številu strani.
- Rokopisu članka je potrebno priložiti povzetek, ki naj ne bo daljši od 100 besed; po želji lahko avtor sam poskrbi za prevod naslova in povzetka v angleščino.
- Besedila, ki jih uvrščamo v Zapise ali druge rubrike, ne potrebujejo povzetka.
- Rokopis članka naj bo opremljen z UDK vrstilcem, po želji pa tudi s ključnimi besedami.
- Citirana dela naj bodo prav tako na posebnem listu, tipkana z enakim presledkom kot ostalo besedilo in označena z enakimi številkami kot v besedilu. Pri navajanju člankov iz revij je potrebno označiti ime in priimek avtorja, naslov članka, naslov revije, letnik, letnico, številko in strani, na katerih je članek izšel. Pri citiranju monografij je za popolnost podatkov treba upoštevati tudi kraj izdaje in izdajatelja oz. založbo.
- Citati v besedilu članka naj bodo natančno označeni, naveden mora biti vir: priimek avtorja, leto izdaje, stran.
- Uredništvo sprejema le taka besedila, ki še niso bila objavljena drugje in niso predložena v objavo v kakem drugem časopisu (za to odgovarja avtor).

Knjižnica. Glasilo Zveze bibliotekarskih društev Slovenije - Glasilo izdaja Zveza bibliotekarskih društev Slovenije - Letnik ima štiri številke - Glavna in odgovorna urednica J. Gazvoda - Uredniški odbor: M. Grum, S. Novljan - Naslov uredništva: ZBDS, Narodna in univerzitetna knjižnica, Turjaška 1, 61000 Ljubljana, Slovenija - Žiro račun 50100-678-47436 - Tisk biro m, Ljubljana